

**İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN
İLİŞKİLERİNİN SOSYAL AĞ ANALİZİ**

Emre ER

**DOKTORA TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARALIK, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Emre
Soyadı : ER
Bölümü : Eğitim Bilimleri
İmza :
Teslim tarihi :29/12/2017

TEZİN

Türkçe Adı : İlköğretim Kurumlarında Yönetici ve Öğretmen İlişkilerinin Sosyal Ağ Analizi
İngilizce Adı : Social Network Analysis of Primary School Administrators and Teachers' Relations

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Emre ER

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Emre ER tarafından hazırlanan "İlköğretim Kurumlarında Yönetici ve Öğretmen İlişkilerinin Sosyal Ağ Analizi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı, Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Temel ÇALIK

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Başkent Üniversitesi)

.....

Üye: Prof. Dr. Yüksel KAVAK

(Eğitim Bilimleri Bölümü, TED Üniversitesi)

.....

Üye: Prof. Dr. Bekir BULUÇ

(Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Ferudun SEZGİN

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 29/11/2017

Bu tezin Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada okul içerisinde yöneticiler ve öğretmenler arasındaki mesleki ilişkiler ve arkadaşlık ilişkileri incelenmiştir. Eğitim en kısa tanımıyla doğru ilişki kurma olarak görülebilir. Okullarda öğretmenlerin meslektaşlarından öğrenebilmelerinin ön koşulu olarak ilişki kurmalarının öneminden bahsedilebilir. Bu bağlamda mevcut araştırma okullardaki ilişkilerin mevcut yapısından hareket ederek iyileştirilebilmesi bakımından öneriler sunmaktadır.

Lisansüstü eğitimim süresince desteğini esirgemeyen, doktora tezinin her aşamasında görüş ve önerilerini sunan danışmanım Prof. Dr. Temel ÇALIK'a çok teşekkür ederim. Zaman ayırıp çalışmaya öneriler sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR'e, Prof. Dr. Yüksel KAVAK'a, Prof. Dr. Bekir BULUÇ'a ve Doç. Dr. Ferudun SEZGİN'e teşekkür ederim. Sosyal ağ konusunda çalışmamı destekleyen ve önerileriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Alan J. DALY'ye teşekkür ederim. Doktora eğitimim boyunca görüşlerine başvurduğum değerli çalışma arkadaşlarım Doç. Dr. Serkan KOŞAR'a ve Doç. Dr. Ali Çağatay KILINÇ'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın başından itibaren emeği geçen ailem, arkadaşlarım ve sosyal ağımda yer alan herkese desteklerinden dolayı minnettarım.

**İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN
İLİŞKİLERİNİN SOSYAL AĞ ANALİZİ
(Doktora Tezi)**

Emre ER

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Aralık, 2017**

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ilkokul ve ortaokullarda okul yöneticileri ve öğretmenler arasındaki ilişkilerin sosyal ağ analizi ile incelenmesidir. Araştırmada ilişkisel tarama modelinde zenginleştirilmiş desen kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde tabakalı örnekleme tekniği kullanılarak Ankara ili merkez ilçelerinden seçilen 15 ilkokul ve 13 ortaokulda görevli 539 öğretmen ve 58 okul yöneticisine uygulama yapılmıştır. Araştırmada katılımcıların sosyal ağda yer almaya yönelik algılarını belirlemek amacıyla, Cohen, Klein, Daly ve Finnigan (2011) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlanan “Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği”, katılımcıların okulun sosyal ağ yapısına yönelik algılarını belirlemek amacıyla Mehra ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlanan “Görsel Ağ Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 20, AMOS 18 ve UCINET 6 programları kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişkilerin belirlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, katılımcıların görüşlerinin cinsiyet, branş, yaş, kıdem ve okuldaki hizmet süresi gibi demografik değişkenlere göre farklılığının analizinde ise t-testi ve ANOVA kullanılmıştır. Sosyal ağda okulun bütününe ilişkin, merkezileşme, karşılıklılık ve yoğunluk değerleri hesaplanmıştır. Sosyal ağda katılımcıların bireysel konumlarının belirlenmesi amacıyla merkezilik, gelen bağlantı, giden bağlantı ve ağ boyutu kullanılmıştır. Demografik değişkenlerin ağ yapısıyla ilişkilerini belirlemek amacıyla QAP (Karesel atama prosedürü) kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin sosyal ağ eğilimleri ile bireysel görsel ağ algıları benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte ortaokul öğretmenlerinin, ilkokul öğretmenlerine göre arkadaşlık ağı gelen bağlantı, arkadaşlık ağı boyutu, mesleki ağ gelen ve giden bağlantı ile mesleki ağ boyutu açısından daha yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir. Araştırmanın okul düzeyinde elde edilen sonuçlarına göre mesleki ağlardaki yoğunluk ve karşılıklılık ilişkili bulunmuştur. Bununla

birlikte arkadaşlık ağı yoğunluğu ile arkadaşlık ağı merkezileşme düzeyi arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ayrıca mesleki ağıdaki yoğunluk ile arkadaşlık ağı yoğunluğu arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur. Okulların sosyal ağ yapıları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde her iki ağ türünde de en yüksek ilişkinin cinsiyet ile elde edildiği görülmektedir. Araştırmanın bulguları öğretmenlerin okul içi ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olduğu düşünülen bireysel ve örgütsel değişkenlerin incelenmesinde cinsiyetin rolünü belirlemesi açısından önemlidir. Araştırmada algılanan sosyal ağ yapısı ile mevcut sosyal ağ yapısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bireysel olarak katılımcıların okulun sosyal ağındaki konumlarına yönelik algıları ile ağıdaki mevcut durumları arasında düşük yönlü ilişki mevcuttur. Bununla birlikte okul düzeyinde görsel ağ algısı ortalamalarının arkadaşlık ağı ve mesleki ağ ile yüksek düzeyde ve anlamlı ilişkili çıkması önemli bir bulgu olarak görülebilir. Bu durum okul düzeyinde sosyal ağ yapısına ilişkin çıkarım yapılabilmesi bakımından, görsel ağ algılarının önemli bir belirleyici olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Araştırmada okulların mesleki ağları ve arkadaşlık ağları sosyal ağ analizi ile incelenmiştir. Çalışmada okulların sosyal ağlarında okul yöneticilerinin yeterince etkili olmadığı sonucu çıkmıştır. Bununla birlikte çalışma kapsamındaki okulların tamamında bazı öğretmenlerin liderlik potansiyeli olan konumlarda yer aldıkları anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur. Buna göre örgütlerde çalışanların algıladıkları sosyal ağların belirlenmesine yönelik görsel ağlar veya başka ölçme araçları kullanılarak algı ile gerçek ağ arasındaki ilişkiler incelenebilir. Okul yöneticilerinin okulun sosyal ağında etkili olmak için her öğretmenle doğrudan ve nitelikli ilişki kurması önerilebilir. Eğitimde değişim uygulamalarında sosyal ağda merkezi konumda yer alan öğretmenler belirlenerek değişim ajanı olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal ağ analizi, informel liderlik, yönetici-öğretmen ilişkisi
Sayfa Adedi : 181
Danışman : Prof. Dr. Temel ÇALIK

**SOCIAL NETWORK ANALYSIS OF PRIMARY SCHOOL
ADMINISTRATORS AND TEACHERS RELATIONS
(Ph.D Thesis)**

Emre ER

**GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
December, 2017**

ABSTRACT

This study seeks to explore the relationship patterns between school principals and teachers by using social network analysis. A total of 597 participants employed in 14 primary and 14 secondary schools in central districts of Ankara participated in this study designed in survey model. Stratified sampling technique was used to determine the population of the study. In order to explore participants' social network intentions, "Network Intentionally Scale" originally developed by Cohen, Klein, Daly, and Finnigan (2011) and adapted into Turkish by researcher, and "Visual Network Scales" developed by Mehra et al., (2014) and adapted into Turkish by researcher were used. Quantitative data were analyzed via SPSS 15 program. Confirmatory factor analysis were performed via AMOS 18 and social network data were analyzed via UCINET 6. Pearson product-moment correlation coefficient was calculated to determine the relationships between variables, and t-test and ANOVA were also conducted to analyze participants' perceptions according to gender, branch, age, seniority, and years in current school variables. Social network parameters for whole network analysis such as centralization, reciprocity and density were used to compare schools. In order to explore individuals position at social networks, centrality measures, in degree, out degree and network size were calculated. We use QAP analysis for explaining the relationships between some demographic variables and social network structure. Results revealed that primary and secondary school teachers' intentions on social network and perceptions on individual position at network. Furthermore, the secondary school teachers have higher scores on expressive network in degree, network size; instrumental network in degree and out degree and network size than primary school teachers. Results also demonstrated that there is a relationship between instrumental networks density and reciprocity. Also expressive network density and centralization scores correlated. Further, there is a highly significant correlation between instrumental network density and expressive network density. Results

illustrated that gender similarity shaping the relationship patterns in both instrumental and expressive networks. Results mirrored that perceived social networks and actual ones have low level significant relationships in regard of individual positions in social network. On the other hand, there is a high level significant relationships between perceived school network and actual ones. This result also revealed that one's perception on visual network could be an important determinant in terms of social network structure in school level. In this research, professional and friendship relationships patterns in schools were examined by social network analysis. Results of the study clearly showed that the school administrators tend to occupy a peripheral position in school social networks. Furthermore, it is obvious from results of this research that teachers have a great potential to play a leadership role in regard of their positions in school social networks. Based on the results of the research, some suggestions were made. First of all, individuals' perceptions on social networks that measured with using visual networks or other tools could be correlate with actual social network characteristics. It may be suggested that school administrators should find ways to develop direct and qualified relationships with each teacher in order to be effective in the school's social network. Finally, teachers who are centrally located in the social network can be identified as change agents in the educational reform process.

Keywords : Social network analysis, informal leadership, school administrators-teachers relations

Page Number : 181

Supervisor : Prof. Dr. Temel ÇALIK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Araştırmanın Önemi.....	9
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	10
1.5. Araştırmanın Sınırlıkları.....	11
1.6. Tanımlar	11
BÖLÜM II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR.....	12
2.1. Sosyal Ağların Teorik Temelleri.....	12
2.1.1. Çizge Teorisi	16
2.1.2. Fritz Heider’in Denge Teorisi	20
2.1.3. Jacob L. Moreno’nun Çalışmaları ve Sosyometri Yöntemi	23
2.1.4. Harrison White’in Çalışmaları	25
2.1.5. Sosyal Sermaye Teorisi	27
2.1.6. Sosyal Karşılaştırma Teorisi	30
2.2. Bir Disiplin Olarak Sosyal Ağ Teorisinin Gelişimi	32

2.2.1. Sosyal Ağları Açıklamaya Yönelik Teoriler	37
2.2.1.1. <i>Heterofili Teorisi</i>	38
2.2.1.2. <i>Zayıf Bağların Gücü Hipotezi</i>	39
2.2.1.3. <i>Yapısal Boşluklar Teorisi</i>	41
2.2.1.4. <i>Yapısal Rol Teorisi</i>	44
2.3. Örgütlerde Sosyal Ağlar	45
2.3.1. Örgütlerde Sosyal Ağ Analizi Araştırmalarının Sınırlılıkları	48
2.3.2. Örgütlerde Sosyal Ağ Analizi Araştırmaları	51
2.3.3. Eğitim Bilimlerinde Sosyal Ağ Analizi Araştırmaları	53
2.3.3.1. <i>Öğretmenler Arasındaki Sosyal Ağlar</i>	54
2.3.3.2. <i>Yönetmel Süreçlerde Sosyal Ağlar</i>	57
2.3.3.3. <i>Yükseköğretimde Sosyal Ağlar</i>	60
2.3.3.4. <i>Öğrenciler Arasındaki Sosyal Ağlar</i>	61
BÖLÜM III. YÖNTEM	62
3.1. Araştırmanın Modeli	62
3.2. Nicel Araştırma ve Sosyal Ağ Araştırmasında Evren ve Örneklem	63
3.3. Nicel Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	66
3.4. Sosyal Ağ Araştırmasında Kullanılan Veri Toplama Aracı	68
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları.....	68
3.5.1. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	69
3.5.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	71
3.6. Verilerin Analizi.....	73
BÖLÜM IV. BULGULAR VE YORUM	75
4.1. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri ve Görsel Ağ Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular	75
4.2. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri ve Görsel Ağ Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular.....	76
4.3. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılığına Yönelik Bulgular.....	77
4.4. Okul Düzeyinde Mesleki Ağ ve Arkadaşlık Ağlarının Sosyal Ağ Değişkenlerine Göre Ortalama Değerlerine İlişkin Bulgular	86

4.5. Okul Düzeyinde Sosyal Ağ Değişkenleri ile Örgütsel Görsel Ağ Algı	
Düzeyleri Arasındaki İlişkiler	88
4.6. Okullarda Mesleki Ağlar, Arkadaşlık Ağları ve Bazı Demografik	
Değişkenler Arasındaki İlişkiler	89
4.7. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Görsel Ağ Algıları İle Okulun	
Sosyal Ağ Özellikleri Arasındaki İlişkiler.....	92
4.8. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Farklı Görüşteki	
Arkadaşlarını Uzlaştırma Eğilimlerinin Dağılımına Yönelik Bulgular..	93
4.9. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Okulların Mesleki Ağları ve	
Arkadaşlık Ağlarındaki Konumlarına İlişkin Bulgular	95
4.10. İlkokul ve Ortaokullardaki Sosyal Ağ Yapılarına İlişkin	
Karşılaştırmalara Yönelik Bulgular.....	134
4.11. İlkokul ve Ortaokulların Sosyal Ağlarında Okul Yöneticilerinin ve	
Lider Öğretmenlerin Özelliklerine Yönelik Karşılaştırmalara	
Yönelik Bulgular	136
BÖLÜM V. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	140
5.2. Öneriler	154
KAYNAKLAR	156
EKLER.....	174
Ek-1. Çalışmada Kullanılan Ölçekler	175
Ek-2. Ölçek İzin Yazıları	179
Ek-3. Araştırma İzin Yazısı.....	180

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İlkokullar İçin Araştırma Evreni	64
Tablo 2. İlkokullar İçin Araştırma Örneklemi	65
Tablo 3. Ortaokullar İçin Araştırma Evreni	65
Tablo 4. Ortaokullar İçin Araştırma Örneklemi	65
Tablo 5. Ölçeklerin Madde Sayısı, Faktör Analizi ve Güvenirlik Sonuçları	69
Tablo 6. Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği'nin DFA Değerleri	71
Tablo 7. Görsel Ağ Ölçeği'nin DFA Değerleri	72
Tablo 8. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri ile Görsel Ağ Algı Düzeyleri	75
Tablo 9. Sosyal Ağ Eğilimleri ve Görsel Ağ Algıları Arasındaki İlişkiler	76
Tablo 10. Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları	77
Tablo 11. Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Görev Yapılan Okul Türüne Göre t-Testi Sonuçları	78
Tablo 12. Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Yaşa Göre Betimsel Verileri	79
Tablo 13. Sosyal Ağ Eğilimleri Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Yaşa Göre ANOVA Sonuçları	80
Tablo 14. Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Kıdeme Göre Betimsel Verileri	81
Tablo 15. Sosyal Ağ Eğilimleri Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları	83
Tablo 16. Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Okuldaki Hizmet Süresine Göre Betimsel Verileri	84
Tablo 17. Sosyal Ağ Eğilimleri Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Hizmet Süresine Göre ANOVA Sonuçları	85
Tablo 18. Okulların Bazı Değişkenlere Göre Betimsel Verileri	86

Tablo 19. <i>Okul Düzeyinde Sosyal Ağ Değişkenleri ile Örgütsel Görsel Ağ Algı</i> <i>Düzeyleri Arasındaki İlişkiler</i>	88
Tablo 20. <i>Mesleki Ağ ve Arkadaşlık Ağı ile Katılımcıların Bazı Demografik</i> <i>Özelliklerine Yönelik QAP Analizi Sonuçları.....</i>	89
Tablo 21. <i>Görsel Ağ Ölçeğinde Birbirlerinden Hoşlanmayan Arkadaşlar Arasında Kalma</i> <i>İle Cinsiyet ve Görev Türü Arasındaki Kay Kare Testi Sonuçları</i>	94
Tablo 22. <i>İkokul ve Ortaokullarda Mesleki Ağ ve Arkadaşlık Ağına Yönelik Bulgular</i>	134
Tablo 23. <i>İlkokul ve Ortaokulların Sosyal Ağlarında Okul Yöneticileri, Lider</i> <i>Öğretmenler ve Öğretmenlerin Özelliklerine Yönelik Ortalama Puanlar</i>	136
Tablo 24. <i>Okul Liderlerinin Demografik Özellikleri</i>	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Euler köprüsü diyagramı	17
Şekil 2. Euler köprüsü'nün matematiksel ifadesi	18
Şekil 3. G ve H çizgelerine ait diyagramlar	19
Şekil 4. Heider'in denge teorisine göre dengeli ve dengesiz ilişki durumları.....	21
Şekil 5. Sosyal ağ analizi alanında çalışan bilim insanları arasındaki bağlantılar	36
Şekil 6. Sosyal ağ analizi alanında yapılan bilimsel çalışmaların yıllar göre dağılımı	37
Şekil 7. Yapısal boşlukların oluşumu.....	42
Şekil 8. Yapısal boşluklar ve zayıf bağlantıların gücü.....	43
Şekil 9. Sosyal ağ eğilimleri ölçeği yol diyagramı.....	72
Şekil 10. Görsel ağ ölçeği yol diyagramı	73
Şekil 11. Görsel ağ ölçeği 13.madde.....	93
Şekil 12. A İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	95
Şekil 13. A İlkokulu mesleki sosyal ağı	96
Şekil 14. B İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	97
Şekil 15. B İlkokulu mesleki sosyal ağı	98
Şekil 16. C İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	98
Şekil 17. C İlkokulu mesleki sosyal ağı	99
Şekil 18. D İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	100
Şekil 19. D İlkokulu mesleki sosyal ağı	100
Şekil 20. E İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	101
Şekil 21. E İlkokulu mesleki sosyal ağı	102
Şekil 22. F İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	102
Şekil 23. F İlkokulu mesleki sosyal ağı.....	103
Şekil 24. G İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	103
Şekil 25. G İlkokulu mesleki sosyal ağı	104
Şekil 26. H İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	105
Şekil 27. H İlkokulu mesleki sosyal ağı	105
Şekil 28. I İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	106

Şekil 29. I İlkokulu mesleki sosyal ağı.....	106
Şekil 30. J İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	107
Şekil 31. J İlkokulu mesleki sosyal ağı	108
Şekil 32. K İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	108
Şekil 33. K İlkokulu mesleki sosyal ağı	109
Şekil 34. L İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	110
Şekil 35. L İlkokulu mesleki sosyal ağı	110
Şekil 36. M İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	111
Şekil 37. M İlkokulu mesleki sosyal ağı	112
Şekil 38. N İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	112
Şekil 39. N İlkokulu mesleki sosyal ağı	113
Şekil 40. O İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı	114
Şekil 41. O İlkokulu mesleki sosyal ağı	114
Şekil 42. Ö Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı	115
Şekil 43. Ö Ortaokulu mesleki sosyal ağı	115
Şekil 44. P Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	116
Şekil 45. P Ortaokulu mesleki sosyal ağı	117
Şekil 46. R Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	117
Şekil 47. R Ortaokulu mesleki sosyal ağı.....	118
Şekil 48. S Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı	119
Şekil 49. S Ortaokulu mesleki sosyal ağı	120
Şekil 50. T Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	121
Şekil 51. T Ortaokulu mesleki sosyal ağı.....	122
Şekil 52. U Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı	123
Şekil 53. U Ortaokulu mesleki sosyal ağı	124
Şekil 54. Ü Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı	125
Şekil 55. Ü Ortaokulu mesleki sosyal ağı	125
Şekil 56. V Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı	126
Şekil 57. V Ortaokulu mesleki sosyal ağı	126
Şekil 58. Y Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı	127
Şekil 59. Y Ortaokulu mesleki sosyal ağı	128
Şekil 60. Z Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	128
Şekil 61. Z Ortaokulu mesleki sosyal ağı.....	129
Şekil 62. AB Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı.....	129

<i>Şekil 63. AB Ortaokulu mesleki sosyal ağı.....</i>	<i>130</i>
<i>Şekil 64. AC Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı.....</i>	<i>131</i>
<i>Şekil 65. AC Ortaokulu mesleki sosyal ağı.....</i>	<i>131</i>
<i>Şekil 66. AD Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı</i>	<i>132</i>
<i>Şekil 67. AD Ortaokulu mesleki sosyal ağı</i>	<i>133</i>

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına ve önemli tanımlar ve terimlerin hangi anlamlarda kullanıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Okul yöneticileri ve öğretmenler arasındaki ilişkilerin önemi alanyazında yoğun bir biçimde vurgulanmakta, söz konusu etkileşime ilişkin okullardaki mevcut durumun belirlenmesi ve mesleki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ampirik çalışmalarda artış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bireylerin algıları ve içinde bulundukları sosyal gruplarla kurdukları etkileşimleri birlikte değerlendiren sosyal ağ analizi yaklaşımı (Wasserman ve Galaskiewicz, 1994), giderek daha fazla eğitim bilimleri araştırmasına konu olmaktadır. Alanyazında okulların sosyal ağlarını, değişim uygulamalarının başarılı olması (Cole ve Weinbaum, 2010; Daly ve Finnigan, 2010; Daly, Moolenaar, Bolivar ve Burke, 2010; Wohlstetter, Malloy, Chau ve Polhemus, 2003) liderlik (Earl ve Katz, 2007; Hadfield, 2007; Hadfield ve Jopling, 2012; Moolenaar, Daly ve Slegers, 2010), sosyal sermaye (Maroulis ve Gomez, 2008), öğretmenlerin kolektif yeterlikleri (Moolenaar, 2010; Moolenaar, Slegers ve Daly, 2012) öğrenci başarısı (Goddard, 2003; Horvat, Weininger ve Laureau, 2003; Jones, Asensio ve Goodyear, 2000; Moolenaar, Slegers ve Daly, 2012; Pil ve Leana, 2009), güven algısı (Daly ve Finnigan, 2012; Maale, Moolenaar ve Daly, 2015; Moolenaar ve Slegers, 2010) okulun yenilikçi iklimi (Moolenaar, vd., 2009; Moolenaar, Slegers ve Daly, 2011) takım halinde öğrenme (Mejis ve Laat, 2012) ve öğretmenlerin mesleki gelişim süreçleri ile (Penuel, Sun, Frank ve Gallagher, 2012) ilişkili olarak inceleyen çalışmalar bulunmaktadır.

Söz konusu çalışmaların yayımlandıkları yıllar dikkate alındığında, sosyal ağ teorisinin, eğitim bilimleri alanında yaygın kabul görmesinin 2000’li yılları bulduğu görülmektedir. Bu

duruma neden olduğu düşünölen önemli etmenlerden birisi, eğitim bilimleri araştırmaları için önemli bir analiz birimi olan okulun bir bütün olarak incelenmesini öngören sosyolojik boyutundan ziyade çalışmalarda okulda yer alan bireylerin psikolojik yönünün ön plana çıkması olabilir.

Örgütlerde bireyler arası etkileşim ve ilişkiler yoğunlaşıp karmaşılaşmaya başladıkça bu ilişkilerin anlaşılmasına yönelik çabalar da artmaktadır (Acar, 2004). Sosyal ağ teorisi eğitim örgütlerinin analiz edilmesi açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sosyal ağların öncelikle davranış bilimleri alanında yaygınlaşmasıyla birlikte eğitim bilimleri alanında da ilgi görmeye başlamıştır. Sosyal bilimlerde belirli süredir ilgi gören sosyal ağ yaklaşımının eğitim bilimlerinde kullanımı daha geç olmuştur. Carolan (2014), eğitim bilimlerinde sosyal ağ yaklaşımının sosyal bilimlerin diğeri alanlarına göre daha geç kabul görmesinde üç nedenin etkili olabileceğini ileri sürmüştür:

- Psikolojiden transfer edilen ve eğitim bilimlerinde yaygın kullanım alanı bulan deneysel metot geleneği,
- Bireylerin tamamen bireye ait değişkenler ile açıklanması,
- Sosyal ağların bilimsel meşruluğu sorunu.

Sosyal ağların eğitim bilimlerine uyarlanmasındaki gecikmeye yönelik öne sürölen gerekçeler dikkate alındığında, sosyal ağların ortaya koyduğu temel paradigma değişimine yönelik bir direnç yaşandığı söylenebilir. Bu bağlamda eğitim bilimlerinde ve özellikle eğitim yönetimi alanında sosyoloji yerine psikolojinin daha etkin olması, bireylerin ve bireysel özellikleri daha fazla ilgi görmesi ile sonuçlanmış olabilir. Psikoloji, genellikle bireysel bazı değişkenler ile algı, tutum ve davranışları açıklama eğiliminde olduğundan okullarda yönetici, öğretmen veya öğrencilerin algıları bağlamdan ve içinde yer aldıkları topluluklardan bağımsız olarak ele alınmaya başlanmışır. Oysa özellikle okulların doğası düşünüldüğünde bireysel özelliklerden çok kolektif yapı, toplulukların önemi, karşılıklı bağımlılık ve ilişkiler oldukça önemli potansiyeller taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal ağların, henüz teorik ve uygulama boyutunda gelişim aşamasında olduğu dönemlerde bilimsel geçerlilik ve tutarlılık bakımından sorgulanması doğal karşılanabilir. Özetle sosyal ağ yaklaşımı ile teori ve sosyal gerçekliğin bir araya getirilmesi, yeni ve özgün bir yöntem sunması ve özellikle eğitimde değişimin dinamik yapısını çözümleme olanağı vermesi açısından eğitim bilimleri için oldukça önemlidir (Carolan, 2014).

Sosyal ağ teorisinde genel olarak biyolojik, fiziksel ve sosyal olmak üzere karmaşık ağ örüntülerinin ortak işleyiş mekanizmaları ve yasalarını belirlemek amaçlanmaktadır (Tüzüntürk, 2012). Bu bağlamda sosyal ağın inceleme alanına konu olan, moleküller, bilgisayarlar, yasadışı örgütler veya farklı toplumsal katmanlardaki hareketler benzer ve kimi zaman öngörülebilir bazı davranış eğilimlerine sahiptirler. Sosyal ağ analizi açısından büyük önem taşıyan UCINET yazılımının, devrik Irak liderli Saddam Hüseyin'in yakalanmasında istihbarat birimleri tarafından aktif olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Reed ve Segal, 2006). Bununla birlikte örneğin nörolojik araştırmalarda beyin hücrelerinin bağlanma ve ağ kurma düzeyleri, farklı moleküllerin birleşerek oluşturacakları yeni yapıların özellikleri ve bireylerin grup ve örgüt içerisindeki ilişkilerine yönelik araştırmaların ortak bir birikime işaret ettiğini söylemek mümkündür. Bu yönüyle sosyal ağlar dinamik olmalarının yanı sıra çok boyutlu ve çok yönlü bir teorik bakış açısı ile ele alınmayı gerektirmektedir.

Sosyal ağ analiziyle gerçekleştirilen bir araştırmada çalışmaya katılanların bireysel özelliklerinden ziyade içerisinde yer aldıkları sosyal yapıdaki konumları yani diğer aktörlerle ilişki ve etkileşimleri önem kazanmaktadır (Borgatti ve Ofem, 2010). Bu durum sosyal ilişki ve etkileşimlerin belirleyici olduğu okullarda söz konusu süreçlerin ayrıntılı bir biçimde incelenerek farklı aktörler arasındaki bilgi akışının incelenmesine olanak sağlamaktadır (Daly, 2012). Bununla birlikte eğitim yönetimi alanında yoğun bir şekilde araştırılan ve okulun psikolojik boyutu altında tanımlanan birçok kavramın anlaşılması açısından bireylerin karşılıklı algılarının önemli sayılabileceği söylenebilir. Örneğin, adalet ve güven gibi kavramlar bireylerin karşılıklı ilişkileri sonucunda oluşan psikolojik durumlar olarak sayılabilir. Benzer şekilde okullarda hem araştırma hem de uygulama anlamında yoğun bir biçimde ele alınan okulda değişimin yönetilmesi bağlamında öğretmenlerin birbirleriyle olan etkileşimleri oldukça önemlidir. Daly (2010) sosyal ağ yaklaşımına göre değişim stratejisi ne kadar iyi planlanmış ve öğretmenlere anlatılmış olursa olsun, öğretmenlerin okul dışından gelen bir yöneticiye, uzmana veya akademisyene inanmak yerine birlikte görev yaptığı meslektaşlarına güvenme ve onlardan etkilenme eğiliminde olduklarını ifade etmektedir. Başka bir deyişle öğretmenlerin en iyi öğrendiği kişiler tanıdıkları ve güven duydukları öğretmenlerdir. Bu açıdan düşünüldüğünde okula ilişkin araştırmaların sosyal ağ yaklaşımıyla ele alınması eğitim yönetiminde araştırma konusu olan mevcut kavramlara farklı boyutlar ekleyebileceği gibi henüz bilinmeyen çalışma alanlarının ortaya çıkmasına da yardımcı olabilir. Bu durum eğitim yönetimi alanında son yıllarda ilgi

gören çalışma alanlarından biri olan öğretmen liderliği kavramının önemine işaret etmektedir.

Liderlik, verimlilik, kalite ve performans gibi kavramlara önem verilen örgütler açısından oldukça önemli bir etkiye sahiptir (Buluç, 2016). Okullar açısından öğretimin niteliğini ve öğretmenlerin performansını etkileme potansiyeli olan bir kavram olarak öğretmen liderliği üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Öğretmen liderliği kavramı, sınıf içinde ve dışında sergilenen liderlik davranışlarını içermekte ve öğretimin iyileştirilmesi için karşılıklı etkileşimin sağlanması öngörülmektedir (Katzenmeyer ve Moller, 2009). Başka bir çalışmada öğretmen liderliği ile bütün öğretmenlerin liderlik becerilerine atıfta bulunularak okullarda öğretmenlerin inisiyatif alma imkânlarının genişletilmesinin öneminden bahsedilmiştir (Harris ve Muijs, 2003). Darling-Hammond (1995) hiyerarşinin azaltıldığı okul yapılarında, mesleki öğrenmenin ön plana çıktığını ve öğretmenlerin liderlik davranışlarının desteklendiğini ifade etmektedir. Okulda inisiyatif alan ve liderlik rolü oynayan öğretmenlerin desteklenmeleri ve okulu geliştirmek için kaynak olarak görülmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin liderlik becerilerini ortaya çıkarmalarında, meslektaşlarıyla kurdukları ilişkilerin ve okuldaki örgütsel yapının önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Türk eğitim sistemi içerisinde öğretmenleri uzmanlık düzeylerine dayalı olarak istihdam etme anlayışı uzun süredir tartışılan bir konudur. 2005 yılında yayımlanan “Öğretmenlik kariyer basamaklarında yükselme” yönetmeliğine göre her alan için ayrılan kontenjanlara göre gerçekleştirilecek sınavda başarılı olanların uzman ve başöğretmen olarak istihdam edilmesi hedeflenmiştir. Uygulamada yaşanan çeşitli aksaklıklar sonucunda mevcut öğretmenlerin sınav yerine performansa dayalı olarak değerlendirileceği öngörülmektedir.

Okullar mevcut yapıları ile öğrencilerin ve öğretmenlerin beklentilerinin yanında toplumsal taleplere cevap verme noktasında önemli eleştirilerle karşı karşıya kalmakta ve giderek daha fazla araştırmacı, okulların farkı bir örgütsel dinamikle yeniden kurgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Modern dünyanın ihtiyaç duyduğu birikime sahip bireyler yetiştirmek için okulların yeni bir vizyon geliştirmesinin gerekliliğinden söz edilebilir (Çalık ve Sezgin, 2005). Okulların geleneksel olarak öğrencilere bilgi aktarma rolünün ötesinde, manevi değerlerin üretildiği ve bütün paydaşlar için öğrenme olanaklarının sunulduğu bir topluluk olması gerektiği söylenebilir (Berreth ve Berman, 1997; Goodlad, Soder ve Sirotnik, 1990; Sergiovanni, 1996). Okulun, değer üreten ve üyeleri arasında bu değerlerin paylaşılmasına olanak tanıyan bir yapıya sahip olması büyük oranda üyeler arasındaki ilişkilerin bir

sonucudur. Bu sebeple son yıllarda alanyazında okul müdürleriyle öğretmenler arasındaki karşılıklı etkileşim ve ilişkiye odaklanan birçok çalışma yapılmıştır (Barnett ve McCormick, 2004; Barth, 2006; Çetin, Korkmaz ve Çakmakçı, 2012; Daly, 2010; Price, 2012). Buna göre okul müdürü ve öğretmenler arasındaki etkileşim ve iletişimin niteliğine bağlı olarak okulda, öğrencilerin öğrenme olanaklarının iyileştirilebileceği ve okulun mesleki öğrenme topluluğu özellikleri kazanabileceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda okulun sosyal ağında belirleyici aktörler olan okul müdürleri ve öğretmenler arasındaki bağlantıların niteliği, okulda bilgi paylaşımı ve iletişimin sağlıklı yürütülmesi açısından önemli görülmektedir (Scott, 2000). Başka bir ifadeyle okulların amaçlarına uygun olarak çıktılarının niteliğinin artırılması amacıyla okul içindeki bireyler arası etkileşimlerin üzerinde durulması gerekmektedir.

Coburn ve Russell (2008) araştırmalarında eğitim politikalarının, öğretmenler arasındaki sosyal ağların yapısını, bilgiyi aktarma kapasitesini ve bireyler arasındaki ilişkilerin yoğunluğunu etkilediğini belirtmektedir. Aynı çalışmada eğitimde reform uygulamalarının önemli bir değişkeni olarak öğretmenler arası sosyal ağların niteliği incelenmiş ve sonuç olarak öğretmenler arası ağ yoğunluğu ile değişimi benimseme ve iş birliği düzeylerinin arttığı belirtilmektedir. Okulların sosyal ağ yapılarının ele alındığı çalışmalarda önemli bir değişken olarak okul müdürlerinin okulun sosyal ağındaki konumlarının incelendiği görülmektedir (Friedkin ve Slater, 1994; Moolenaar, Daly ve Slegers, 2010). Bu çalışmalarda okul müdürlerinin sosyal ağda merkezi bir konumda olmaları ile okulun yenilikçi iklime sahip olması, öğretmenlerin değişime açık olmaları ve okulda güven düzeyinin yüksek olması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Okulları içinde bulundukları toplumsal çevrede birer aktör olarak ele alan ve farklı okulların etkileşimlerini inceleyen çalışmalarda genellikle aynı bölgede yer alan okullardan, okullar arası ağlarda daha merkezi konumda bulunanlar öğrenciler açısından daha yüksek akademik başarı ve öğretmenler açısından daha yüksek düzeyde okula bağlılığın sağlandığı kurumlar olarak görülmektedir (Hite, Williams ve Baugh, 2005).

Moolenaar, Slegers ve Daly (2012), okullarda sosyal ağ örüntüleri, kolektif yeterlik ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkileri ele aldıkları çalışmalarında sosyal ağ etkileşimlerinin yüksek olduğu okullarda öğretmenlerin kolektif yeterlik algılarının daha olumlu olduğu ve öğrencilerin akademik başarılarının daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle öğretmenler arasındaki güçlü etkileşimlerin varlığı kolektif yeterlik üzerinde doğrudan olumlu bir etkiye sahiptir.

Öğretmenlerin mesleki etkileşimlerini sosyal sermaye teorisi çerçevesinde ele alan bir araştırmada iki okula ait sosyal ağ yapısı karşılaştırmalı bir durum çalışması ile incelenmiştir (Penuel, Riel, Krause ve Frank, 2009). Çalışma sonucunda öğretmenlerin sosyal sermayelerinin değişime yönelik tutumlarını olumlu etkileme potansiyeli taşıdığı, uzmanlık ve diğer kaynaklar bakımından okulun çevreden izole edilmemesi gerektiği ve okul reformunda görevli öğretmenlerin (değişim koçları) okulun sosyal ağında farklı grupları bir araya getirmelerine olanak sağlayan köprü konumunda oldukları ortaya konmuştur.

Meslekte ilk yılını çalışan öğretmenler arasındaki sosyal bağlantıların niteliklerinin incelendiği bir çalışmada, öğretmenlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinde belirleyici rol oynayan bir dizi etmen ortaya konulmuştur (Baker-Doyle, 2012). Çalışmada öğretmenlerin bireysel özellikleri yanında okula ilişkin değişkenlerin de bağlantı kurma eğilimlerini etkilediği sonucu çıkmıştır. Okuldaki mesleki öğrenme kültürü, öğretmenlerin öğrenciler hakkında bilgi sahibi olma isteği, öğretmenlerin mesleğe yönelik algıları ve meslekte yeni olmanın vermiş olduğu birlikte hareket etme eğilimi öğretmenlerin okulun sosyal ağında yer alma ve ilişkilerini sürdürmede etkili olan önemli değişkenler olarak sıralanmaktadır.

Öğretmenlerin örgütsel güven algılarının bireysel sosyal ağ örüntüleri ile ilişkilerinin ele alındığı bir çalışmada öğretmenlerin yakın arkadaşların güven düzeylerinin yüksek olması bireysel güven algılarını da etkilemektedir (Maale, Moolenaar ve Daly, 2015). Başka bir ifadeyle güven düzeyi yüksek öğretmenlerle etkileşim halinde olan öğretmenlerin güven algıları yüksektir. Bununla birlikte aynı çalışmada öğretmenlerin sosyal ağlarında daha çok öğretmenin yer almasıyla güven algılarının yükseldiği ifade edilmektedir.

Okullar arası etkileşimlerin sosyal ağ yaklaşımıyla ele alındığı bir dizi araştırmada (Daly ve Finnigan, 2010; Mullen ve Kochan 2000; Smith ve Wohlstetter, 2001) okulların başarı düzeyleriyle okullar arası sosyal ağdaki konumları incelenmiştir. Söz konusu çalışmalarda okullar arasında kurulan güçlü sosyal bağlantıların iş birliği ve iletişimin gelişmesi gibi olumlu etkilerinin okulun çıktılarını iyileştirebileceği ifade edilmiştir. Okulların sosyal ağı, bir anlamda okul üyelerinin birbirleriyle geliştirdikleri iletişim davranışlarının özeti olarak görülebilir (Bakkenes, De Brabander ve Imants, 1999). İletişim ağı, bireysel açıdan ele alınabileceği gibi bir bütün olarak okulun analiz birimi olarak incelemesi de mümkündür. Okulun iletişim ağında, öğretmenler bir gruba üye olabilir, herhangi iki grup arasında bağlantıyı sağlayabilir veya izole bir konumda bulunabilirler (Monge ve Eisenberg, 1987). Nitekim sosyal ağ analizinde aktörlerin ağdaki konumlarını incelemek açısından merkezilik kavramı üzerinde durulmaktadır (Borgatti, Everett ve Jhonson, 2013; Faust, 1997; Freeman,

1978). Okulun sosyal ağında daha merkezi konumda yer alan aktörlerin okulun örgütsel kapasitesini geliştirme ve iletişim akışını yönlendirme noktasında daha fazla sorumluluk almaları söz konusudur. Bu bağlamda bir örgütün öğrenme isteği ve kapasitesinin mensuplarının öğrenme isteği ve kapasitesinden daha fazla olamayacağı ifade edilmekte ve okullarda değişimi gerçekleştirmek için süreç ve yapıdan çok bireyleri merkeze almanın yerinde bir yaklaşım olacağı vurgulanmaktadır (Özdemir, 2000).

Türk Eğitim sisteminde yönetsel ve örgütsel yapı doğal olarak öğretmenlerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Okullarda öğretmenler arası mesleki ilişkilerin gelişebilmesi için gerekli etmenler arasında yer aldığı düşünülen karşılıklı etkileşimin mevcut istihdam koşulları ve okul yapısı içerisinde yeterince sağlanamadığı söylenebilir. Eğitim sistemi içerisinde son yıllarda meydana gelen bazı değişiklikler farklı boyutlarıyla ilköğretim ve ortaokullardaki örgütsel ve yönetsel yapıyı etkilemiştir. 2011 yılında yayımlanan 652 Sayılı KHK ile Millî Eğitimin merkez teşkilatı yeniden düzenlenmiş, ilköğretim kurumlarının bağlı bulundukları genel müdürlük, okul öncesi ile birleştirilerek temel eğitim adını almıştır. 2012 yılında 6287 Sayılı Kanun ile ilköğretim kurumları yeniden ilköğretim ve ortaokul olmak üzere ayrılmış ve zorunlu eğitimin süresi on iki yıla çıkartılmıştır. Bu değişiklikten sonra önemli sayıda sınıf öğretmeni alan değişikliği yaparak farkı branşlarda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Bu durumun ilköğretim ve ortaokullarda öğretmenler arası ilişkileri doğrudan etkilediği düşünülmektedir. 2014 yılında yayımlanan 6528 Sayılı Kanun ile Millî Eğitim Temel Kanununda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bunlar arasında, aday öğretmenlik sürecindeki uygulamaların değiştirilmesi, üst kademe yöneticilerin görevlerine son verilmesi ve dört yılı tamamlamış okul yöneticilerinin görevlerine son verilmesi özellikle okullardaki yönetici ve öğretmenler arasındaki ilişkileri etkilemesi bakımından önemlidir. Özetle, kısa sayılabilecek bir zaman diliminde gerçekleştirilen oldukça kapsamlı değişiklikler sonucunda ilköğretim ve ortaokullarda okul yöneticileri ve öğretmenler arasındaki ilişkilerin farklılaşma eğiliminde olduğu düşünülebilir.

Eğitim bilimleri alanında sosyal ağ yaklaşımıyla ele alınan araştırmaların önemli bir bölümü sosyal ağların çıktılarıyla ilgilidir. Okul yöneticileri, öğretmenler ve öğrencilerin içerisinde bulundukları ağların bireysel ve örgütsel değişkenlerle ilişkileri birçok araştırmaya konu olmuştur. Örnek olarak okullarda, değişime yönelik tutumların, okul müdürüne güven düzeyinin veya yenilikçi iklimin okulun sosyal ağ yapısı ile ilişkisinin incelendiği çalışmalar verilebilir. Bu araştırmalar sosyal ağların potansiyel etkilerinin ortaya konulması ve uzun süredir üzerinde çalışılan kavramlarla ilişkilerinin incelenmesi açısından oldukça önemlidir.

Ancak çok az sayıda çalışmada okullardaki sosyal ağların yapısı ve mevcut yapının ortaya çıkmasına neden olan etmenler incelenmiştir. Başka bir deyişle sosyal ağların ortaya çıkması ve farklı yapılara dönüşmesinde bireysel, grup düzeyinde, örgütsel, kurumsal ve eğitim sistemi düzeyinde etkili olan değişkenlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada okul yöneticisi ve öğretmenlerin okulda sosyal ağın oluşmasında etkili olduğu düşünülen, sosyal ağ kurmaya yönelik eğilimleri ve okulun sosyal ağına yönelik görsel algıları, mevcut sosyal ağ örüntüleri ile birlikte incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ilköğretim kurumlarında okul yöneticisi ve öğretmenler arasındaki ilişkilerin sosyal ağ analizi ile incelenmesidir. Bu amaçla bireysel ve örgütsel düzeyde olmak üzere iki analiz birimi seçilmiştir. Araştırma kapsamında birey düzeyinde ilkököl ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri, görsel ağ algıları ve okulun sosyal ağındaki konumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın örgütsel düzeyinde ise her bir okulun sosyal ağ haritası çıkartılarak, öğretmenlerin okulun sosyal ağ özelliklerine ilişkin algıları ile bazı sosyal ağ analizi değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1) İlkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri ve görsel ağ algıları ne düzeydedir?
- 2) İlkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri ve görsel ağ algıları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?
- 3) İlkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri, görsel ağ algıları ve sosyal ağ değişkenleri,
 - a) cinsiyete,
 - b) görev yapılan okul türüne
 - c) yaşa
 - d) kıdeme
 - e) okuldaki hizmet süresine göre farklılaşmakta mıdır?
- 4) Okulların sosyal ağ özellikleri (yoğunluk, karşılıklılık, merkezileşme ve ortalama mesafe) nasıldır?
- 5) Okul düzeyinde sosyal ağ değişkenleri ile görsel ağ algısının örgütsel boyutu arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

- 6) Okullarda mesleki ve arkadaşlık ağları demografik değişkenlerle ilişkili midir?
- 7) Görsel ağ ölçeğindeki okul algısı ile okulun sosyal ağ özellikleri arasında anlamlı ilişki var mıdır?
- 8) Katılımcıların demografik özelliklerine göre farklı görüşteki arkadaşlarını uzlaştırma eğilimleri arasında ilişki var mıdır?
- 9) Okulların sosyal ağ yapılarına göre okul yöneticileri ve öğretmenlerin konumları nasıldır?
- 10) İlkokul ve ortaokullardaki sosyal ağ yapılarına ilişkin özellikler nelerdir?
- 11) İlkokul ve ortaokulların sosyal ağlarında okul yöneticilerinin ve lider öğretmenlerin özellikleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Eğitim yönetimi alanında yapılan birçok çalışmada geleneksel veri toplama ve analiz etme yöntemleri kullanılarak okul yöneticileri ve öğretmenlerin araştırmalara konu olan değişkenlere yönelik genel algıları değerlendirilmektedir. Aslında söz konusu durum, geleneksel sosyal bilimlerde hâkim bir anlayış olarak tek yönlü ve tek boyutlu olarak bireyleri ele alma eğilimindeki çalışmalarda yaygın olarak görülmektedir (Carolan, 2014). Ancak sosyal ağ yaklaşımında çok boyutlu ve karşılıklı ilişkiler esas alınarak okullar kendi gerçeklikleri içerisinde özgün bir takım özellikler taşıyan birimler olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte sosyal ağ yaklaşımında çalışanların örgütü kendi bireysel algıları yanında karşılıklı etkileşim ve ilişki örüntüleri ile değerlendirmeleri beklenmektedir. Çalışmadan elde edilecek sonuçlar araştırmacılara, alanyazına, uygulayıcılara ve politika yapıcılara önemli bir takım katkılar sunabilir. Araştırmacılar açısından görece yeni bir araştırma alanı olan sosyal ağ yaklaşımının okullarda uygulanması sonucunda elde edilecek bulgular yeni araştırmalar için fikir vermesi açısından önemli görülebilir.

Eğitim yönetimi alanyazınında sosyal ağ konusunda henüz yeterince teorik ve uygulamalı çalışma yapılmamıştır. Bu anlamda çalışmadan elde edilecek bulgular alanyazına katkı sunabilir. Uygulayıcılar açısından okulların ilişki örüntülerinin görselleştirilmesi yoluyla elde edilen sosyal ağ haritaları sayesinde öğretmen ve okul yöneticilerinin hangi düzeyde etkileşim içerisinde olduklarının görülmesi, informal liderlik konumunda olan çalışanların anlaşılması ve diğer öğretmenlerle yeterince etkileşim içerisinde olmayan öğretmenlerin de ifade edilmesi bakımından çalışma özgün bir takım bulgular sunmaktadır. Öğretmen ve okul yöneticilerinin sosyal ağa katılma eğilimleri ve sosyal ağdaki konumlarının incelendiği bu

çalışma bireylerin içerisinde yer aldıkları sosyal ağları betimlemeleri açısından önemli görülebilir. Çalışanların öncelikle içerisinde yer aldıkları sosyal ağların varlığına ilişkin farkındalık oluşturulması profesyonel ilişkilerini yönetmeleri açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın bir başka önemli çıktısı yöneticilerin, örgütlerin etkililiğini artırmak amacıyla sosyal ağların potansiyel güçlerinden yararlanmalarına yardımcı olmaktır. Son olarak giderek daha fazla ülkede gerçekleştirilen eğitimde reform çalışmaları kapsamında verilerden hareket etme gerekliliği açısından okula özgü bulgular sunan çalışmalara önem verilmekte ve sosyal ağ uygulamalarından yararlanılmaktadır. Politika yapıcılar ve karar alıcılar açısından okulların sosyal ağ özelliklerinin ortaya koyacağı bulguların önem taşıyacağı söylenebilir. Bu anlamda okullarda bilgi ve uzmanlığın nasıl yayıldığına anlaşılmaması açısından okulların sosyal ağlarını inceleyen mevcut çalışma anlamlı katkılar sunabilir.

Sosyal ağ teorisi birçok farklı alanda yapılan çalışmalar ile geliştirilmektedir. Söz konusu durum sosyal ağ teorisinin gelişimi açısından önemli avantajlar içermekle birlikte bazı olumsuzluklar da taşımaktadır. Her disiplin sosyal ağ yaklaşımlarını kendi terminolojisi bağlamında ele almaya ve kısmen dönüştürmeye eğilimli olduğundan, sosyal ağ teori ve uygulamalarının bağımsız bir disiplin olarak gelişiminden bahsetmek tartışmalı bir hal almaya başlamıştır. Denebilir ki sosyal ağ araştırmaları aslında birçok disiplinin birbirinden faydalandığı bir disiplinler ağıdır. Bankacılık, sağlık bilimleri, kimya, örgüt ve yönetim bilimi ve bilişim sistemleri bu alanlardan sadece birkaçıdır. Söz konusu disiplinlerde sosyal ağ teorisinden hareket edilerek gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde bir kısmının bazı hizmetlerin etkililiğini konu aldığı, bir kısmının nesnelerin birbirleriyle ürettikleri etkileşimleri kestirmeye çalıştığı ve bir kısmının ise gerçek kişilerin oluşturduğu etkileşim ve iletişim örüntülerini incelediği görülmektedir. Bu bağlamda örgütlerde gerçekleştirilen sosyal ağ teorisini temel alan araştırmalar aslında gerçek aktörler arasında oluşan iletişim ve etkileşimleri açıklamayı amaçlamaktadır. Ancak örgütlerde çalışanların bir sosyal ağda yer almalarına rağmen bu durum üzerinde çoğu zaman düşünmedikleri ya da içerisinde bulundukları ağın farkında olmadıkları söylenebilir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

- 1) Araştırmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin okulun sosyal ağına yönelik olarak belirli bir algılarının oluşmasına yetecek kadar aynı okulda görev yapan meslektaşlarıyla ilişki içerisinde oldukları varsayılmıştır.

- 2) Araştırmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin aynı okulda görev yaptıkları meslektaşlarına yönelik algılarından hareketle okula ilişkin bütüncül bir sosyal ağ örüntüsünün elde edilebileceği varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlıkları

- 1) Araştırma kapsamında okulların sosyal ağları okul yöneticileri ve öğretmenler arasındaki sosyal ağlar ile sınırlandırılmıştır.
- 2) Araştırma kapsamındaki okulların sosyal ağları; mesleki ağlar ve arkadaşlık ağları ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Sosyal ağ: Birbiriyle ilişkili bir dizi aktörün karşılıklı etkileşimine dayalı olarak oluşturdukları bağlantılardır (Wasserman ve Faust, 1994, s. 5).

Merkezileşme: Ağdaki bir ya da birkaç kişinin merkezi konumda yer almasıdır (Carolan, 2014, s. 107).

Karşılıklılık: Bir ağda yer alan aktörlerin ilişkilerinin iki yönlü olmasının derecesidir (Carolan, 2014, s. 102).

Yoğunluk: Bir grup veya alt grubun birbirlerine olan yakınlıklarının ölçüsüdür (Wasserman ve Faust, 1994, s. 129).

Merkezilik: Bir aktörün diğer aktörler ile olan ilişkilerinin yoğunluğunun ölçüsüdür (Freeman, 1979, s. 216).

Derece merkeziliği: Bir aktöre doğrudan bağlantılı olan aktörlerin toplamıdır (Hawe, Webster ve Shiell, 2004, s. 974).

Yakınlık merkeziliği: Farklı aktörlere en kısa yollardan bağlantı olmanın derecesidir (Hawe, Webster ve Shiell, 2004, s. 974).

Arasındalık merkeziliği: Farklı aktörler arasında bağlantılı olma durumudur. Bu konumdaki aktörler köprü veya broker olarak da adlandırılır. Bir aktörün farklı iki aktör arasındaki en kısa yol üzerinde olma derecesidir (Hawe, Webster ve Shiell, 2004, s. 974).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk kısımda sırasıyla; sosyal ağların teorik temelleri başlığı altında; *çizge teorisi*, *Frietz Heider'in denge teorisi*, *Jacob L. Moreno'nun çalışmaları ve sosyometri yöntemi*, *Harrison C. White'in çalışmaları*, *sosyal sermaye teorisi ve sosyal karşılaştırma teorisi* başlıklarına yer verilmiştir. İkinci kısımda bir disiplin olarak sosyal ağ teorisinin gelişimi başlığı altında; *sosyal ağları açıklamaya yönelik teoriler ve örgütlerde sosyal ağlar* başlıklarına yer verilmiştir. Sosyal ağları açıklamaya yönelik teoriler arasında *heterofili teorisi*, *zayıf bağların gücü teorisi*, *yapısal boşluklar teorisi* ve *yapısal rol teorisi* ele alınmıştır. Üçüncü bölümde örgütlerde sosyal ağlar başlığı altında; *örgütlerde sosyal ağ çalışmalarının sınırlılıkları*, *örgütlerde sosyal ağ analizi araştırmaları* ve *eğitim bilimlerinde sosyal ağ analizi araştırmaları* yer almaktadır.

2.1. Sosyal Ağların Teorik Temelleri

Sosyal ağ teorisi herhangi bir ağda yer alan farklı aktörlerin etkileşimlerini incelemektedir (Scott, 2000). Sosyal ağ teorisinde genel olarak örgüt içerisindeki ilişki ağlarını ele alarak örgütün yapı, davranış, kültür, iklim, güç ve politika gibi boyutlarında aktörler arasındaki iletişim, bilgi akışı, olumlu ve olumsuz ilişkilerin önemli etkileri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu yaklaşım örgüt içerisinde lider olma potansiyeline sahip veya izole edilmiş -yalnızlaştırılmış- çalışanların belirlenmesi ve farklı birey ya da grupların örgütlerde karar alma, değişim, planlama gibi önemli örgütsel boyutları etkileme güçlerinin incelenmesi gibi farklı çalışma alanları sunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle örgütleri ağ yaklaşımıyla ele alan bir araştırmacı geleneksel örgütsel analiz yöntemlerinde olduğu gibi bireylerin yalnızca örgüte veya çalışanlara ilişkin algılarını incelemek yerine bireylerin çalışma arkadaşlarına yönelik karşılıklı algılarını inceleyerek örgütün bütününe ilişkin çıkarımlar yapmaya çalışmaktadır.

Sosyal ağ kuramının bir uygulama alanı olarak gelişmesinde matematik, sosyal bilimler ve bir takım uygulamalı bilimlerin önemli katkıları söz konusudur. Matematik alanında çizge kuramı, istatistik ve olasılık kuramları özellikle sosyal ağ kuramlarının gelişimine kaynaklık etmiştir. Bununla birlikte, sosyal grup, grup dinamiği, izolasyon, popülerlik, prestij, yapısal denge, geçişkenlik, klik, alt gruplar, sosyal konum, sosyal uyum, karşılıklılık, sosyal etki gibi sosyal psikolojide önemli yer tutan kavramlar sosyal ağların da kuramsal temellerini oluşturmaktadır (Wasserman ve Faust, 1994, s. 16). Birçok disiplinde uygulama alanı olan sosyal ağların gelişimi diğer disiplinlerle kıyaslandığında oldukça hızlı ve çok yönlü olarak nitelendirilebilir. Uluslararası ilişkiler, sosyoloji, örgüt ve yönetim bilimleri, sağlık bilimleri ve sosyo-biyoloji sosyal ağ analizinin kullanıldığı alanlar arasında sayılabilir. Biyoloji ve genetik alanından, terörle mücadeleye kadar oldukça geniş bir uygulama alanı bulunan sosyal ağların, farklı araştırmacıların bakış açılarına göre şekillenen kuram ve uygulama yaklaşımları oluşmaktadır. Örneğin örgüt ve yönetim bilimi açısından sosyal ağlar, çalışanlar arasındaki ilişki ve etkileşimlerin daha iyi anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Örgütlerde güç, politika, etkileme, çatışma gibi psikolojik etmenlerin öncülleri ve çıktıları bireylerin sosyal ağdaki konumlarının belirlenmesi ile derinlemesine incelenebilmektedir. Öte yandan enformatik alanında sosyal ağların önemi daha çok bilginin üretim, yayılma ve paylaşılma süreçlerini inceleyerek sanal ve gerçek ağlar aracılığıyla bilginin yayılma hızıyla ilgilidir. Sağlık bilimleri alanında hastalıkların veya salgıların gelişimi ve yayılmasının incelenmesi; kriminoloji alanında suç şebekelerinin örgütlenme biçimleri ve iletişim akışlarının anlaşılması ve kimya alanında elementlerin farklı bağlanma alternatifleri ile oluşturabilecekleri bileşiklerin belirlenmesi gibi sosyal ağ analizinin uygulama alanlarına verilen örnekler artırılabilir.

Sosyal ağ analizine ilişkin bazı temel kavramlar Wasserman ve Faust (1994) tarafından yazılan ve sosyal ağ analizi açısından referans olarak kabul edilen kitaba dayalı olarak aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Aktör: Sosyal ağ içerisinde bağlantı halinde olan her bir bileşene aktör denilmektedir. Aktörler bir kişiyi ifade edebildiği gibi bir grubu ya da bir örgütü de temsil edebilir. Sosyal ağda yer alan aktörlerin ağda aktif bir rol oynamaları gerekmemekte; sadece ele alınan ağda yer almaları aktör olarak isimlendirilmeleri için yeterlidir.

İlişkisel ağ: Bir aktörün diğer aktörler kurduğu bağlantı birçok farklı şekilde sınıflandırılabilir. Sosyal ağ analizinde yaygın olarak kullanılan bağlantı türleri şu şekilde sıralanmaktadır;

- Bir aktörün diğerini değerlendirmesi (Arkadaşlık, saygı duyma, sevmeye gibi göreceli değerlendirmeler)
- Herhangi bir kaynağın paylaşılması (İş yerinde çalışanların ihtiyaç duyduğu fiziki kaynakların ya da bilginin aktarımı)
- Benzer etkinliklere katılma ve aynı sosyal gruplara dâhil olma (Sendika, kulüp gibi örgütlere ya da kongre gibi etkinliklere birlikte katılmak)
- Davranışsal etkinlikler (Konuşmak, mesaj göndermek vb.)
- Bir yerden başka bir yere gitmek (Göç etmek, sosyal ve fiziksel hareketlilik vb.)
- Fiziksel bağlantı (İki yeri birbirine bağlayan bir köprü)
- Resmi ilişkiler (Otorite sahibi biriyle kurulan zorunlu ilişkiler)
- Biyolojik ilişkiler (Akrabalık bağları)

İkili bağlantı (dyad): İki aktörün bir araya gelmesi sonucunda ikili bağlantı oluşmaktadır. Birçok sosyal ağ araştırmasında ağda yer alan ikili bağlar incelenmektedir. Analiz birimi olarak ikili bağları ele alan birçok araştırmada iki aktörün birbirleriyle bağlantılı olmalarıyla hangi çıkarımların yapılabileceği ele alınmaktadır.

Üçlü bağlantı (triad): Sosyal ağ analizinde önemli bir analiz birimi olarak ele alınan üçlü bağlantılarda aktörler arası mevcut ve olası bağlantılar incelenmektedir. Aynı zamanda Heider'in yapısal denge teorisine de kaynaklık eden üçlü bağlantılarda her bir aktörün diğer iki aktörün bağlantılarına göre konumunu belirlemesi ve dengeli ya da dengesiz bağlantıların zamanla dönüşümü üzerinde durulan konular arasında olmuştur.

Grup: Grup kavramı farklı tanımları olmakla birlikte özellikle sosyal ağ teorisi kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal ağ analizi yaklaşımına göre sınırlı bir alanda kavramsal, teorik ve ampirik nedenlerle bir arada yer alan aktörlere grup denilmektedir.

Alt grup: Sosyal ağın belirli bir kısmında birbirleriyle yakın ilişki kuran ve belirgin olarak ağın genelinden ayrılan alt birimlerdir. Örgüt içerisinde farklı alt grupların yer alması ve bu grupların güç ve bilgi kaynaklarını elde etme mücadeleleri önemli çalışma alanlarıdır.

İlişki: Aktörler arasındaki bağlantıların toplamı ilişkileri ifade etmektedir.

Sosyal ağ: Bir dizi aktör ve oluşturdıkları bağlantıları içeren ilişki örüntülerine sosyal ağ denilmektedir. Örgütsel ağ ve sosyal ağ kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da sosyal ağ kavramı daha geniş bir anlamı ifade etmek için kullanılmaktadır. Sosyal ağ yaklaşımında, birbiriyle ilişkili olduğu düşünülen birden çok ögenin birbirleriyle

etkileşimleri incelenmektedir. Örgütsel ağ yaklaşımında ise örgüt içi ya da örgütler arası etkileşimleri ele almasıyla sosyal ağ teorisinin sınırlı bir uygulamasını ifade edilmektedir.

Sosyal ağ analizi özellikle matematik, istatistik ve programlama gibi alanlar başta olmak üzere birçok disiplinin katkısıyla ortaya çıkan ve geniş bir uygulama alanı olan çok disiplinli bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi sosyal bilimlerde yaşanan gelişmeler sosyal ağ teorisinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Sosyal ağ teorisi birden çok disiplinin altında incelenmekle birlikte özellikle sosyolojinin bir uygulama alanı olarak görmek mümkündür.

Sosyal ağ yaklaşımı genel olarak örgütlerde bir dizi aktörün birbirleriyle olan bağlantılarını ele almaktadır. Söz konusu bağlantılar doğası gereği örgütlerin formel yapıları sonucunda oluşan ilişkilerden daha kuvvetli ya da zayıf olabilir (Borgatti ve Foster, 2003). Örnek olarak bir ilköğretim okulunda çalışan öğretmenlerin resmi görev ve sorumluluklarını gerçekleştirmek için kurdukları ilişkiler yanında birbirleriyle okul içi ve dışında farklı düzeylerde informel olarak etkileşimde bulunmaları gösterilebilir. Aktörler genellikle düğüm (node) olarak adlandırılmaktadır. Ağdaki her bir düğüm bir bireyi ya da örgütü temsil edebilir. Aktörler arasındaki ilişkileri temsil eden bağlantılar karşılıklı (reciprotary) ya da tek yönlü olabilir (one way) (Pescosoldio, 2007). Bazı bağlantı türleri karşılıklı verilecek cevaplardan yola çıkılarak analiz edilebilirken bazılarında bağlantıya taraf olan aktörlerden birinden alınacak bilgi yeterli olacaktır. Örneğin bir araştırmada bireyler arası telefon ya da e-posta trafiği inceleniyorsa iletişim kuran taraflardan birinden alınacak cevap yeterli olacaktır ancak arkadaşlık gibi ilişkinin yönü ve boyutunun da önemli olduğu araştırmalarda aktörlerin karşılıklı olarak bağlantının yönü ve önemine ilişkin algıları önemlidir. Yaygın olarak kullanılan sosyal medya uygulamaları açısından örnek vermek gerekirse facebook üzerinden arkadaş olan bireyler karşılıklı olarak arkadaş olmayı kabul ettiklerinden iki yönlü bir ilişki söz konusudur. Ancak twitter uygulamasında takip edilen ve takip eden olmak üzere iki rol bulunmaktadır. İlişkiler iki yönü olabileceği gibi tek yönlü olarak da gerçekleşebilmektedir.

Sosyal ağ yaklaşımı geleneksel örgüt kuramlarının aksine çalışanların başarılarını sadece bireysel yeterliklerinin bir sonucu olarak değil aynı zamanda örgütün ilişkiler ağında edindikleri konumun etkisiyle ortaya çıkan bir durum olarak açıklama eğilimindedir (Borgatti ve Ofem, 2010). Bununla birlikte modern örgütler çalışanların birtakım teknik bilgi ve becerilere sahip olmalarının yanında söz konusu birikimin örgütte paylaşılmasıyla etkili olabilmektedir (Bolivar, 2009). Bu bağlamda, ağ paradigmasına göre örgütlerin başarılı

olması için beşeri sermayesi yüksek çalışanları bir araya getirmenin tek başına yeterli olmayacağını, aynı zamanda örgütün sosyal sermayesini geliştirmenin önem kazandığını söylemek mümkündür. Çalışanlar üzerindeki etkisi çoğu zaman verilen eğitimlerin süresiyle sınırlı kalan geçici programlar yerine (Harris, 2002), örgütün sosyal sermayesi bütün çalışanların mesleki gelişimine olanak sağlayan kaynakların zenginleştirilmesiyle ilgilidir (Daly, 2010). Sosyal ağ teorisinin temel varsayımları olarak; (i) Sosyal ağlarda yer alan aktörlerin karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı oldukları, (ii) Sosyal ağlardaki aktörlerin ilişkileri aracılığıyla bilgi materyal ve diğer kaynaklarının akışının sağlandığı, (iii) Sosyal ağdaki aktörlerin kurdukları bağlantılar yoluyla bir takım kazanımlar elde ettikleri ve (iv) Sosyal ağdaki ilişki ve etkileşimlerin zamanla değişebileceği ifade edilmektedir (Daly, 2012). Carolan (2014, s. 35) ise sosyal ağ yaklaşımının temel varsayımlarını üç madde ile özetlemektedir:

- Sosyal ilişkilerin ortaya çıkardığı etki bireysel etkilerin ötesindedir.
- Sosyal ağ yaklaşımı yapısı gereği araştırma ve teoriyi bir araya getiren eklektik bir yapıya sahiptir.
- Sosyal ilişkiler dinamiktir. Bu yüzden sosyal ağlarda sürekli değişim söz konusudur.

Sosyal ağ analizi ile örgütlerin adeta röntgeni çekilerek informel ilişki ağları ortaya koyulmaktadır. Bu sayede örgütlerdeki mevcut ilişki örüntülerinin ortaya konulması ve gelecekte nasıl şekilleneceğine ilişkin bir takım öngörülerde bulunulması kolaylaşmaktadır. Bu bağlamda ağ yaklaşımın örgütler açısından bir avantajı da dinamik karşılıklı ilişki ağlarını incelemeye olanak sağlamasıyla örgüt içerisindeki potansiyel liderlerin, değişime direnç gösterecek kişi ya da grupların veya yıldırmaya uğrayan, izole edilmiş çalışanların belirlenmesine yardımcı olmasıdır. Sosyal ağ analizi yoluyla örgütsel iletişim kanallarını daha etkili kullanan veya herhangi bir uygulamayı öncelikle benimsemiş potansiyeli olan çalışanların belirlenmesi sağlanabilir (Ibarra ve Andrews, 1993).

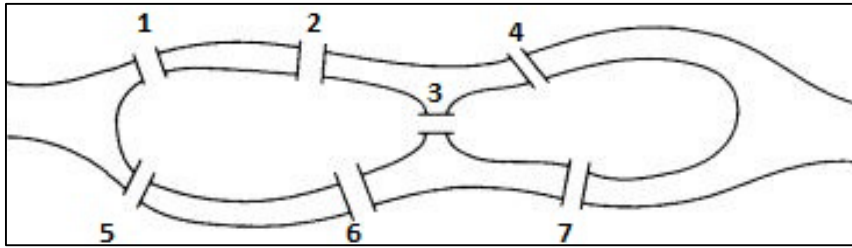
Sosyal ağ kuramının ortaya çıkmasına öncülük eden bazı kuram ve yaklaşımlar aşağıda sistematik olarak incelenmiştir.

2.1.1. Çizge Teorisi

Birbirleriyle etkileşim halinde olan karmaşık sistemleri açıklamaya çalışan ağ analizinin temelinde matematikte çizge teorisi (graph theory) olarak ifade edilen yaklaşım yer almaktadır. Çizge, belirli sayıda noktayı birleştiren çizgiler ve bu çizgilerin bağlantı yerlerindeki düğümlerin oluşturdukları bir tür ağ yapısını ifade etmektedir (Mathis, 2010).

Çizge kuramı ile elde edilen kavramsal birikimin gerçek dünyada yer alan ağların açıklanmasına yönelik bilimsel gelişmeler sonucunda sosyal ağ teorisi gelişmeye başlamıştır (Tüzüntürk, 2012). Sosyal ağ yaklaşımının gelişimi özellikle 1950’li yıllardan sonra ağların yapısının ve işleyişinin üzerinde durulması ile yoğunluk kazanmıştır. Bu bağlamda çizge kuramının ağların yapısını incelemek için kullanıldığı söylenebilir. Sosyal ağ analizinde çizge kuramında yer alan noktalar, aktörleri; çizgiler ise aktörler arasındaki bağlantıları ifade etmektedir (Nooy, Mrvar ve Batagelj, 2005). Başka bir ifadeyle sosyal ağ analizi çizge kuramının yöntem ve varsayımlarını kullanarak insanlar arasındaki ilişkilere yönelik birtakım çıkarımlar yapma imkânı sağlamaktadır (Tsvetovat ve Kouznetsov, 2011).

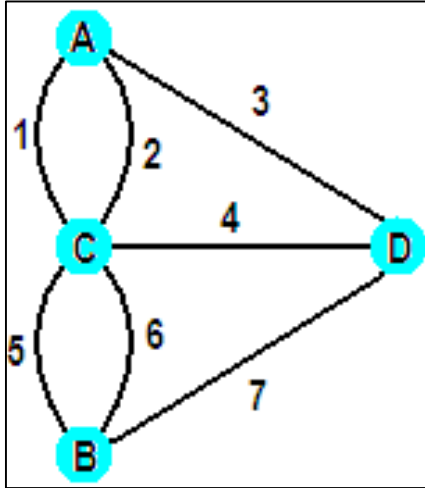
Çizge kavramı, ilk kez 1736 yılında İsviçreli matematikçi Leonhard Euler ’in yazdığı bir makalede kullanılmıştır. Bu makalede Euler, Prusya’da Königsberg (Yeni Adıyla *Kaliningrad*) şehrinin içinden geçen nehir üzerinde yer alan yedi köprüden sadece bir kere geçilmesi ile yürüyüş yapılmasının mümkün olup olmayacağını sorgulamıştır. Daha sonraları Königsberg’in yedi köprüsü ya da Euler köprüsü olarak anılan problem, kuramsal ve uygulamalı birçok disipline katkı sağlamıştır. Euler’in ortaya attığı problemin çözümüne göre böyle bir yürüyüşün yapılması imkânsız olsa da, sorunun çözümünde izlediği yol ve geliştirdiği genel çizgeler teorisi Euler’e matematik alanında hatırı sayılır bir şöhet sağlamıştır.

Şekil 1. Euler köprüsü diyagram. Merris, R. (2008). *Graph theory*. New York: Wiley-Interscience.

Euler, herhangi bir çizgede her bir düğümden sadece bir kez geçilerek bütün çizgenin dolaşılmasına imkân tanıyan kuralları genellenebilir bir teori olarak ifade etmiştir. Bu kurallara göre bir düğümden başlayarak her bir düğümden sadece bir kez geçilmesi ile bütün düğümlere ulaşılan çizgelere bağlantılı (traversable) çizgeler denilmektedir. Daha açık bir anlatımla bağlantılı bir çizge tek seferde ve her noktadan bir kere geçilerek çizilebilmektedir. Euler çizge teorisine göre; bir çizgenin bağlantılı olabilmesi için her düğüme gelen bağlantı çift sayıda olmalı veya en fazla iki düğüme gelen bağlantı sayısı tek sayıda olmalıdır. Bu çözüme göre köprüleri konumlarına ve bağlantılarına göre yeniden ele

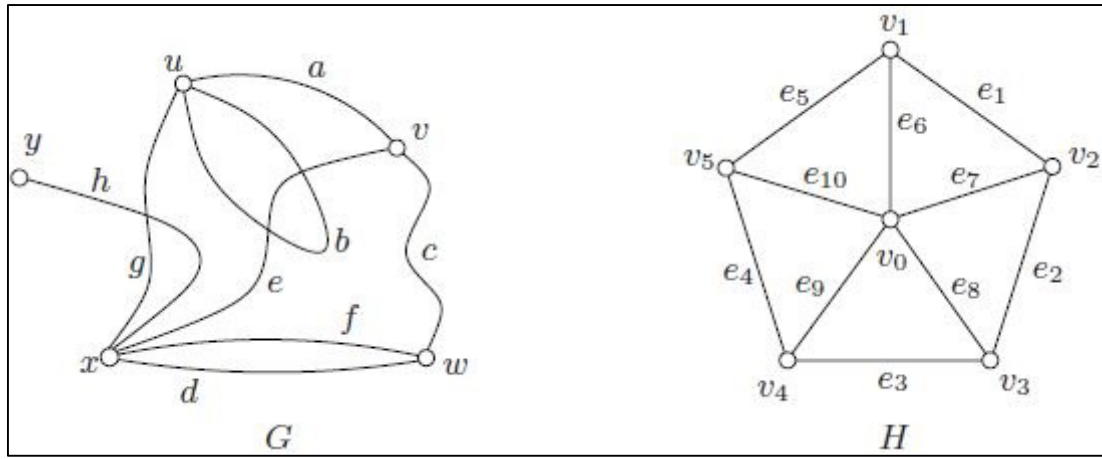
alan Euler Şekil 1.3’te yer alan dört düğüm ve yedi bağlantıdan oluşan matematiksel ifadeyi ortaya koymuştur. Geliştirdiği çizge teorisine göre A, B ve D düğümü üç bağlantıya, C düğümü ise beş bağlantıya sahiptir. Buna göre bütün bağlantılar tek sayıda olduğundan çizge bağlantılı değildir. Köprülerin bağlandığı ve köprülerin ayrıldığı bölgelerin düğüm olarak ele alındığı yaklaşımda herhangi bir çizgenin bağlantılı olup olmadığını hesaplamaya yarayan bir formül geliştirilmiştir. Sonuç olarak Euler gündelik hayatta karşılaşılan bir problemi matematiksel olarak ifade ederek genellenebilir bir formül elde etmiştir. Birbiriyle bağlantılı birçok öğeden oluşan ağlar arasında izlenecek yolun deneme yanılma yapılmadan anlaşılmasına imkân tanıyan bu yaklaşım birçok disiplinde uygulama alanı bulmuştur. Bu sayede çok daha karmaşık sistemlerin birbirleriyle ilişkilerini çözümlerken Euler’in formüllerinden yararlanılmaktadır.

Şekil 2. Euler Köprüsü’nün matematiksel ifadesi. wikipedia.org/Königsbergin_7köprüsü sayfasından erişilmiştir.

Çizge teorisi birbirleriyle bağlantılı öğeler arasındaki konum ve uzaklık ilişkilerinin matematiksel olarak ifade edilmesidir. Sosyal ağları çözümlmek ve analiz etmek için önemli ölçüde çizge teorisinden yararlanılmaktadır. $G = (N, A)$ olarak ifade edilen bir çizgede, N sayısı çizgede yer alan düğüm noktalarını (nodes), A sayısı ise düğümler arasındaki bağlantıları (arcs) ifade etmektedir. Çizgede yer alan noktaların birbirleriyle olan ilişkilerini ifade etmek amacıyla, tek yönlü, iki yönlü ya da yönsüz bağlantılar bulunmaktadır. Tek yönlü bağlantılarda düğümler arasındaki akış sadece bir yönde, iki yönlü bağlantılarda ise karşılıklıdır. Yönsüz bağlantılarda ise belirli bir akış yoktur. Örneğin evlilik ya da kardeşlik ilişkisi yönsüz bir bağlantıdır. Başka bir ifadeyle eşlerden birinin beyanı evlilik bağımlı ortaya koymak için yeterlidir. Kimin kiminle evli olduğunu her iki tarafa sormak gerekmemektedir.

Aşağıda örnek olarak gösterilen G ve H çizgelerinden yararlanarak çizgelerin genel özellikleri ele alınmıştır. Çizgelerin sınırlarını, içinde bulunan düğümler belirlemekte ve farklı bağlantı olasılıklarına göre çizgeler ifade edilmektedir. Örneğin G çizgesinde 5 düğüm ve 8 bağlantı ve H çizgesinde 6 düğüm ve 10 bağlantı yer almaktadır. Düğümler farklı bağlantı yolları üzerinde bulunma durumlarına göre incelenmektedir. Çizge H’de yer alan v_0 düğümü geriye kalan bütün düğümler ile komşudur ya da Çizge G’de yer alan x düğümünün 4 düğümle doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıca çizge G’de yer alan d ve f bağlantıları paralel bağlantı ve b bağlantısı aynı düğüme geri döndüğü için ilmek olarak adlandırılmaktadır. Çizgelerde yer alan düğümler arasında farklı bağlantılar bulunmaktadır.

Şekil 3. G ve H çizgelerine ait diyagramlar. Bondy, J. A., & Murty, U. S. R. (2008). *Graph theory*. Nev York: Springer.

Çizge teorisi ve sosyal ağ analizi gelişim dönemlerinde ağları durağan yapılar olarak ele almış ve özellikle 2000’li yıllardan sonra gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte ağların birçok aktörün ve bağlantının eklenip çıkabileceği dinamik bir süreç olarak ele alındığı yaklaşımlar gelişim kazanmıştır (Tüzüntürk, 2012). Çizge teorisi yukarıda ifade edilenlerin ötesinde, matematiksel temelleri ve uygulama alanları bulunan bir alt disiplindir. Aynı zamanda sosyal ağların açıklanması ve analiz edilmesi bağlamında başvuru alanı olarak görülmektedir. Ağdaki aktörlerin birbirleriyle kaç farklı şekilde etkileşime girebilecekleri, ağların bütünsel olarak yoğunluk (density), karşılıklılık (reciprocity) ve geçişkenlik (transivity) gibi yapısal özelliklerinin hesaplanması için çizge teorisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenlerle sosyal bilimlerde ağ analizi yaklaşımının teori ve uygulama boyutlarında geliştiren bilim insanlarının aynı zamanda önemli bir matematik birikimine sahip oldukları söylenebilir.

2.1.2. Fritz Heider’in Denge Teorisi

Heider, bireylerin karşılıklı tutumlarının zamanla nasıl değiştiğini açıklayan çalışmalarıyla alanyazına önemli katkılar sağlamıştır. Heider’in sosyal psikoloji alanında yoğun ilgi gören denge teorisi ile insanlar arası ilişkileri özgün bir biçimde ele almıştır. Denge teorisi bilişsel tutarlılık teorileri bağlamında geliştirilmiş ve daha çok kişiler arası ilişkileri çözümlerken kullanılmıştır. Heider’in (1946) denge teorisine göre iki bireyin karşılıklı ilişkileri devam ederken üçüncü bir kişi ilişkiye dâhil olduğunda, denge durumunun korunması için bireylerin tamamının karşılıklı olumlu ilişkiler geliştirmeleri ya da başlangıçtaki iki bireyin de üçüncü kişiyle olumsuz ilişki kurmaları beklenmektedir. Başka bir ifadeyle üç kişiden oluşan bir ilişki ağında bir kişinin, bir aktörle iyi diğeriyle kötü ilişkiler geliştirmesi sürdürülebilir değildir. Bu durumda kişiler arası ilişkiler zamanla dengeli bir duruma dönüşme eğiliminde olacaktır.

Newcomb (1961) denge teorisini sosyal gruplara uyarlamış, Cartwright ve Harary (1956) ise teoriyi genişleterek sosyal ağların dengeli durumda kalabilmesi için aktörler arasındaki ilişkilerin analizini yapmıştır. Başka bir ifadeyle yazarlar, Heider’in teorisini, çizge teorisi ile yeniden ele almışlardır. Aktörler arasındaki ilişkilerin pozitif ya da negatif olarak ifade edildiği yönlü sosyal ağlarda (signed graphs) ilişki örüntülerinin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı kümelenme gösterdiği durumlarda sosyal ağda dengenin sağlandığı ifade edilmektedir.

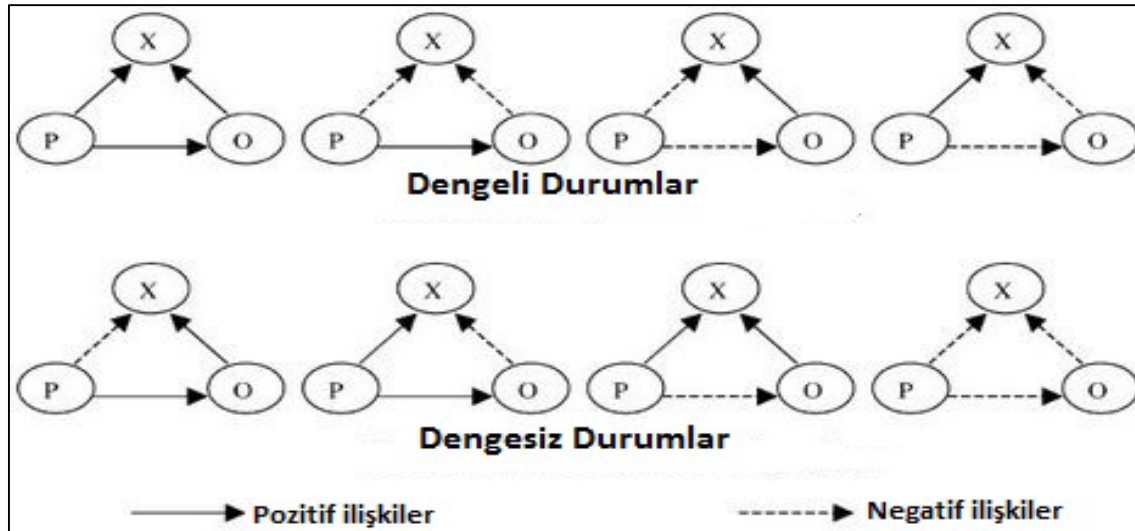
Heider’a (1946) göre herhangi iki kişi arasındaki ilişkinin durumu sadece bireysel özelliklere bağlı olarak şekillenmemektedir. Denge teorisinde sosyo-bilişsel yaklaşımlar önemli bir yer tuttuğundan, kişiler arası ilişkiler bireysel algılardan bağımsız olarak değerlendirilemez (Freilich, 2007). İki kişinin oluşturduğu ilişki örüntülerinde bireylerin taşıdığı felsefi-politik görüş veya üçüncü kişilerin görüşleri önemli ölçüde etkili olmaktadır. Başka bir anlatımla ikili ilişkiler sadece iki kişinin tutum ve davranışlarına göre şekillenmemektedir. Heider, bu durumu bireyler arası ilişkilerde denge teorisi ile açıklamaktadır. Teoriye göre insanlar diğer insanlarla ilişki kurarken olası gerilimleri en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında kişiler arasında gerilimlerin arttığı ilişki örüntüleri denge durumunu kaybetmektedir.

Heider’in denge teorisi sosyal ağlara uyarlanarak yapısal denge kavramı altında incelenmiştir. Sosyal ağların yapısal dengesi kavramı ile ikili ilişkilere üçüncü bir kişinin etki etme potansiyeli incelenmektedir. Genel olarak bir kişinin diğeriye karşı tavırlarında belirleyici olan başka kişiler olduğu varsayımından hareket edilmektedir. Özel olarak üçlü ilişkiler düşünüldüğünde ise her bir kişinin ilişkisini diğer iki kişiyle ilişkisi ve diğer iki

kişinin kendi arasındaki ilişkisi ile bir arada değerlendirip bir dengeye ulaşmak istediği sonucuna varılabilir. Bu durum eski bir atasözü olan ve dostluk/düşmanlık ilişkilerini tanımlamak için evrensel olarak kullanılan ve aynı zamanda sosyal ağları konu alan çalışmalarda da yer verilen (Daly, 2010; Gürsakal, 2009) aşağıdaki ifadeleri akla getirmektedir:

- Dostumun dostu dostumdur. (Her üç birey de birbiriyle olumlu ilişkiler geliştirme eğilimindedir)
- Düşmanımın dostu düşmanımdır. (Birey, her iki bireyle de olumsuz ilişki geliştirme eğilimindedir.)
- Dostumun düşmanı düşmanımdır. (Birey bir kişiyle olumlu diğeriyle olumsuz ilişki geliştirme eğilimindedir.)
- Düşmanımın düşmanı dostumdur. (Birey bir kişiyle olumlu diğeriyle olumsuz ilişki geliştirme eğilimindedir.)

Üç kişinin yer aldığı bir ilişki örüntüsü ele alındığında üç pozitif ilişki ya da iki negatif ve bir pozitif ilişkinin gerçekleştiği durumlarda denge durumu söz konusudur. Aksi durumlarda bireyler arasındaki ilişkisel dengenin bozulduğu ifade edilmektedir. Aşağıdaki şekilde Heider'in denge teorisine göre bireyler arasındaki dengeli ve dengesiz ilişkiler gösterilmektedir.

Şekil 4. Heider'in denge teorisine göre dengeli ve dengesiz ilişki durumları. Hummon, N. P., & Doreian, P. (2003). Some dynamics of social balance processes: bringing Heider back into balance theory. *Social Networks*, 25(1), 17-49.

Alanyazında POX modeli olarak da geçen yaklaşıma göre;

P: Herhangi bir kişiye karşı olumlu tutum takınan birey (Person who likes someone)

O: İlişkide yer alan diğer kişi (Other person)

X: İlişkiyi etkileyen dışsal bir etmen ya da kişi (External factor or person)

Cartwright ve Harary (1956) aşağıda ifade edilen eşitlik ile Heider'in denge teorisini sosyal ağlara uyarlamıştır.

G: Herhangi bir sosyal ağda yer alan aktörlerin (nodes) ve ilişkilerin sayısı

$C_T(G)$: Sosyal ağda yer alan üçlü ilişkilerin (triads) toplam sayısı

$C_B(G)$: Sosyal ağda yer alan denge durumundaki üçlü ilişkilerin (balanced triads) sayısı

$B(G)$: Sosyal ağın denge indeksi

Bu değişkenlerin matematiksel olarak ifade edildiğinde:

$$B(G) = C_B(G) / C_T(G)$$

Bu eşitliğe göre sosyal ağlarda yer alan denge durumundaki üçlü ilişkilerin sayısının ($C_B(G)$), toplam üçlü ilişki sayısına ($C_T(G)$) bölünmesiyle elde edilen sonuç sosyal ağların denge indeksi olarak ifade edilmektedir.

Heider'in denge teorisini ikili ilişkiler açısından değerlendiren Kilduff ve Tsai (2003, s. 42) aşağıdaki çıkarımları yapmıştır:

- Bireyler dengeli ilişkiler yürütme eğilimindedir. Örnek verilecek olursa P, O'yu arkadaş olarak tanımlıyorsa muhtemelen O'da P'yi arkadaş olarak görme eğilimindedir. Bu durum ikili ilişkilerde karşılıklılık (reciprocity) olarak tanımlanmaktadır. Dahası P aynı zamanda X ile de arkadaş ise X ve O'yu bir araya getirme yönünde baskı kuracaktır. Bu durum ise geçişkenlik (transitivity) olarak tanımlanmaktadır.
- Bireyler kendilerine benzeyen kişilerle arkadaşlık kurmak isterler. Bununla birlikte birbirine benzeyen bireyler aynı üçüncü kişiyle ilişki kurma eğilimindedirler. Örnek olarak P ve O iyi anlaşıyorlarsa her ikisi de X ile iyi anlaşma eğilimindedir.
- Bireyler dengesiz ilişkilerden rahatsızlık duyarlar. Dengesiz ilişkiler ise sürdürülebilir değildir. Bireyler, arkadaşlık kurdukları kişilerle veya arkadaşlık ilişkisini belirleyen etmenlerle çatışma yaşamaya başlarlar. Bu durum bilişsel tutarsızlıklar oluşturur ve ilişkide kırılmalar yaşanır.
- Bireyler dengesiz ilişkileri dengeli ilişkilere dönüştürme eğilimindedir. İlişkilerde dengeyi sağlamanın yolu ilişkilerden biri ya da bir kaçını bitirmeyi veya diğer bireylerin tutum ve davranışlarında değişiklik yapmayı gerektirmektedir. Örnek olarak P, O'yu

arkadaş olarak görürken O, P'yi arkadaş olarak tanımlamıyorsa, P, arkadaşlık ilişkisini bitirmek veya O'yu kendisiyle arkadaş olmaya ikna etmek durumundadır.

Sosyal ağ bağlamında düşünüldüğünde bir çalışan çok yakın ilişki kurduğu bir çalışma arkadaşının iyi anlaşamadığı bir arkadaşı ile de iyi ilişkiler kurduğunda gerilim yaşaması muhtemel olacaktır. Bununla birlikte bireylerin herhangi bir duruma yönelik sergileyecekleri davranışların ya da diğer bireylere yönelik tutumlarının değişmesinde ilişkisel dengeleri kurma çabalarının etkili olduğu düşünülebilir. Heider, bireylerin ilişkilere yönelik tutumlarındaki tutarlılıklarını inceleyerek sosyal psikoloji alanına önemli katkılar yapmıştır. Ayrıca, Heider'ın denge teorisi bireyler arası ilişkileri olumlu veya olumsuz gibi keskin ayrımlarla ele aldığı için eleştirilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1979). Modern psikolojide bireyler arası ilişkilerin daha karmaşık ve çok seçenekli bir yapıda olduğu düşünüldüğünde bir bireyin diğeriyle mutlak dost ya da düşman olması yerine koşullara bağlı olarak ittifaklar geliştirildiği düşünülebilir. Sonuç olarak Heider'ın ortaya koyduğu varsayımlar bireylerin davranışlarının başka bireylerle olan ilişkisini açıklaması kapsamında önemli görülebilir.

2.1.3. Jacob L. Moreno'nun Çalışmaları ve Sosyometri Yöntemi

Moreno, sosyometri, grupla psikoterapi ve psikodrama gibi yöntemlerin kurucusu olarak kabul edilen önemli kuramcılar arasında görülmektedir. Moreno'nun farklı zamanlarda üzerinde çalıştığı bu üç alan 1930'lu yıllarda bireylerin hayatta başarılı olmaları için diğer insanlarla geliştirdikleri ilişkileri kapsamlı olarak çözümlemek amacıyla bir arada ele alınmaya başlanmıştır (Moreno, 1942, s. 13; Pines, 1989, s. 93). Sosyal ağ yaklaşımı açısından Moreno'nun en önemli katkısı sosyometri yöntemidir. Sosyometrinin, Latin-Grekçe türevli kökeni itibarıyla iki boyutlu bir anlamı ifade ettiği söylenebilir. Bunlardan biri “socius” (arkadaş), diğeri ise “metrum” (ölçü)'dur. Sosyometri çalışmalarının amaçlarına göre odaklanılan boyutlar da farklılık göstermektedir. Bunlardan bazıları metrum boyutunu öne çıkarmaktadır. Bunlar için önemli olan sosyal görüngülerin ölçülmesi ve ikinci olarak bu görüngülerin türünün belirlenmesidir. Diğerleri ise insan topluluğu birimi olarak socius boyutunu öne çıkarırlar. Bunlar için ise kişiler-arası ilişkiler ve bu ilişkilerin yapıları daha önemlidir (Erdoğan, 2013). Moreno, sosyometri yönetimini geliştirirken sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikoloji disiplinlerinden yararlanmıştır (Pines, 1989).

Sosyometri yönteminin geliştirilmesinde Sing Sing Hapishanesi ve Hudson Kız İslahevinde yapılan araştırmaların etkili olduğu söylenebilir. İlk çalışmada, mahkûmların bir takım demografik değişkenlerine göre aynı grupta yer alıp alamayacakları kestirilmeye

çalışılmıştır (Moreno, 1934). Farklı alt gruplarda yer alan bireylerin, psikolojik ve sosyolojik özellikleri incelenerek bireylerin hangi alt grupta hangi sebeple yer aldıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle benzer özelliklere sahip bireyler ve gruplar kıyaslandığında bir kişinin yer alması en muhtemel sosyal gruplar belirlenmiştir. Bu sayede bireylerin ait oldukları sosyal gruba yönelik bağlılıkları incelenirken aynı zamanda gruplar arası ilişkiler, farklı ve aynı grupta yer alan bireyler arası etkileşimler ve bireylerin gruba dâhil olma ya da gruptan ayrılma eğilimleri de incelenmiştir. Bireyleri grupla birlikte hareket etmeye yönlendiren davranışlar, grubun birey üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri ve farklı gruplar arasındaki sınırlar bu çalışma sayesinde derinlemesine incelenmiştir. Bir bakıma Moreno, hapisane ve kız okulunu sosyal deney ortamı olarak kullanarak bazı teorik varsayımları test etme imkânı bulmuştur. Bu varsayımlar sonucunda insan davranışlarını belirleyen sosyal normların etkileri, sosyal ağ içerisinde bireylerin ilişkileri, olumlu ya da olumsuz davranış örüntülerinin grup dinamiğini etkileme potansiyelleri gibi birçok konu daha anlaşılır bir şekilde çalışılmaya başlanmıştır.

Sosyometri, 1930'lı yıllarda kurumsallaşmaya başlamış ve 1950'li yıllarda dünya çapında kabul gören bir yöntem haline gelmiştir. Sosyometrinin kurumsallaşmaya başladığı bu dönemde bireyleri kitleler halinde endüstri toplumuna hazırlayacak üretkenliğin sağlanması amacıyla kurgulanan felsefi iddiaların eski saygınlığını kaybettiği söylenebilir. Bununla birlikte 1970'li yıllarda sosyometri, sosyal psikoloji, küçük gruplar sosyolojisi, sosyal ağ analizi gibi özel alanlarda uygulanan teknik bilgi olmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle sosyometri dönemin şartlarına uygun olarak farklı sosyal bilim disiplinlerinde kullanılmıştır.

Moreno çalışmalarında özellikle Kurt Lewin'in birey-grup ilişkilerini inceleyerek sosyometri yönteminin temellerini atmıştır. Sosyal psikoloji disiplini bağlamında sosyometriyi bir anlamda toplulukların psikolojisi olarak tanımlayarak birbirleriyle ilişki içerisinde olan insanların ilişkilerini ölçen Moreno, psikolojinin bir takım varsayımlarını görselleştirme ve hesaplama imkânı bulmuştur. Türkiye'de sosyometrinin gelişimine bakıldığında özellikle 1950'den itibaren sosyoloji kürsülerinde üzerinde durulan bir kavram olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Şatıroğlu, 1999). 1963 yılında Moreno'nun ünlü kitabı "Who Shall Survive" "Sosyometrinin Temelleri" adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Aslında kitabın doğrudan Türkçe karşılığı "Yarıma Kim Kalacak" şeklinde ifade edilebilir. Dökmen (2013) Moreno'nun kitabına bu ismi verme sebebini açıklarken biyolojide doğal ayıklanma olarak açıklanan sürece göndermede bulunduğunu ve sadece çevreye uyum sağlama yeteneği olanların hayatta kalabileceği şeklinde bir varsayımı ifade ettiğini belirtmektedir.

Bu bağlamda “survive” (mücadele etmek) kelimesi ile güçlü ve zayıf olanların mücadele alanı olarak görülen sosyal çevre, Charles Darwin’in en iyi olanın doğaya uyum sağlayarak hayatını devam ettireceğini ileri süren yaklaşımını akla getirmektedir. Sosyal Darwinizm olarak, örgüt ve yönetim biliminde de kendine dolaylı olarak yer bulan yaklaşıma göre başarılı örgütler diğerlerine göre hızla değişen çevresel koşullara uyum sağlayarak dönüşebilmektedir (Aypay, 2001). Birey düzeyinde düşünüldüğünde, içinde bulunulan sosyal ağ bağlamında dezavantajlı olan bireylerin ya da avantajlı bir sosyal ağın imkânlarından faydalanamayacak kadar merkezden uzakta yer alanların varlıklarını sürdürmeleri oldukça zor görünmektedir. Modern toplumların önemli özelliklerinden birisi olarak etkili sosyal ağlara dâhil olabilme ve ağın sosyal sermayesini bireysel olarak kullanabilme yeteneği kabul görmektedir.

Moreno geliştirdiği psikolojik ölçme ve değerlendirme yaklaşımları ile aslında insan topluluklarının belirli parametrelere göre gruplandırılabilirliğini göstererek sosyal ağ analizinin teorik ve uygulamalı temellerini geliştirmiştir. Bu çalışmalar ilerleyen yıllarda sosyal ağlara daha geniş ölçeklerde uygulanmış ve alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Her ne kadar Freeman (2004) sosyal ağ teorisinin teorik temellerini ünlü düşünür ve aynı zamanda modern Sosyoloji biliminin kurucusu kabul edilen Auguste Comte’a kadar dayandırsa da bugünkü anlamıyla sosyal ağ teorisinin bir disiplin olarak kabul edilmesi ve sosyal ağ analizinin farklı disiplinlerde uygulanması Moreno’nun çalışmalarından sonrasına denk gelmektedir. Sonuç olarak sosyometri yaklaşımı ile psikolojide olayların ve olguların bir takım kültürel ve toplumsal varsayımlar ve bireylere ait, sonradan kazanılan (statü, meslek, eğitim) veya doğuştan sahip olunan (cinsiyet, bireysel farklılıklar) bazı özellikler çerçevesinde açıklanmaya çalışıldığı tümevarımcı yaklaşım yerine bireyleri ve küçük grupları detaylı bir biçimde anlamayı önceleyen tümdengelimci yaklaşımda önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Başka bir ifadeyle sosyometri yöntemi ile gruplara ait bazı yapısal özelliklerinden hareketle bireyler hakkında çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır.

2.1.4. Harrison White’in Çalışmaları

White, sosyal ağlara yönelik teorik ve uygulamalı araştırmaları ile sosyoloji alanında oldukça önemli bir boşluğu doldurmuştur. Özellikle sosyal ağların matematiksel olarak açıklanmasına yardımcı olan teorilerin geliştirilmesi üzerinde çalışmıştır. White’in çalışmaları ile sosyolojinin, uygulamalı matematik ile bir arada ele alındığı çağdaş sosyal bilim yaklaşımına önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Bireylerin sosyal ağlarda

oynadıkları sosyal rollerin matematiksel olarak ifade edilerek ölçülmesini ve modellenmesini sağlamıştır. Ayrıca sosyal ağ analizinde “*blockmodeling*” olarak bilinen ve sosyal ağda benzer özelliklere sahip aktörlerin bir arada ele alınmasına dayanan yöntemleri geliştirmiştir. İlerleyen dönemde sosyal ağ araştırmaları kapsamında blok model yaklaşımının farklı ağ türlerine ve ilişki yapılarına genellenmesine yönelik araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Batagelj, 1997; Bonacich ve McConaghy, 1980).

Harvard Üniversitesinde yapılan çalışmalar sonucunda geliştirilen analitik yöntem sosyal toplumların yapısal eşitliği fikrine dayanmaktadır (White, 1992). Özellikle karmaşık ağ yapılarını çözümlmek amacıyla blok model (blockmodeling) sosyal ağ analizinde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Blok model yönteminin temelinde herhangi bir sosyal ağda kolaylıkla anlaşılamayan kapalı ilişkileri çözümlme ve sadece aktörler tarafından farkına varılan alternatif ilişkileri matematiksel olarak modelleme anlayışı yatmaktadır (Azarian, 2005). Blok model yoluyla sosyal ağlarda farklı alt ağların oluşturulması ve kümelenmelerin elde edilmesi mümkündür. Bu yolla sosyal ağlarda aynı alt gruplar içerisinde yer alan bireysel özellikleri genellikle birbirlerine benzeyen bloklar oluşturulmaktadır. Başka bir ifadeyle her bir blokta yer alan aktörler yapısal olarak eşit pozisyonlarda yer almaktadır.

Blok model yaklaşımında beş temel varsayım ifade edilmektedir (White, Boorman ve Breiger, 1976, s. 739):

- Bir sosyal ağda yapısal eşitlik sağlanabilmesi için aktörlerin farklı gruplara ayrılmış olması gerekmektedir. Ağda yer alan farklı grupların sadece kendi içlerinde değil aynı zamanda diğer gruplarla ilişkileri de benzer olmalıdır.
- Ağda yer alan farklı gruplarda yer alan bireyler arasında kurulamayan bağlar potansiyel olarak ilişki geliştirilmesini sağlar.
- Bir sosyal yapıyı doğru biçimde açıklamak için farklı çeşitlerde bağlantıların olması gerekmektedir.
- Bir sosyal ağdaki bağlantının niteliği, ağın bütününe ait özelliklerden ve ağda yer alan bireylerin özelliklerinden etkilenmektedir.
- Blok model hipotezinin sağlanması için her grupta yeterli sayıda bireyin bulunması gerekmektedir.

Blok model yaklaşımıyla öne sürülen varsayımlar dikkate alındığında sosyal ağlarda birey-birey etkileşimleri, birey-grup etkileşimleri ve gruplar arası etkileşimler birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle birden fazla alt gruba ayrılabilen sosyal ağlarda, ağın yapısal özellikleri ile birey ve gruplara ait özellikler karşılıklı etkileşim

içerisinde ele alınmaktadır. Blok modellerde ilişki örüntüleri birbirine yakın olan aktörlerin benzer özellikleri kullanılarak sosyal ağ içerisinde kümelenmelerin gerçekleştiği varsayılmaktadır.

2.1.5. Sosyal Sermaye Teorisi

Sosyal sermaye herhangi bir ilişki ağında yer alarak belirli bir grup ya da topluluğun ihtiyacını karşılayan mevcut veya potansiyel kaynakların toplamıdır (Nahapiet ve Ghoshal, 1998). Yazarlara göre sosyal sermayenin ilişkisel, yapısal ve bilişsel olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. İlişkisel boyutta iki ya da daha fazla bireyin karşılıklı etkileşimi ele alınmaktadır. Yapısal boyut, bir toplulukta yer alan bireylerin birbirleriyle etkileşimlerinin niteliğiyle ilgilidir. Sosyal ağın yoğunluğu ve yapısal boşluk gibi kavramlar sosyal sermayenin yapısal fonksiyonlarının bir sonucu olarak görülmektedir. Son olarak bilişsel boyutta bireyler arasında ortak bir dil ve anlayış geliştirmenin önemi vurgulanmaktadır.

Lin'e göre (1999) sermaye kavramı klasik teorilerde maddi unsurların birleşimi olarak ele alınmış ve genellikle bireysel ve sosyal açıdan değerlendirilememiştir. Oysa modern teorilerde sermaye maddi olduğu kadar bireysel ve gruba özgü bir özellik olarak da ele alınmıştır. Bu anlamda beşeri sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye kavramları ortaya çıkmıştır. Hatta son zamanlarda bu kavramlara ek olarak profesyonel sermaye (Hargreaves ve Fullan, 2012) ve entelektüel sermaye (Basile, 2009) gibi yeni kavramların ortaya çıktığı bilinmektedir.

Sosyal sermaye bireylerin fayda kazanmak amacıyla sosyal ilişkilerine yatırım yapması olarak tanımlanmaktadır (Lin, 2001b). Bu genel tanımlamanın yanında sosyal sermayenin iki farklı teorik bakış açısından hareketle farklı tanımlandığı görülmektedir. Lin (2001b) ve Burt (2000) gibi teorisyenlere göre sosyal sermaye bireylerin sosyal ağlara gömülü olan kaynaklara erişebilme ve bu kaynakları kullanabilme olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaya göre sosyal sermayenin, bireysel düzeyde ele alındığı ve sosyal ağların güçlenmesi ile sosyal sermayenin gelişeceği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda bir bakıma sosyal sermayenin, sosyal ağların bir çıktısı olarak görülebileceği söylenebilir. Öncelik-sonralık ilişkisi bakımından düşünüldüğünde bireylerin öncelikle içerisinde bulundukları sosyal ağların yapısı ve yoğunluğunun yanı sıra bireysel konumları gibi sosyal ağa ilişkin değişkenler sosyal sermayenin gelişmesinde etkilidir.

Coleman (1988) ve Putnam (1993) gibi yazarlar sosyal sermayenin toplumsal boyutuna vurgu yaparak sosyal sermayenin gücünü daha çok birey-grup ilişkisinin bir fonksiyonu

olarak görmektedirler. Sosyal sermayeyi oluşturan itici faktör bireylerin aralarında kurdukları ilişkiler olsa da, bu yaklaşıma göre sosyal sermayenin odak noktasında toplumsal fayda yer almaktadır. İlk çalışmalarını İtalya üzerine yapan ancak daha sonra araştırmalarını ABD üzerinde yoğunlaştıran Putnam, sosyal sermayeyi toplulukların sahip olması gereken bir özellik olarak ele almakta ve bireylerin içerisinde yaşadıkları topluluğun imkânlarına göre hareket etmek durumunda kaldıklarını belirtmektedir. Coleman (1988), sosyal sermaye teorisini, sosyolojik olarak birbiriyle rekabet içerisinde olan iki sosyolojik yaklaşımın bir arada çözümlenmesine imkân sağladığını vurgulamaktadır. İlk yaklaşıma göre bireylerin davranışlarını şekillendiren en önemli nokta toplumsal kurallar, normlar ve yasaklardır. İkinci yaklaşımda ise bireysel kazancın ön planda tutularak, insanların bencil ve çıkarıcı bir şekilde toplumsal ilişkilerini sürdürdüğü yönündedir. Coleman, sosyal sermaye teorisi ile ekonomik olarak rasyonel davranışların toplumsallaştığını savunmaktadır.

Sosyal sermayeyi tanımlarken bireyi ya da toplumu merkeze alan yaklaşımların ortak noktası sosyal sermayenin oluşmasında toplulukların sosyal ağ yapılarının önemini vurgulamasıdır. Scrivens ve Smith (2013), sosyal sermayeyi dört boyut etrafında kavramsallaştırmaktadır. Bunlar; (i) bireysel ilişkiler, (ii) sosyal ağ desteği, (iii) sivil katılım ve (iv) güven ve iş birliğidir. Söz konusu boyutların tamamı doğrudan sosyal ağların niteliği ile yakından ilişkilidir. Bireylerin ait oldukları sosyal ağların gücü, bireylerin sosyal ağdaki konumlarından elde ettikleri güç ve sosyal ağda yer alan aktörlerin karşılıklı iş birliğine istekli olmaları gibi etmenler sosyal sermayenin belirleyicileri olarak incelenmektedir. Bu bağlamda, OECD (Organisation for economic cooperation and development) (2001; s. 41) tanımlamasına göre sosyal sermaye birlikte hareket etmeyi kolaylaştıran ortak normları ve değerleri olan sosyal ağlar olarak tanımlanmaktadır. Putnam (2000, s. 19) ise sosyal sermayeyi, bireyler arasındaki bağlantılar, (sosyal ağlar) ve bu ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan karşılıklılık (mütekabiliyet) ve güven duygusu olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte Amerikan toplumundaki sosyolojik değişimi ironik bir dille ifade eden yazar, ABD’de bireylerin azalan sosyal sermayesini ifade etmek için bowling oyununa gönderme yapmaktadır. Yazara göre, Amerikan vatandaşlarının yalnız başına oyun oynamayı tercih etmesi ve topluluk içerisinde yer almaktan kaçınması sonucunda bireyler arası etkileşim ve yardımlaşmanın azalması sonucunu doğuracağını ifade etmektedir. Benzer sosyolojik çözümlemelerini sosyal sermaye teorisi ve toplumsal değişim bağlamında “*Yalnız başına bowling oynamak*” kitabında özetleyen yazar, Amerikan toplumsal yapısının topluluk halinde yaşamak ve küçük ya da büyük gruplara ait olarak kendilerini ifade etmek esasına

dayandığından ve iş bulmadan, bir konu hakkında fikir sahibi olmaya kadar birçok alanda iyi organize olmuş ağlara ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye teorisinin, topluluklar, ağlar ve etkileşimli gruplar gibi az ya da çok sayıda bireyi kapsayan sosyal ilişki çevrelerinde öğrenme, gelişme ve hayatını devam ettirme geleneğine sahip olan ABD’de ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Ayrıca, sosyal ağlar, profesyonel meslek örgütleri, mesleki öğrenme toplulukları gibi eğitim örgütlerinde yoğun olarak tartışılan konuların eğitimin içerisinde sürdürüldüğü toplumda benimsenen kültürel gerçekliklere uygun olarak ele alınması yerinde olacaktır (Lieberman, 2000). Başka bir ifadeyle, sosyal sermayenin oluşumu, dönüşümü ve bireyler açısından önemi kültürel etmenlerle yakından ilişkili olarak düşünülmelidir.

Sosyal sermaye teorisini bazı temel varsayımlar etrafında yedi maddeyle açıklayan Lin (2001, s. 60-73), sosyal ağlar ile ilgili de önemli bazı çıkarımlar yapmıştır;

- i) Sosyal sermaye bireylere önemli kazançlar sağlamaktadır. Bireylerin sosyal sermayeye erişimleri, sosyal ağın hiyerarşisindeki yerlerinin, bağlantılarının kuvvetinin ve ağdaki konumlarının bir fonksiyonu olarak düşünülmelidir.
- ii) Konumsal güç: Hiyerarşide yüksek yerleri işgal edenler sosyal sermayeden daha çok yararlanırlar.
- iii) Kuvvetli bağların gücü: Kuvvetli bağlar ağ içerisinde bireylere kazanım sağlamaktadır.
- iv) Zayıf bağların gücü: Zayıf bağlar ağın dışarısından bireylere kazanım sağlamaktadır.
- v) Bireysel konumun önemi: Bireysel olarak farklı kaynaklara erişimi kolaylaştıracak sosyal konumlarda yer almaktır.
- vi) Bireysel konum, bağ ve sosyal ağın bütünü arasındaki ilişkiler: Bireylerin elde ettikleri güç, mevcut bağlantılar ve ağın bütününe ait yapısal değişkenler sürekli birbirlerini etkilemektedir.
- vii) Yapısal durumsallık: Bir ağın hiyerarşisinde en yüksek konumda yer alan bireyler için zayıf bağların sağlayacakları oldukça sınırlıdır. (Burada ifade edilmek istenilen; mevcut konumu oldukça güçlü olan kişiler zaten yaptıkları işten, bağlantılarından ve konumlarından memnun olduklarından başka ağlardan bağlantı kurma eğiliminde olmamalarıdır.) Ağı hiyerarşisinde en düşük konumda yer alanların ağ dışından bağlantıları genellikle aynı kişilerden oluştuğu için zayıf bağların sağlayacakları oldukça sınırlıdır. (Burada ifade edilmek istenilen; hiyerarşik olarak daha aşağıda yer alan bireylerin başka ağlardan ulaşabildikleri kişilerin oldukça sınırlı olması ve genellikle kendileriyle aynı konumu paylaşan bireylerle benzer bağlantıları

paylaşmaları nedenleriyle ağdaki konumlarını değiştirecek bir avantaj sağlamayacak olmasıdır). Hiyerarşinin ortasında yer alan bireyler için zayıf bağların en büyük avantajı sağladığı söylenebilir.

Sosyal sermaye teorisi, örgütlerde sosyal ağ araştırmalarının yaygınlaşmasında oldukça önemli bir etkiye sahiptir (Borgatti ve Foster, 2003). En genel ifadesiyle sosyal sermaye, bireyler arasındaki bağlantıların önemine vurgu yapmaktadır.

Yukarıda ifade edilen faktörler bütüncül olarak ele alındığında bireylerin ağ içerisindeki konumları ve etkileri bireysel ve grubun bütününe ilgilendiren bir takım değişkenlerle açıklanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bireylerin, ağı oluşturduğu sosyal sermayeden ne ölçüde faydalanacaklarını belirleyen etmenler hem kendi ilişkilerine hem de ağı yapısal özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.

2.1.6. Sosyal Karşılaştırma Teorisi

İnsanların genellikle kendilerine benzer olarak tanımladıkları kişilerle ilişki kurduğu ve arkadaşlık ettiği sosyal bir olgudur. Bu durum sosyal ağlar içerisinde aktörlerin birbirleriyle ilişki kurma eğilimlerini de önemli ölçüde belirlemektedir. Festinger (1954, ss.117-120), sosyal karşılaştırma teorisini, (i) İnsanlar kendilerini başkalarıyla kıyaslayarak kendilerini daha fazla tanıma fırsatı bulurlar, (ii) İnsanlar genellikle kendilerine benzeyen kişilerle kendilerini kıyaslarlar ve (iii) Sosyal karşılaştırma, bireyler için nesnel değerlendirme kriterleri olmadığında ya da diğer bireylerin görüşlerinin önemsendiği durumlarda bireylerin görüş ve tutumları üzerinde oldukça güçlü etkiler oluşturmaktadır şeklinde üç temel varsayıma dayandırmaktadır. Bu teorinin geliştirilmesinde temel varsayımlardan birisi de toplumsal bir varlık olarak insanların kendi yeteneklerini ve aynı sosyal ortamı paylaştıkları bireylerin yeteneklerini değerlendirme ve karşılaştırma eğiliminde olmalarıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bireylerin kendilerine benzer kişilerle yakın ilişkiler geliştirerek kendi yeteneklerini ve görüşlerini değerlendirme ve karşılaştırma yoluna gittikleri söylenebilir. Festinger, söz konusu değerlendirmelerde insanların kendilerini olduklarından ve kendilerini kıyasladıkları kişilerden daha yetenekli görme eğilimindedirler. Örgütlerde çalışanlar genellikle terfi ve ödüllendirme gibi konularda, taltif edilen kişinin bunu hak edip etmediklerini kendi performanslarıyla karşılaştırarak değerlendirme eğilimindedirler (Kilduff ve Tsai, 2003). Örgütlerde sosyal karşılaştırma süreci sadece çıktılarla veya ödüllerle sınırlı olarak görülmemelidir. Örgütlerin diğer örgütlerle veya önceki senelerde ortaya koyduğu performansın veya örgüt içerisindeki farklı birimlerin değerlendirilmesinde

sosyal karşılaştırma yaklaşımı kullanılmaktadır (Goodman, 1977). Bununla birlikte örgütsel adalet, performans değerlendirme, sanal çalışma ortamlarının düzenlenmesi, örgüt psikolojisi, stres yönetimi ve liderlik gibi konularda sosyal karşılaştırma teorisi ile çözümleme yapmak mümkündür (Greenberg, Ashton-James ve Ashkanasy, 2007).

Sosyal psikolojide önemli bir yer tutan sosyal karşılaştırma teorisi, öz değerlendirme, kendini geliştirme, benlik gelişimi gibi insanların toplulukla etkileşimini açıklamaya yönelik kavramlara önemli katkılar sağlamaktadır. Taylor ve Lobel'a göre (1989) sosyal karşılaştırma süreci, aynı sosyal ağda yer alan kişilerle ilişik kurma, bu kişileri tanıma ve öz değerlendirme yapmayı kapsamaktadır. Sosyal karşılaştırma, bireylerin kendilerine yönelik bilgi sağlama kaynağı olarak içerisinde bulundukları ve yakın ilişik içerisinde oldukları kişileri kullanmaları olarak da görülebilir. Kültürümüzde "Üzüm üzüme baka baka kararır" atasözüyle kavramsallaştırılan bu durum sosyal ağlar açısından ele alındığında yakın ilişik içerisindeki bireylerin performanslarının birbirlerini önemli ölçüde etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Bütüncül olarak bakıldığında, sosyal ağ içerisindeki bireylerin genellikle doğrudan ilişik kurdukları bireyler ile karşılaştırma yaptıkları ve bunun sonucunda mevcut konumlarına ve performanslarına yönelik çıkarımlara vardıkları söylenebilir.

Sosyal ağlara katkı sağladığı düşünülen yukarıdaki teoriler farklı disiplinlerden olmalarına rağmen, insanlar arası ilişkilerin yapısını açıklamaya yardımcı olmaları açısından ortak bir amaca hizmet etmektedirler. Çizge teorisi yardımıyla birbirleriyle bağlantılı sistemlerin optimal durumlarını kestirmek, alternatif ilişik yönelimlerini belirlemek ve sosyal ilişkileri modellemek mümkün olmaktadır. Heider'ın Denge teorisi, sosyal ağlarda kişiler arası ilişkilerin çözümlenmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Jacob L. Moreno, sosyometri yöntemi ile sosyal ağların teorik ve uygulamalı bir alan olarak gelişiminde önemli rol oynamıştır. Sosyal sermaye teorisi özellikle örgüt ve yönetim bilimi açısından üzerinden durulan önemli teorilerden birisi olmuş aynı zamanda farklı türde ilişik ağlarının hâkim olduğu toplumlarda bireysel ve grup düzeyinde başarılı olmanın dinamiklerini incelemede kullanılmıştır. Sosyal karşılaştırma teorisi ise biraz daha spesifik biçimde kişiler arası ilişkilere odaklanan bir sosyal psikoloji teorisi olarak sosyal ağların doğasını anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu noktada sosyal ağları etkileme potansiyeli taşıyan başka teorilerden de bahsedilebilir. Özellikle sosyal psikoloji alanında, grup dinamikleri, sosyal norm oluşumu, davranış ve tutum geliştirmeye yönelik teoriler başta olmak üzere birçok farklı alandan teoriler sosyal ağların gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ancak mevcut araştırmada

söz konusu teoriler, örgütlerde kişiler arası ilişki ağlarını açıklamaya yardımcı olan belirli teoriler ile sınırlı tutulmuştur.

2.2. Bir Disiplin Olarak Sosyal Ağ Teorisinin Gelişimi

Sosyal ağların gelişim sürecinde diğer disiplinlerden çeşitli teorilerin katkısı olsa da bağımsız bir disiplin olarak gelişmesi için felsefi temellere ve özgün teorilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölümde sosyal ağların felsefi dayanakları ve teorik temelleri ele alınmıştır. Sosyal ağların bilimsel gelişim sürecinde sosyolojinin bilim olarak kabul görmesini sağlayan Aguste Comte'un insanlar arası ilişkileri konu alan çalışmalarının önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Comte, toplumu oluşturan parçaların nasıl bir araya geldikleri ve nasıl bağlandıkları hakkında ilk çalışmaları yaparak bir anlamda sosyal ağların felsefi temellerinin atılmasını sağlamıştır. İlerleyen dönemlerde *Ferdinand Tönnies*, *Herbert Spencer*, *Emile Durkheim* gibi bilim insanlarının ilgi alanlarının arasında bireylerin ve grupların birbirlerine nasıl bağlandıkları konusu önemli bir yer tutmuştur. Bununla birlikte 19. yüzyılın son dönemlerinde sosyal ağların matematik modellemeler ile açıklanmasına yönelik çalışmalar yoğunlaştırılmış ve bu anlamda aynı zamanda Charles R. Darwin'in kuzeni Sir Francis Galton bir istatistikçi olan Henry William Watson ile birlikte soy isimlerinin zamanla yok olması üzerine geliştirdikleri matematiksel formülle, sosyal ağların matematiksel kavramlarla ifade edilmesi noktasında öncü çalışmalar gerçekleştirmişler.

Yirminci yüzyılın ortalarında Stanley Milgram tarafından gerçekleştirilen küçük dünya deneyi sosyal psikolojide önemli bir dönüm noktasını işaret etmesinin yanı sıra sosyal ağ teorisinin gelişim sürecinde de önemli rol oynamıştır. Esasen, küçük dünyalar fikrinin ilk kez yazar Frigyes Karinthy tarafından ortaya atıldığı bilinmektedir (Barabási, 2003). Yazar farkında olmadan gelecekte oldukça ilgi görecektir küçük dünyalar yaklaşımının temellerini atmıştır. Milgram (1967), küçük dünya deneyi ile ABD'de yaşayan insanlar arasında rastgele seçilen iki kişi arasındaki ortalama sosyal mesafeyi deneysel olarak belirlemeye çalışmıştır. Milgram, deney kapsamında rastgele seçtiği bireylere, daha önce tanımadıkları ve Boston'da yaşayan birine sadece tanıdıklarını kullanarak bir mektubu iletmelerini istemiştir. Katılımcılar doğrudan tanıdıkları kişiler aracılığıyla herhangi bir formel iletişim kanalı kullanmaksızın mektupları belirtilen kişiye ulaştırmaya çalışmıştır. Deney sonucunda yapılan hesaplamalar sonucunda ortalama altı adımda mektupları ön görülen adrese ulaştığı tespit edilmiştir. Çalışma farklı örneklem gruplarında tekrarlandığında benzer şekilde ortalama altı adımda insanların tanımadıkları insanlarla bağlantı oluşturabildikleri

görülmüştür. Bunun bir sonucu olarak rastgele seçilen iki insan arasında altı insan olduğu fikri deneysel olarak ispatlanmıştır. Özellikle sosyal medyanın insanları bir araya getiren bir araç olarak gelişim gösterdiği yıllarda, arkadaş önerileri ve farklı gruplarda yer alan bireylerin bir araya gelmeleri, reklam veya sosyal etkinliklerin duyurulması gibi konularda altı adım ilkesinin önemli yer tuttuğu söylenebilir. Bir anlamda doğru aktörlere ulaşıldığı takdirde yayılması istenilen mesajın kitlelere hızlı ve etkili bir biçimde ulaştırılması mümkün olmaktadır. Bu bağlamda özellikle reklamcılık alanında sosyal ağ kuralları ve teorileri üzerinde önemle durulmaktadır. Aynı zamanda 1993 yapımı “Ayrılığın Altı Derecesi” (Six Degrees of Separation) filmi altı adım kuralından esinlenerek yazılan tiyatro oyunundan uyarlanmıştır.

Sosyolojinin bilimleşme süreci ile sosyal ağ teorisinin gelişimi oldukça benzerlik göstermektedir. Bunu sebebi sosyolojinin ve sosyal ağ teorisinin temel sorusunun insanların birbirlerine nasıl bağlandıkları olmasıdır. Bu anlamda sosyal ağ çalışmalarının genellikle örgüt sosyolojisi kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

20. yüzyılın başlarında Jacob L. Moreno’nun sosyometri çalışmaları gerçek anlamda sosyal ağların analiz edilmesine imkân sağlamıştır. Moreno tarafından çıkarılan “Sociometric Review” ve “Sociometry” isimli hakemli dergilerin (Günümüzde Social Psychology Quarterly ismiyle yayınlanmaktadır) sosyal ağların bilimleşme sürecini desteklediği söylenebilir. Yaşayan en büyük sosyologlar arasında gösterilen Harrison White, sosyolojiyi deneysel ve analitik olarak incelenebilir bir bilim dalı olarak tanımlayarak sosyal ağlar ile ilgili önemli araştırmalar yapmıştır. White’ın Harvard Üniversitesinde yürüttüğü çalışmalar esnasında dünyanın çeşitli yerlerinde matematik ve istatistik temelli sosyoloji araştırma paradigmasının da yükselişte olduğu ifade edilebilir. Sosyal ağların uygulama alanı bulduğu farklı alanlardan birisi olarak askeri bilimlerin alana ilgisinden bahsedilebilir. 1990’lı yılların başında özellikle fizik alanındaki araştırmacıların sosyal ağlarla ilgilenmeleri ile alana ilişkin dünya çapında yoğun bir ilgi oluşmaya başladı (Güzeller, Eser ve Aksu, 2016). 1996 yılından itibaren “Committee on Network Science for Future Army Applications” adıyla ABD ordusu bünyesinde kurulan birimde özellikle alanın önemli teorisyenlerinden Albert-Laszlo Barabási ve Duncan J. Watts danışman olarak görev yapmıştır.

Sosyal ağ analizi bağımsız bir disiplin olarak gelişimini sürdürmektedir. Fen bilimlerinin yanı sıra sosyal bilimlerde birçok disiplinde sosyal ağlardan yararlanılmaktadır. 1980’li yıllarda INSNA’nın (International network for social network analysis- Uluslararası sosyal ağ analizi topluluğu) kurulması, yıllık olarak Sunbelt Konferanslarının düzenlenmesi, sosyal

ağ analizi yapmak üzere UCINET programının geliştirilmesi ve “Social Networks” isimli hakemli derginin kurulması ile bilimsel alan hüviyetine kavuşmuştur (Borgatti, Mehra, Brass ve Labianca, 2009, s. 893).

Borgatti ve Halgin (2011, s. 1168), sosyal ağ teorileri (network theories) ve sosyal ağları açıklayan teoriler (theory of networks) arasında bir ayrım olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda sosyal ağ teorileri kapsamında, sosyal ağlarda yer alan birey ve gruplara ait ilişkiler, bağlantılar ve ağların yapısal özellikleri açısından ortaya çıkan sonuçlar incelenmektedir. Sosyal ağları açıklamaya yönelik teorilerde ise bir bütün olarak sosyal ağların mevcut durumları ve ağları ortaya çıkaran nedenler üzerinde durulmaktadır. Örgütler açısından ifade etmek gerekirse sosyal ağ teorileri ile motivasyon, performans, iş doyumu, örgütsel vatandaşlık, örgüt iklimi gibi örgüt çıktıları üzerinde durulurken, sosyal ağları açıklayan teorilerde ise örgütlerde ağların oluşmasına neden olan değişkenler incelenmektedir.

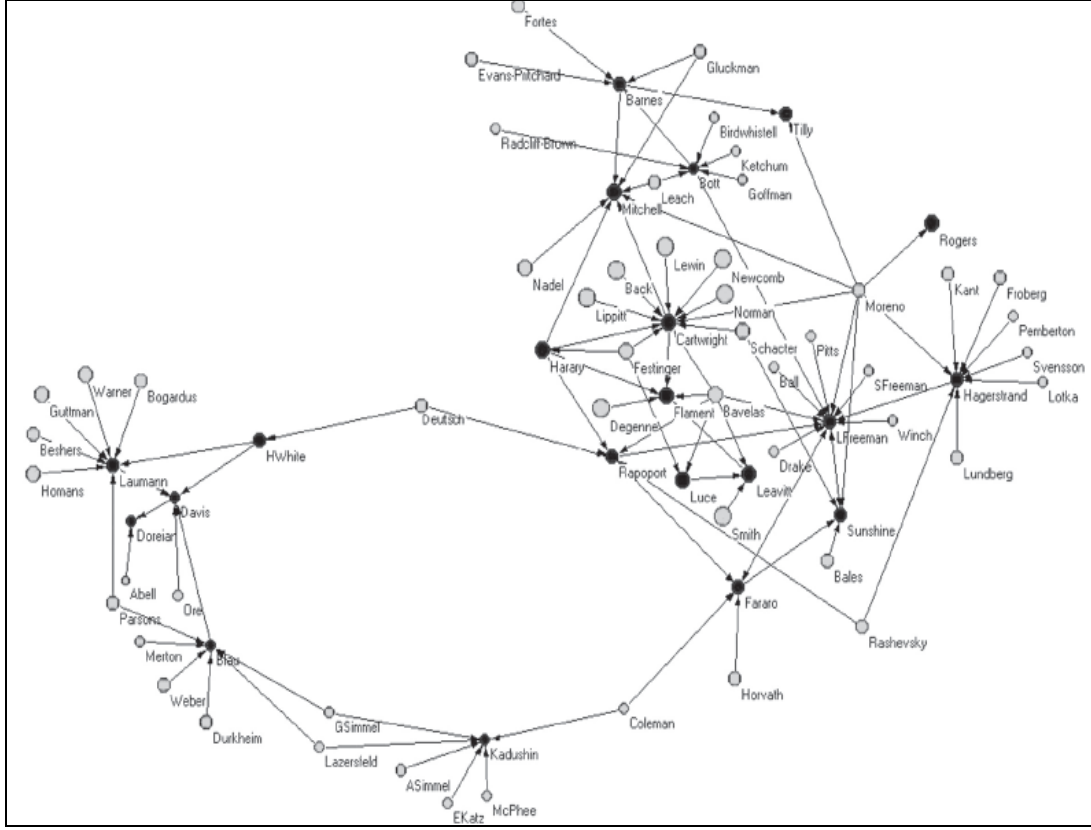
Sosyal ağ analizine yönelik eleştiri, ikilem ve yanlış anlamaların ele alındığı bir çalışmada, sosyal ağ analizi ile ilgili 6 tartışma alanı belirlenmiştir (Borgatti, Brass ve Halgin, 2014). Bunlar;

- Sosyal ağ analizi sadece belirli tanımlamalardan ibarettir ve teorik birikimi yoktur.
- Sosyal ağ analizi sadece bir yöntemdir.
- Sosyal ağlar sadece yapısaldır, içerik yoktur.
- Sosyal ağlar sadece yapısaldır, aracı etkiler göz ardı edilmektedir.
- Sosyal ağlar değişmez ve durağandır.
- Sosyal ağlar belirli bir sosyal bağlamdan kopuk olarak sadece ağların doğasını açıklamaktadır.

Sosyal ağ analizine yönelik yukarıdaki eleştiriler değerlendirildiğinde, sosyal ağ analizine yönelik, sosyal bilimlerden ve matematik alanından transfer edilen teorilerin yanı sıra özgün olarak geliştirilen teorilerden de bahsedilebilir. Bununla birlikte sosyal ağ analizi metodolojik birikimin yanı sıra önemli teorik temellere dayanmaktadır. Sosyal ağ teorisi yardımıyla bireylerin sosyal etkileşim içerisine girme eğilimleri, içerisinde bulundukları sosyal ağın yapısal özelliklerinin yanı sıra sosyal ağları nede olduğu sonuçlar da araştırılmaktadır. Örneğin özellikle örgüt ve yönetim alanında motivasyon, örgütsel vatandaşlık davranışı, liderlik gibi konular sosyal ağlar ile ilişkili olarak ele alınmaktadır.

Birçok farklı disiplinden bilim insanı sosyal ağlarla ilgili araştırma yapmıştır. Freeman (2004, s.131) sosyal ağ analizinin gelişim sürecini ele aldığı kitabında sosyal ağlarla ilgili araştırma yapan bilim insanlarının ilişki ağlarını oluşturmuştur. Çalışma kapsamında araştırmaya katılan araştırmacılardan, sosyal ağ alanında en çok etkilendikleri kişilerin isimlerini belirtmeleri istenmiştir. Şekilde koyu renkli olarak ifade edilenler araştırmaya katılanları, açık renkli olanlar çalışmaya katılmayan ve sadece isimleri katılımcılar tarafından söylenen araştırmacıları ifade etmektedir. Şekil 5'e göre Cartwright, Freeman, Hagerstrand, Mitchel, Barnes, Kadushin, Blau ve Laumann gibi araştırmacıların ağda daha merkezi bir konumda oldukları anlaşılmaktadır. Freeman, sosyal ağ analizi alanında çalışan araştırmacıların farklı disiplinlerde çalıştıktan sonra bu alanı keşfetmeleri nedeniyle elde edilen sosyal ağın oldukça farklı alt gruplara ayrıldığını ifade etmektedir. Alanı entelektüel olarak etkisi altına alan belirli bir hakim paradigma olmadığı da açıkça anlaşılmaktadır. Elde edilen sosyal ağda iki büyük kümelenme olduğu görülmektedir. Ağın solunda yer alan kümedekiler genellikle sosyolog iken sağ tarafta yer alanlar birçok farklı disiplinden gelmektedir. Bu bağlamda sosyoloji alanından gelen araştırmacıların sosyal ağlar ile ilgili varsayımları diğer alanlardan gelenlere göre farklılaşmaktadır. Söz konusu çalışma, sosyal ağ analizi ile gerçekleştirilecek çalışmalar ve elde edilecek bulgular anlamında fikir vermesi bakımından önemli görülebilir. Geleneksel sosyal bilimler yaklaşımlarıyla derinlemesine araştırılması ve açıklanması zor görünen bir olgu sosyal ağ analizi yoluyla açıklanmaya çalışılmıştır. Benzer çalışmalar özellikle disiplinler arası olduğu düşünülen eğitim yönetimi alanı gibi diğer sosyal bilim alanlarında gerçekleştirilebilir. Freeman'e göre (2004, s. 3) sosyal ağ analizi, sosyal aktörleri birbirlerine bağlayan ağ yapıları, sistematik ampirik veri toplama, ilişki ağlarının görselleştirilmesi ve bilgisayar ve matematiksel modellemeler olmak üzere dört temel üzerinden gelişmektedir.

Şekil 5'te sosyal ağ analizi alanına önemli katkıları olan bilim insanlarının birbirleriyle olan akademik ilişkilerini ifade eden sosyal ağ diyagramı yer almaktadır. Buna göre sosyal ağların bilimleşme sürecine katkı sağlayan önemli akademisyenler arasında farklı disiplinlerden gelen ve birbirlerini etkileyen kişilerin olduğu söylenebilir.

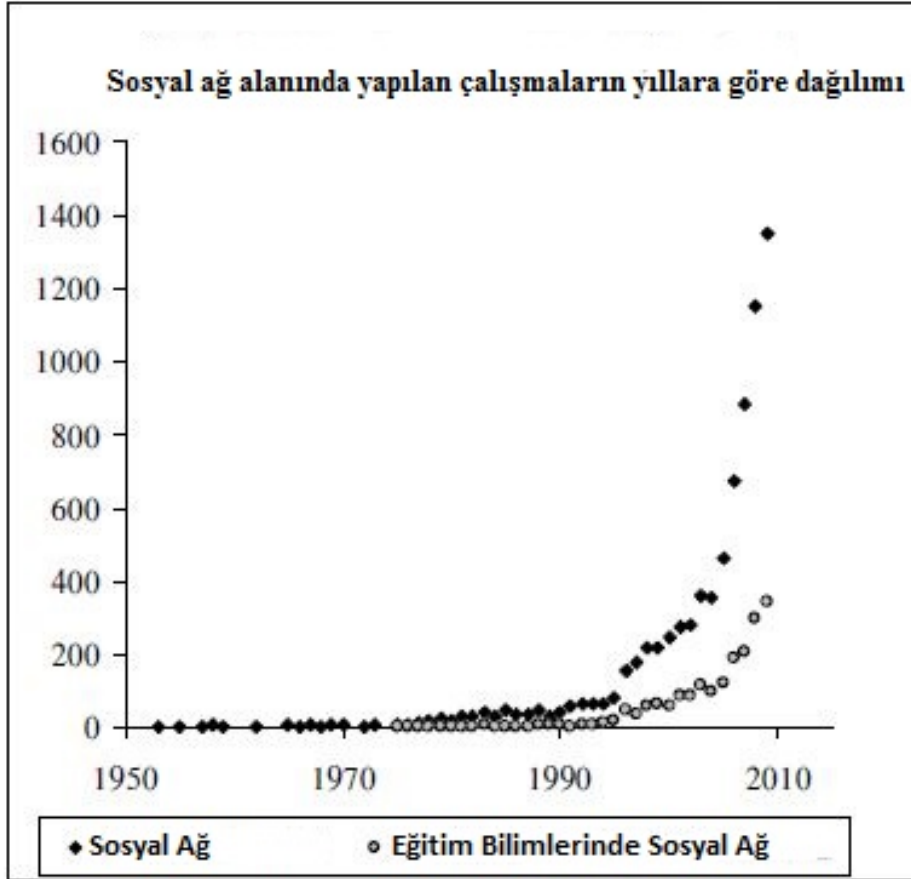

Şekil 5. Sosyal ağ analizi alanında çalışan bilim insanları arasındaki bağlantılar. Freeman, L. C. (2004). *The development of social network analysis: A study in the sociology of science*. Vancouver: Empirical.

Şekil 6, 1950'li yıllar ile 2010'lu yıllar arasındaki sürede sosyal ağ çalışmaları ve eğitim bilimleri alanında gerçekleştirilen sosyal ağ çalışmalarındaki sayısal artışı göstermektedir.

Şekil 6'da 1953-2009 yılları arasında sosyal ağ ve sosyal ağ ve eğitim anahtar sözcükleri ile gerçekleştirilen bilimsel çalışma sayılarına ilişkin grafik yer almaktadır. Şekil incelendiğinde, sosyal ağ araştırmalarına yönelik artan sayıda bilimsel çalışmanın yanında eğitim alanında sosyal ağlarla ilgili olarak gerçekleştirilen yayınların da hızlı bir artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Özellikle Terrence E.Deal, Ted Purinton ve Daria C. Waetjen tarafından 2009 yılında yazılan "*Making Sense of Social Networks in Schools*" (Okullar Açısından Sosyal Ağların Anlamı); Alan J. Daly editörlüğünde 2010 yılında yayımlanan "*Social Network Theory and Educational Change*" (Sosyal Ağ Teorisi ve Eğitimde Değişim) ve Brian V. Carolan'ın 2014 yılında yazmış olduğu "*Social Network Analysis and Education: Theory, Methods & Applications*" (Sosyal Ağ Teorisi ve Eğitim: Teori, Yöntem ve Uygulama) isimli kitaplar eğitim bilimleri bakış açısıyla sosyal ağları ele alan öncü eserler olarak alanın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Eğitim bilimlerinde sosyal ağlar konu başlığıyla gerçekleştirilen çalışmaların 2008 yılından itibaren büyük bir artış gösterdiği ve bu çalışmaların okulları, eğitim sistemlerini ve eğitim politikalarını etkileme potansiyeli

taşıdığı görülmektedir. Eğitim Yönetimi alanında saygın dergiler arasında gösterilen *Educational Administration Quarterly*, *Journal of Educational Administration* ve *Educational Management and Leadership* dergilerinde son yıllarda sosyal ağları konu alan birçok araştırma yayımlanmıştır. Bu durum özellikle eğitim yönetimi disiplini açısından sosyal ağlar yaklaşımının ilgi çekmeye devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Şekil 6. Sosyal ağ analizi alanında yapılan bilimsel çalışmaların yıllar göre dağılımı. Moolenaar, N. M. (2010). *Ties with potential: Nature, antecedents, and consequences of social networks in school teams*. Doctoral Dissertation, University of Amsterdam, The Netherlands.

2.2.1. Sosyal Ağları Açıklamaya Yönelik Teoriler

Sosyal ağlar ile ilgili teoriler incelendiğinde öncelikli bir ayrım yapmak gerekmektedir. Sosyal ağ başlığıyla ele alınan teorilerin bir bölümünde sosyal ağların spesifik bir disipline özgü varsayımları incelenirken diğerlerinde sosyal ağları doğrudan ilgilendiren sosyolojik ya da matematik değişkenler ele alınmaktadır. Bununla birlikte sosyal ağlar konu başlığı ile yapılan bilimsel araştırmalar oldukça fazladır. Bunun sebeplerinden bir tanesi de kavramın oldukça fazla disiplinle yakından ilişkili olmasıdır. Sosyal ağlar, bireyler arası ilişkileri daha

derinlemesine anlamak amacıyla kullanılan bir teori analiz yöntemi olarak örgüt ve yönet bilimine önemli katkılar sunmaktadır. Örgütler sosyal ağ teorileri ile açıklanırken bazı disiplinlerdeki mevcut teorilerden faydalandığı gibi özgün bir takım teoriler de geliştirilmektedir. Bu anlamda Kilduff ve Tsai (2003); örgüt bilimi açısından sosyal ağların etkili olarak kullanılması için gereken teorik birikimi üçe ayırmaktadır. Bunlar, matematik ve sosyal psikoloji gibi disiplinlerden elde edilen teoriler, sosyal ağların özgün teorileri ve örgüt bilimi ile sosyal ağların ilişkilerini açıklayan hibrit teoriler olarak sıralanmaktadır. Bu anlamda özellikle örgüt ve yönetim teorilerinin örgütsel olgulara yönelik olarak daha önce görece sınırlı bir alanda getirilen açıklamaları, sosyal ağlar kullanılarak genişletmek mümkündür.

Mevcut araştırma kapsamında sosyal ağlar alanyazında yoğun olarak kullanılan ve sosyal ağlara özgün teorilere yer verilmiştir. Bu kapsamda heterofili teorisi, zayıf bağların gücü teorisi, yapısal boşluklar teorisi ve yapısal rol teorisi incelenmiştir. Söz konusu teoriler sosyal ağ teorisinin gelişimi ve farklı alanlarda uygulanması bağlamında önemli görülmektedir.

2.2.1.1. Heterofili Teorisi

Rogers'ın “Yeniliklerin Yaygınlaşması” isimli kitabında tartıştığı heterofili kavramı özellikle kişiler arasında farklı düşünce ve yaklaşımların paylaşılmasıyla ilgilidir. Sosyal ağlarda homofili kavramı ile birbirine benzeyen, aynı değerleri taşıyan ve kolaylıkla iletişim kurabilen kişilerin yer aldığı sosyal ağlar ifade edilmektedir. Bu bağlamda bireylerin genellikle aynı iş yerini paylaştıkları veya aynı yerde eğitim gördükleri arkadaşlarıyla samimi olmaları birbirlerine benzer özellikler taşımalarıyla açıklanabilir. Bununla birlikte birbirlerine benzeyen kişilerin daha yoğun iletişim halinde olmaları sonucunda benzer özelliklerinin arttığı da ifade edilmektedir (Rogers, 1983). Sonuç olarak iletişim kurmak ve ilişkinin gelişim süreci birbirini karşılıklı olarak destekleyen olgular olarak ele alınmaktadır. Rogers, yenilikçi yaklaşımların yaygınlaşma sürecini ele aldığı çalışmasında yenilikçi fikirlerin bireylerin arasında nasıl yayıldığını inceleyerek aşağıdaki varsayımları ifade etmiştir (1983, s. 277);

- Homofil sosyal ağlarda fikirlerin yaygınlaşma süreci daha kolay gerçekleşmektedir.
- Heterofil sosyal ağlarda, liderler takipçilere göre daha yüksek sosyo-ekonomik düzeydedir.
- Heterofil sosyal ağlarda, liderler takipçilere göre daha yüksek eğitim düzeyine sahiptir.

- Heterofil sosyal ağlarda liderler takipçileri etkilemek için yoğun bir şekilde medyayı kullanırlar.
- Heterofil sosyal ağlarda liderler daha kozmopolit özelliklere sahiptir.
- Heterofil sosyal ağlarda takipçiler liderin değişimi yönetme yeterliklerine güvenir.
- Heterofil sosyal ağlarda liderler yenilikçidir.

Yukarıdaki varsayımlar birlikte düşünüldüğünde heterofil sosyal ağlarda liderler ve takipçiler arasında bilgi ve tecrübe açısından farklılıklar olduğu, takipçilerin liderler ile arkadaşlık ilişkisi (expressive network) yerine daha teknik (instrumental) bir ilişki geliştirdiği söylenebilir. Heterofili söz konusu olduğunda sosyal ağ içerisinde bireyler arasında rekabet düzeyinin de arttığından bahsedilebilir.

Özetle homofili özelliği gösteren sosyal ağlarda birbirine benzer düşünce ve yaklaşımı olan bireylerin ilişkisi söz konusudur. Heterofilide ise aynı eğitim düzeyinde olmayan, aynı dünya görüşüne sahip olmayan veya ortaya çıkan sorunlar karşısında farklı değerlendirmeler yapan ve tepkiler veren bireylerin ilişkilerinden bahsedilmektedir. Kadushin (2011; s. 6-7); homofili konusunda dört varsayım ileri sürmektedir;

- Homofili arttıkça sosyal ağda yer alan iki aktörün bağlantısı güçlenmektedir.
- Benzer özelliklere sahip bireylerin daha iyi anlaştığı ve birlikte daha çok vakit geçiren bireylerin benzer özelliklerinin arttığı gözlenmektedir.
- Örgütler arası bağlantılar ele alındığında homofili örgütler arasındaki bağlantılar kadar hizmet verilen sektörle de ilgilidir.
- Benzer özelliklere sahip bireyler benzer tutumlar takınma eğilimindedirler.

2.2.1.2. Zayıf Bağların Gücü Hipotezi

Sosyal ağlarda bilgi akışının nasıl gerçekleştiğine yönelik öncül açıklamalardan birisi de Granovetter tarafından ortaya konulan “zayıf bağların gücü” yaklaşımıdır. Söz konusu çalışmada Boston’un nispeten dezavantajlı bölgelerinden olan Newton’da yaşayan bireylerin nasıl iş sahibi oldukları sorusundan hareket edilmiştir. Bir önceki yıl iş sahibi olan 282 katılımcıyla gerçekleştirilen araştırmada ilginç bir şekilde işe başlayan kişilerin heterofil bireyler aracılığıyla iş buldukları görülmüştür. Granovetter (1970) yapmış olduğu çalışmada katılımcıların iş bulmalarına yardımcı olduğunu iddia ettikleri kişilerle zayıf düzeyde bağlantılarının olduğunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle araştırmaya katılan bireylerin iş bulmasında yardımcı olan kişiler yakın arkadaşları değildir. Granovetter’e göre eski okul arkadaşları veya iş arkadaşları bu tip ilişkilere örnek olarak gösterilmektedir. Yazara göre

tesadüfî olarak tanışan kişiler veya bir başkasının aracılığıyla irtibat kurulan kişiler de zayıf bağlar kapsamında değerlendirilebilir. Bu noktada bireylerin nasıl tanıştığından çok ilişkilerinin görece daha düşük düzeyde seyrettiği kişiler aracılığıyla yeni bir iş, yenilikçi bir fikir, farklı bir bakış açısı gibi kazanımlar sağladıkları söylenebilir.

Bireyler arasında sosyal ilişkileri etkileyen birçok etmen olduğu bilinmektedir. Sosyal etkileşimlerin dinamik doğası gereği bireysel ilişkiler farklı zaman ve bağlamlarda farklı yoğunlukta seyretmektedir. İki insan arasındaki ilişkinin niteliği, görüşme sıklığı, süresi veya duygusal yoğunluğu açısından değerlendirilebilir (Granovetter, 1973). İnsanlar genellikle benzer özelliklere sahip kişilerle yoğun bir biçimde ilişki kurma eğilimindedirler. Bu durumun bir sonucu olarak bireylerin sosyal sermayeleri sınırlanmaktadır. Örneğin öğretmenlik yapan birinin yakın arkadaşlarının tamamının öğretmen olması ya da doktorların genellikle doktorlarla arkadaşlık etmeleri bir anlamda düşünsel körlük oluşturmaktadır. Bu durum bir süre sonra yaratıcılık, inovasyon ve farklılaşma bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Granovetter (1983) bireylerin kendilerine benzemeyen ve kendi sosyal çevrelerinde yer almayan kimselerle de tanıştığını, arkadaş olduğunu belirterek söz konusu zayıf etkileşimlerin bireyin sosyal ağını önemli ölçüde değiştirme potansiyeli taşıdığından bahsetmektedir. Bu bağlamda yazar zayıf bağların gündelik hayattaki önemine de vurgu yaparak farklı arkadaşlık gruplarına sahip arkadaşların birbirlerinin sosyal sermayelerinden faydalanabileceğini öngörmektedir. Bununla birlikte toplumsal yapının da zayıf bağlantılı ağlardan oluştuğu söylenebilir. Birbirleriyle parçalı ve zayıf ilişki örüntülerine sahip aktörlerden oluşan toplumda söz konusu zayıf bağlantılar aslında toplumu bir arada tutması nedeniyle sosyolojik bakımdan önemlidir.

Kuvvetli ilişki içerisinde olan bireyler genellikle arkadaşlarının arkadaşlarıyla da ilişki kurmaktadır. Bu durumda bireylerin ağda yer alan diğer bireyler arasındaki sosyal uzaklıklar düşüktür. Başka bir ifadeyle bireyler doğrudan ya da dolaylı yollarla birbirlerine kısa adımlarla ulaşmaktadırlar. Ancak birbiriyle zayıf ilişkiye sahip aktörlerin oluşturduğu ağlarda genellikle bu zayıf ilişki aynı zamanda iki farklı grubu birbirine bağlayan az sayıda alternatiften biri olarak görülmektedir. Birbiriyle zayıf etkileşim içerisinde olan bireyler bir bakıma ait oldukları sosyal çevreler arasında köprü konumu görmektedirler. Örnek olarak Gazi Üniversitesi ile Hacettepe Üniversitesinde görev yapan öğretim üyeleri arasındaki bağlantıları ele alalım. Gazi Üniversitesinde çalışan ve aynı zamanda Hacettepe Üniversitesinde görevli meslektaşlarıyla da bağlantılı olan birisi hem iki üniversite arasında

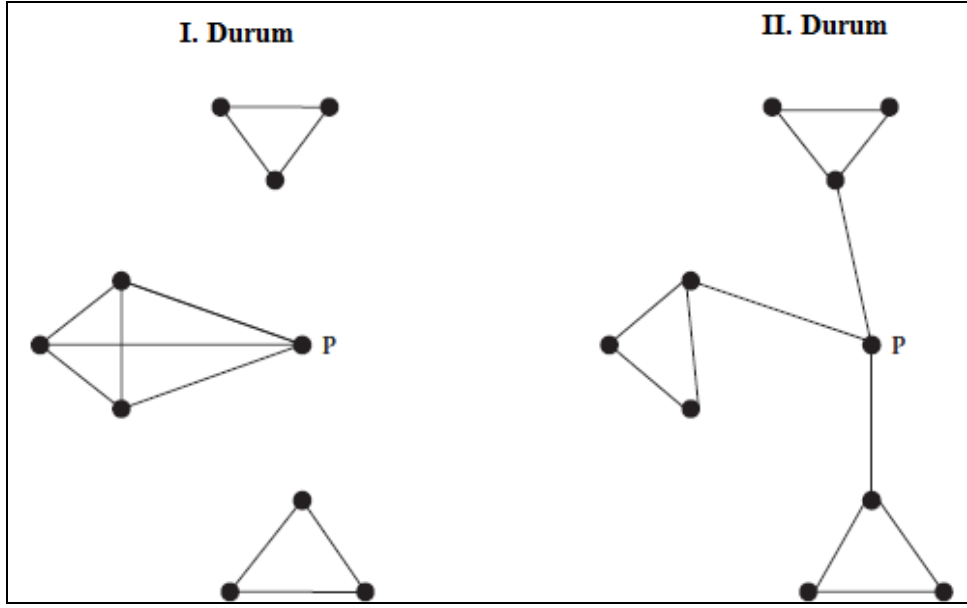
köprü görevi görmesi hem de farklılaşma imkânının daha yüksek olması nedenleriyle avantajlı bir statü kazanmaktadır.

2.2.1.3. Yapısal Boşluklar Teorisi

Burt, sosyal ağlarda birbirleriyle doğrudan ilişkisi olmayan bireylerin ilişki kurmalarını sağlayan aracı konumundaki bireylerin sağladığı bilgi ve kontrol etme gücünü sosyal sermaye kuramı bağlamında açıklamaktadır. Aracı konumdaki bireyler bilgiye erişim, bilgiyi manipüle etme ve ilişkileri kontrol etme gücüne sahiptirler. Bununla birlikte bir sosyal ağda yapısal boşluğun kapatılması için bağlantı kuran bireylerin yanı sıra farklı gruplarda yer alan üçüncü kişiler de bu durumdan faydalanmaktadır. Burt (1992, s. 30), sosyal ağda yapısal boşluklardan yararlanan üçüncü kişileri “*terius gaiden*” olarak tanımlamaktadır. Gaiden kavramı Japoncada herhangi bir anlatıda yan hikâye ya da kahraman anlamında kullanılmaktadır.

Yapısal boşlukların olduğu bir sosyal ağda farklı aktörlerin bilgi ve iletişim akışı ideal durumdan sapmalar göstermektedir. Sosyal ağlarda ilişkiler ne kadar yoğun olsa da birbirleriyle doğrudan ilişki içerisinde olmayan aktörlerin olması kaçınılmazdır. Bu durum bir tür fayda sağlama ve ağın sosyal sermayesini kullanma olarak görülebilir. Aynı zamanda yapısal boşlukların varlığı örgütler için bazı avantajları da barındırmaktadır. Örneğin birbirleriyle sadece dolaylı olarak bağlantısı olan aktörlerin alternatif bakış açılarını korumaları ve farklı gruplara ait görüşlerin ilgiyle karşılanması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

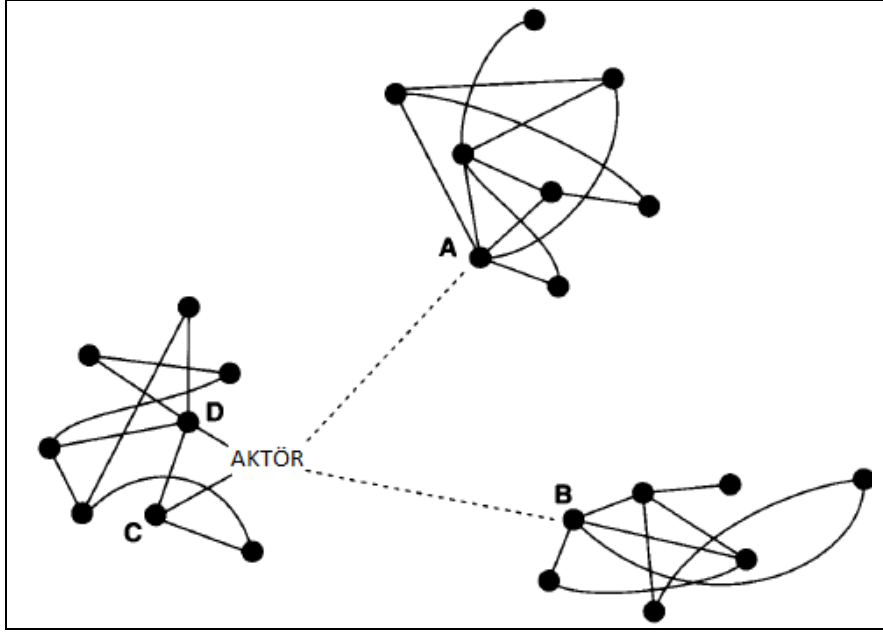
Zayıf bağlantıların gücü hipotezi, bireylerin içerisinde yer aldıkları sosyal ağlardan elde ettiklerinin sorgulanmasıyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle bireylerin, yakın ilişki içerisinde oldukları bireylerin yanı sıra dolaylı yollarla tanıdıkları, ikincil düzeyde samimiyet geliştirdiği kişilerle kurdukları ve zayıf olarak tanımlanan ilişkilerin taşıdığı önem vurgulanmaktadır. Yapısal boşluklar, mevcut sosyal yapıda elde edilen avantajlı bağlantılarla örgütlerin ya da bireylerin elde edecekleri kazanımlardan bahsedilmektedir (Kilduff ve Tsai, 2003).

Şekil 7. Yapısal boşlukların oluşumu. Kilduff, M., & Tsai, W. (2003). *Social networks and organizations*. Gateshead: SAGE.

Şekil 7’de yapısal boşlukların daha iyi anlaşılabilmesi için iki farklı zaman diliminde bireyler arası ilişki ağındaki değişim ele alınmıştır. Şekil incelendiğinde, birinci durumda üç farklı grup yer almaktadır. P aktörü sadece bir grupta yer alan üç bireyle ilişki halindeyken, sonrasında bağlantılarını yeniden düzenleyerek sosyal ağda yer alan diğer iki gruptan bireylerle de ilişki kurmaya başlamıştır. Bu durum yapısal boşluk teorisinde gereksiz ilişki olarak tanımlanmakta ve sadece belirli bir gruba ait birçok bireyle ilişki kurmak yerine farklı grupları birleştirerek köprü rolü oynamanın ve farklı gruplar arasında birleştiriciliğin önemi vurgulanmaktadır.

Örgütlerde sosyal ağ alanında yapısal boşluklar teorisi kullanılarak gerçekleştirilen ampirik ve teorik çalışmalar bulunmaktadır (Ahuja, 2000; Balkundi, Kilduff, Barsness ve Michael, 2006; Burt, Jannotta ve Mahoney, 1998; Gargiulo, 2000; Goyal ve Vega-Redondo, 2007; Kalish ve Robins, 2006; Shipilov ve Li, 2008; Walker, Kogut ve Shan, 1998; Zaheer ve Bell, 2005; Zaheer ve Soda, 2009). Söz konusu çalışmalarda, sosyal ağın yapısal boşluğunu kapatarak farklı gruplar arasında ilişki kurulmasını sağlayan aktörlerin kazanç elde etme imkânlarından bahsedilmektedir. Örgütün yapısal boşluklarında yakın yerlerde konumlanan çalışanların terfi süreçlerinin daha kolay gerçekleştiği ve performanslarının arttığı da bilinmektedir.

Şekil 8. Yapısal boşluklar ve zayıf bağlantıların gücü. Burt, R. S. (1992). *Structural holes: The social structure of competition*. Cambridge: Harvard University.

Şekil 8’de yer alan sosyal ağda üç ayrı alt grup bulunmaktadır. Sosyal ağda yer alan koyu çizgiler güçlü bağları, kesikli çizgiler ise zayıf bağları göstermektedir. Aktör olarak ifade edilen kişinin ait olduğu sosyal grupla iki güçlü bağlantısı ve diğer gruplarla iki zayıf bağlantısı bulunmaktadır. Bu sosyal ağda üç düzeyde yapısal boşluk bulunmaktadır. Birincisi, A ile Aktörün yer aldığı gruptaki bütün bireyler arasında boşluk yer almaktadır. İkincisi B ile Aktörün yer aldığı gruptaki bütün bireyler arasında yer alan boşluktur. Son olarak A ve B bireyleri arasındaki boşluktan söz edilebilir. Böyle bir sosyal ağda en avantajlı konumdaki birey, diğer gruplarla bağlantısı olduğundan aktör olarak ifade edilendir. Burt (2004, s. 349) sosyal ağlarda yapısal boşluklara yakın yerlerde bulunan bireylerin yeni ve orijinal fikirler geliştirme potansiyeline sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu durumun en temel nedeni farklı düşünen bireylere yakın olan kişilerin elde ettikleri alternatif bilgileri sentezleme ve yeni fikirler geliştirme imkânlarının olmasıdır.

Sonuç olarak yapısal boşluklar, özgün bir sosyal ağ teorisi olarak, hem sosyal sermayenin teorik temellerine katkı sağlamış hem de uygulamalı olarak sosyal ağ analizine katkı sağlamıştır. Örgütler arası sosyal ağ çalışmalarında farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların rekabet güçlerini etkileyen önemli değişkenlerden birisi de ortalık kurdukları firmaların sosyal ağdaki yerleridir. Bireysel düzeyde ise, sosyal ağın sağladıklarından fazlasına erişmek amacıyla bireylerin stratejik ilişkiler geliştirmeleri beklenmektedir.

2.2.1.4. Yapısal Rol Teorisi

Yapısal rol teorisine göre, aynı davranış örüntülerini paylaşan insanların oynadıkları roller, sosyal konumları veya statüleri içinde yer aldıkları sosyal yapıdan etkilenmektedir (Biddle, 1986; s. 73). Bu anlamda işlevselci yaklaşımlarda normatif beklentiler ile açıklanan rol, sembolik etkileşimci yaklaşıma göre bireylerin role atfettikleri önem ve anlam üzerinde durulmuştur. Yapısalcı yaklaşımda ise rol, bireyler arası etkileşimin bir ürünü olarak tanımlanmaktadır.

Goffman (1961) tam zamanlı sosyal kurumlar olarak tanımlanan (total institution) yerlerde (Örneğin; hapishane, yurtlar, kamplar, askeri birlikler, gemiler) bireylerin hayatlarının tamamını veya önemli bir bölümünü bir arada geçirmek zorunda kalmaları nedeniyle rollerine ilişkin algılarının tamamen birbirlerinden etkilenme potansiyeli taşıdığını vurgulamaktadır. Söz konusu örgütlerde bireylerin davranışlarının ve rollerinin şekillendirilmesine yönelik olarak yapılan bir çalışmada (Trahair, 1975), bireysel algı gücü ve örgütsel amaçlara uygun olarak farklı şekillerde yapısal rol şekilleri önerilmektedir. Buna göre bireylerin inançlarının ne ölçüde davranışlarına yansıdığını tespit edilmesi ve örgütsel farklılıklara göre geliştirilmesi beklenen rollerin tanımlanmasının üzerinde durulmaktadır. Bir anlamda kapalı sistem olan söz konusu yerlerde bireyler, başka insanlarla ilişki kurma olanakları oldukça sınırlı olduğundan davranışlarını ve sosyal rollerini sadece birlikte yaşadığı kişilere göre değerlendirme eğilimindedirler. Örgütlerde bu durumun daha sınırlı bir biçimde gerçekleştiği söylenebilir. Açık bir sosyal sistem olarak kabul edilen okul gibi örgütlerde bireyler işe yönelik rollerini bile sadece aynı kurumda çalıştıkları arkadaşlarına göre değerlendirmeyebilirler. Ancak her okulun kendine özgü koşulları ve ilişki örüntüleri dikkate alındığında rolün yapısının örgütsel ve bireysel düzeyde ele alınması gerektiği düşünülebilir.

Sosyal ağlar açısından rolün önemini yapısalcı teoriler etrafında değerlendiren çalışmalardan bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda herhangi bir sosyal ağda yer alan aktörü diğerleri ile olan bağlantısının yanında genellikle ait olduğu grubun aktif bir üyesi olarak ele almak mümkündür (Abnar, Takaffoli, Rabbany ve Zaiane, 2015). Yazarlara göre sosyal ağlarda dört temel yapısal rol bulunmaktadır. Bunlar, lider, en uzak aktör, aracı ve aykırı olarak sıralanmaktadır. Lider, sosyal ağda merkezi konumda yer alan ve diğerlerini etkileme potansiyeli taşıyan kişidir. En uzak aktör, sosyal ağdaki aktörlerin ortalamasından daha düşük düzeyde ağa katkı sağlayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Aracı, farklı bireyler veya gruplar arasında bağlantı görevini gören aktörlerdir. Aykırı olarak tanımlanan aktör ise

sadece bir gruba bağılı olmayan, farklı alt gruplarda yer alan kişileri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Buna göre bireylerin bulundukları sosyal ağdaki konumlarına dayalı olarak farklı roller oynadıkları söylenebilir.

Yapısal rol teorisi bir dizi araştırma ile rol kavramı matematiksel olarak açıklanmış ve grup içerisinde bireyler arasında ilişkilerin gelişimi çizge teorisi etrafında incelenmiştir (Oeser ve Harary, 1962; Oeser ve O'Brien, 1964, 1967). Çalışmalarda hangi alanlarda rol tanımlamalarının ve rol yapılanmasının yapılması gerektiği, rolü ortaya çıkaran psikolojik ve sosyolojik süreçlerin matematik modellemeleri ve sosyal ağ yapıları ile görev ve rolün ilişkisi üzerinde teorik açıklamalar yapılmıştır.

2.3. Örgütlerde Sosyal Ağlar

Geleneksel örgütsel yapıların ve davranış biçimlerinin önemli ölçüde değişmesiyle birlikte örgütsel teoriler ve analiz yöntemleri de değişime uğramaya başlamıştır. Son yıllarda birçok araştırmacı örgüt düzeyinde veya örgütler arasında aktörlerin karşılıklı ilişki ve etkileşimlerini örgütsel bütünlük içerisinde incelemeye olanak tanıyan sosyal ağ yaklaşımını keşfetmiştir (Borgatti, 2003; Burt, 2010; Freeman, 2004; Lin, 2001a). Örgütlerin yapı ve işleyişlerini açıklayan birçok teorik ve uygulamalı yaklaşım olmasına rağmen verilerin niteliği ve analizindeki farklı yöntemler, birey, grup ve örgüt düzeyinde analiz yapılabilmesi ve bulguların görselleştirilebilmesi gibi birçok nedenle sosyal ağ teori ve uygulamaları yükselişte olan örgütsel analiz paradigması olarak görülmektedir. Akılcı ya da geleneksel kuralların hâkim olmasından bağımsız olarak birçok örgütte bireyler veya gruplar arası güç ve çıkar ilişkilerinin örgüt içinde belirleyici rol oynadığı bilinmektedir. Örgütler, içerisinde çoğu zaman birbirinden kopuk ve hatta birbirlerine rakip haline gelmiş alt grupların bulunduğu ilişkiler bütünü olarak görülebilir. Söz konusu birey, grup ve örgüt düzeylerinde ilişki örüntülerinin sosyal ağ teorisi çerçevesinde incelenmesi örgütlerin dinamik koşullarının veriye dayalı olarak ifade edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Örgütleri bireyler arası ilişkilerden hareketle açıklayan yazarlara göre örgütler çalışanların en temel insani ihtiyaçlarından birisi olan ilişki ve iletişim kurma ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Bu yaklaşımların güç kazanmasıyla birlikte örgütler çeşitli düzey ve yoğunluklarda ilişki ve etkileşimlerin belirleyici olduğu sosyal fenomenler olarak görülmeye başlanmıştır. Örgütleri bireyler arası ilişkilerin ortasında yer alan post modern şebekeler olarak ele alan örgüt kuramları açısından bir değerlendirme yapıldığında okullar sembolik bir takım öğelerin, devletin egemenlik unsurlarının, baskı gruplarının ve bireysel değer ve

algılar ile uzlaştığı veya çatıştığı sosyal kurumlar olarak görülebilir. Alanyazında birçok kez vurgulandığı şekliyle bireyler arası ilişkilerin önemli rol oynadığı okullar bazı yönleriyle sosyal ağ yaklaşımları açısından önemli potansiyeller taşımaktadır.

Ağ kavramı post modern örgütlerde yapı ve davranışı açıklamanın yanı sıra, bilimsel araştırmalar ve danışmanlık şirketleri tarafından yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Bir metafor olarak ağ kavramı, araştırmacılar açısından örgütleri birbirinden bağımsız olarak ele alan geleneksel sosyal bilimler yaklaşımlarından uzaklaşarak örgütleri ilişkiler bağlamında yeniden tanımlama imkanı tanımaktadır (Borgatti ve Molina, 2003, s. 337). Ağ ve örgüt kavramı bir arada düşünüldüğünde birden çok anlam ortaya çıkmaktadır. Öncelikle örgüt yapısında yaşanan değişimler çerçevesinde geleneksel hiyerarşi formlarında yaşanan dönüşümle birlikte post modern ve post bürokratik yapıların ortaya çıktığı görülmektedir (Taşçı, 2008). Bir anlamda dördüncü sanayi devrimi olarak gösterilen Endüstri 4.0 uygulamaları ile teknolojinin sanayide belirli süreçleri iyileştirmek yerine, bütün sistemin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum işletmelerin çalışanları esnek bir örgütlenme çerçevesinde yeniden ele alarak güçlendirmesi ve güvene dayalı kolektif bir yapının kurulması sonucunu doğurmaktadır.

Yönetim bilimcilerin uzun zaman önce öngördüğü şekliyle örgütlerde, ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlere bağlı olarak önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Söz konusu dönüşümün “Ağ tipi örgütler” anlayışını ortaya çıkardığı söylenebilir. Ağ tipi örgütlenme, dikey bürokrasiden, yatay yapılanmaya; iş yerine işi oluşturan süreçlerin etrafında örgütlenmeye, performansın müşteri tarafından değerlendirilmesi, örgütün farklı birimleri arasındaki iletişimin çeşitlendirilmesi gibi bazı temel değişimleri içermektedir (Taşçı, 2008, s. 25). Başka bir ifadeyle ağ tipi örgütlerde belirsizlikleri azaltmak, esneklik, hız ve performansı artırmak ve değişen çevresel koşullara uygun bir yapılanmaya geçmek amaçlanmaktadır. Sosyal ağ yaklaşımı ile insan kaynakları yönetimi alanının doğrudan çalışma alanı olan işe alma, terfi, emeklilik, iş yerinde sosyalleşme ve çalışanların eğitimi gibi konuların yanında genel olarak yönetim bilimini ilgilendiren iş doyumu, iş performansı, güç ve çatışma gibi kavramları farklı bir bakış açısı ile ele almak mümkündür (Brass, 1995). Ayrıca ağ tipi örgütler konusunda alanyazında büyük oranda fikir birliği sağlanmış olsa da, örgütleri ağlar olarak yapılandırmanın yeterince sağlam ontolojik temelleri olmadığı söylenebilir (Borgatti ve Foster, 2003, s. 995). Bu durumun başlıca nedeni olarak ağ kavramının ve örgütlerin değişen yapısını açıklamaya yönelik olarak ileri sürülen yaklaşımları henüz oldukça yeni olması gösterilebilir.

Sosyal ağ analizi, örgüt ve yönetim bilimi açısından bireysel, grup ve örgüt düzeyinde performans, güç ve yetki, işten ayrılma, iş doyumu, terfi sistemleri, yenilikçilik ve etik dışı davranışlar bağlamında önemli bir araştırma potansiyeli taşımaktadır (Borgatti ve Foster, 2003; Brass, 2012; Kilduff ve Brass, 2010). Bununla birlikte örgütlerde sosyal ağ analizi zaman içinde farklı açılardan yaşanan dinamik değişim süreçlerinin veriye dayalı olarak incelenmesi ve farklı örgütsel birimler açısından eş zamanlı olarak veri analizi yapılmasına olanak vermesi bakımından önem kazanmaktadır (Brass, Galaskiewicz, Greve ve Tsai, 2004). Ayrıca örgütlerde sosyal ağların bilgiyi dönüştürmesi, iletişimin yönünü ve içeriğini farklılaştırması gibi nedenlerle örgütsel etkililiği doğrudan etkilemesi söz konusudur.

Örgüt ve yönetim alanyazınında sosyal ağların yükselişi, alanda sosyal ağlar kullanılarak yapılan çalışmaların değerlendirilmesi, sosyal ağların örgütler açısından önemini ve potansiyel çıktıları ele almayı zorunlu kılmaktadır. Sosyal bilimlerde ve özellikle örgütler açısından sosyal ağ yaklaşımının kurucuları arasında kabul edilen Borgatti ve Foster (2003) yukarıda belirtilen amaçlarla örgütsel araştırmalar açısından sosyal ağların değerlendirmesini yapmıştır. Yazarlara göre örgütlerde sosyal ağ araştırmalarının dört boyutta ele alınarak kurgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Söz konusu boyutlar;

- *Araştırmanın gerekçesi:* Örgütlerde sosyal ağ araştırmalarında örgütün mevcut yapısal özelliklerinin veya örgütsel çıktıların üzerinde durulması beklenmektedir. Ulaşılması gereken sosyal ağ örnekleme bu seçime göre netleştirilebilecektir. Bu bağlamda sosyal ağ araştırmacılarının bir bölümü yeni bir alan olarak sosyal ağ analizi ile elde edilen değişkenlerin de geleneksel olarak bilinen bir takım örgütsel çıktıları etkileme potansiyeli olduğuna odaklanmaktadır. Bazı araştırmacılar ise öncelikle sosyal ağların gelişimine katkı sağlamak amacıyla sosyal ağların örgütlerde mevcut yapısal özelliklerini, oluşum süreçlerini ve zaman içerisinde değişen dinamik yapılarını çalışmaktadır.
- *Analiz düzeyi:* Sosyal ağ araştırmalarında karşılıklı ilişkiler ele alındığından, bireylere ait özellikler yerine ikili grupların etkileşimleri değişken olarak ele alınmaktadır. Geleneksel araştırmalarda, çalışılan konunun niteliğine göre araştırmacılar örgütün bütünü veya bir kısmını kapsayan çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu seçim problem durumunun mikro veya makro düzeyde örgütün ele alınmasını gerektirmesine göre gerçekleştirilmektedir. Sosyal ağ araştırmalarında birey, ikili grup veya bütün örgüt düzeyinde çalışmalar yapmak mümkündür. Ancak geleneksel örgüt araştırmalarının aksine söz konusu analiz düzeyleri birbiri içerisine geçmiş durumdadır. Örneğin,

çalışanlar arasındaki bilgi alışverişi ağını incelemek üzere toplanan sosyal ağ verisi ile birey, grup ve ya örgütün geneli ile ilgili analiz yapmak mümkündür.

- *Açımlayıcı amaçlar:* Sosyal sermaye teorisi bağlamında ele alınan araştırmalarda genellikle sosyal ağların bireylere sağladığı fırsatlar üzerinde durulmaktadır. Sosyal sermaye teorisinden hareket eden bir araştırmacı örgüt içerisindeki performansı, bireyin sosyal ağ içerisindeki konumunu bir fonksiyonu olarak açıklama eğilimindedir. Sosyal etki ve sosyal yayılma kapsamında değerlendirilen araştırmalarda ise bireylerin sosyal ağ içerisindeki tutumları, inançları ve davranışları öncelik kazanmaktadır. Bu iki araştırma türü birbirinin tamamlayıcısı olarak görülse de farklı perspektifleri ifade etmeleri bakımından böyle bir ayrıma gidilmektedir.
- *Açımlayıcı mekanizmalar:* Sosyal ağ çalışmalarında sosyal ilişkilerin oluşmasına yol açan bağlantıların tanımlanma biçimi önem kazanmaktadır. Yapısalcılık ve ilişkiselselcilik olarak ifade edilen yaklaşımlara göre sosyal ağdaki bağlantılara yüklenen anlam değişmektedir. Yapısalcı yaklaşımda bağlantıların işlevsel doğasına önem vererek, sosyal ağın ne ölçüde bağlantılı olduğunu incelemek önem taşımaktadır. İlişkisel yaklaşımda ise söz konusu bağlantılar yoluyla aktarılan bilgi ve tecrübenin niteliği üzerinde durulmaktadır. Bir metaforla ifade etmek gerekirse, yapısalcı yaklaşım bir boru hattının ne ölçüde yapılandırıldığıyla ilgilenirken, ilişkiselsel yaklaşım boruların içerisinde neyin aktığına ve ne yöne doğru gittiğine odaklanmaktadır.

2.3.1. Örgütlerde Sosyal Ağ Analizi Araştırmalarının Sınırlılıkları

Sosyal ağ yaklaşımı örgütleri farklı bir bakış açısıyla ele alarak özgün argümanlar öne sürülmesine imkân sağlasa da bir takım sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Örgütsel bir olgu olarak sosyal ağları incelerken; sosyal ağların ortaya çıkmasını sağlayan öncül etmeler üzerine yeterince araştırmanın yapılmamış olması, sosyal ağlar yapısal olarak ele alınırken bilişsel süreçlerin ihmal edilmesi, örgütsel ve bireysel değişkenlerin yeterince karşılaştırılmaması ve sosyal ağın yapısını etkileme potansiyeli yüksek olan kontrol edilemeyen bir takım değişkenlerin varlığı örgütlerde sosyal ağ çalışmalarını önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Aşağıda sosyal ağlara yönelik olarak alanyazında ortaya konulan sınırlılıklara ilişkin Siciliano (2002) tarafından özetlenen bir takım çıkarımlar derlenerek ifade edilmiştir.

Sosyal ağ çalışmalarının sayıca az olması

1990'larda yoğun bir biçimde çalışılmaya başlanan ve bir süredir eğitim bilimleri araştırmacılarının dikkatini çeken sosyal ağ alanı, toplumsal yapıda yer alan farklı bileşenlerin çözümlenmesi amacıyla yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Sosyal ağ konulu bilimsel çalışmaların 2000'li yılların başından itibaren eğitim bilimleri alanında gerçekleştirildiği bilinmektedir. Canlı ya da cansız, ilişki halindeki bileşenlerden oluşan ve bir sistem özelliği gösteren her yapının analiz edilmesi ve karşılıklı etkileşimlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi için sosyal ağ yaklaşımı önemli bir teorik ve uygulama alanı olmuştur.

Sosyal ağ alanında gerçekleştirilen çalışmaların diğer alanlara göre daha az olması araştırmacılar açısından bir takım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Sosyal ağ alanında kullanılan kavramlar açısından ortak bir terminolojinin oluşmaması, analiz yöntemlerinde yaşanan ikilemler, analiz uygulamalarının farklılığı, geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin eleştiriler ve araştırmalar sonucunda ortaya konulan bulguların diğer araştırma sonuçlarıyla ilişkilendirilmesinin zorluğu gibi nedenler araştırmacıların karşılaştacağı olumsuz durumlar arasında sayılabilir (Carolan, 2014). Bununla birlikte sosyal ağ alanında henüz yeterince araştırma yapılmamış olması alanda araştırılması gereken birçok değişkenin bulunması açısından önemli bir avantaj olarak görülebilir. Sosyal ağ yaklaşımı sayesinde geleneksel araştırma yöntemlerinin sınırlılıklarını bir ölçüde genişleterek bireyler arası ilişki ve etkileşimlerin çok boyutlu doğasını açıklamak mümkündür.

Sosyal ağ yaklaşımını kullanarak farklı alanlarda yapılan araştırmaların önemli bir bölümü sosyal ağların incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar üzerine kurgulanmaktadır. Başka bir ifadeyle genellikle sosyal ağa ilişkin değişkenler bağımsız değişken düzeyinde ele alınmıştır. Yapılan birçok araştırmada çalışanların iş doyumu, işten ayrılma eğilimleri ve değişime yönelik tutumları gibi örgütün psikolojik boyutunu ilgilendiren değişkenler ile örgütün sosyal ağ özellikleri ya da çalışanların ağdaki konumları ilişkilendirilmektedir. Örgütlerde sosyal bağlantıların nasıl oluştuğu ve bireylerin söz konusu ağlara yönelik algılarının ne düzeyde olduğunu anlamamıza yarayan çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle iki aktör arasındaki informal etkileşimlere neden olan etmenler üzerinde çalışılması gereken bir konudur.

Sosyal ağlarda bilişsel süreçlerin ihmal edilmesi

Sosyal ağlar örgütlerin formel yapılarından önemli ölçüde etkilense de iki çalışan arasındaki ilişki daha çok bireysel algılar ve bilişsel değerlendirmelerin bir sonucu olarak görülmelidir (Siciliano, 2012). Bu bağlamda bireysel tercihlerin örgütün yapısı ve işleyişi üzerinde etkiye

sahip olduğu söylenebilir. Örneğin hiyerarşik olarak örgütlerde çalışanların kimlere karşı ne ölçüde sorumlu olduklarını belirten kurallar mevcut olsa da, genellikle karşılaşılan problemlerin çözümünde alternatif yollar, formel hiyerarşinin dışındaki kişiler ve informal ilişki ve iletişim süreçleri etkili olmaktadır.

Örgütsel ve bireysel değişkenlerin yeterince karşılaştırılmaması

Çalışanların örgüt içerisindeki performanslarının birçok göstergesi olduğu bilinmektedir. Ancak örgütsel değişkenlerin çalışanların ağıdaki konumlarına ne ölçüde etki ettiği yeterince araştırılmamıştır. Örgütlerde sosyal ağ araştırmalarında genellikle ikili ilişkilerin zamanla nasıl değiştiği ve çalışanların bağlantıları sayesinde ne gibi avantajlar kazandığına odaklanıldığı görülmektedir. Sosyal ağların bireysel algılar ve örgütsel hedefleri birleştirecek biçimde bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması ve örgütsel çıktıların iyileştirilmesi amacıyla kullanılması açısından henüz yeterince çalışma yapılmamıştır (Kilduff ve Tsai, 2003).

Sosyal ağı etkileyen ve kontrol edilemeyen değişkenler

Son olarak örgütlerde sosyal ağ çalışmaları açısından karşılaşılan önemli bir sorun kısmen bütün sosyal bilimlerde yaşanan nedensellik sorunudur. Bireylerin sosyal ağa yönelik algılarında kararlarını etkileyen ancak kontrol edilemeyen birçok değişken mevcuttur. Bu durum örgütsel ağlara ilişkin bir takım özellikler ile diğer değişkenler arasında ilişki kurmayı güçleştirmektedir. Örneğin çalışanların iş yerinde arkadaş gruplarına dâhil olmalarının ya da bu guruplardan uzak durmalarının altında yatan nedenler -varsayılanın aksine- çoğu zaman örgütün hedeflerini gerçekleştirme amacı yerine bireysel çıkarları gerçekleştirme ile ilgilidir. Bununla birlikte bireylerin ölçülmesi oldukça güç bir takım kişisel özellikleri, kişiler arası ilişkilerin karmaşık ve çok boyutlu doğası ve örgütlerde çalışanların tam olarak kimlerle ve neden etkileşim halinde olduğunun kestirilememesi gibi durumlar kontrol edilemeyen değişkenlere örnek olarak verilebilir.

Sosyal ağ yaklaşımının teorik bir çerçeve sunmadığı sadece bir analiz yöntemi olduğu yönünde eleştiriler de mevcuttur. Ancak birçok açıdan ele alındığında sosyal ağ yaklaşımın önemli bir teorik yaklaşım olarak görülebileceği söylenebilir (Degenne ve Forsé, 1999). Sosyal ağlar farklı disiplinleri bir araya getirmesinin yanında özellikle sosyal bilimler açısından insanlar arası ilişkilerin açıklanması bağlamında önemli bir teorik birikim üzerine inşa edilmiştir.

Örgütlerde sosyal ağ araştırmaları yapılırken, genel kabul gören bilimsel etik ilkelerin yanında üzerinde durulması gereken bazı konulardan bahsedilebilir. Sosyal ağ çalışmalarında veri toplama aşamasında katılımcılara ait bilgilere de ihtiyaç duyulması, özellikle bütün çalışanların katılımcı olarak belirlendiği çalışmalarda eksik verilerin yol açtığı sorunlar, katılımcıların sadece kendileri hakkında değil birlikte çalıştıkları arkadaşlarıyla ilgili de bilgi vermeleri ve sosyal ağ verilerinin görselleştirilmesi gibi konularda etik zorluklar yaşandığı söylenebilir (Borgatti ve Molina, 2003, s. 338-341). Yazarlar, henüz gelişmekte olan bir alan olarak sosyal ağa çalışmalarında etik konularda araştırmacılara önemli sorumluluklar düştüğünden bahsetmektedirler. Buna göre sosyal ağ çalışmalarına katılanların, araştırmanın öncesi ve sonrasında bilgilendirilmeleri, nitel araştırmalarda geçerliği artırmak için kullanılan stratejilerden uzun süreli etkileşim ve katılımcı teyidi gibi stratejilerin kullanılmasıyla sosyal ağ araştırmaları yaparken yaşanılan zorluklar azaltılabilir.

2.3.2. Örgütlerde Sosyal Ağ Analizi Araştırmaları

Örgüt ve yönetim alanyazınında gerçekleştirilen sosyal ağ çalışmaları, örgütler arası rekabet, üretim ve tedarik ilişkileri ile inovasyon çalışmaları bağlamında şekillenirken, örgütler içerisinde çalışanların veya birimlerin performansı, yönetim süreçleri veya örgüt kültürü gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Eğitim örgütleri açısından konu ele alındığında okullar arası ağlar kadar okullar ile yerel ve merkezi yönetim arasındaki ilişkileri, okul müdürleri arasındaki ağlar veya analiz birimi olarak okul seçilerek öğretmen ve okul yöneticileri arasındaki ağları inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte öğrenciler arasındaki ağlar, okullarda yer alan farklı çalışma grupları veya mesleki iş birliği çalışmalarının etkililiğini değerlendirmek, farklı başarı düzeyindeki okulların sosyal ağ özelliklerini ele almak üzere gerçekleştirilmiş araştırmalardan bahsedilebilir. Ayrıca örgütsel vatandaşlık, liderlik, iklim, güven gibi örgüt ve yönetim alanında oldukça popüler olan çalışma alanları ile ilgili eğitim örgütlerinde gerçekleştirilen araştırmalar bulunmaktadır. Sosyal ağlar, özellikle eğitim bilimleri açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Geleneksel sosyal bilimler yaklaşımları ile okul düzeyinde açıklanamayan bazı değişkenler için sosyal ağ araştırmalarına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu bölümde alanyazında özellikle eğitim bilimleri alanında gerçekleştirilmiş çalışmaların kısa bir özeti sunulmuştur.

Çalışanların sosyal ağdaki konumları ile kendilerine atfedilen güç düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışmada (Brass ve Burkhardt, 1993), ağın merkezinde yer alan

Çalışanların diğerk çalışanlar tarafından daha gl algılandığı görülmektedir. Bununla birlikte araştırmada, çalışanların rgtte güç kullanma ve etkilemeye yönelik davranışlarını, formel konumlarının belirlediğı sonucuna ulaşılmıştır. Örgütlerde gerçek g ile atfedilen g arasındaki ayırımın yapılabilmesi bakımından söz konusu çalışma, gn sosyal ağılar açısından incelenmesi bakımından önemlidir.

Çalışanların algıladıkları arkadaşlık ağıları ile gerçek arkadaşlık ağıları arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmada, algılanan ağılar ile gerçek ağılar arasında önemli farklılıklar elde edilmiştir (Kilduff, Crossland, Tsai ve Krackhardt, 2008). Çalışmaya göre algılanan ağıların küçük dünya özelliğı gösterme düzeyleri, gerçek ağılar göre daha yüksektir. Bununla birlikte çalışanların ağıda popüler olduklarını düşündükleri kişileri, gerçek sosyal ağı konumlarından daha yüksek bir konumda algıladıkları görülmektedir. Başka bir ifadeyle bireyler lider olarak gördükleri kişileri mevcut pozisyonlarından daha ileride görme eğılimindedir. Ayrıca çalışmada, çalışanların sosyal ağı algıları, gerçek sosyal ağı göre daha fazla alt kümeden oluşmaktadır. Söz konusu çalışma bilişsel sosyal ağı algıları ile gerçek sosyal ağıları karşılaştırması açısından önemli görülebilir. Benzer şekilde bireysel sosyal ağı algılar ile örgütün geneline yönelik sosyal ağı örüntülerinin incelendiğı bir çalışmada, örgüt hiyerarşisinin formel ve informel boyutları karşılaştırılmıştır (Molina, 2001). Örgütsel sosyal ağı analizi araştırmalarında örgüt içerisinde dedikodu ve liderlik açıklanmaya çalışılan kavramlar arasında yer almaktadır (Batallas ve Yassine, 2006; Grosser, Lopez-Kidwell ve Labianca, 2010). Örgütlerde dedikoduyu negatif ve pozitif olarak sınıflandıran çalışmada, çalışanların sadece arkadaşlık bağı olan kişilerle dedikodu yaptığını; mesleki konularda ilişki kurdukları çalışanlarla ise bu şekilde bir diyaloga girmedikleri ifade edilmiştir. Başka bir ifadeyle bireylerin, mesleki deneyimlerini geliştirmek ve rgtte informel olarak yaşananlar hakkında bilgi sahibi olma için farklı arkadaşlık ağılarına dâhil oldukları söylenebilir.

Cinsiyete dayalı olarak örgütlerde sosyal ağı yapılarına ve karşılıklı etkileşim örüntülerine ilişkin yapılan bir çalışmada (Brass, 1985), alışanların ağıdaki konumları ile örgüte sağıladıkları etki arasında güçlü ilişkiler bulunurken, erkeklerin kadınlardan daha etkili oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çalışmada sosyal ağıların şekillenmesinde çalışanların cinsiyetten daha çok benzer rekabet düzeyinde çalışanlar ile daha yakın oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yöneticilerin erkek çalışanların iş performanslarını kadınlardan daha iyi olarak ifade ettiğı ve kadınlardan daha az terfi ettirilmesi eğıliminde olunduğı görülmektedir.

Örgütlerin sosyal ağlarından farklı kişilik tiplerine sahip çalışanların ne ölçüde yararlandığını ele alan çalışmada (Mehra, Kilduff ve Brass, 2001) özdenetimi yüksek çalışanların diğerlerine göre daha merkezi konumda yer aldıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte kıdemli çalışanların, işe yeni başlayanlara göre sosyal ağda daha merkezi konum elde ettikleri görülmüştür. Ayrıca çalışmada, özdenetimi yüksek kişilik özelliği ve sosyal ağda merkezi konumda yer almanın çalışanların iş yeri performanslarının anlamlı yordayıcısı olduğu belirtilmiştir.

Farklı sosyal ağ örüntüleri arasındaki ilişkilerin incelenerek, çalışanların örgüt üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada (Brass, 1984), bireylerin örgütün iletişim, iş akışı ve arkadaşlık ağlarında konumları yükseldikçe, örgüt üzerindeki etkilerinin de arttığı ampirik olarak gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada bireylerin örgüt içerisindeki güç kaynaklarının önemli ölçüde sosyal ağdaki konumlarına bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte çalışmada elde edilen farklı sosyal ağlar arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

2.3.3. Eğitim Bilimlerinde Sosyal Ağ Analizi Araştırmaları

Eğitim bilimleri alanında özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sosyal ağ teorisine ilgi duyulmaya başlanmıştır. Sosyal ağların özellikle ilişkiye dayalı olarak örgütleri çözümlemeye yönelik temel varsayımı özellikle okul için önemli bir potansiyel taşımaktadır. Eğitim örgütleri ve özellikle okullar ilişkilerin belirleyici rol oynadığı sosyal kurumlardır. Özellikle son yıllarda eğitim yönetimi alanında gerçekleştirilen araştırmalarda okulları, öğretmenlerin birlikte öğrendikleri ve sürekli mesleki gelişime olanak tanıyan yerler olarak tanımlama eğiliminden bahsedilebilir. Bu anlamda öğretmenler arası ilişkiler, okul yöneticileri ve öğretmenler arasındaki ilişkiler ve öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkileri, bireysel, ikili-üçlü ilişkiler, grup ve örgüt düzeyinde ele alınması gereken sosyal olgulardır. Sosyal ağlar okula ilişkin ele alınan problemlere ilişkin bağımlı veya bağımsız değişken olarak görülebilir. Başka bir ifadeyle sosyal ağların yapısına göre okulda yönetici, öğretmen veya öğrencilere yönelik bazı değişkenlerin açıklanmaya çalışıldığı veya okuldaki yönetsel-örgütsel süreçlere bağlı olarak sosyal ağların yapısına ilişkin çıkarımlarda bulunulduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal ağdaki konuma, formel ve informel ağlarda aktörler arasındaki ilişki yoğunluklarına ve okul yöneticilerinin ağdaki konumlarını açıklamaya dayalı çalışmalarda yapılmaktadır. Bununla birlikte sosyal ağlarda zamanla meydana gelen değişime yönelik dinamik ağ analizi yöntemleri ile okuldaki ilişki örüntülerinin zamanla değişimini inceleyen çalışmalar mevcuttur.

2.3.3.1. Öğretmenler Arasındaki Sosyal Ağlar

Öğretmenler arasındaki iş birliği ağlarının, kolektif yeterlik ve öğrenci başarısı ile ilişkilerini ele alan araştırmada, Hollanda’da yer alan 53 ilkokuldan veri toplanmıştır (Moolenaar, Sleegers ve Daly, 2012). Çalışma sonucunda öğretmenler arası iş birliği ağlarının yoğunluğunun yüksekliğinin, öğretmenlerin kolektif yeterlik algılarını ve öğrenci başarısını artırdığı ortaya çıkmıştır. Benzer bir şekilde öğretmenler arasındaki mesleki iş birliğini inceleyen bir çalışmada, araştırma ve öğretime yönelik gerçek ve sanal sosyal ağlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Lin, Hu, Hu ve Liu, 2016). Bu çalışmada sosyal ağda çevresel konumda yer alan öğretmenlerin yeterince mesleki etkileşim içerisinde bulunamadığı, merkezi konumda yer alan öğretmenlerin akademik düzeylerinin ve eğitim-öğretime yönelik bilgilerinin yüksek olduğu, yapılan QAP analizi sonucunda sanal ve gerçek sosyal ağların birbirleriyle benzerlik gösterdiği ve öğretmenlerin mesleki iş birliğini geliştirmenin ön koşulu olarak güven düzeyinin öne çıktığı ifade edilmiştir.

Sosyal ağlar ile yakından ilişkili olarak ele alınan kavramlardan birisi olarak güven ve mesleki öğrenme topluluklarını ele alan başka bir çalışmada mesleki öğrenme topluluğu olma düzeyi yüksek olan okullarda öğretmenler arası ilişki ağlarının daha yoğun olduğu ifade edilmiştir (Liou ve Daly, 2014). Çalışmada ayrıca, öğretmenlerin meslektaşlarına ve okul müdürlerine güven düzeyleri, okul müdürüyle gerçekleştirdikleri mesleki diyaloglar ve kıdemlerinin sosyal ağdaki konumlarının açıklayıcısı olduğu belirtilmiştir. Okul müdürünün kullandığı dil ve hitap biçimini öğretmenlerin görüşlerine göre ele alan bir durum çalışmasında, okul müdürünün iletişim becerileri işbirliğinin ve iki yönlü iletişimin desteklenmesi açısından yetersiz bulunmuştur (Sezgin ve Er, 2016). Öğretmenler arasındaki ilişkilerin bireysel ve okula ilişkin değişkenlerle ilişkilerinin ele alındığı bir araştırmada öğretmenler arasındaki sosyal ağların niteliğini bireysel değişkenlerden etnik köken ve cinsiyet; okula ilişkin değişkenlerden ise yöneticilik rolü ve aynı sınıf düzeyinde öğretmenlik yapma gibi değişkenler anlamlı etki sağlayan değişkenler olarak incelenmiştir (Spillane, Kim ve Frank, 2012).

Öğretmenlerin okulda öğretim süreçlerinde veri kullanma düzeylerinin sosyal ağ analizi ve nitel analizle incelendiği çalışmada (Van Gasse, Vanlommel, Vanhoof ve Van Petegem, 2017) öğretimi iyileştirmeye yönelik veri kullanan öğretmenler arasındaki etkileşim düzeyi artmaktadır. Öğretmenlerin veri kullanımı ve buna bağlı olarak öğretimi sorgulama düzeyleri sosyal ağ ilişkilerini belirlemektedir. Çalışmada okullardaki mesleki öğrenme ve

sorgulamaya dayalı öğretmen gruplarının küçülmesi ile ilişki örüntülerinin yoğunlaştığı ve etkililiklerinin arttığı ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin öz yeterlik düzeylerini sosyal ağ bağlamında ele alan çalışmada (Siciliano, 2016), mesleki olarak danışma eğiliminde olmak, bilgi paylaşmaya açık olmak ve öz yeterliği yüksek arkadaşlara sahip olmak ile öz yeterlik arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bununla birlikte okulların sosyal ağlarındaki yoğunluk arttıkça öğretmenlerin öz yeterlik düzeylerinin arttığı ifade edilmektedir. Son olarak okul müdürlerinin sosyal ağda merkezi rol oynamasının öğretmenlerin öz yeterliği ile ilişkisi bulunmadığı görülmüştür.

Öğretmenlik mesleğine yeni başlayanlara yönelik mesleki ve sosyal destek süreçlerinin sosyal ağ yaklaşımıyla ele alındığı çalışmada (Feroli, 2015), öğretmenler özellikle informal ağlar yoluyla mesleğe ilişkin bilgi ve deneyim kazandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca çalışmada deneyimsiz öğretmenlerin mesleki gelişimleri için okul dışındaki kaynakları daha etkin kullandıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenler, okul içerisinde mesleki olarak eksikliklerini ifade etmeleri durumunda diğer öğretmenler tarafından bu durumun yadırganacağını ifade etmişlerdir. Başka bir araştırmada (Baker-Doyle, 2008) benzer şekilde meslekte yeni olan öğretmenlerin mesleki gelişim süreçlerinde informal destek ağlarının önemine vurgu yapılarak öğretmenlerin faydalandığı iki sosyal ağ yapısından bahsedilmiştir. Bunlardan ilki olan “Mesleki gelişim amaçlı ağlar” (intentional professional networks) öğretmenlerin bireysel olarak dâhil oldukları etkileşim ağlarında mesleki sorunlarına çözümlerine yönelik bir kolektif eylemden söz edilmektedir. Bu tür ağlar genellikle öğretmenlerin aynı okulda yer alan meslektaşlarından oluşmaktadır. İkinci tür ağ ise “Farklı uzmanlıklar ağı” (diverse professional allies) olarak tanımlanmakta ve genellikle mesleği öğretmenlik olmayan ve aslında uzman olması da gerekmeyen, aile büyükleri, akrabalar ve yakın arkadaşlar gibi öğretmenlerin görüşlerine önem verdikleri kişileri içermektedir. Yeni öğretmenlerin mesleklerine yönelik özgün bakış açılarının oluşmasında her iki ağda önemli rol oynamaktadır.

Finlandiya’da öğretmenler arasındaki iş birliği ağlarına yönelik yapılan araştırmada, öğretmenlerin genellikle bilgi paylaşımı, problem çözme ve planlama konusunda yoğun iş birliği içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır (Eschler, 2016). Çalışmada farklı branşlarda olan veya farklı sınıflara eğitim veren öğretmenlerin iş birliği düzeyinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte okullarda formel ve informal meslektaş ağlarının yoğunluğunun yüksek olduğu ve gerçekleştirilen nitel araştırmalarda öğretmenlerin informal ağları oldukça önemsendiği ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin mesleki gelişime yönelik eğitimlere dâhil olmalarında, kişisel etmenler, yeterli zaman sahip olma ve güçlü bir meslektaş dayanışması algısı etkili olmaktadır (Bigsby, 2014). Mesleki gelişime yönelik eğitimlere katılan öğretmenlerin okulun mesleki ve arkadaşlık ağlarında merkezi konumda yer aldıkları ifade edilmektedir. Bununla birlikte eğitim programına katılan öğretmenlerin oluşturduğu mesleki ağlar ve arkadaşlık ağları daha yoğundur.

Liou (2010), okul müdürüne güven, mesleki öğrenme topluluğu algıları ve sosyal ağlar üzerine gerçekleştirdiği araştırmada okulun mesleki öğrenme topluluğu olabilmesi için karşılıklı ilişkilerin önemli olduğunu belirtmiştir. Çalışmada öğretmenlerin okul müdürüne olan güven düzeyleri arttıkça, meslektaşlarına danışma eğilimlerinin azaldığı görülmüştür. Bununla birlikte okul müdürü ile iletişimi yoğun olan öğretmenlerin okulun sosyal ağında daha merkezi konumda yer aldığı ifade edilmiştir. Farklı okullardaki sosyal ağları kıyaslayan çalışmada okulda çalışan sayısı arttıkça ağın yoğunluğunun, merkezileşmenin, öğretmenlerin meslektaşlarına ve okul müdürüne danışma eğilimlerinin azaldığı ifade edilmiştir. Benzer şekilde okul müdürünün sosyal ağdaki konumu ile öğretmenlerin okul müdürüne güven düzeyini ele alan bir çalışmada, merkezi konumdaki okul müdürlerinin öğretmenler tarafından daha güvenilir bulunduğu belirtilmiştir (Vodicka, 2007).

Addis (2015), okullarda formel liderlik görevi olmayan öğretmenlerin sosyal ağda önemli ölçüde liderlik rolü oynadığını ifade etmiştir. Çalışmada okullarda reform uygulamalarında görevli olan formatör öğretmenlerin liderlik konumu, yöneticiler ve sosyal ağda informal olarak liderlik rolünü sergileyen öğretmenler olmak üzere üç tür liderlik yapısından bahsedilmiştir. Söz konusu durumun okulda örgütsel ve yönetsel dengeyi sağlayabilmek açısından avantaj ve dezavantajlarından söz edilmiştir. Benzer şekilde lider öğretmenlerin okuldaki konumlarının sosyal ağ analizi ile değerlendirildiği bir çalışmada okulda bazı görev ve sorumlulukların doğası gereği öğretmenlerin bir bölümünü liderlik yapmaya zorladığı ifade edilmiştir (Nordengren, 2015). Bu nedenle çalışmada, informal lider olan öğretmenlerin ortaya çıkma nedenleri, okulun sosyal ağındaki konumları, güç kaynakları, liderlik özellikleri gibi konular henüz alanyazında üzerinde durulmayan önemli konular olarak sıralanmıştır.

Price (2015), okulda sosyal ağlardaki yoğunluğun düşük olması ve öğretmenler arasındaki gruplaşmaların sonucunda öğrencilerin okula bağlılığının azaldığını, okulda değerlerin paylaşılmasını zorlaştırdığını ve pro-sosyal davranışların arttığını ifade etmiştir.

Göreve yeni başlayan öğretmenler ile okul liderleri arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmada, öğretmenlerin mesleğe devam eden ve ayrılanlar olmak üzere iki farklı gruba ayrıştıkları görülmüştür (Hodgson, 2013). Sosyal ağ analizinde okul yöneticilerine ve lider öğretmenler ile yoğun ilişki kuran öğretmenlerin okulda çalışmaya devam ettiği, söz konusu ağlarda bağlantıları düşük düzeyde kalanların ise okullarından ayrıldıkları görülmüştür. Benzer şekilde görevde yeni olan öğretmenlere yönelik destekleyici sosyal ağların önemini nitel olarak değerlendirildiği araştırmada, öğretmenlerin, duygusal, ilişkisel, bağlama yönelik, akademik ve sosyal olmak üzere beş temel alanda destek ihtiyacı hissettikleri ortaya çıkmıştır (Sikma, 2014). Çalışmada öğretmenlerin mesleğin ilk yıllarında, öğretmenlik mesleğine devam etme kararlarında mentörlük olarak düşünülebilecek destek ağlarının önemli olduğu vurgulanmıştır. Öğretmenlerin algıladıkları destek ile genel psikolojik sermayeleri arasındaki ilişkinin ele alındığı bir çalışmada, pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunduğu tespit edilmiştir (Büyükgöze ve Kavak, 2017).

Okullarda güven düzeyinin sosyal ağ yaklaşımı ile ele alındığı boylamsal bir çalışmada (Healey, 2013), öğretmenlerin aynı cinsiyetteki meslektaşları ile mesleki ilişki kurma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çalışmada okullarda güven duyma eğilimini belirleyen demografik değişkenler sırasıyla, cinsiyet, etnisite ve mesleki kıdem olarak sıralanmıştır.

2.3.2.2. Yönetmel Süreçlerde Sosyal Ağlar

Yerel eğitim idareleri ile okul müdürleri arasındaki bağlantıları ele alan çalışmalar arasında olumsuz ilişkileri, güven, iklim ve etkililik bağlamında ele alan araştırmada (Daly, Moolenaar, Liou, Tuytens ve Fresno, 2015), güven düzeyi düşük olan liderlerin diğer yöneticilerle daha fazla sorun yaşadıkları, demografik değişkenlere göre yöneticilerden erkekler ve kıdemli olanlar ağda diğer kişilerle daha fazla sorun yaşadıkları ortaya konulmuştur. Benzer bir yaklaşımla reform sürecinde yerel eğitim yöneticileri ile merkez teşkilatı arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada (Daly ve Finnigan, 2011), başarı düzeyi düşük bölgelerin reformun amaçlarına uygun olarak standartları yakalamaları amacıyla, bürokratik ve tepeden inme talimatların yerine, okul ve bölgenin ihtiyaçlarına uygun tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Boylamsal ve durum çalışması olarak gerçekleştirilen çalışmada yöneticilerin birbirlerinden ve informal etkinlikler yoluyla içinde yer aldıkları sosyal ağlardan önemli ölçüde etkilendikleri ifade edilmektedir. Özellikle ABD’de eğitim alanında kapsamlı bir eğitim reformu olan Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın

(NCLB) hareketi veya yerel eğitim reformları bağlamında merkezi eğitim idaresi ile yerel birimler arasındaki ilişki ağlarının ele alındığı araştırmalarda (Daly ve Finnigan, 2010; Daly, Moolenaar, Bolivar ve Burke, 2010), eğitimde reform çalışmalarının başarılı olmasında merkezi ve yerel eğitim idareleri arasındaki bağlantılarının önemine vurgu yapılmaktadır.

Eğitim liderliğinin sosyal ağ yaklaşımı ile ele alındığı araştırmalarda özellikle okul müdürlerinin okulun sosyal ağındaki konumları, farklı liderlik türlerini gerçekleştirme düzeyleri, okullarda informel liderlik özellikleri gösteren öğretmenlerin özellikleri, liderliğin, değişim, kültür, örgütsel bağlılık ve iklim gibi kavramlarla sosyal ağlar bağlamında incelenmesi gibi konular yer almaktadır (Daly, Liou, Tran, Cornelissen ve Park, 2014; Daly, Kara, Finnigan, Jordan, Moolenaar ve Che, 2014; Finnigan ve Daly, 2012; Liou, Daly, Brown ve Fresno, 2015; Moolenaar ve Slegers, 2015; Moolenaar, Daly ve Slegers, 2010; Siciliano ve Thompson, 2015).

Okul düzeyinde gerçekleştirilen araştırmalarda, okul müdürünün sosyal ağdaki konumu ile liderlik özellikleri gösterme düzeyi arasında pozitif yönde ilişkiler ortaya konmaktadır. Bununla birlikte öğretmenler arasındaki ilişkilerin yoğunluğu ile yenilikçi okul iklimi arasında ve öğretmenlerin merkezi konumda yer alması ile örgütsel vatandaşlık davranışları sergileme eğilimleri arasında ilişki olduğu belirtilmiştir. Ayrıca aynı eğitim bölgesinde çalışan okul müdürleri arasındaki mesleki ve arkadaşlık ağları incelendiğinde, başarı düzeyi yüksek olan okulların müdürlerinin ağda daha önemli konumlarda yer aldığı bulgulanmıştır. Sosyal ağları birey, grup, bütün örgüt veya sistem düzeyinde ele alan araştırmaların yanında, belirli bir zaman dilimindeki sosyal ağları inceleyen veya iki farklı zaman diliminde sosyal ağdaki değişim sürecini konu edinen araştırmalar bulunmaktadır. Reform sürecinde okul içerisindeki ve okulların yerel ve merkezi eğitim idareleri ile ilişkileri belirli bir zaman diliminde incelenerek, ortaya çıkan değişimin anlamlı olup olmadığı ve söz konusu değişimin nedenlerinin nicel ve nitel değişkenlerle açıklanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalar mevcuttur. Örgütsel bağlılığı, bireysel algılama olmasının ötesinde öğretmenlerin sosyal etkileşimlerinin bir fonksiyonu olarak ele alan çalışmada, öğretmenlerin örgütsel bağlılığı yüksek meslektaşlarıyla arkadaşlık etmeleri ve okulu sosyal ağında danışılacak biri olarak görülmeleri örgütsel bağlılık düzeylerinin artırmaktadır.

Okulun teknik ve sosyal boyutlarını ağ yaklaşımı çerçevesinde bir araya getiren Meyer (2015), iki boyutun birçok çalışmada birbirilerinden bağımsız ele alınmasının sakıncalarından bahsetmektedir. Okulun ekonomik ve teknik kaynakların ağında değerlendirilmesi halinde, kaynak ve ödenekler, sınav sonuçları ve eğitim çıktıları ön plana

çıkılmaktadır. Okulun sosyal yapısı dikkate alındığında ise öğrencilerin öğrenme süreçleri, sosyo-ekonomik koşullar ve ailelerin etkileri ve meslektaşlar arasındaki etkileşim önem kazanmaktadır. Yazar, söz konusu sosyal ve ekonomik ağların bir arada düşünülerek okula ilişkin, operasyonel ve kurumsal teorilerin ağ yaklaşımı etrafında sentezlenmesi gerekliliğinden bahsetmiştir.

Dağıtımçı liderliğin sosyal ağ analizi ile ele alındığı bir çalışmada (Warfield, 2009), sosyal ağda lider olarak algılanan öğretmenlerin, açıklık, güvenilirlik, öğrenci yanlısı olma ve deneyimli olma gibi kişisel özelliklerine dayalı olarak açıklandığı görülmektedir. Ayrıca çalışmaya katılanlar okul yöneticileri ve öğretmenlerin okul dışında belirli zamanlarda bir araya gelmelerinin okul gelişimine önemli katkı sağladığından bahsetmiştir. Bununla birlikte okullarda farklı sosyal ağlarda farklı aktörlerin lider olarak algılandığı belirtilmiştir.

Meslekte yeni olan öğretmenlerin okulun sosyal ağında daha çevresel bir konumda yer aldığını vurgulayan çalışmada (Orlina, 2010), öğretmenlerin güven düzeyi, ilişkilerin yoğunluğu ile değil ilişki içinde oldukları öğretmenlerin güven düzeyleri ile ilgili olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte okullardaki mesleki ağların değişiminde yapısal etmenlerin etkili olduğu; bunların başında ise öğretmenlerin tavsiye aldığı mesleki aktörlerin tavsiye aldığı mesleki aktörlerin yeni öğretim uygulamalarına olan ilgisi etkili olmaktadır. Bu bağlamda iki katmanlı bir sosyal etkiden bahsetmek mümkündür. Sosyal ağlarda yaygın olarak bilinen üç adımlı etkileme kuralı dikkate alındığında bu çalışmada iki aşamalı bir etki söz konusudur. Öğretmenlerin hiç tanımadıkları kişilerin mesleki etkinliklerinden faydalandıkları anlaşılmaktadır. Sonuç olarak öğretmenlerin mesleki gelişimlerinde kümülatif etkinin beklenilenden her zaman fazla olabileceği söylenebilir.

Sosyal ağ yaklaşımı ile okullardaki liderlik uygulamalarının ele alındığı bir çalışmada sosyal ağ yapısının okullarda liderliğin dağıtılması ve diğer sosyal kaynakların paylaşılması bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır (Conery, 2012). Bununla birlikte çalışmada, öğretmenlerin sosyal ağdaki konumları ile okulun sosyal sermayesine erişimleri arasında bağlantı olduğu iddia edilmiştir. Okul düzeyinde elde edilen sosyal ağ verilerine göre okullarda bölünmüş bir yapının var olduğu ve bazı öğretmenlerin meslektaşları ile bağlantısının olmadığı görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin mesleki ağlarında, ilişkilerin genellikle tek yönlü olması nedeniyle öğretmenlerin uzmanlık paylaşımları sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin genellikle aynı branştan olan veya aynı sınıf düzeyinde eğitim verenler ile mesleki ağda ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.

Eğitim kurumlarında görev yapan yöneticiler arasındaki işbirliğini inceleyen bir çalışmada, okullar ve okullar ile diğer kamu kurumları arasındaki işbirliği ağları ele alınmıştır (Uğurlu, 2013). Araştırma bulgularına göre yöneticiler arasında yoğun bir şekilde bilgi ve kaynak paylaşımı yapılmaktadır. Sosyal ağ içerisindeki konumları iyi olan kurumlar daha fazla işbirliği imkânı bulmaktadır. Bununla birlikte okulların kendi aralarında yoğun etkileşim kurmakla birlikte diğer kamu örgütleri ile yeterince bağlantılı olmadıkları ifade edilmiştir.

2.3.2.3. Yükseköğretimde Sosyal Ağlar

Yükseköğretim alanında sosyal ağ teorisi ile değerlendirilmesi gereken ve sosyal ağ analizi uygulanabilecek birçok boyut olduğundan bahsedilebilir. Söz konusu çalışma alanları arasında yükseköğretimin yönetim süreci, farklı üniversite ve araştırma merkezleri arasındaki bağlantılar, üniversitelerin diğer paydaşlarla ilişkileri, üniversite içerisinde yer alan farklı birimler arasındaki etkileşimler ve öğrenciler arasındaki bağlantılar olarak sıralanabilir. Öğretim üyeleri arasındaki bağlantıların ele alındığı bir çalışmada, farklı mesleki kıdemlerdeki ve bölümlerdeki öğretim üyelerinin sosyal ağ yoğunluklarının farklılaştığı ortaya konulmuştur (Waes, Bossche, Moolenaar, Maeyer ve Petegem, 2015). Bireysel ağ çalışması (Ego network) olarak tasarlanan çalışmada, farklı demografik özelliklere sahip öğretim üyelerinin ilişki ağlarının büyüklüğü, ilişkilerin düzeyi ve ağda yer alan bireylerin demografik özellikleri ile ilişkili olarak incelenmiştir.

Yükseköğretim düzeyinde gerçekleştirilen başka bir sosyal ağ çalışmasında üniversite öğrencilerinin sınavlara çalışırken birbirlerinden yardım alma ilişkilerine yönelik gerçekleştirilen çalışmada, iki sınav ele alınarak ağdaki değişime bakılmıştır (Grunspan, Wiggins ve Goodreau, 2014). Araştırmada ikinci sınavda öğrenciler arasında daha yoğun ve daha geçişken bir sosyal ağ elde edilmiştir. Yükseköğretim düzeyinde gerçekleştirilen başka bir çalışmada lisans öğrencilerinin internet tabanlı mentörlük uygulaması bağlamında ilişkileri incelenmiştir (Ruane ve Koku, 2014). Çalışmada farklı eğitim seviyesi ve demografik değişkenlere sahip öğrencilerin ağ kurma eğilimleri ve ağdaki konumları incelenmiştir. Yükseköğretimde öğrencilerin sınavlarda kopya çekmelerini sosyal ağ yaklaşımı ile ele alan çalışmada (Topîrceanu, 2017), sosyal bir etkileşim olan kopya sorunun tespiti ve önlenmesi için öğrencilerin sanal ve gerçek sosyal ilişkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin sosyal ağ verilerine dayalı olarak sınav yerleşim düzenlerini bilgisayar tabanlı olarak belirlenmesi önerilmektedir.

Öğretmen adaylarının akademik düşünce yapıları üzerine sosyal ağların etkilerinin ele alındığı bir çalışmada, katılımcıların yoğun etkileşim kurduğu arkadaşlarının akademik algı ve beklentilerinden yoğun olarak etkilendiği ve Heider'in denge teorisine uygun olarak arkadaşlık ilişkilerinin şekillendiği ortaya çıkmıştır (Pittinsky, 2008). Çalışmada öğretmen adaylarının sınıfın sosyal yapısına ilişkin değişkenlerden bilişsel olarak etkilendiklerini ortaya koyması bakımından önemli görülebilir. Başka bir anlatımla öğretmen adayları lisans eğitimlerinin ilk yıllarında öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarının şekillendiği anlaşılmaktadır.

2.3.2.4. Öğrenciler Arasındaki Sosyal Ağlar

Eğitim bilimleri alanında gerçekleştirilen sosyal ağ çalışmaları okul yöneticileri ve öğretmenlerin yanında öğrenciler arasındaki ağ örüntülerinin incelendiği çalışmalar mevcuttur. Öğrenciler arasındaki sosyal ağ yapılarına öğretmenlerin etkilerini inceleyen bir çalışmada, öğretmenlerin öğrencilere duygusal destek vermeleri ile sınıfta daha fazla arkadaşlık ilişkisi geliştiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin farklı akademik düzeylerdeki öğrencilerden oluşan gruplar oluşturmaları ile sınıf içinde yeni arkadaşlıklar oluşturma eğilimi artmaktadır.

İlkokul öğrencileri arasındaki sosyal ağlarda öğretmenlerin etkisini incelendiği çalışmada öğretmenlerin öğrencileri ile ilişkilerinin öğrenciler arasındaki sosyal ağ örüntülerini anlamlı olarak etkilemediği bulunmuştur (Bussone, 2011).

Afro-Amerikan öğrenciler ile Beyaz öğrencilerin sosyal ağ yapılarının kıyaslandığı araştırmada, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan Afrika kökenli öğrencilerin ağları daha homojen yapı göstermiştir (Nash, 2005). Başka bir ifadeyle düşük akademik başarı ve sosyo-ekonomik düzeyi paylaşan öğrenciler zorunlu olarak birbirleriyle arkadaşlık etmektedir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe öğrencilerin arkadaşlık ağları çeşitlenmektedir.

Sınıf içerisinde öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimin ağ analizinin yapıldığı çalışmada, öğretmenlerin sınıf içi iletişimdeki merkezi rolü tartışılmıştır (Wright, 2004). Çalışmaya göre öğretmenler sınıf içinde kontrolü sağlayamadıklarında veya öğrencileri daha aktif kılma eğiliminde olduğunda öğrenciler daha merkezi konumda yer almaktadır. Öğretmenlerin sınıfın kontrolünü iyi yönetebildikleri yani sınıfın iletişim ağında merkezi konumda yer aldıkları zaman derslerin daha verimli işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla, araştırma modeli, çalışma grubu ve seçimi, veri toplama araçları ve geliştirilmesi, uygulama, verilerin puanlanması ve verilerin analizi başlıklarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın amacı, ilkokul ve ortaokulların sosyal ağ özelliklerinin belirlenmesidir. Sosyal ağ yaklaşımı örgütlere teorik ve uygulamalı olarak alternatif bir bakış açısı önermektedir. Bu yeni yaklaşımda çalışanları birbirlerinden bağımsız olarak ele alan geleneksel yaklaşımların aksine karşılıklı etkileşimlerin üzerinde durulmaktadır. Sosyal ağ çalışmalarında genellikle bireylerin (ego network), ikili etkileşimlerin (dyads) ve bütün analiz grubunun (whole network) incelendiği üç tür analiz birimi kullanılmaktadır. Bu çalışmada öğretmenlerin okulun sosyal ağındaki bireysel konumlarını, karşılıklı etkileşimleri ve bütün okulun ilişki ağlarını ele almak üzere her üç analiz birimini ilgilendiren analizler yapılmıştır.

Araştırmanın bulguları nicel ve sosyal ağ veri toplama tekniklerinin bir arada kullanılmasıyla elde edilmiştir. Nicel ve sosyal ağ verileri eş zamanlı olarak toplanıp analiz edilerek araştırma probleminin derinlemesine incelenmesi sağlanmıştır. Çalışmada okuldaki ilişki örüntülerini ayrıntılı olarak ele almak amacıyla karma yöntemlerden zenginleştirilmiş desen kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde ve özellikle eğitim bilimleri araştırmalarında son yıllarda yaygın olarak kullanılmaya başlanan karma yöntem araştırmalarında, açıklayıcı desen, keşfedici desen ve zenginleştirilmiş desen kapsamında nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu yöntemlerden açıklayıcı desende nicel verileri takiben nitel veriler toplanmaktadır. Keşfedici desen çalışmalarında nitel verilere dayalı olarak nicel veriler toplanmaktadır. Zenginleştirilmiş desende ise nitel ve nicel veriler

birlikte toplanarak araştırma problemine ilişkin farklı bakış açıları toparlanmaya çalışılmaktadır (Creswell, 2009).

Araştırmada öncelikle ilkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimlerini ve okulun sosyal ağına yönelik görsel algılarını açıklamaya olarak Likert tipi ölçekler kullanılmıştır. Aynı zamanda okul yöneticileri ve öğretmenlerin okulun sosyal ağına ilişkin görüşleri alınarak birey, grup ve okul düzeyinde sosyal ağ analizi gerçekleştirilmiştir.

3.2. Nicel Araştırma ve Sosyal Ağ Araştırmasında Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Ankara ili merkez ilçelerinde görev yapan ilkokul ve ortaokul okul yöneticileri ve öğretmenlerinden oluşmaktadır. Evreni temsil etmek üzere seçilecek örneklemen belirlenmesinde tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak ilçelerde yer alan okul sayılarına göre tabakalandırma yapılmıştır. Tabakalı örneklemede evrende bulunan alt gruplar ve bu alt grupların evrendeki oranları belirlenmekte ve alt grupların örneklem içinde aynı oranda temsil edilmeleri sağlanmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010).

Araştırmalarda uygun örneklem büyüklüğünün ne olması gerektiğine ilişkin çeşitli kaynaklarda, evrenin büyüklüğüne göre seçilebilecek örneklem büyüklükleri verilmektedir. Örnek olarak; evrenin çok büyük olduğu durumlarda %95 güven düzeyinde 384 kişinin, evreni temsil edebileceği düşünülmektedir (Balcı, 2016). Bu bilgiler doğrultusunda 600 kişilik öğretmen örneklem seçiminde öncelikle, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden Ankara'daki resmi ilköğretim okullarının öğretmen "2014-2015 Öğretim Yılı Resmi İlköğretim Okulu İstatistikî Bilgileri" alınmıştır (MEB, 2015). İlgili istatistikî bilgilere göre, Ankara'nın dokuz merkez ilçesindeki toplam ilkokul ve ortaokul sayısı 857, öğretmen sayısı ise 27756 olarak tespit edilmiştir. Tablo 1'de ilkokullar için evrende yer alan okullar ve öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1
İlkokullar İçin Araştırma Evreni

İlçe Adı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı		Toplam
		Erkek	Kadın	
Altındağ	56	315	1120	1435
Çankaya	84	456	1556	2012
Etimesgut	37	331	1118	1449
Gölbaşı	32	87	373	460
Keçiören	61	714	1832	2546
Mamak	75	485	1373	1858
Pursaklar	15	111	297	408
Sincan	44	424	1203	1627
Yenimahalle	57	467	1291	1758
<i>Toplam</i>	<i>461</i>	<i>3390</i>	<i>10163</i>	<i>13553</i>

Araştırmada, Ankara'ya bağlı en fazla okul ve öğretmenin yer aldığı beş merkez ilçenin (Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle) her biri, ilçe ölçüt alınarak bir tabaka olarak düşünülmüştür. Böylece, her bir ilçede yer alan öğretmen ve yönetici sayısının, toplam içindeki oranına göre araştırma örnekleminde temsil edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, her ilçedeki yönetici ve öğretmenlerin cinsiyeti dikkate alınarak alt tabakalar oluşturulmuştur. Örneğin, araştırma evreni içerisinde Ankara'nın Çankaya İlçesi'nde, resmi ilkokullarda görevli öğretmen sayısı 2012'dir (Erkek: 456; Kadın: 1556). Çankaya İlçesi'nde görevli öğretmenlerin toplam içindeki oranı, yaklaşık olarak %21 olarak hesaplanmıştır (2012/9609). Buna göre araştırma kapsamında anket uygulanacak toplam öğretmenlerin %21'inin, Çankaya İlçesi'nden alınması gerektiğine karar verilmiştir. Bu hesaplama yapıldığında, araştırma örneklemine alınacak öğretmenlerin 105'i Çankaya İlçesi'nden seçilmiştir.

Örneklemin belirlenmesinde öğretmen sayılarına benzer bir şekilde, uygulama yapılacak okulların seçilmesinde de tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bunun için, her bir merkezi ilçede yer alan ilköğretim okulu sayısının toplam okul sayısı içindeki oranı bulunmuş ve bu oran, araştırma kapsamında uygulama yapılacak okulların belirlenmesinde dikkate alınmıştır. Örneğin, 2014–2015 öğretim yılı verilerine göre araştırma örneklemine dâhil edilen beş merkez ilçede 333 ilkokul bulunmaktadır. Bu öğretim yılında Çankaya İlçesi'ndeki okul sayısının 84 olduğu dikkate alındığında, bu ilçedeki okul sayısının toplam içindeki oranı yaklaşık olarak %25'tir. Buna göre, araştırma kapsamında uygulama yapılacak 15 ilkokulun %25'i, Çankaya İlçesi'ndeki okullar arasından yansız (random) olarak belirlenmiştir. Bu hesaplamalara göre, Çankaya İlçesi'nden 4 ilkokul ve 105 öğretmen araştırma kapsamına alınmıştır. Bu hesaplamalar, araştırmaya dâhil edilen diğer ilçeler için de yapılmıştır. İlgili ilçelerden seçilen okul ve öğretmenlerin belirlenmesinde ise yansız

seçme yoluna gidilmiştir. Tablo 2’de araştırmanın örnekleminde yer alan okul ve öğretmen sayıları yer almaktadır.

Tablo 2
İlkokullar İçin Araştırma Örneklemi

İlçe	Okul (%)	Okul (n = 15)	Öğretmen (%)	Öğretmen (n = 300)
Altındağ	17	2	15	45
Çankaya	25	4	21	63
Keçiören	18	3	27	79
Mamak	23	3	19	58
Yenimahalle	17	3	18	55
<i>Toplam</i>	<i>100.0</i>	<i>15</i>	<i>100.0</i>	<i>300</i>

İlkokullar için hesaplanan değerler ortaokullar için de tekrarlanmış ve elde edilen değerler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Tablo 3 araştırmanın evreninde yer alan ortaokul sayıları ve öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımlarını ifade etmektedir.

Tablo 3
Ortaokullar İçin Araştırma Evreni

İlçe Adı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kadın	Toplam
Altındağ	42	369	806	1175
Çankaya	68	587	2001	2588
Etimesgut	39	394	1253	1647
Gölbaşı	25	106	385	491
Keçiören	62	850	1839	2689
Mamak	57	493	1068	1561
Pursaklar	16	160	227	387
Sincan	41	541	1118	1659
Yenimahalle	46	536	1470	2006
<i>Toplam</i>	<i>396</i>	<i>4036</i>	<i>10167</i>	<i>14203</i>

Araştırmaya dâhil edilecek olan ortaokulların ve öğretmenlerin sayısı aşağıda verilmiştir.

Tablo 4 araştırmada yer alan ortaokulların ve öğretmenlerin sayılarını ifade etmektedir.

Tablo 4
Ortaokullar İçin Araştırma Örneklemi

İlçe	Okul (%)	Okul (n = 15)	Öğretmen (%)	Öğretmen (n = 300)
Altındağ	15	2	12	35
Çankaya	25	4	26	78
Keçiören	22	4	27	80
Mamak	21	3	15	47
Yenimahalle	17	2	20	60
<i>Toplam</i>	<i>100.0</i>	<i>15</i>	<i>100.0</i>	<i>300</i>

Araştırma kapsamında 15 ilkokul ve 15 ortaokula ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırma verilerinin toplandığı 2 ortaokulda sosyal ağ analizine yönelik toplanan verilerin okulun

geneline ilişkin bilgi sağlayacak nitelikte olmaması nedeniyle veri setinden çıkartılmıştır. Sonuç olarak 15 ilkokul ve 13 ortaokuldan toplanan verilerle analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği okullarda görevli bütün okul yöneticilerinin çalışmaya dâhil olması hedeflenmiş ancak çeşitli nedenlerle 12 okul yöneticisi araştırmaya dâhil olmak istememiştir. Araştırmanın örnekleminde yer alan 15 ilkokulda toplam 30 ve 13 ortaokulda toplam 28 olmak üzere toplam 58 okul yöneticisi yer almaktadır.

Sosyal ağ çalışmalarında örneklem seçimi konusunda alanyazında önerilen özgün bir uygulama bulunmamaktadır. Bununla birlikte özellikle bütün örgütün dâhil edildiği sosyal ağ çalışmalarında özellikle katılımcı sayısına bağlı olarak yoğunluk değerindeki değişikliklere dikkat çekilmektedir (Granovetter, 1976). Aynı zamanda kıyaslama yapılabilmesi için benzer sayıda aktörden oluşan grupların tercih edilmesi önerilmektedir (Wasserman ve Faust, 1994). Bu bağlamda araştırmaya dâhil edilen okulların belirlenmesinde öğretmen sayılarının yakın olmasına dikkat edilmiştir.

3.3. Nicel Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel verilerini toplamak amacıyla Cohen, Klein, Daly ve Finnigan (2011) tarafından geliştirilen ve çalışma kapsamında Türkçeye uyarlanan “Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği” (Network Intention Scale)” ve Mehra ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen “Görsel Ağ Ölçeği” (Visual Network Scales)” kullanılmıştır.

Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği

Beşli Likert tipinde yapılandırılan ölçeğin orijinali 14 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Cohen, Klein, Daly ve Finnigan (2011) tarafından gerçekleştirilen geçerlik ve güvenirlik çalışmasında ölçeğin toplam puan üzerinden hesaplanan Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı .84 olarak hesaplamıştır. Alt boyutlar arasında bağlantı kurma isteği (4 madde, $\alpha = .82$), kaynak olarak görülme (4 madde, $\alpha = .78$), doğru ilişki kurduğuna inanma (3 madde, $\alpha = .78$) ve ilişkiyi değerlendirme (3 madde, $\alpha = .73$) yer almaktadır. Ölçek toplam varyansın % 66.3’ünü açıklamaktadır.

Araştırma kapsamında 12 madde ve 3 boyuttan oluşan ölçekte, toplam puan üzerinden hesaplanan Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı .84’tür. Alt boyutlar arasında bağlantı kurma isteği (4 madde, $\alpha = .76$), doğru ilişki kurduğuna inanma (4 madde, $\alpha = .72$) ve ilişkiyi değerlendirme (4 madde, $\alpha = .83$) yer almaktadır. Ölçek toplam varyansın %59.4’ünü açıklamaktadır.

Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeğinin, orijinal şeklindeki uygulama formu 22 madde ve 4 boyuttan oluşmaktadır. Bu nedenle Türkçeye uyarlama çalışması bağlamında 22 madde ve 4 boyuttan oluşan ölçek formu kullanılmıştır.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanmasında ilk olarak İngilizceden Türkçeye çeviri süreci gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada her iki dili de bilen ve alan uzmanlarından oluşan 4 kişilik gruba ölçek formu sunulmuştur. Uzmanlardan alınan çeviri metinde maddelerin büyük bir bölümü araştırmacı tarafından tek bir formda birleştirilmiş ve geriye kalan maddeler üzerinde ortak bir çeviri dili geliştirmek için yeniden uzman görüşüne başvurulmuştur. Elde edilen ölçek formu bir Türkçe dilbilgisi ve bir Ölçme uzmanı tarafından incelenerek bazı maddelerde değişikliklere gidilmiştir. Son olarak araştırmanın evreninde yer alıp örneklemde yer almayan 15 öğretmen ve 5 okul yöneticisinin görüş ve önerileri doğrultusunda forma son hali verilmiştir.

Görsel Ağ Ölçeği

Mehra ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen “Görsel Ağ Ölçeği” (Visual Network Scales) 14 madde yer almaktadır. Ölçekte yer alan 13 madde Likert tipinde düzenlenmiş ve örgütsel ve bireysel olarak sosyal ağların görsel olarak nasıl algılandıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçekte örgütsel veya bireysel özelliklerin ölçüldüğü maddeler toplanabilir olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda sosyal ağın farklı özelliklerinin ölçüldüğü ölçekte maddeler alt boyutlara ayrılmamıştır.

Araştırma kapsamında 10 madde ve 2 boyuttan oluşan ölçekte, toplam puan üzerinden hesaplanan Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .75'tir. Alt boyutlar arasında bireysel (7 madde, $\alpha = .3$) ve örgütsel (3 madde, $\alpha = .73$) yer almaktadır. Ölçek toplam varyansın %49.8'ini açıklamaktadır.

Ölçekte çalışanların bulundukları örgütün sosyal ağının genel özelliklerini, bireysel konumlarını ve ağda yaşanması muhtemel değişimleri ele alan 15 madde bulunmaktadır. Ölçek görsel olarak bir takım örnek ağ çizimleri ile bireylerin örgütlerindeki ilişki örüntülerini değerlendirmelerini amaçlamaktadır. Görsel ağ ölçeği ile toplam puan elde edilerek birey ve örgüt düzeyinde katılımcıların sosyal ağ yapılarına yönelik algıları incelenebileceği gibi, ölçekten alınan birkaç madde ile de sosyal ağ yapısına yönelik algıları değerlendirmek mümkündür.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması, orijinal formda yer alan görseller ve ifadeler İngilizce ve Türkçe dillerine hâkim alan uzmanlarına gönderilmiştir. Uzmanlardan alınan formlar, dilbilgisi ve ölçme uzmanlarının da değerlendirmelerinden sonra 15 öğretmen ve 5 okul yöneticisinin görüş ve önerileri ile son halini almıştır.

Görsel ağ ölçeğinde yer alan iki maddenin uzmanlar ve ölçeği geliştiren araştırmacıların da görüşlerine başvurularak formdan çıkarılmasına karar verilmiştir. Söz konusu maddelerde katılımcıların geçmiş ve mevcut durumdaki arkadaşlık ilişkilerini değerlendirmelerine yarayan grafikler yer almaktadır. Görsel ağ ölçeğine biri anket maddesi olmak üzere 11 madde ile son hali verilmiştir.

3.4. Sosyal Ağ Araştırmasında Kullanılan Veri Toplama Aracı

Öğretmenler arasındaki ilişki ve etkileşim örüntülerini incelemek üzere katılımcılara sosyal ağ soruları yöneltilmiştir. Eğitim bilimleri alanında yapılan sosyal ağ analizi çalışmaları dikkate alındığında genellikle iki sosyal ağ sorusu kullanılarak okulun ağ yapısına ilişkin veri toplandığı görülmektedir. Ibarra (1993) örgütlerde bireylerarası mesleki ağların ve arkadaşlık ağlarının belirlenmesi için iki sosyal ağ sorusu önermiş ve alanyazında bu yöntem kabul görmüştür. Sosyal ağ soruları öğretmenlere uyarlandığında, “Mesleki konularda fikir alışverişinde bulunmak üzere daha çok kimlere danışsınız?” ve “Kişisel konularda daha çok kimlere danışsınız?” şeklindedir. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yöneltilecek olan bu iki soru aracılığıyla okulun mesleki ve arkadaşlık ağına ilişkin veriler toplanmıştır.

Sosyal ağ analizinde veri toplama sürecinde karşılaşılan önemli bir zorluk veri toplama sürecinde katılımcıların gerçek kimliklerini alınmasını zorunlu kılmasıdır. Bunun sebebi ağ analizinde katılımcıların görüşleri kadar, ağdaki konumları da ele alınacağı için, kim olduklarının da önem taşımasıdır.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bununla birlikte sosyal ağ analizi için kullanılan verilere yönelik olarak eksik verileri atama ve geçerlik-güvenirlik için yapılanlar açıklanmaktadır.

Ölçeklerin geçerlik ve güvenirliliğini gerçekleştirmek için araştırmanın örnekleme dışından seçilen 185 kişilik okul yöneticisi ve öğretmen grubuna uygulama yapılmıştır. Katılımcıların 121’i kadın, 64’ü erkektir. Öğretmen ve yöneticilerin yaş ortalaması 39.69 ($S = 8.7$) olarak

hesaplanmıştır. Öğretmen ve yöneticilerin görev yaptığı okuldaki hizmet sürelerinin ortalaması 5.20 (SS = 5.19) ve mesleki kıdemlerinin ortalaması 15.10 (S = 8.38) olarak hesaplanmıştır. Uygulamada yer alan öğretmenlerin 58'i sınıf öğretmeni, 111'i branş öğretmeni ve 16'sı okul yöneticisidir.

Sosyal ağ verileri, katılımcıların ölçek formunun sonunda yer alan ve okuldaki; arkadaşlık ağı ve mesleki ağlara yönelik olarak hangi meslektaşları ile daha yakın olduklarını ifade eden sorular aracılığıyla toplanmıştır. Sosyal ağ analizinde yaygın olarak kullanılarak güvenilirliği artırmayı amaçlayan yöntemler arasında, gözlemciler arasındaki tutarlılık, test yarılama ve test tekrar test güvenilirliği, iç tutarlılık (Cronbach's Alpha) hesaplama yer almaktadır (Knoke ve Young, 2008). Çalışma kapsamında sosyal ağ verilerinin güvenilirliğini sağlamak için araştırmanın örnekleminde yer alan okullar arasında rast gele seçilen beş okulda, çalışmaya ait verilerin toplanmasından bir ay sonra sosyal ağ sorularını yinelenmiştir. Elde edilen yeni ağların, çalışmanın veri setindeki ağlarla büyük oranda (%97) benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ayrıca verilerin geçerliğini sağlamak amacıyla yansız olarak seçilen katılımcılara bireysel sosyal ağ grafiklerini içeren çıktılar gösterilerek, ağlara ilişkin katılımcı teyidi sağlanmıştır.

3.5.1. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 5

Ölçeklerin Madde Sayısı, Faktör Analizi ve Güvenirlik Sonuçları

Ölçek	Madde Sayısı	KMO	Barlett's χ^2	Açıklanan Varyans %	Faktör Yüklü		Cronbach's Alpha
					En Düşük	En Yüksek	
Sosyal Ağ Eğilimleri	12	.84	2230.338 $p < .001$	59.20	.45	.84	.84
İD	4	-	-	35.56	.45	.75	.83
Bİ	4	-	-	12.60	.65	.78	.76
Dİ	4			11.04	.72	.84	.72
Görsel Ağ Ölçeği	10	.74	398.080 $p < .001$	49.16	.46	.85	.75
Bireysel	7			31.20	.46	.72	.73
Örgütsel	3			17.96	.79	.85	.73

İD: İlişkiyi değerlendirme

Bİ: Bağlantı kurma isteği

Dİ: Doğru ilişki kurduğuna inanma

Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği (*Network Intentionality Scale*) Cohen, Klein, Daly ve Finnigan (2011) tarafından geliştirilmiş olup, bireylerin sosyal ağda ilişki kurma ve sürdürmelerini yönelik eğilimlerini ölçmek üzere dört boyut altında 14 madde yer almaktadır. Boyutlar ve madde sayıları sırasıyla, bağlantı kurma isteği (actively seeking relationships) 4 madde,

bağlantılı olmayı sevme (liking to connect) 4 madde, doğru ilişkiler kurduğuna inanma (having the right set of relationships) 3 madde ve ilişkiyi değerlendirme (assessing the relationships) 3 madde olarak sıralanmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlamasını gerçekleştirmek üzere yazarlar tarafından sağlanan orijinal ölçekte yer alan 22 maddenin tamamıyla pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Geçerlik, güvenirlik çalışmaları sonucunda KMO değerinin .84, Barlett's (X^2) katsayısının 2230.338 ($p < .001$) olduğu görülmektedir. KMO değerinin .60'dan yüksek olması, veri setinin analiz için uygun olduğu şeklinde açıklanmaktadır (Büyüköztürk, 2017). Bu değerler ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için uygun olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ölçeğe uygulanan AFA sonuçlarına göre ölçek maddelerinin üç faktörde toplandığı ve bazı maddeler faktör yüklerinin düşük olması, bazılarının ise farklı boyutlarda dağılım göstermeleri nedenleriyle değerlendirmeye alınmamıştır. Kalan 12 maddeye üzerinden gerçekleştirilen AFA sonuçlarına göre ölçekte bağlantı kurma isteği (4 madde), ilişkiyi değerlendirme (4 madde) ve doğru ilişki kurduğuna inanma (4 madde) olmak üzere 12 madde ve üç boyutun yer aldığı yapı elde edilmiştir.

Bağlantı kurma isteği alt boyutunun faktör yük değerlerinin .65 ve .78 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .76 olduğu ve toplam varyansın %12.60'sını açıkladığı, ilişkiyi değerlendirme boyutunun faktör yük değerlerinin .45 ve .75 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .83 olduğu ve toplam varyansın %35.56'sını açıkladığı ve doğru ilişki kurduğuna inanma boyutunun faktör yük değerlerinin .72 ve .84 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .72 olduğu görülmektedir. Ölçeğin bütün halinde faktör yük değerlerinin .45 ve .84 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .84 olduğu ve toplam varyansın %59.45'ini açıkladığı görülmektedir.

Görsel Ağ Ölçeği (*Visual Networks Scale*) Mehra ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilmiş olup sosyal ağlara ilişkin birtakım görseller ile bireylerin örgütün bütününe ve bireysel ağlarına ilişkin algı ve beklentilerinin ölçülmesini amaçlamaktadır. Ölçeğin orijinalinde örgütün sosyal ağ yapısına yönelik 4 madde, bireysel sosyal ağ yapısı algılarına yönelik 7 madde, geçmişteki arkadaşlık ilişkilerine yönelik 2 madde ve bireylerin mevcut arkadaşlık ilişkilerindeki eğilimlerine yönelik 1 madde yer olmak üzere toplam 15 madde yer almaktadır. Ölçekte yer alan geçmişteki arkadaşlık ilişkilerine yönelik maddelerde arkadaşlık ilişkileri grafikler olarak ifade edilmektedir. Söz konusu sorular pilot uygulama kapsamında öğretmen ve okul yöneticileri tarafından yeterince anlaşılamadığı için, ölçeği geliştiren araştırmacılardan Ajay Mehra'nın da görüşü alınarak iki soru ölçek formundan çıkartılmıştır. Ölçek 13 maddeden oluşan son şekliyle uygulanmıştır. Ölçekte yer alan iki

madde anket sorusu formatında olup, kalan 11 madde için AFA uygulanmıştır. Analiz sonucunda bir madde uygun faktörde boyutlanma göstermediğinden 10 madde ve iki boyuttan oluşan yapı elde edilmiştir.

Geçerlik güvenirlik çalışmaları sonucunda KMO değerinin .74, Barlett's (X^2) katsayısının 398.080 ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Bu değerler ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için uygun olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ölçeğe uygulanan AFA sonuçlarına göre ölçek maddelerinin iki faktörde toplandığı görülmüştür. Ölçekte bireysel görsel ağ alıları (7 madde) ve örgütsel görsel ağ algıları (3 madde) olmak üzere 10 madde ve iki boyutun yer aldığı yapı elde edilmiştir.

Bireysel görsel ağ algıları boyutunun faktör yük değerlerinin .46 ve .72 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .73 olduğu ve toplam varyansın %31.20'sini açıkladığı, örgütsel görsel ağ algıları boyutunun faktör yük değerlerinin .79 ve .85 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .73 olduğu ve toplam varyansın %17.96'sını açıkladığı görülmektedir. Ölçeğin bütün halinde faktör yük değerlerinin .46 ve .85 arasında değiştiği, Cronbach's Alpha katsayısının .75 olduğu ve toplam varyansın %49.08'ini açıkladığı görülmektedir.

3.5.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeğinin ve Görsel Ağ Algıları Ölçeğinin AFA sonuçlarına göre elde edilen faktörlerin doğrulanmasını sağlamak amacıyla her iki ölçek için de doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. DFA ile teorik bir varsayım doğrultusunda ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerin elde edilen veriler ile uyumu incelenmektedir.

Tablo 6'da Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi bulgularına yer verilmiştir.

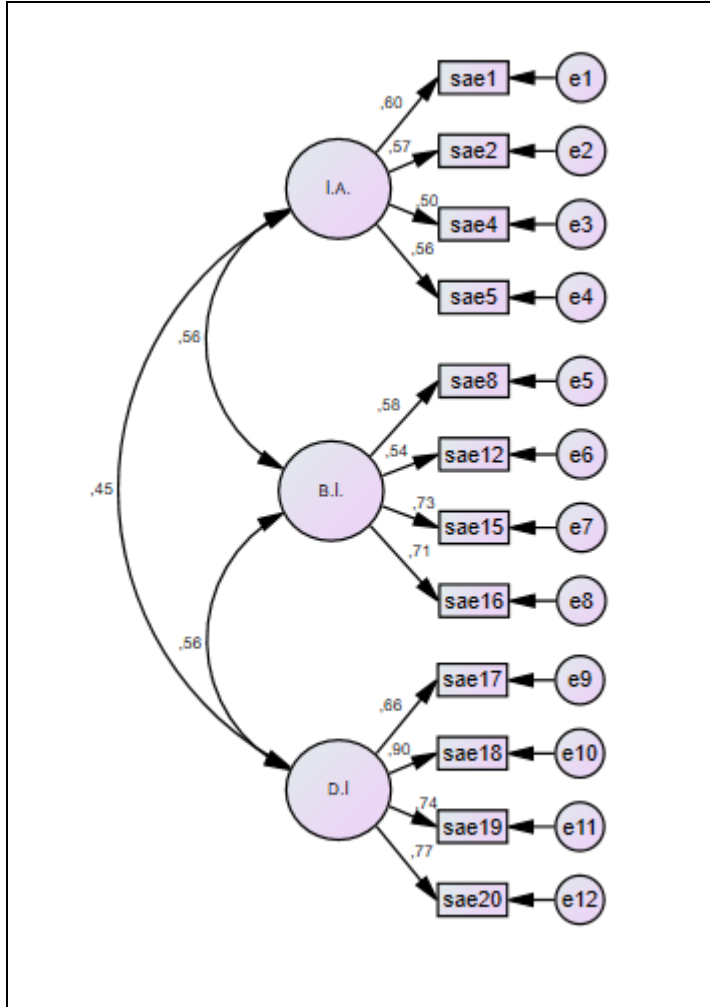
Tablo 6
Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği'nin DFA Değerleri

χ^2	sd	(χ^2 /sd)	RMSEA	RMR	CFI	NNFI	GFI	AGFI
148.78	51	2.91	0.072	0.037	0.93	0.94	0.94	0.90

Tablo 6'da görüldüğü 12 maddeden oluşan ölçeğin yapısına ilişkin uyum indeksleri şöyledir: $\chi^2 = 148.78$ (sd = 51), (χ^2 /sd) = 2.91, GFI = .94, RMSEA = .072, CFI = .93, AGFI = .90. DFA analizi sonucu ölçeğe ilişkin değerlerin iyi uyum değerleri ortaya koyduğu ve bu değerlerin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. χ^2 /sd değerinin 5'te küçük olması modelin

kabul edilebilir olduğunu göstermektedir (Sümer, 2000). Uyum indekslerinde GFI, CFI, NNFI, RFI ve IFI için $> .90$, RMSEA ve RMR için $< .05$ değerleri ölçüt olarak kullanılmıştır (Hu ve Bentler, 1999). DFA ile hesaplanan madde-faktör ilişkilerine ait katsayılar ve birinci düzey yol diyagramı Şekil 9'da verilmiştir.

Ölçeğin son halinde maddelerin numaralandırmaları yeniden yapılmıştır. Buna göre ilişki ağ kurma boyutu (1-4 maddeler); bağlantı kurma isteği (5-8 maddeler), doğru ilişki kurduğuna inanma (9-12 maddeler) olarak sıralanmaktadır.

Şekil 9. Sosyal ağ eğilimleri ölçeği yol diyagramı

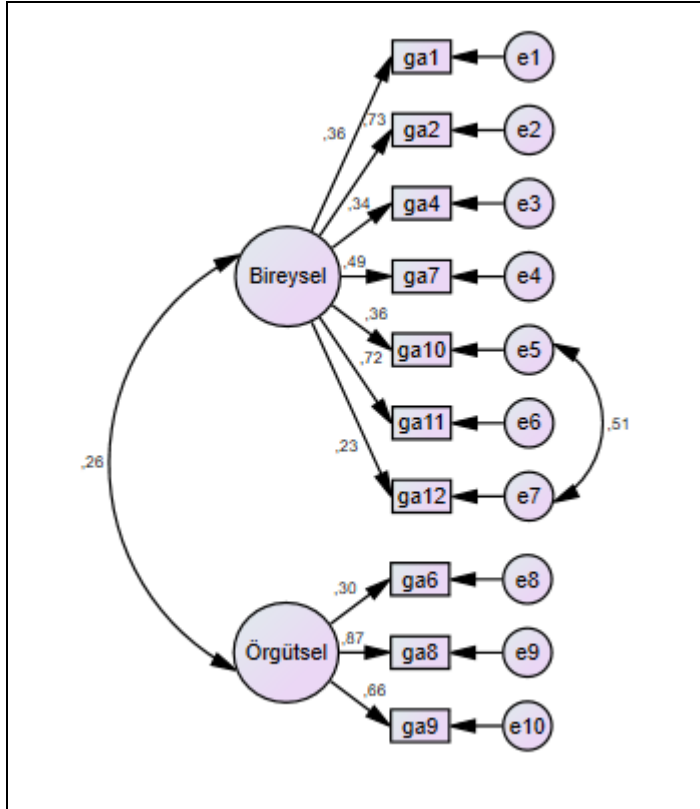
Tablo 7
Görsel Ağ Ölçeği'nin DFA Değerleri

χ^2	sd	(χ^2/sd)	RMSEA	RMR	CFI	NNFI	GFI	AGFI
103.49	33	3.136	0.076	0.068	0.98	0.86	0.94	0.91

Tablo 7'de görüldüğü gibi 10 maddeden oluşan ölçeğin yapısına ilişkin uyum indeksleri şöyledir: $\chi^2 = 103.49$ (sd = 33), $(\chi^2/sd) = 3.136$, GFI = .94, RMSEA = .076, CFI = .98, AGFI = .91 DFA analizi sonucu ölçeğe ilişkin değerlerin iyi uyum değerleri ortaya koyduğu ve bu

değerlerin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. DFA ile hesaplanan madde-faktör ilişkilerine ait katsayılar ve birinci düzey yol diyagramı Şekil 10’da verilmiştir.

Şekil 10’da yüksek düzeyde ilişki gösteren maddelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, yüksek düzeyde ilişki gösteren maddelerin benzer özelliği ölçmesi varsayımından hareketle yüksek düzeyde ilişkili bulunan maddelerin hata kovaryansları birleştirilmiştir.

Şekil 10. Görsel ağ ölçeği yol diyagramı

Ölçeğin son haline göre maddelerin numaralandırmaları yeniden yapılmıştır. Buna göre bireysel görsel ağ algısı (1, 2, 3, 5, 8, 9, 10), örgütsel görsel ağ algısı (4, 6, 7). 10.madde ise anket sorusu olarak kullanılmış ve doğrulayıcı faktör analizine dâhil edilmemiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel verilerini analiz etmek amacıyla SPSS 16 paket programı ve AMOS, sosyal ağ analizi verilerini analiz etmek amacıyla UCINET programı kullanılmıştır. Çalışmanın nicel veri setinde yer alan eksik verilerin yerine EM algoritmasına göre toplamda on beş gözlem için atama yapılmıştır. Uç değerlerin incelenmesi amacıyla z puanları hesaplanmış ve z puanı [3.29] değerinden büyük olanlar veri setinden çıkarılmıştır. Verilerin

Kolmogorov-Smirnov testi anlamlı olduğundan ($p < .01$) dağılımın normal olduğu ve parametrik analiz yöntemlerinin kullanabileceği anlaşılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerini çözümlmek amacıyla yapılan istatistikî işlemlere ve bu işlemler sonucunda elde edilen bulgulara ve bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri ve Görsel Ağ Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 8’de okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri ile görsel ağ algı düzeylerine ilişkin betimsel veriler yer almaktadır.

Tablo 8
Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri ile Görsel Ağ Algı Düzeyleri

Değişkenler	En Düşük		En Yüksek		$\bar{X}$		S	
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul
İD	1.50	1.00	5.00	5.00	3.99	3.94	.60	.64
Bİ	1.00	1.75	5.00	5.00	4.24	4.23	.55	.51
Dİ	1.00	1.50	5.00	5.00	4.06	4.02	.73	.72
Bireysel GAA	1.57	1.29	5.00	4.71	3.14	3.06	.66	.60
Örgütsel GAA	1.00	1.00	5.00	5.00	3.30	3.30	.74	.76

İD: İlişkiyi değerlendirme, Bİ: Bağlantı kurma isteği, Dİ: Doğru ilişki kurduğuna inanma, GAA: Görsel ağ algısı

Tablo 8 incelendiğinde ilkokul ve ortaokullarda görev yapan katılımcıların bağlantı kurma isteği ve örgütsel görsel ağ algıları benzerlik göstermektedir. İlişkiyi değerlendirme boyutunda ilkokullarda çalışanlar ($\bar{X} = 3.99$, $S = .60$), ortaokulda çalışanlara göre ($\bar{X} = 3.94$, $S = .64$) daha olumlu algılara sahiptir. Doğru ilişki kurduğuna inanma boyutunda ilkokuldaki çalışanlar ($\bar{X} = 4.06$, $S = .73$), ortaokullardaki çalışanlara göre ($\bar{X} = 4.02$, $S = .72$) daha olumlu algılara sahiptir. Bireysel görsel ağ algıları açısından ilkokulda çalışanların ($\bar{X} = 3.14$, $S = .66$) algıları ortaokuldakilere göre ($\bar{X} = 3.06$, $S = .60$) daha yüksektir. Katılımcıların

sosyal ağ eğilimleri ölçeğinde en yüksek puanı bağlantı kurma isteğinde elde ettiği görülmektedir. Bu durum çalışmaya katılanların mevcut mesleki ve arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme ve ilişkilerden fayda sağlama yaklaşımından daha fazla düzeyde yeni bağlantılar kurma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte okul yöneticileri ve öğretmenlerin bireysel ağ algıları ve örgütsel görsel ağ algılarının iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir.

4.2. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri ve Görsel Ağ Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Tablo 9'da okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri ile görsel ağ algıları arasındaki ilişkiler yer almaktadır.

Tablo 9
Sosyal Ağ Eğilimleri ve Görsel Ağ Algıları Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Sosyal ağ eğilimleri	-	.76**	.75**	.81**	.16**
2. İlişkiyi değerlendirme		-	.40**	.37**	.10**
3. Bağlantı kurma isteği			-	.44**	.18**
4. Doğru ilişki kurduğuna inanma				-	.11**
5. Bireysel görsel ağ algıları					-

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri ve bireysel görsel ağ algıları arasındaki ilişkileri gösteren tablo incelendiğinde, bütün değişkenler arasındaki ilişkilerin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu görülmektedir. Sosyal ağ eğilimleri ve bireysel görsel ağ algıları arasında ($r = .16, p < .01$) pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sosyal ağ eğilimleri ölçeğinin alt boyutlarından ilişkiyi değerlendirme ($r = .10, p < .01$), bağlantı kurma isteği ($r = .18, p < .01$) ve doğru ilişki kurduğuna inanma ($r = .11, p < .01$) ile bireysel görsel ağ algıları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu durum bireylerin sosyal ağ kurmaya yönelik eğilimleri ile okulun sosyal ağını algılama biçimleri arasında doğru orantılı ancak düşük kuvvetli bir ilişki olduğu şeklinde ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri, mevcut okullarındaki bireysel ilişki ağlarına yönelik değerlendirmelerine yönelik fikir vermektedir.

4.3. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılığına Yönelik Bulgular

Tablo 10’da katılımcıların sosyal Ağ Eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve bazı sosyal ağ değişkenlerinin cinsiyete göre t-testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 10
Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Değişkenler	Erkek (n = 205)		Kadın (n = 392)		t	sd	p
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S			
İlişkiyi değerlendirme	4.00	.64	3.94	.62	1.06	595	.29
Bağlantı kurma isteği	4.20	.58	4.26	.50	-1.29	595	.20
Doğru ilişki kurduğuna inanma	4.12	.67	3.99	.75	2.08	595	.04
Bireysel görsel ağ algısı	3.17	.65	3.05	.61	2.14	595	.03
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	1.99	1.71	2.39	1.87	-2.61	595	.01
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	2.29	2.22	2.19	1.93	.55	595	.58
Arkadaşlık ağı boyutu	3.80	2.76	4.04	2.68	-.99	595	.32
Mesleki ağ giden bağlantı	2.87	1.82	3.12	1.80	-1.58	595	.11
Mesleki ağ gelen bağlantı	3.82	4.06	2.63	2.19	3.91	595	.00
Mesleki ağ boyutu	5.71	4.00	5.00	2.73	2.29	595	.02

Tablo 10’a göre kadın ve erkek öğretmenlerin doğru ilişki kurduklarına inanma [$t(595) = .04, p < .05$], bireysel görsel ağ algısı [$t(595) = .03, p < .05$], arkadaşlık ağı giden bağlantı [$t(595) = .01, p < .05$], mesleki ağ gelen bağlantı [$t(595) = .00, p < .05$] ve mesleki ağ boyutu [$t(595) = .02, p < .05$] boyutlarında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Erkek katılımcıların, kadınlara göre doğru ilişki kurduklarına yönelik algıları daha yüksektir. Başka bir anlatımla, erkeklerin okul içerisinde meslektaşlarıyla ilişkilerine yönelik değerlendirmeleri daha olumludur. Benzer şekilde erkek katılımcıların okulun sosyal ağındaki konumlarına yönelik algıları kadınlara göre daha olumludur. Erkek katılımcıların okulda bir öğretmenle arkadaşlık bağlantısı kurması ve mesleki olarak danışılma durumu da kadınlara göre yüksektir. Öz bir ifadeyle, okullarda mesleki kaynaklık bakımından erkekler kadınlara göre daha öndedir. Ayrıca mesleki ağın boyutu bakımından erkek katılımcıların daha geniş bir sosyal ağ örüntüsüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. İlişkiyi değerlendirme, bağlantı kurma isteği [$t(595) = .20, p > .05$], arkadaşlık ağı gelen bağlantı [$t(595) = .58, p > .05$], arkadaşlık ağı boyutu [$t(595) = .32, p > .05$] ve mesleki ağ giden bağlantı [$t(595) = .11, p > .05$] boyutlarında erkek ve kadın katılımcıların algıları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Tablo 11’de sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve bazı sosyal ağ değişkenleri ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmiştir. Gerçekleştirilen analize okul yöneticisi olan katılımcılar dâhil edilmeyerek, ilkokul ve ortaokullarda öğretmenlik görevini yerine getirenlerin algıları arasındaki farklılıklar ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda okul yöneticiliği görevinin farklı kademelerde olsa dahi birbirine benzeyen yönleri dikkate alınarak böyle bir tercihte bulunulmuştur.

Tablo 11

Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Görev Yapılan Okul Türüne Göre t-Testi Sonuçları

Değişkenler	İlkokul (n = 180)		Ortaokul (n = 359)		t	sd	p
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S			
İlişkiyi değerlendirme	4.02	.61	3.92	.64	1.73	537	.08
Bağlantı kurma isteği	4.22	.54	4.21	.53	.23	537	.81
Doğru ilişki kurduğuna inanma	4.04	.75	4.00	.74	.64	537	.52
Bireysel görsel ağ algısı	3.11	.63	3.01	.60	1.76	537	.08
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	2.25	1.76	2.33	1.89	.42	537	.65
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	1.97	1.57	2.30	2.07	.00	537	.04
Arkadaşlık ağı boyutu	3.50	2.17	4.21	2.89	.00	537	.00
Mesleki ağ giden bağlantı	2.86	1.53	3.16	1.92	.02	537	.05
Mesleki ağ gelen bağlantı	2.44	1.62	2.89	2.66	.00	537	.01
Mesleki ağ boyutu	4.32	1.94	5.37	3.11	.00	537	.00

Tablo 11’e göre ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin arkadaşlık ağı gelen bağlantı [$t(537) = .04, p < .05$], arkadaşlık ağı boyutu [$t(537) = .00, p < .05$], mesleki ağ giden bağlantı [$t(537) = .05, p < .05$], mesleki ağ gelen bağlantı [$t(537) = .01, p < .05$] ve mesleki ağ boyutunda [$t(537) = .00, p < .05$] algılarının farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı fark bulunan değişkenlerin tamamında ortaokul öğretmenlerinin algıları daha olumludur. İlişkiyi değerlendirme, [$t(537) = .08, p > .05$], bağlantı kurma isteği [$t(537) = .81, p > .05$], doğru ilişki kurduğuna inanma [$t(537) = .52, p > .05$], bireysel görsel ağ algısı [$t(537) = .08, p > .05$] ve arkadaşlık ağı giden bağlantı [$t(537) = .65, p > .05$] boyutlarında ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin algıları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Tablo 12’de katılımcıların yaş gruplarına göre sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ ve bazı sosyal ağ değişkenlerine yönelik algılarına göre betimsel veriler yer almaktadır.

Tablo 12

Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Yaşa Göre Betimsel Verileri

Değişkenler	I. 21-30 (n = 87)		II. 31-40 (n = 253)		III. 41-50 (n = 190)		IV. 51 ve üzeri (n = 67)	
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
İlişkiyi değerlendirme	3.97	.54	3.97	.64	3.96	.69	3.98	.48
Bağlantı kurma isteği	4.34	.37	4.20	.53	4.21	.59	4.32	.48
Doğru ilişki kur.inanma	4.16	.64	3.98	.74	4.07	.74	4.03	.72
Bireysel GAA	3.13	.51	3.04	.61	3.08	.66	3.30	.70
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	2.61	2.06	2.23	1.71	2.20	1.95	2.02	1.83
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	2.48	2.30	2.30	2.07	2.10	1.93	1.94	1.76
Arkadaşlık ağı boyutu	4.68	3.14	3.96	2.60	3.80	2.76	3.49	2.17
Mesleki ağ giden bağlantı	3.56	2.10	3.01	1.71	2.97	1.84	2.60	1.57
Mesleki ağ gelen bağlantı	2.79	2.78	3.31	3.64	2.79	2.34	3.05	3.00
Mesleki ağ boyutu	5.63	3.18	5.43	3.55	4.95	2.87	4.85	2.98

Tablo 12’de görüldüğü gibi katılımcıların sosyal ağ eğilimleri algıları yaş gruplarına göre benzerlik göstermektedir. Doğru ilişki kurduğuna inanma boyutunda 21-30 yaş grubunun ($\bar{X} = 4.16$), bağlantı kurma isteği boyutunda 21-30 yaş grubunun ($\bar{X} = 4.34$) ve ilişkiyi değerlendirme boyutunda farklı yaş gruplarındaki katılımcıların algıları benzer olmakla birlikte 51 yaş ve üzeri katılımcıların algıları ($\bar{X} = 3.98$) daha yüksektir. Bununla birlikte doğru ilişki kurduğuna inanma boyutunda katılımcıların algılarının standart sapma değeri diğer boyutlara göre daha yüksektir. Bu durum katılımcıların doğru ilişki kurmaya yönelik inançlarının farklılık gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 13’te katılımcıların sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve bazı sosyal ağ değişkenlerinin yaşa göre ANOVA analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 13

Sosyal Ağ Eğilimleri Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Yaşa Göre ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark (TUKEY)
İlişkiyi değerlendirme	Gruplar arası	.022	3	.007			
	Gruplar içi	235.181	593	.397	.019	.99	-
	Toplam	235.203	596				
Bağlantı kurma isteği	Gruplar arası	2.038	3	.679			
	Gruplar içi	164.588	593	.278	2.45	.63	-
	Toplam	166.626	596				
Doğru ilişki kurduğuna inanma	Gruplar arası	2.228	3	.743			
	Gruplar içi	311.686	593	.526	1.41	.24	-
	Toplam	313.914	596				
Bireysel GAA	Gruplar arası	3.615	3	1.205			
	Gruplar içi	231.628	593	.391	3.08	.03	II-IV III-IV
	Toplam	235.243	596				
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	Gruplar arası	14.900	3	4.967			
	Gruplar içi	1976.889	593	3.334	1.49	.22	-
	Toplam	1991.789	596				
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	Gruplar arası	15.772	3	5.257			
	Gruplar içi	2450.151	593	4.132	1.27	.28	-
	Toplam	2465.923	596				
Arkadaşlık ağı boyutu	Gruplar arası	64.374	3	21.458	2.95	.03	I-IV I-III
	Gruplar içi	4315.740	593	7.278			
	Toplam	4380.114	596				
Mesleki ağ giden bağlantı	Gruplar arası	37.934	3	12.645	3.89	.01	
	Gruplar içi	1926.327	593	3.248			I-IV
	Toplam	1964.261	596				
Mesleki ağ gelen bağlantı	Gruplar arası	36.005	3	12.002	1.31	.27	
	Gruplar içi	5413.948	593	9.130			-
	Toplam	5449.953	596				
Mesleki ağ boyutu	Gruplar arası	47.485	3	15.828	1.51	.21	
	Gruplar içi	6208.298	593	10.469			-
	Toplam	6255.782	596				

Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların ilişkiyi değerlendirme [$F(3, 593) = 0.19, p > .05$], bağlantı kurma isteği [$F(3, 593) = 2.45, p > .05$], doğru ilişki kurduğuna inanma [$F(3, 593) = 1.41, p > .05$], arkadaşlık ağı giden bağlantı [$F(3, 593) = 1.49, p > .05$], arkadaşlık ağı gelen bağlantı [$F(3, 593) = 1.27, p > .05$], mesleki ağ gelen bağlantı [$F(3, 593) = 1.31, p > .05$] ve mesleki ağ boyutu [$F(3, 593) = 1.51, p > .05$] açısından yaş değişkenine göre anlamlı farklılıklar yer almamaktadır.

Bununla birlikte katılımcıların, bireysel görsel ağ algısı [$F(3, 593) = 3.08, p < .05$], arkadaşlık ağı boyutu [$F(3, 593) = 2.95, p < .05$] ve mesleki ağ giden bağlantı [$F(3, 593) = 3.89, p < .05$] boyutlarında yaşa göre anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bireysel görsel ağ bakımından 31-40 yaş arası katılımcıların ve 41-50 yaş arasındaki katılımcıların 51 ve üzeri yaştakilere göre daha olumlu algılara sahip oldukları görülmektedir. Başka bir ifadeyle genç öğretmenler kendilerini okulun sosyal ağında daha iyi konumlandırmaktadır.

Arkadaşlık ağı boyutu açısından 21-30 yaş arasındaki katılımcıların, 41-50 yaş ve 51 ve üzeri yaştaki katılımcılara göre daha yüksek sayıda arkadaşlık ilişkisi örüntüsüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum genç öğretmenlerin okulun sosyal ağından yararlanma ve ağın mevcut yapısını etkileme açısından yaş olarak büyük olanlara kıyasla daha fazla potansiyele sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Mesleki ağ giden bağlantı sayısı açısından 21-30 yaş arasındaki öğretmenlerin 51 ve üzeri yaştakilere göre daha düşük sayıda doğrudan bağlantıya sahip oldukları görülmektedir. Başka bir ifadeyle yaşça büyük öğretmenlere mesleki açıdan okullarda daha fazla danışılmaktadır. Bu durum yaşça büyük öğretmenlerin mesleki tecrübelerinden ve uygulamaya yönelik pratik önerilerinin diğer öğretmenler tarafından önemsendiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 14'te katılımcıların kıdemlerine göre sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ ve bazı sosyal ağ değişkenlerine yönelik algılarına göre betimsel veriler yer almaktadır.

Tablo 14
Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Kıdeme Göre Betimsel Verileri

Değişkenler	I. 1-10 (n = 194)		II. 11-20 (n = 267)		III. 21 ve üzeri (n = 136)	
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
İlişkiyi değerlendirme	3.94	.64	3.94	.64	4.04	.59
Bağlantı kurma isteği	4.22	.50	4.20	.56	4.33	.48
Doğru ilişki kurduğuna inanma	4.04	.66	4.02	.77	4.07	.72
Bireysel GAA	3.09	.61	3.05	.62	3.19	.67
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	2.34	1.81	2.20	1.79	2.25	1.92
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	2.29	2.05	2.30	2.11	1.99	1.83
Arkadaşlık ağı boyutu	4.23	2.79	3.80	2.68	3.89	2.65
Mesleki ağ giden bağlantı	3.28	1.94	2.91	1.63	2.93	1.94
Mesleki ağ gelen bağlantı	3.05	3.10	3.17	3.22	2.77	2.47
Mesleki ağ boyutu	5.48	3.30	5.16	3.32	5.05	2.97

Tablo 14'te görüldüğü gibi katılımcıların sosyal ağ eğilimleri kıdem gruplarına göre benzerlik göstermektedir. İlişkiyi değerlendirme boyutunda 21 ve üzeri yıl kıdeme sahip olan katılımcıların ($\bar{X} = 4.04$) daha az kıdeme sahip olanlara göre daha olumlu algıya sahip oldukları görülmektedir. Bağlantı kurma isteği boyutunda ($\bar{X} = 4.33$) ve doğru ilişki kurduğuna inanma ($\bar{X} = 4.07$) boyutunda 21 ve üzeri yıl kıdeme sahip olanlar, daha az kıdeme sahip olanlar göre daha olumlu algılara sahiptir. Bireysel görsel ağ algıları bakımından 21 ve üzeri yıl kıdeme sahip olanlar ($\bar{X} = 3.19$), daha az kıdeme sahip olanlara göre daha olumlu algılara sahiptir. Sosyal ağ değişkenlerine göre katılımcıların algıları incelendiğinde, 11-20 yıl kıdeme sahip olanlar ($\bar{X} = 2.20$) ve 21 ve üzeri yıl kıdeme sahip

olanlar ($\bar{X} = 2.25$), 1-10 yıl arasında kıdeme sahip katılımcılara göre ($\bar{X} = 2.34$) daha az arkadaşlık ağı giden bağlantı sayısına sahiptir. Başka bir anlatımla kıdemi daha az olan katılımcıların arkadaşlık ağındaki kişilere danışma eğilimleri daha kıdemlilere göre yüksektir. Arkadaşlık ağı gelen bağlantı bakımından kıdem değişkenine göre katılımcıların özellikleri benzerlik göstermektedir. Arkadaşlık ağının boyutu açısından, 1-10 yıl arası kıdeme sahip olanların ($\bar{X} = 4.23$), daha kıdemlilere göre belirgin bir şekilde daha büyük bir ağ oluşturduğu anlaşılmaktadır. Mesleki ağ açısından kıdem değişkenine göre farklılıklar incelendiğinde 1-10 yıl arası kıdeme sahip olanların giden bağlantı sayılarının ($\bar{X} = 3.28$), 11-20 yıl arası kıdeme sahip olanlar ($\bar{X} = 2.91$) ve 21 ve üzeri kıdeme sahip olanlara göre ($\bar{X} = 2.93$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Mesleki ağ gelen bağlantı sayıları dikkate alındığında 11-20 yıl arası kıdeme sahip olanların ($\bar{X} = 3.17$) en yüksek düzeyde danışılan grup olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1-10 yıl arası kıdeme sahip olanların ($\bar{X} = 3.05$), 21 ve üzeri kıdeme sahip katılımcılara göre ($\bar{X} = 2.77$) mesleki bakımdan daha yüksek oranda kaynak olarak görülmesi şaşırtıcı bir bulgudur. Bu durum, genç öğretmenlerin, okullarda öğretimin iyileştirilmesi açısından daha fazla inisiyatif ve sorumluluk verilmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilir. Son olarak mesleki ağ boyutu açısından 1-10 yıl arası kıdeme sahip katılımcıların ($\bar{X} = 5.48$), 11-20 yıl arası katılımcılara ($\bar{X} = 5.16$) ve 21 yıl ve üzeri katılımcılara göre ($\bar{X} = 5.05$) daha avantajlı oldukları görülmektedir.

Tablo 15'te katılımcıların sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve bazı sosyal ağ değişkenlerinin kıdeme göre ANOVA analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 15

Sosyal Ağ Eğilimleri Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P	Fark
İlişkiyi değerlendirme	Gruplar arası	1.140	3	.570	1.446	.236	-
	Gruplar içi	234.063	593	.394			
	Toplam	235.203	596				
Bağlantı kurma isteği	Gruplar arası	1.473	3	.737	2.649	.072	-
	Gruplar içi	165.153	593	.278			
	Toplam	166.626	596				
Doğru ilişki kurduğuna inanma	Gruplar arası	.194	3	.097	.183	.832	-
	Gruplar içi	313.720	593	.528			
	Toplam	313.914	596				
Bireysel GAA	Gruplar arası	1.649	3	.825	2.097	.124	-
	Gruplar içi	233.594	593	.393			
	Toplam	235.243	596				
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	Gruplar arası	2.263	3	1.132	.338	.713	-
	Gruplar içi	1989.526	593	3.349			
	Toplam	1991.789	596				
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	Gruplar arası	9.470	3	4.735	1.145	.319	-
	Gruplar içi	2456.453	593	4.135			
	Toplam	2465.923	596				
Arkadaşlık ağı boyutu	Gruplar arası	20.875	3	10.438	1.422	.242	-
	Gruplar içi	4359.239	593	7.339			
	Toplam	4380.114	596				
Mesleki ağ giden bağlantı	Gruplar arası	17.791	3	8.895	2.715	.067	-
	Gruplar içi	1946.471	593	3.277			
	Toplam	1964.261	596				
Mesleki ağ gelen bağlantı	Gruplar arası	14.460	3	7.230	.790	.454	-
	Gruplar içi	5435.493	593	9.151			
	Toplam	5449.953	596				
Mesleki ağ boyutu	Gruplar arası	17.940	3	8.970	.854	.426	-
	Gruplar içi	6237.842	593	10.501		.236	
	Toplam	6255.782	596	.570			

Tablo 15 incelendiğinde katılımcıların ilişkiyi değerlendirme [$F(3, 593) = 1.446, p > .05$], bağlantı kurma isteği [$F(3, 593) = 2.649, p > .05$], doğru ilişki kurduğuna inanma [$F(3, 593) = .183, p > .05$], bireysel görsel ağ algısı [$F(3, 593) = 2.097, p > .05$], arkadaşlık ağı giden bağlantı [$F(3, 593) = .338, p > .05$], arkadaşlık ağı gelen bağlantı [$F(3, 593) = 1.145, p > .05$], mesleki ağ giden bağlantı [$F(3, 593) = 2.715, p > .05$], mesleki ağ gelen bağlantı [$F(3, 593) = .790, p > .05$] ve mesleki ağ boyutu [$F(3, 593) = .854, p > .05$] açısından kıdem değişkenine göre anlamlı farklılıklar yer almamaktadır. Başka bir anlatımla sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve okulun sosyal ağına yönelik değişkenler bakımından farklı kıdeme sahip katılımcıların algıları benzerlik göstermektedir.

Tablo 16’da katılımcıların okuldaki hizmet sürelerine göre sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ ve bazı sosyal ağ değişkenlerine yönelik algılarına göre betimsel veriler yer almaktadır.

Tablo 16

Sosyal Ağ Eğilimleri, Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Okuldaki Hizmet Süresine Göre Betimsel Verileri

Değişkenler	I. 1-5 yıl (n = 446)		II. 6-10 (n = 96)		III. 11 yıl ve üzeri (n = 55)	
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
İlişkiyi değerlendirme	3.96	.64	3.91	.63	4.06	.51
Bağlantı kurma isteği	4.25	.51	4.15	.63	4.24	.48
Doğru ilişki kurduğuna inanma	4.04	.73	3.97	.76	4.12	.63
Bireysel GAA	3.08	.63	3.02	.62	3.31	.60
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	2.28	1.88	2.28	1.63	2.32	1.71
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	2.26	2.10	2.07	1.92	2.12	1.60
Arkadaşlık ağı boyutu	4.04	2.85	3.77	2.28	3.61	2.12
Mesleki ağ giden bağlantı	3.10	1.80	2.75	1.76	3.10	1.97
Mesleki ağ gelen bağlantı	3.07	2.94	2.87	3.48	3.10	2.80
Mesleki ağ boyutu	5.37	3.22	4.65	3.47	5.25	2.85

Tablo 16'ya göre katılımcıların sosyal ağ eğilimleri okuldaki hizmet sürelerine göre benzerlik göstermektedir. İlişkiyi değerlendirme boyutunda 11 ve üzeri yıl hizmet süresine sahip olan katılımcıların ($\bar{X} = 4.06$), daha az kıdeme sahip olanlara göre daha olumlu algıya sahip oldukları görülmektedir. Bağlantı kurma isteği boyutunda 1-5 yıl ($\bar{X} = 4.25$) hizmet süresine sahip olanların algıları en yüksektir. Bununla birlikte doğru ilişki kurduğuna inanma boyutunda 11 ve üzeri yıl hizmet süresine sahip olan katılımcıların algıları ($\bar{X} = 4.12$), diğer gruptakilere göre daha yüksektir. Bireysel görsel ağ algıları bakımından 11 ve üzeri yıl aynı okulda hizmet süresine sahip olanlar ($\bar{X} = 3.31$), diğer katılımcılara göre daha olumlu algılara sahiptir. Sosyal ağ değişkenlerine göre katılımcıların algıları incelendiğinde, arkadaşlık ağı bağlamında hizmet süresi 1-5 yıl olan grup ile 6-10 yıl hizmet süresi grubunun giden bağlantıları ($\bar{X} = 2.28$) ortalama olarak aynıdır. Arkadaşlık ağına gelen bağlantı açısından 1-5 yıl hizmet süresine sahip olalar en yüksek ($\bar{X} = 2.26$), 6-10 yıl hizmet süresine sahip olanlar ise en düşük ($\bar{X} = 2.07$) ortalama değerlere sahiptirler. Arkadaşlık ağı açısından aynı okulda 1-5 yıl görev yapanların en büyük ($\bar{X} = 4.04$), 11 yıl ve üzeri görev yapanların ise en küçük ($\bar{X} = 3.61$) boyutta sosyal ağa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Mesleki ağ giden bağlantı kapsamında 1-5 yıl ve 11 yıl ve üzeri hizmet süresi grubu ($\bar{X} = 3.10$) aynı ortalamaya sahiptir. Araştırma bulguları, mesleki ağ gelen bağlantı açısından değerlendirildiğinde, 11 yıl ve üzeri hizmet süresi grubunun ($\bar{X} = 3.10$), 1-5 yıl hizmet süresine sahip olanlar ile benzer ($\bar{X} = 3.07$) ve 6-10 yıl hizmet süresine sahip olanlardan yüksek ($\bar{X} = 2.87$) oranda mesleki bakımından danışılan kişiler olduklarını ortaya koymaktadır. Mesleki ağın genişliği bakımından farklı hizmet süresine sahip öğretmenlerin dağılımları incelendiğinde 1-5 yıl hizmet süresi grubunun ($\bar{X} = 5.37$), 11 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip olanlar ile ($\bar{X} = 5.25$) benzer, 6-10 yıl hizmet süresindekilerden ise ($\bar{X} = 4.65$)

yüksek bir sosyal sermayeye erişimlerinin oldukları anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle okuldaki mesleki sosyal ağlar erişim bakımından en avantajlı grup 1-5 yıl arasında hizmet süresine sahip olan gruptur.

Tablo 17’de katılımcıların sosyal ağ eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve bazı sosyal ağ değişkenlerinin okuldaki hizmet süresine göre ANOVA analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 17

Sosyal Ağ Eğilimleri Bireysel Görsel Ağ Algıları ve Bazı Sosyal Ağ Değişkenlerinin Hizmet Süresine Göre ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P	Fark (TUKEY)
İlişkiyi değerlendirme	Gruplar arası	.854	3	.427	1.083	.34	-
	Gruplar içi	234.349	593	.395			
	Toplam	235.203	596				
Bağlantı kurma isteği	Gruplar arası	1.082	3	.541	1.941	.14	-
	Gruplar içi	165.544	593	.279			
	Toplam	166.626	596				
Doğru ilişki kurduğuna inanma	Gruplar arası	.804	3	.402	.763	.47	-
	Gruplar içi	313.110	593	.527			
	Toplam	313.914	596				
Bireysel GAA	Gruplar arası	3.230	3	1.615	4.135	.01	I-III II-III
	Gruplar içi	232.013	593	.391			
	Toplam	235.243	596				
Arkadaşlık ağı giden bağlantı	Gruplar arası	2.755	3	1.378	.411	.66	-
	Gruplar içi	1989.034	593	3.349			
	Toplam	1991.789	596				
Arkadaşlık ağı gelen bağlantı	Gruplar arası	3.611	3	1.806	.436	.65	-
	Gruplar içi	2462.312	593	4.145			
	Toplam	2465.923	596				
Arkadaşlık ağı boyutu	Gruplar arası	13.071	3	6.535	.889	.41	-
	Gruplar içi	4367.043	593	7.352			
	Toplam	4380.114	596				
Mesleki ağ giden bağlantı	Gruplar arası	9.620	3	4.810	1.462	.23	-
	Gruplar içi	1954.641	593	3.291			
	Toplam	1964.261	596				
Mesleki ağ gelen bağlantı	Gruplar arası	3.262	3	1.631	.178	.84	-
	Gruplar içi	5446.691	593	9.170			
	Toplam	5449.953	596				
Mesleki ağ boyutu	Gruplar arası	39.995	3	19.997	1.911	.15	
	Gruplar içi	6215.788	593	10.464			
	Toplam	6255.782	596				

Tablo 17 incelendiğinde katılımcıların ilişkiyi değerlendirme [$F(3, 593) = .339, p > .05$], bağlantı kurma isteği [$F(3, 593) = .144, p > .05$], doğru ilişki kurduğuna inanma [$F(3, 593) = .763, p > .05$], arkadaşlık ağı giden bağlantı [$F(3, 593) = .411, p > .05$], arkadaşlık ağı gelen bağlantı [$F(3, 593) = .436, p > .05$], arkadaşlık ağı boyutu [$F(3, 593) = .889, p > .05$], mesleki ağ giden bağlantı [$F(3, 593) = 1.462, p > .05$], mesleki ağ gelen bağlantı [$F(3, 593) = .178, p > .05$] ve mesleki ağ boyutu [$F(3, 593) = 1.911, p > .05$] açısından okuldaki hizmet süresi değişkenine göre anlamlı farklılıklar yer almamaktadır. Başka bir anlatımla sosyal ağ

eğilimleri, bireysel görsel ağ algıları ve okulun sosyal ağına yönelik değişkenler bakımından farklı hizmet süresine sahip katılımcıların algıları benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte bireysel görsel ağ algısı açısından okuldaki hizmet süresine göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur [$F(3, 593) = 4.135, p < .05$]. Aynı okulda 11 yıl ve üzeri hizmet süresi bulunan katılımcıların daha az hizmet süresine sahip olanlarla kıyaslandığında bireysel görsel ağ algılarının daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle aynı okulda daha fazla çalışan katılımcılar okulun sosyal ağındaki yerlerini daha iyi konumlandırmaktadırlar.

4.4. Okul Düzeyinde Mesleki Ağ ve Arkadaşlık Ağlarının Sosyal Ağ Değişkenlerine Göre Ortalama Değerlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın okul düzeyindeki bulguları 14 ilkokul ve 14 ortaokul olmak üzere 28 okuldan elde edilmiştir. Tablo 18’de okulların sosyal ağ yapılarına yönelik değişkenlere ilişkin betimsel veriler yer almaktadır.

Tablo 18
Okulların Bazı Değişkenlere Göre Betimsel Verileri

	<i>n</i>	$\overline{X}$		<i>S</i>		Min.		Maks.	
		MA	AA	MA	AA	MA	AA	MA	AA
Yoğunluk	28	.16	.13	.01	.01	.07	.04	.32	.32
Karşılıklılık	28	.19	.20	.11	.14	.02	.01	.35	.54
Merkezileşme	28	.19	.21	.11	.13	.08	.01	.58	.70
Ortalama mesafe	28	2.53	2.56	.48	.61	1.8	1.5	3.6	3.8
Çalışan sayısı	28	21.32		10.19		9		48	
Görsel Ağ Ölçeği	28	3.29		.051		2.77		4.00	
MA: Mesleki Ağ AA: Arkadaşlık Ağı									

Tablo 18 incelendiğinde mesleki ağların arkadaşlık ağlarına göre daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal ağlarda yoğunluk, ağda yer alan aktörlerin birbirleriyle etkileşimlerinin sıklığının bir ölçüsü olduğundan, bu durum mesleki ağların, arkadaşlık ağlarına göre daha yoğun olması öğretmenlerin okuldaki etkileşimlerinin işe dönük olduğu şeklinde yorumlanabilir. Karşılıklılık, sosyal ağda bireylerin iki yönlü olarak etkileşim kurmalarını ifade etmektedir. Başka bir anlatımla ağda yer alan ve etkileşim halinde olan her iki aktöründe birbirini kaynak olarak görmesi durumudur. Karşılıklılık arkadaşlık ağında daha yüksek görünmekte ve .54 seviyesine kadar çıkmaktadır. Öğretmenlerin meslektaşlarını arkadaş olarak görmeleri genellikle çift yönlü bir algı iken; eğitim-öğretim konularında kaynak olarak görmeleri tek yönlü bir algıdır. Merkezileşme bir sosyal ağda bir

ya da birkaç kişinin etrafında ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Bu durum bazı avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir. Öncelikle okulda, katılımcı yönetim anlayışı ve dağıtımçı liderlik gibi kavramların önemini vurgulayan yaklaşımlara göre okul bir kişinin yetki ve sorumluluğuna bırakılmayacak kadar karmaşık bir örgüttür. Bu bağlamda okulda gücün ve yetkinin dağıtılması durumunda merkezileşmenin azalması beklenmektedir. Öte yandan sosyal ağda önemli bir konumu işgal eden ve aynı zamanda etkili bir öğretim liderli olan biri okulu değiştirme ve dönüştürmeye liderlik edebilir. Araştırma bulgularına göre okullarda arkadaşlık ağındaki merkezileşme, mesleki ağdaki merkezileşmeye göre daha yüksektir. Bunun anlamı, arkadaş grupları açısından bazı çalışanların liderlik ettiği durumların mesleki ağa göre daha belirgin olmasıdır. Ortalama mesafe, bir sosyal ağda rastgele seçilen iki kişinin arasındaki sosyal mesafenin ölçüsüdür. Özellikle büyük örgütlerde ortalama mesafe farklı birimlerdeki çalışanların herhangi bir anda iş birliği yapabilmeleri bakımından oldukça önemli görülmektedir. Görece daha az sayıda çalışan sayısına sahip okullar açısından, ortalama mesafe kavramı yoğunluk kavramıyla birlikte ağdaki bağlantıların gücüne ilişkin fikir vermektedir. Araştırma bulgularına göre mesleki ağdaki ortalama mesafe, arkadaşlık ağına göre daha kısadır. Söz konusu değer okula ilişkin değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiğinden standart sapma değeri oldukça yüksek çıkmıştır. Bu durum kitlesel araştırmalar ile okula özgü farklılıkların ortaya çıkartılmasının zorlukları bakımından oldukça önemli bir bulgudur. Araştırma örnekleminde yer alan okullardaki çalışan sayıları 9 ile 48 arasında değişmektedir. Okul düzeyinde toplanabilir puanların elde edildiği görsel ağ ölçeğinin örgütsel boyutunda alınan puanlar incelendiğinde, en düşük ortalamanın 2.77, en yüksek ortalamanın ise 4.00 olduğu görülmektedir.

4.5. Okul Düzeyinde Sosyal Ağ Değişkenleri ile Örgütsel Görsel Ağ Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Tablo 19’da okul düzeyinde sosyal ağ değişkenleri ile örgütsel görsel ağ algı düzeyleri arasındaki ilişkilere yönelik korelasyon tablosu yer almaktadır.

Tablo 19

Okul Düzeyinde Sosyal Ağ Değişkenleri ile Örgütsel Görsel Ağ Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	$\bar{X}$	sd	Min.	Maks.	1a	1b	1c	2a	2b	2c	3
1. Mesleki Ağ											
a) Yoğunluk	.16	.06	.07	.32	-	.34	.51**	.86**	.62**	.43*	.13
b) Merkezileşme	.19	.11	.08	.58		-	.35	.34	.24	.44*	.37
c) Karşılıklılık	.19	.11	.02	.35			-	.34	.42*	.66*	.14
2. Arkadaşlık Ağı											
d) Yoğunluk	.13	.06	.04	.32				-	.68**	.38*	.09
e) Merkezileşme	.21	.13	.00	.70					-	.45	.21
f) Karşılıklılık	.20	.14	.00	.54						-	.01
3. Örgütsel görsel ağ algısı	3.29	.27	2.77	4.00							-

*p < .05

**p < .01

Okul düzeyinde sosyal ağ değişkenleri ile örgütsel görsel ağ algıları arasındaki ilişkileri gösteren tablo incelendiğinde, bütün değişkenler arasındaki ilişkilerin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu görülmektedir. Mesleki ağ yoğunluğu ile arkadaşlık ağı yoğunluğu arasında ($r = .86, p < .01$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle bir okulda yoğun arkadaşlık ilişkilerin var olması ile yoğun mesleki iş birliğinin gelişmesi arasında ilişkiler mevcuttur. Bununla birlikte mesleki ağın yoğunluğu ile merkezileşme düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($r = .34, p > .01$). Bu bulgu mesleki etkileşimin yoğunluğunun artması ile ağda bazı aktörlerin ön plana çıkma durumunu azaldığı ve ağda yerleşme olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumda ağın daha fazla aktörün etkili olabildiği ideal bir forma dönüşmesi beklenebilir. Mesleki ağdaki yoğunluk ile karşılıklılık arasındaki pozitif yönlü ve anlamlı ilişki ($r = .51, p < .01$) ağda etkileşimlerin artması ile meslektaşların birbirlerini karşılıklı olarak kaynak konumunda görme eğilimlerinin arttığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda mesleki öğrenme ortamı olarak kurgulanan bir okulda öğretmenlerin daha çok etkileşime girmeleri sonucunda her öğretmenin diğerlerinden öğrenen ve diğerlerine kaynak sağlayan konumda olması, sosyal ağın okulun amaçlarına uygun bir şekilde gelişmesi bakımından önemlidir. Arkadaşlık ağında yoğunluk ile merkezileşme düzeyi arasında pozitif yönlü ve yüksek düzeyde anlamlı ilişki mevcuttur ($r = .68, p < .01$). Bu durum arkadaşlık ilişkilerinin yoğunlaşması ile arkadaşlık ağında bazı aktörlerin daha merkezi konuma yükseldiği şeklinde yorumlanabilir.

Arkadaşlık ağındaki yoğunluk ile karşılıklık arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .38, p < .05$). Bu bulgu arkadaşlık ağındaki ilişkilerin artması ile karşılıklı kurulan bağlantıların da artma eğilimi göstereceği şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların örgütsel görsel ağ algıları ile mesleki ve arkadaşlık ağına ilişkin değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır.

4.6. Okullarda Mesleki Ağlar, Arkadaşlık Ağları ve Bazı Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Tablo 20’de Mesleki ve arkadaşlık ağı ile katılımcıların bazı demografik özelliklerine yönelik QAP analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 20

Mesleki Ağ ve Arkadaşlık Ağı ile Katılımcıların Bazı Demografik Özelliklerine Yönelik QAP Analizi Sonuçları

Okullar	Mesleki-Arkadaşlık	Yaş		Kıdem		Hizmet Süresi		Cinsiyet		Görev	
		MA	AA	MA	AA	MA	AA	MA	AA	MA	AA
1. Okul	.25*	.03	.02	.02	.02	.10*	.04	.17*	.17*	.08	.10
2. Okul	.20*	-.02	.03	-.06	.05	.08	.01	.18*	.27*	-.14	.02
3. Okul	.26*	-.01	.01	-.01	.02	.05	.04	.12*	.17*	.01	.01
4. Okul	.37*	-.03	.03	.04	.02	.12*	.03	.29*	.30*	.03	.09
5. Okul	.40*	.04	.11	.03	.14*	.13*	.01	.03	.12*	.12*	.11
6. Okul	.59*	.05	.04	.08	.06	.02	.01	.21*	.26*	.10*	.11*
7. Okul	.43*	-.01	-.01	.03	.06	.11*	.07	.37*	.38*	.19*	.18*
8. Okul	.64*	-.02	-.01	-.04	.01	.04	.02	.15*	.18*	.02	.01
9. Okul	.39*	.05	.03	.03	.02	.01	.04	.11*	.16*	-.01	.01
10. Okul	.63*	-.06	-.02	-.02	.01	.08	.01	.10*	.31*	-.03	.20
11. Okul	.72*	-.07	.03	-.08	.03	.02	.03	.20*	.24*	.01	.12
12. Okul	.33*	.01	.02	.10	.06	.22*	.17	.14*	.16*	-.30*	.11*
13. Okul	.48*	-.12*	.01	-.14*	.02	.10	.06	.05	.20	-.14*	.02
14. Okul	.36*	.03	.04	.07	.11	.07	.09	.02	.21*	.02	-.05
15. Okul	-.21	-.02	.03	.01	-.09	.10	.17*	-.12	-.11	.04	.07
16. Okul	.35*	.06	.04	.05	.07	.02	.04	.17*	.16*	-.03	.01
17. Okul	.11	-.04	-.03	-.03	-.03	.04	-.02	-.02	.06	-.01	.06
18. Okul	-.08	.03	.03	.09	.08	.11	.13*	.12*	.14*	.04	.02
19. Okul	-.10	.03	.05	.15*	.21*	-.02	-.03	.08	.24*	.11*	.05
20. Okul	.74*	-.02	-.01	-.02	.01	.03	.02	.04	.16*	-.03	.01
21. Okul	.34*	-.05	.03	-.03	.02	.02	.01	.37*	.39*	.01	.06
22. Okul	.28*	.01	.11	-.02	.10	-.01	-.01	-.02	-.04	.01	.02
23. Okul	.50*	-.03	.09	-.02	.10	-.01	-.01	.31*	.33*	.01	.10
24. Okul	.48*	-.18*	-.09	.25	.07	-.18	-.10	.12	.18*	.12	.18
25. Okul	.27*	-.17*	-.04	-.17*	-.04	.04	.03	-.21*	.15*	-.23*	.12
26. Okul	.47*	.02	-.01	.01	.01	-.04	-.05	-.02	.02	.03	.06
27. Okul	.46*	.01	-.03	.05	.02	.17*	-.12*	-.10	-.10	-.11	.04
28. Okul	.56*	.04	.06	.04	.02	-.03	-.06	.03	-.11	-.01	.01

$p < .05$

MA: Mesleki Ağ

AA: Arkadaşlık Ağı

QAP analizi (Karesel Atama Prosedürü) ile farklı sosyal ağlar arasındaki benzerlik düzeyleri incelenmektedir (Borgatti, Martin, Everett ve Freeman, 2002). Sosyal ağ matrisleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi için verilerin birbirinden bağımsızlığı varsayımını

kullanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılamamaktadır. Bunun nedeni sosyal ağ verilerinin birbirinden bağımsız olmamasıdır. Bu nedenler iki veya daha fazla sosyal ağ arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla QAP analizi kullanılmaktadır. QAP analizinde sosyal ağ matrisinde yer alan her bir aktör için farklı ağlardaki algılarına yönelik satır ve sütunlardan elde edilen değerler karşılaştırılmaktadır. Mevcut çalışmada mesleki ve arkadaşlık ağı olmak üzere iki sosyal ağa ilişkin veri toplanmıştır. Bununla birlikte katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin veriler matris şekline getirilmiştir. Bu sayede farklı demografik değişkenler ile sosyal ağlar arasında QAP analizi yapılması mümkün olmuştur. Tablo 22’de uygulama yapılan 28 okul için mesleki ağ ve arkadaşlık ağı arasındaki ilişkiler hesaplanmıştır. Buna göre uygulama yapılan okullardan üç tanesinde mesleki ağ ve arkadaşlık ağı arasında negatif korelasyon bulunsa da bu değerler anlamlı değildir. Bununla birlikte pozitif yönlü ve anlamsız korelasyon gösteren bir okul da mevcuttur. Söz konusu okullardaki farklılıklara yönelik ayrı bir çalışma yapılması yerinde olacaktır. Okulların önemli bir bölümü için mesleki ağ ve arkadaşlık ağı birbiriyle ilişkilidir. Mesleki ağ ve arkadaşlık ağı arasındaki, beş okul arasında düşük düzeyde, on yedi okulda orta düzeyde ve iki okulda yüksek düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu durum mesleki etkileşim ve arkadaşlığın birbirini desteklediğini empirik olarak ortaya koymaktadır.

Demografik değişkenlerin sosyal ağ ile ilişkileri incelendiğinde, mesleki ağlar ile yaş değişkeni arasında üç okul açısından düşük düzeyde ve negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu durum mesleki ilişki kurulması bakımından yaşı öğretmenler açısından belirleyici bir değişken olmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışmaya dâhil edilen okulların genelinde mesleki ağ ile yaş arasında istatistiki olarak anlamlı olmasa da negatif yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu durum öğretmenlerin mesleki ilişki kurmaları ile yaşları arasındaki bir asimetriye işaret etmektedir. Arkadaşlık ağı açısından yaş değişkeni anlamlı olmamakla birlikte genellikle pozitif yönlüdür. Bu durum yakın yaşlardaki öğretmenlerin birbirleriyle arkadaşlık ilişkileri geliştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Yaş açısından katılımcıların sosyal ağdaki eğilimler ele alındığında, kendi yaşlarına yakın olmasa da mesleki deneyimi iyi olanlara danışmanın ve kendi yaşlarına yakın olanlar ile arkadaşlık etmenin önemli olduğu görülmektedir.

Kıdem değişkeni ile okulların sosyal ağ yapıları arasındaki ilişkiler incelendiğinde mesleki ağ açısından iki okulda negatif, bir okulda pozitif olmak üzere üç okulda anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bununla birlikte okulların yarısında negatif yarısında ise pozitif yönlü ilişki eğilimi vardır. Bu durum kıdemin mesleki ilişki geliştirilmesi bakımından belirleyici bir

değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Arkadaşlık ağı açısından kıdem iki okul için pozitif yönlü ve anlamlı ilişki göstermiştir. Aynı zamanda okulların önemli bir bölümünde pozitif yönlü ilişki eğilimi vardır. Bu durum kıdemli öğretmenlerin arkadaşlık kurma eğilimlerinde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle benzer kıdem düzeyinde ve dolayısıyla yaştaki öğretmenler arkadaş olma eğilimindedir.

Hizmet süresi bakımından okulları sosyal ağ yapıları incelendiğinde, mesleki ağ açısından altı okulda pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bununla birlikte genel eğilim de pozitif yönlü ilişki yönündedir. Bu durum kıdemden farklı olarak aynı okulda belirli bir süre görev yapmanın mesleki olarak kaynaklık etme bakımından önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Mesleki ağdan daha düşük olmakla birlikte arkadaşlık ağına da hizmet süresi değişkeni iki okulda pozitif ve bir okulda negatif yönlü ilişki göstermiştir.

Cinsiyet değişkeni okulların sosyal ağ yapıları bakımından üzerinde en fazla düşünülmesi gereken değişkenlerdendir. Mesleki ağ bağlamında on beş okulda pozitif yönlü ve bir okulda negatif yönlü olmak üzere on altı okulda anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Öğretmenler hemcinslerinden öğrenme eğilimindedir. Türkiye’deki kültürel değerler ve okula yansımaları bağlamında yapılacak başka araştırmalar ile okulda farklı cinsiyetteki öğretmenlerin iş birliğini artırabilecek öneriler getirilebilir. Ancak mevcut toplumsal gerçeklik dikkate alındığında ve öğretmenlerin önemli bir bölümünün aynı cinsiyetteki öğretmenlerin mesleki rezervlerinden faydalanma eğilimleri dikkate alındığında, bu durumu iyileştirecek tedbirlerin alınması önemli görülebilir. Arkadaşlık ağı açısından yirmi bir okulda cinsiyet pozitif yönlü ve anlamlı ilişkili bulunmuştur. Bu durum açık bir şekilde öğretmenlerin aynı cinsiyetteki meslektaşlarıyla arkadaşlık kurduklarını göstermektedir. Cinsiyetle ilgili söz konusu durum çalışmanın verilerinin Ankara’da toplanması da göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye genelinde cinsiyetin öğretmenler arasındaki ilişkiler açısından rolünü daha açık bir şekilde vurgulamaktadır. Okullarda mesleki iş birliği çalışmaları ve okul geliştirme faaliyetleri düzenlenirken cinsiyete yönelik olarak öğretmenlerin varsayımları ve tutumlarını göz önüne almaksızın istenilen düzeyde başarı sağlanması oldukça zordur.

Son olarak okullarda yöneticilik görevi ile sosyal ağın yapısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Mesleki ağ açısından dört okulda pozitif yönlü ve üç okulda negatif olmak üzere yedi okulda anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu durum yönetici veya öğretmen olma ile mesleki kaynaklık etme bakımından anlamlı bir ilişkinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Başka bir ifadeyle öğretmenler açısından meslektaşlarının yönetici veya öğretmen olması mesleki olarak

danışmalarında önemli bir değişken değildir. Arkadaşlık ağı açısından katılımcıların görevleri ile üç okulda pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte genel eğilim de pozitif yönlüdür. Bu durum katılımcıların kendileriyle aynı görevi yapan meslektaşlarıyla arkadaşlık ilişkisi kurma eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

QAP analizi ile elde edilen bulgular bütüncül olarak değerlendirildiğinde, öğretmenlerin sosyal ağda diğer öğretmenlerle ilişki kurmalarında en önemli değişkenin cinsiyet olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yaş, kıdem, hizmet süresi veya yönetici olup olmama gibi değişkenlerin sosyal ağın yapısında beklenildiği kadar etkili olmadığı görülmektedir. Bu bulgu ile sosyal bilimlerde ve özellikle eğitim bilimleri çalışmalarında yoğun olarak kullanılan söz konusu değişkenlerin üzerinde düşünülmesi gerektiği sonucu çıkarılabilir. Şöyle ki, öğretmenlerin yaşı, kıdemi, hizmet süresi veya yöneticilik görevinde olup olmamaları ile mesleki etkileşimleri üzerinde belirleyici rol oynamayabilir. Sosyal ağ yaklaşımına göre bireylerin içerisinde yer aldıkları ağ, tutum, davranış, bilgi ve deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin ağdaki konumlarını belirleyen değişkenlerin, bireysel ve mesleki algıları etkileme bakımından potansiyel öneme sahip oldukları düşünülmektedir. Mevcut çalışmanın bulgularına göre okullarda mesleki ağlar ve arkadaşlık ağlarının yapısı ile bireylerin cinsiyetleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

4.7. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Görsel Ağ Algıları İle Okulun Sosyal Ağ Özellikleri Arasındaki İlişkiler

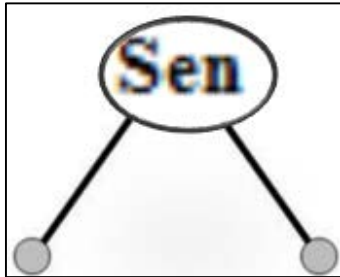
Görsel Ağ Ölçeği ile bireysel ve örgütsel boyutlarda çalışanların okulun sosyal ağ yapısına ilişkin algıları incelenmiştir. Görsel Ağ Ölçeğinde yer alan on madde, bireysel ve örgütsel alt boyutları altında çeşitli değişkenlerle ilişkili olarak daha önceki bölümlerde incelenmiştir. Bu bölümde ölçekte yer alan beşinci madde okulu bir bütün olarak sosyal ağ açısından değerlendirdiğinden bireysel ve örgütsel sosyal ağ değişkenleriyle ayrı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca katılımcıların okul düzeyinde algılarının ortalamaları alınarak, okula ilişkin sosyal ağ değişkenleriyle ilişkileri ele alınmıştır. Katılımcıların arkadaşlık ağlarında derece merkeziliği ($r = .10, p < .05$) ve yakınlık merkeziliği ($r = .13, p < .05$) değerlerinin okuldaki ilişkileri yoğun olarak tanımlamalarıyla düşük düzeyde anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların mesleki ağlarında arasındalık merkeziliği ($r = .10, p < .05$), yakınlık merkeziliği ($r = .15, p < .05$) ve derece merkeziliği ($r = .13, p < .05$) değerlerinin okuldaki ilişkileri yoğun olarak tanımlamalarıyla düşük düzeyde anlamlı ilişkili

bulunmuştur. Başka bir ifadeyle okul yöneticileri ve öğretmenlerin okulun sosyal ağ yapısına yönelik olumlu algıları ile okulun sosyal ağındaki konumları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler mevcuttur.

Görsel ağ algısının okul düzeyinde değişkenler ile ilişkisi ele alındığında, arkadaşlık ağları yoğunluğu ($r = .70, p < .05$) ve mesleki ağlarda yoğunluk ($r = .86, p < .05$) ile okuldaki ilişkileri yoğun olarak tanımlanmasıyla yüksek düzeyde pozitif ilişkilidir. Başka bir anlatımla, okul yöneticileri ve öğretmenlerin okullarındaki sosyal ağ yoğunluklarına ilişkin algıları önemli ölçüde mevcut ağdaki yoğunluk düzeyine yakındır. Bu durum yoğunluk gibi değişkenler açısından bütün okula sosyal ağ analizi yapılmasının zor olduğu durumlarda görsel ağ ölçeği kullanılarak tutarlı veriler elde edilebileceği şeklinde yorumlanabilir.

4.8. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Farklı Görüşteki Arkadaşlarını Uzlaştırma Eğilimlerinin Dağılımına Yönelik Bulgular

Aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi birbirini çok iyi tanımayan ya da birbirlerinden hoşlanmayan iki arkadaşınız olduğunu düşünün. Bu durumda zaman içerisinde tutumunuz ne olurdu?

Şekil 11. Görsel ağ ölçeği 11.madde

Görsel ağ ölçeğinin son maddesinde istatistiki analizlere dâhil edilmeyen ve betimsel olarak ifade edilecek olan on birinci maddede (Şekil 11) katılımcıların birbirlerini yeterince tanımayan ya da birbirlerinden hoşlanmayan iki arkadaşına sahip olmaları durumunda nasıl tepki verecekleri sorulmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası uzlaştırıcı rol oynayacaklarını (% 58.0), önemli bir bölümü farklı bir çaba göstermeyeceğini (% 40.9) ve çok az bir bölümü (% 1.2) ise arkadaşlarından birisi ile irtibatını kesme eğiliminde olacağını belirtmiştir. Bu maddeye verilen cevapların dağılımı incelendiğinde öğretmenlerin yarıdan fazlasının uzlaştırıcı bir rol oynama eğiliminde olması önemli bir bulgudur. Aynı zamanda katılımcıların önemli bir bölümünün herhangi bir çaba göstermeyeceğini belirtmesi özellikle Heider'in denge teorisi açısından incelenmeye değerdir. Söz konusu teoride bireyler

arasındaki ikili ilişkilerin geleceğini genellikle bireylerin biri ya da ikisini tanıyan üçüncü kişilerin tutumlarının etkileme potansiyeli taşıdığından bahsedilmektedir. Buna göre soruda öğretmenlerin birbirlerinden hoşlanmayan iki arkadaşlarından her ikisi ile de ilişkilerini koruması zor görünmektedir. Heider’ın Denge teorisine göre bu şekildeki bir üçlü ilişkinin devam edebilmesinin zor olduğunu öngörmek mümkündür.

Tablo 21’de Görsel Ağ Ölçeğinde birbirlerinden hoşlanmayan arkadaşların arasında kalınması durumunda tercih edecekleri davranış ile cinsiyet ve görev türü arasındaki kay kare testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 21

Görsel Ağ Ölçeğinde Birbirlerinden Hoşlanmayan Arkadaşlar Arasında Kalma İle Cinsiyet ve Görev Türü Arasındaki Kay Kare Testi Sonuçları

Tercihler		Cinsiyet		Görev			
		Erkek	Kadın	Yönetici	İlkokul	Ortaokul	Toplam
Uzlaştırıcı rol	n	132	214	45	100	201	346
	%	64.4	54.6	77.6	55.5	55.6	58.0
Tepkisiz	n	69	175	13	79	152	244
	%	33.6	44.6	22.4	43.8	42.3	40.9
İlişkiyi bitirme	n	4	3	0	1	6	7
	%	1.94	.76	-	.57	2.06	1.2

*Beklenen frekansı 5’in altına düşen hücre sayısı (n = 2) toplam hücrelerin yaklaşık %33’ünü oluşturduğu için bu analizde anlamlılık yorumu yapılmamış, sadece çapraz tablo olarak kullanılmıştır.

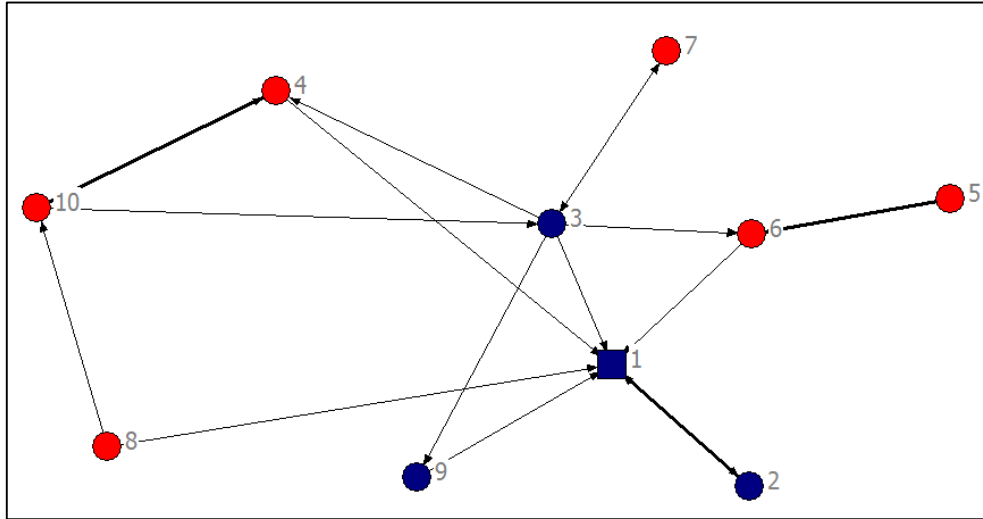
Tablo 21’e göre erkek öğretmenlerin önemli bir kısmının uzlaştırıcı rol oynadığı (% 64.4), üçte birden fazlasının herhangi bir çaba göstermediği ve oldukça az bir kısmının ise sorun yaşayan arkadaşlarından biriyle ilişkisini bitirme eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Kadın öğretmenlerin yarısından fazlası uzlaştırıcı rol oynayacağını ifade etmekte, yarısından azı herhangi bir çaba göstermeyeceğini belirtmekte ve oldukça az bir kısmı ise sorun yaşayan arkadaşlarından birisi ile ilişkisini bitirme eğiliminde olacağını ifade etmektedir. Erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre sorun yaşayan meslektaşlarını daha yüksek oranda uzlaştırma yönünde eğilim gösterdikleri görülmektedir. Bununla birlikte kadın öğretmenler erkeklere göre daha yüksek oranda tepkisiz kalmayı tercih edeceklerini ifade etmektedir.

Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin hiçbirinin sorun yaşadıklarını düşündükleri meslektaşları ile ilişkilerini bitirme yönünde cevap vermemeleri sevindirici bir bulgudur. Aynı zamanda okul yöneticilerinin önemli bir bölümünün uzlaştırıcı rol oynayacağını belirttiği ve dörtte birden azının tepkisiz kalacağını belirttiği anlaşılmaktadır. Okul yöneticilerinin büyük bölümünün uzlaştırıcı rolü tercih etmesi okulda yaşanan çatışmaların

çözümlemesinde yöneticilerin uzlaştırma sorumluluğu olduğu düşünüldüğünde sevindiricidir. Bununla birlikte okul yöneticilerinin dörtte birine yakınının, anlaşmazlık yaşayan tarafların bir araya getirilmesi konusunda tepkisiz kalacağını ifade etmesi üzerinde durulması gereken bir bulgudur. İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin sorun yaşayan meslektaşlarına yönelik eğilimleri birbirlerine benzerlik göstermekle birlikte her iki grupta da yarıdan fazlasının uzlaştırıcı rol oynadığı, yarisından azının tepkisiz kaldığı ve oldukça az kısmının ise ilişkiyi bitirme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

4.9. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Okulların Mesleki Ağları ve Arkadaşlık Ağlarındaki Konumlarına İlişkin Bulgular

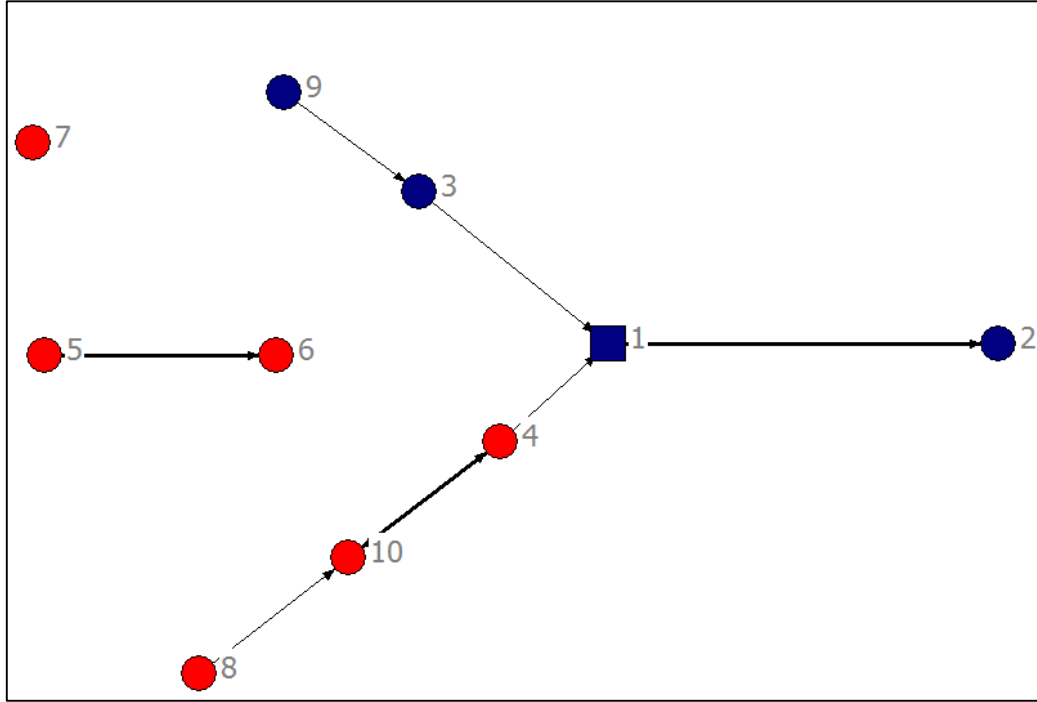
Aşağıda çalışma kapsamında sosyal ağ analizi yapılan okulların ağ haritaları verilmiştir. Ağ haritalarında kırmızı renk kadınları, mavi renk erkekleri, daireler öğretmenleri ve kareler okul yöneticilerini temsil etmektedir.

Şekil 12. A İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

A ilkokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürünün (1) okulun sosyal ağında önemli bir konumda yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte 3 numaralı öğretmen diğer öğretmenler arasında bağlantı kurmaktadır. Az sayıda öğretmenin yer aldığı okulda,

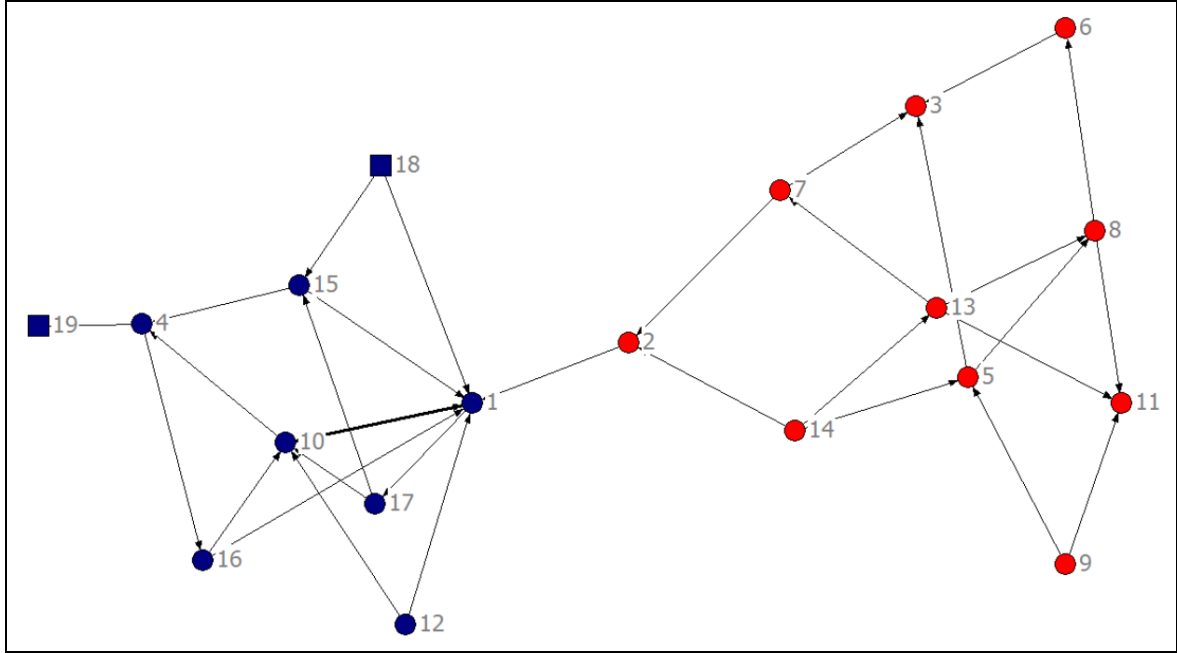
cinsiyete dayalı bir ayrışma gözlenmemektedir. 5 ve 7 numaralı öğretmenler okulun arkadaşlık ağında sadece bir bağlantı ile dâhil olmuştur.

Şekil 13. A İlkokulu mesleki sosyal ağı

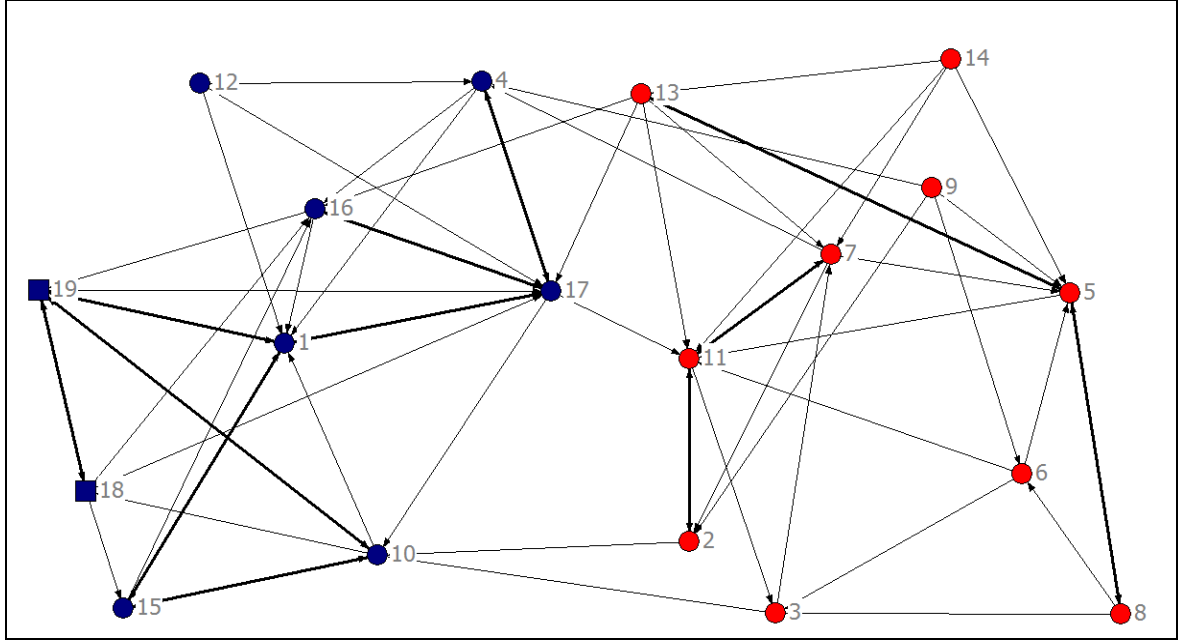
A ilkokuluna ait mesleki sosyal ağ incelendiğinde okul müdürünün (1) etkili bir konumda yer aldığı anlaşılmaktadır. Mesleki ilişkilerin oldukça ilginç bir örüntü oluşturduğu okulda öğretmenlerin mesleki olarak paylaşımlarının oldukça düşük düzeye kaldığı görülmektedir. Aynı zamanda öğretmenler arasındaki arkadaşlık ilişkileri mesleki ilişkilere göre daha yoğundur. Arkadaşlık ağında bütün çalışanlar aynı sosyal yapı içerisinde yer alırken, mesleki ağda üç farklı parçadan oluşan bir yapı elde edilmiştir. Bununla birlikte mesleki ağda 7 numaralı öğretmen diğer öğretmenler ile mesleki etkileşim içerisinde bulunmayarak izole

bir konumda yer almaktadır. 5 ve 6 numaralı öğretmenlerin kendi aralarında ilişki kurdukları ağda, 2, 8 ve 9 numaralı öğretmenler de sadece bir bağlantı ile ağda yer almaktadır.

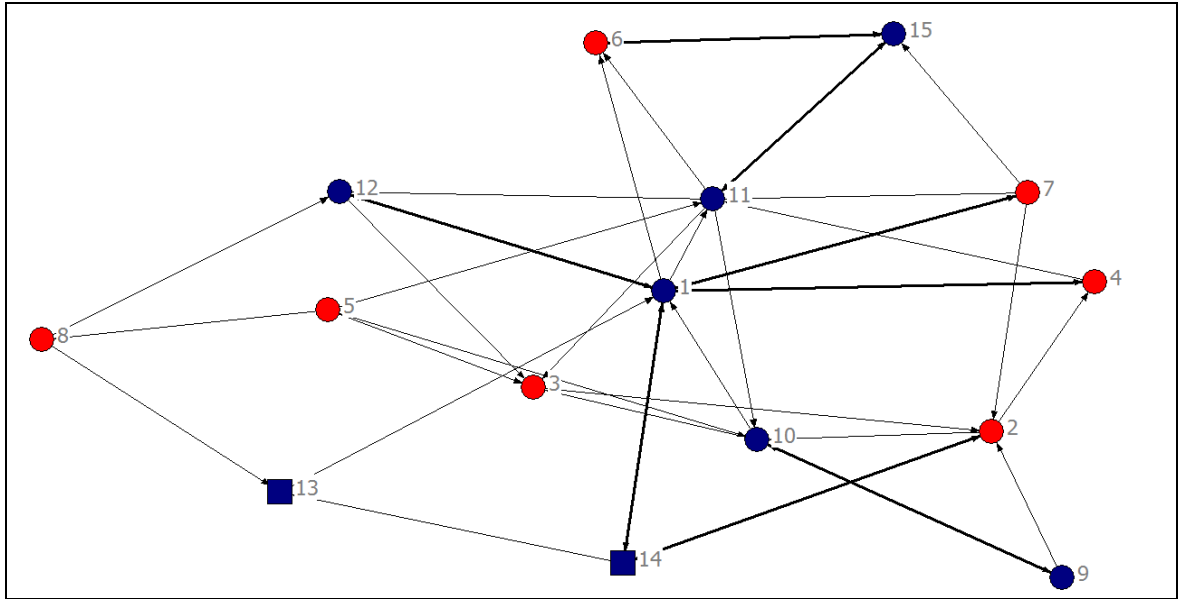
Şekil 14. B İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

Şekil 3 incelendiğinde B ilkokulunda çalışanların cinsiyete dayalı olarak iki ayrı grupta yer aldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu gruplar arasındaki iletişim 1 ve 2 numaralı aktörler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda 1 ve 2 aktörlerinin arasındaki ilişkinin kesilmesi durumunda okulda birbiriyle bağlantısı kalmayan iki farklı ağ elde edilmiş olacaktır. Bununla birlikte erkeklerin yer aldığı grupta 1 numaralı aktör önemli bir role sahipken kadınlar arasında herhangi bir aktör ön plana çıkmamaktadır. Bununla birlikte 11 numaralı aktör kadın öğretmenlerin arkadaşlık ağında popülerdir. Okul müdürü olan 18 numaralı aktör sadece iki öğretmenle doğrudan ilişki halinde, okul müdür yardımcısı olan 19 ise sadece bir öğretmenle ilişki halindedir.

Şekil 15. B İlkokulu mesleki sosyal ağ

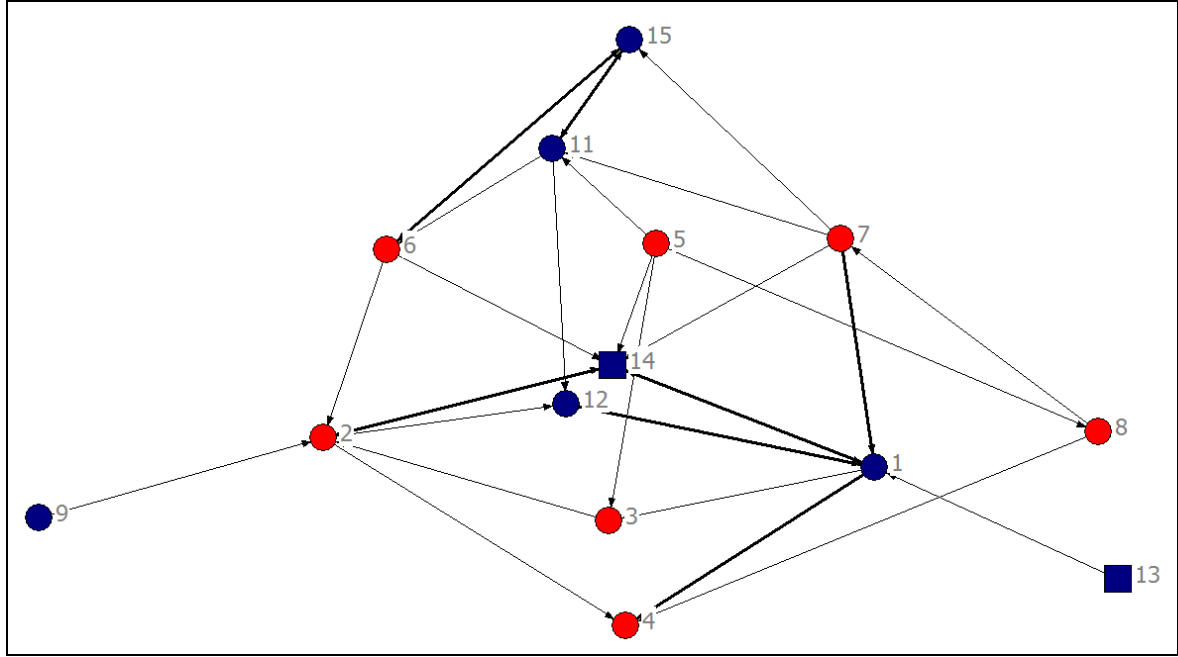
B ilkokuluna ait mesleki sosyal ağ, arkadaşlık ağına göre daha yoğundur. Okulun mesleki ağında belirgin bir şekilde kadın ve erkek öğretmenlerin ayrıştığı anlaşılmaktadır. Okul yöneticileri mesleki ağda öğretmenlere göre daha çevresel bir konumda yer almaktadır. Erkek öğretmenler arasında 1 ve 17; kadın öğretmenler arasında 11, 7 ve 5 numaralı öğretmenler merkezi konumda yer almaktadır. B ilkokulunda arkadaşlık ağına göre mesleki ağda kadın ve erkek öğretmenler arasındaki geçişkenlik daha fazladır.

Şekil 16. C İlkokulu arkadaşlık sosyal ağ

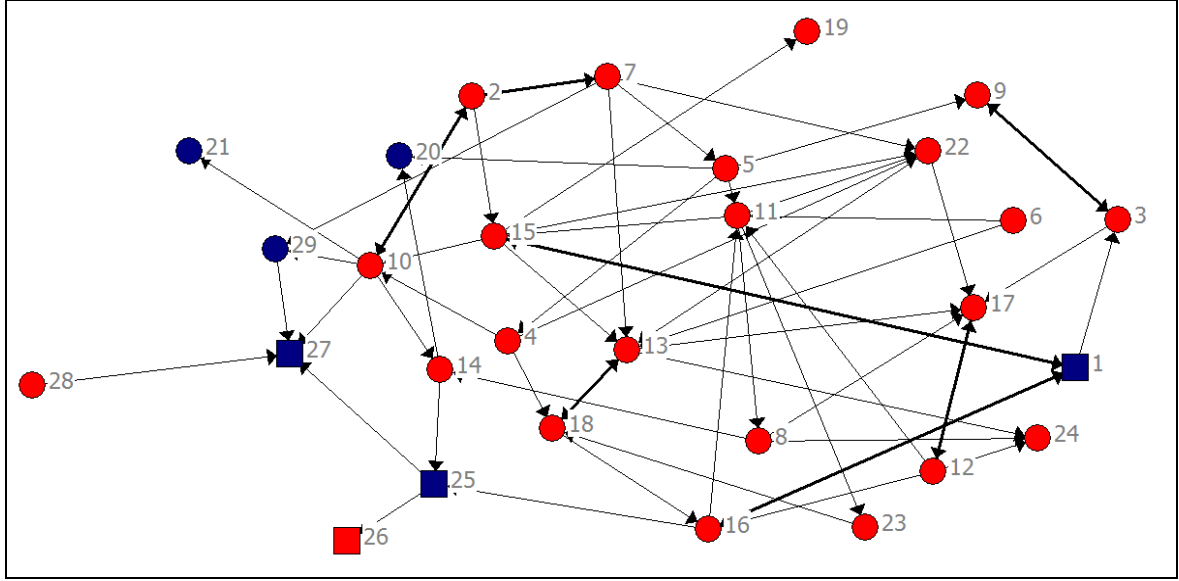
C ilkokulunda okul yöneticileri çevresel bir konum işgal etmektedir. Okul müdürü olan 14 okulda doğrudan 3 kişiyle ilişki kurmaktadır. Okulda potansiyel olarak liderlik özelliği

taşıyan aktörler arasında 1, 3, 10 ve 11 gösterilmektedir. Kadın ve erkek öğretmenler arasında nispeten heterojen bir dağılımın olduğu görülmektedir.

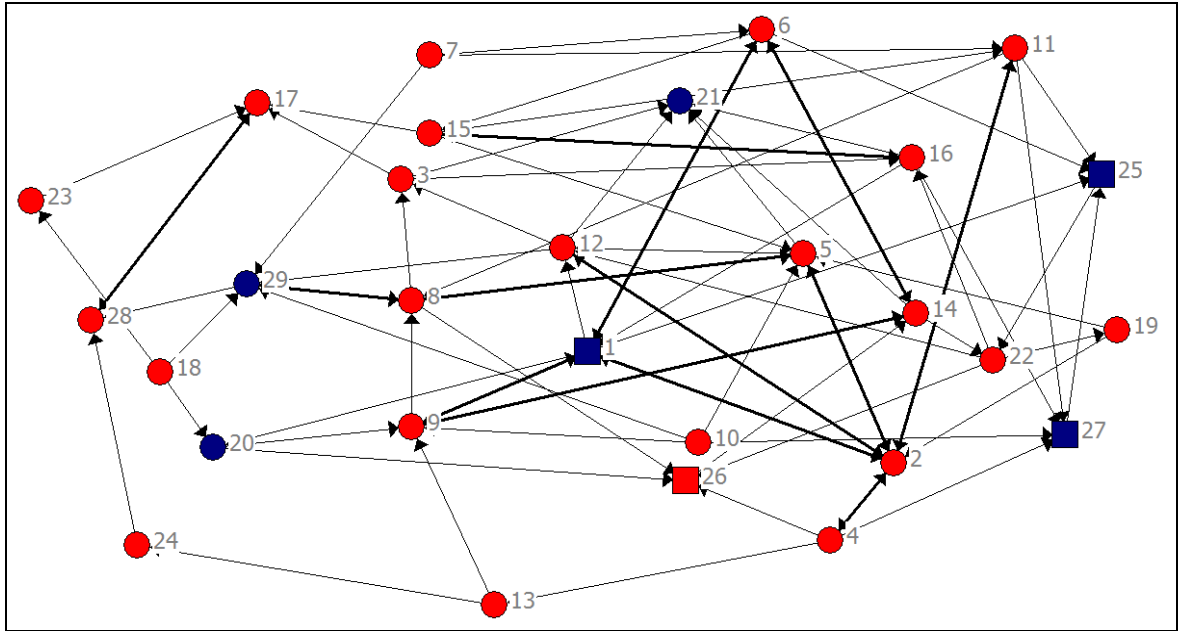
Şekil 17. C İlkokulu mesleki sosyal ağı

C ilkokulunda okul müdürünün (14) mesleki ağda okulda diğer öğretmenler tarafından danışılan bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum okul müdürünün öğretim liderliği sorumluluğu bağlamında önemli görülebilir. Bununla birlikte 1,12 ve 15 numaralı öğretmenler okulun mesleki ağında önemli konumlardadır. Özellikle 1 numaralı öğretmenin okulun hem arkadaşlık hem de mesleki ağında lider durumda olması önemlidir. Böyle özelliklere sahip öğretmenlerin okuldaki değişim ve dönüşüm çalışmalarında aktif rol alması diğer çalışanların ikna ve motive olması bakımından etkili bir yol olarak görülebilir.

Şekil 18. D İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

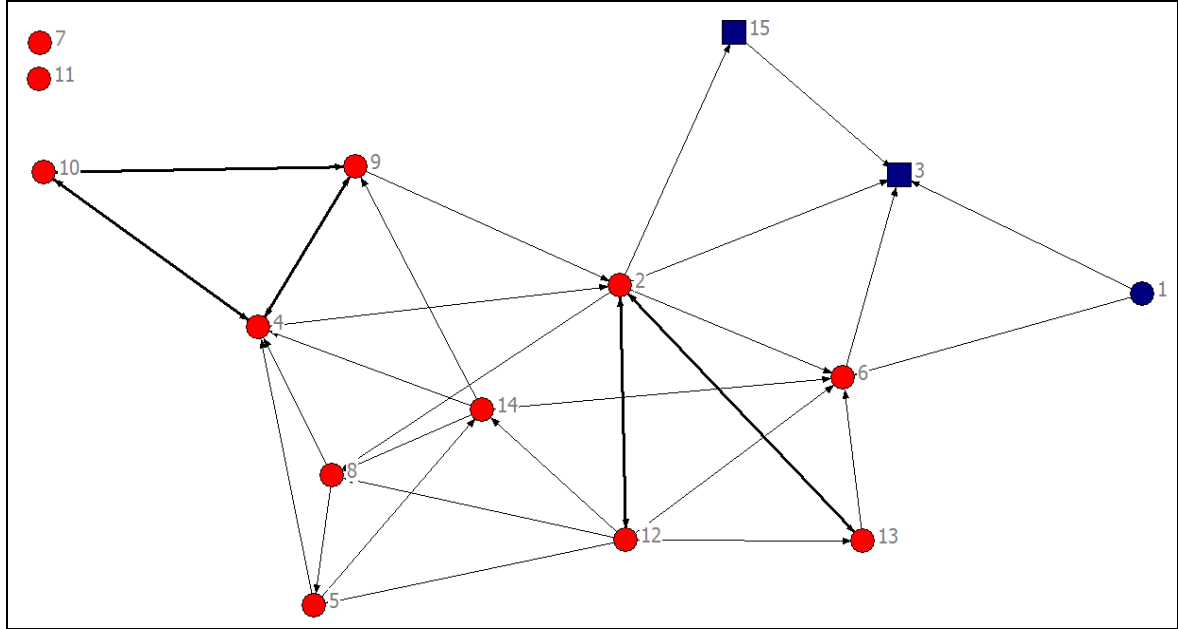
D ilkokulunda okul müdürü (27) ve müdür yardımcıları (1 ve 25) okulun arkadaşlık ağında çevresel konumdadır. Okulun arkadaşlık ağında 15, 13, 18, 11 ve 17 numaralı öğretmenler merkezi konumdadır. Okulda öğretmenler arasında bağlantıların yoğun ve çok yönlü olması, herhangi bir öğretmenin diğerine doğrudan veya dolaylı olarak ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte bazı aktörlerin (26, 28, 21 ve 19) okulun sosyal ağında oldukça dışarda kaldıkları söylenebilir.

Şekil 19. D İlkokulu mesleki sosyal ağı

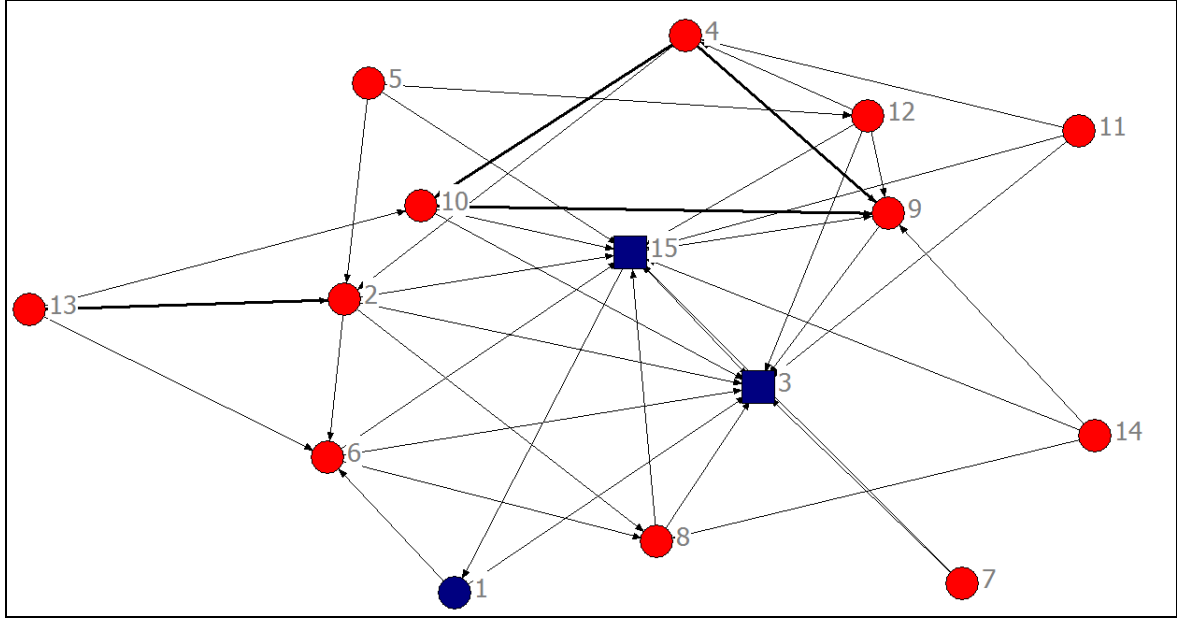
Okulun mesleki ağında yöneticilerin ve erkek öğretmenlerin daha merkezi rol oynadığı anlaşılmaktadır. Okul müdürü ve yardımcıları arkadaşlık ağına göre daha merkezi bir rol

oyunsa da 1 numaralı müdür yardımcısı farklı öğretmenlere ulaşma potansiyeli taşımaktadır. Bununla birlikte kadın okul müdür yardımcısı (26), ve diğer kadın öğretmenler (5, 6, 17, 14, 11) oldukça merkezi bir konumdadır.

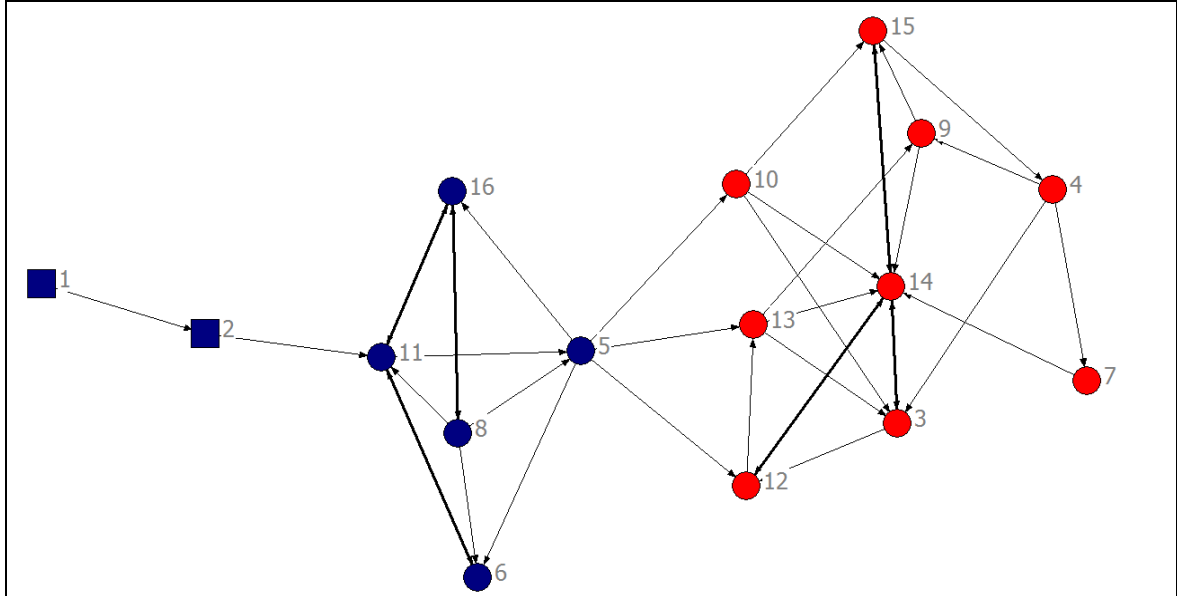
Şekil 20. E İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

E ilkokulunda arkadaşlık ağı incelendiğinde öncelikle herhangi bir öğretmenle arkadaşlık ilişkisi kurmadığını belirten ve diğer öğretmenlerin arkadaş olarak tanımlamadığı iki öğretmen (7 ve 11) bulunmaktadır. Diğer okullara benzer şekilde kadın ve erkek öğretmenler arasında bir ayrışma yaşandığı görülmektedir. Bazı kadın öğretmenler (2, 6 ve 14) arkadaşlık ağında aktif olmakla birlikte, 2 numaralı öğretmenin farklı cinsiyetteki öğretmenler arasında ve yöneticilerle öğretmenler arasında köprü rolü oynamaktadır.

Şekil 21. E İlkokulu mesleki sosyal ağı

E ilkokulunda okul müdürü (15) ve müdür yardımcısı (3), mesleki ağda oldukça merkezi bir konumda yer almaktadır. Bazı öğretmenlerin (2, 8 ve 9) okulun mesleki ağındaki önemli rol oynadıkları görülmektedir. 2 numaralı aktörün okulun arkadaşlık ve mesleki ağlarında etkin rol oynaması önemli görülebilir. Ayrıca arkadaşlık ağının aksine mesleki ağda izole edilmiş öğretmenin yer almaması ve görece daha yoğun bir etkileşimin olması dikkat çekmektedir.

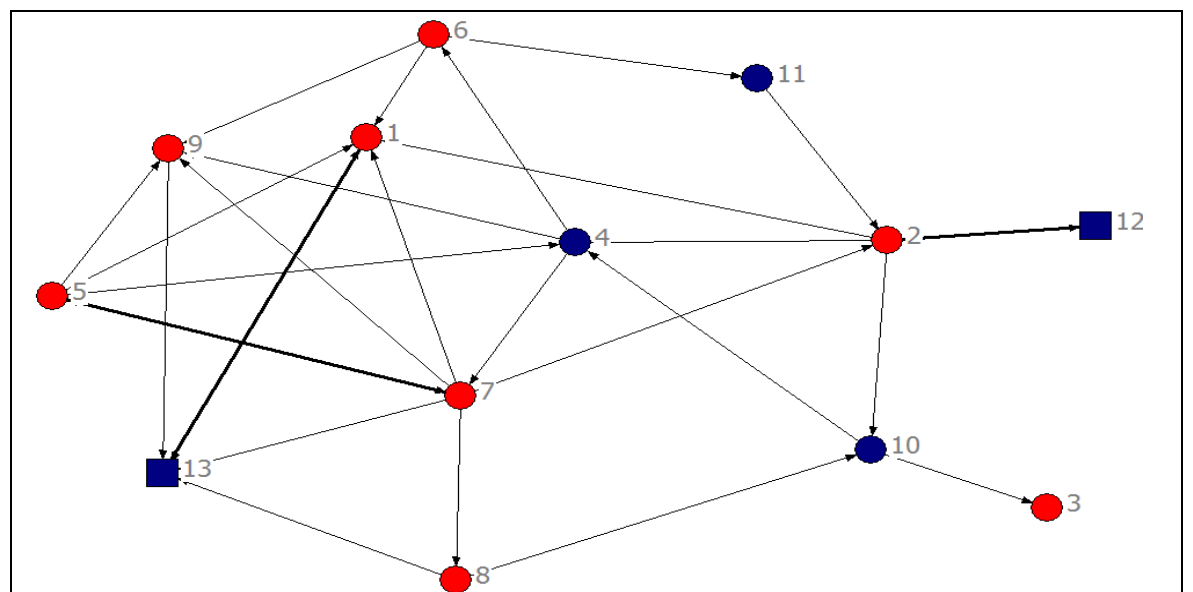

Şekil 22. F İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

F ilkokulunda arkadaşlık ağındaki cinsiyete dayalı olarak bölünme yaşandığı görülmektedir. Kadın öğretmenler arasında merkezi konumda yer alanların (3, 14 ve 15) bulunduğu söylenebilir. Okul yöneticilerinin ağına dışarıda yer aldığı görülmektedir. 5 numaralı

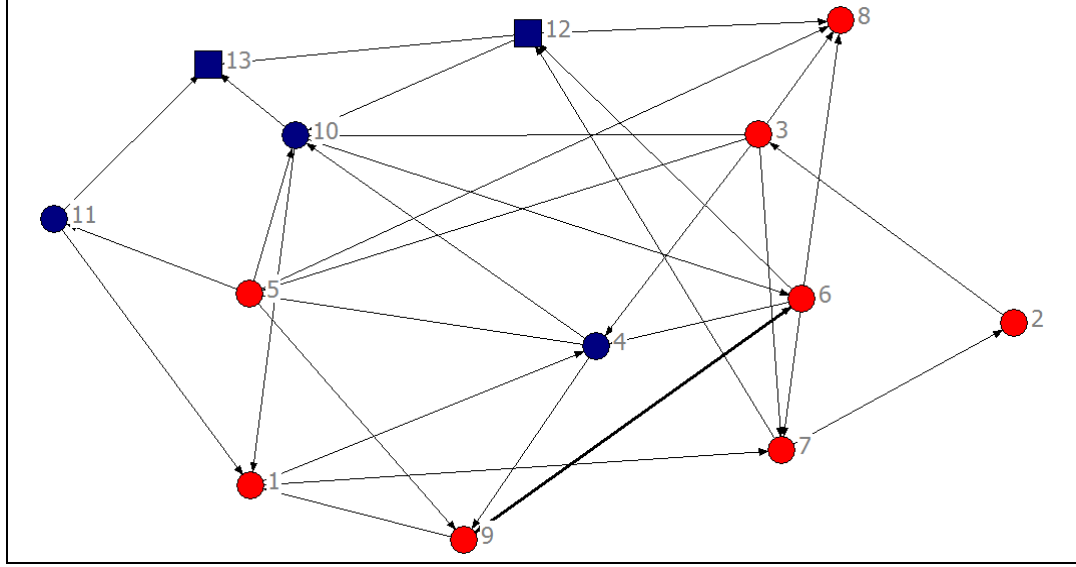
The graph consists of 16 nodes and numerous directed edges. The nodes are labeled 1 through 16. Nodes 1 and 2 are blue squares, while nodes 3 through 16 are red circles. The edges represent directed connections between these nodes, forming a complex network. A specific path is highlighted with thick black arrows, starting from node 1 and ending at node 2.

F ilkokulu mesleki ağı incelendiğinde arkadaşlık ağına benzer bir şekilde erkek ve kadın öğretmenler arasında ayrışma yaşandığı görülmektedir. Okul yöneticileri (1 ve 2) arkadaşlık ağına göre daha fazla öğretmenle ilişki kurmaya başlasa da, okulun mesleki ağında etkili olmadıkları görülmektedir. Okulun mesleki ağında bazı öğretmenler (3, 4, 9, 6 ve 16) kadın veya erkek öğretmenler arasında önemli konumdadır. 3 numaralı öğretmen okulun hem mesleki hem de arkadaşlık ağında önemli bir yerdedir.

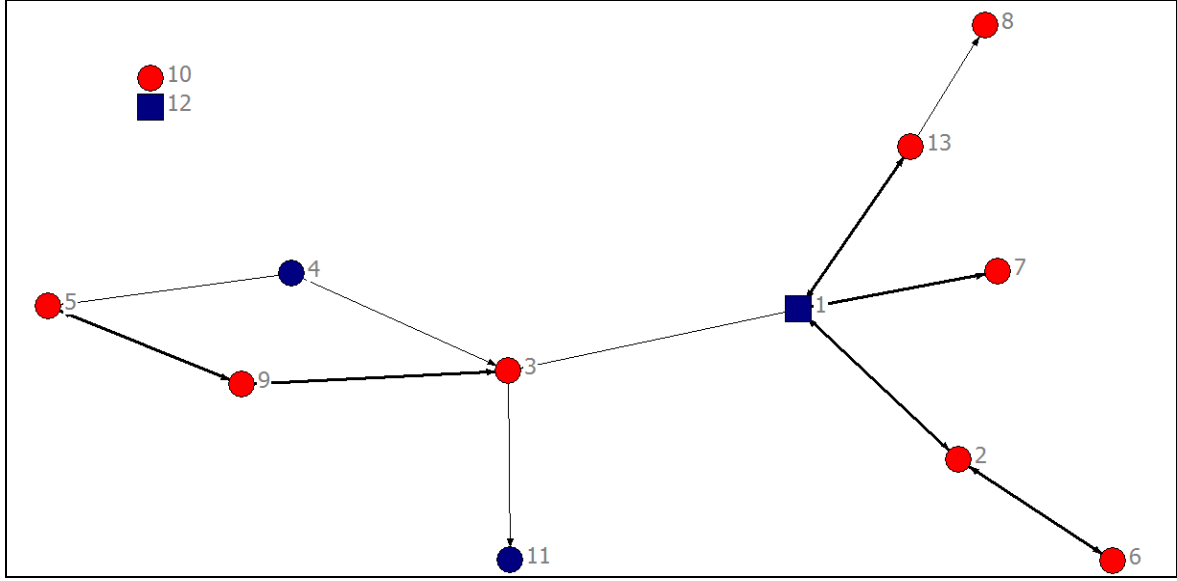
103

G ilkokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürü (13) ve okul müdür yardımcısının (12) çevresel bir konumda olduğu görülmektedir. 1, 4 ve 7 numaralı öğretmenlerin okulun arkadaşlık ağındaki etkili oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 12 ve 3 numaralı katılımcıların oldukça çevresel bir konumda olduğu ve sadece birer öğretmenle doğrudan bağlantı kurduğu görülmektedir. Bu durum söz konusu aktörlerin okulun arkadaşlık ağından kısmen izole olduğu şeklinde yorumlanabilir.

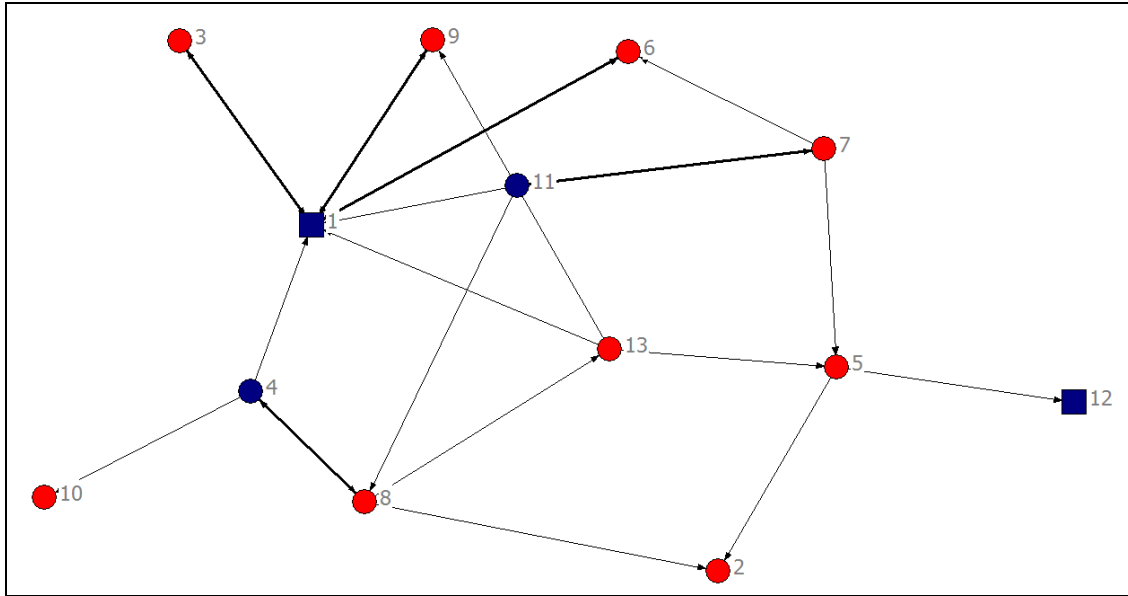
Şekil 25. G İlkokulu mesleki sosyal ağı

G ilkokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde okul yöneticilerinin (12 ve 13) çevresel bir konumda yer aldığı görülmektedir. Bazı öğretmenlerin (6, 10, 8 ve 4) mesleki açıdan lider konumda olduğundan bahsedilebilir. 4 numaralı öğretmen okulun arkadaşlık ağındaki ve mesleki ağda etkili bir konumda yer almaktadır.

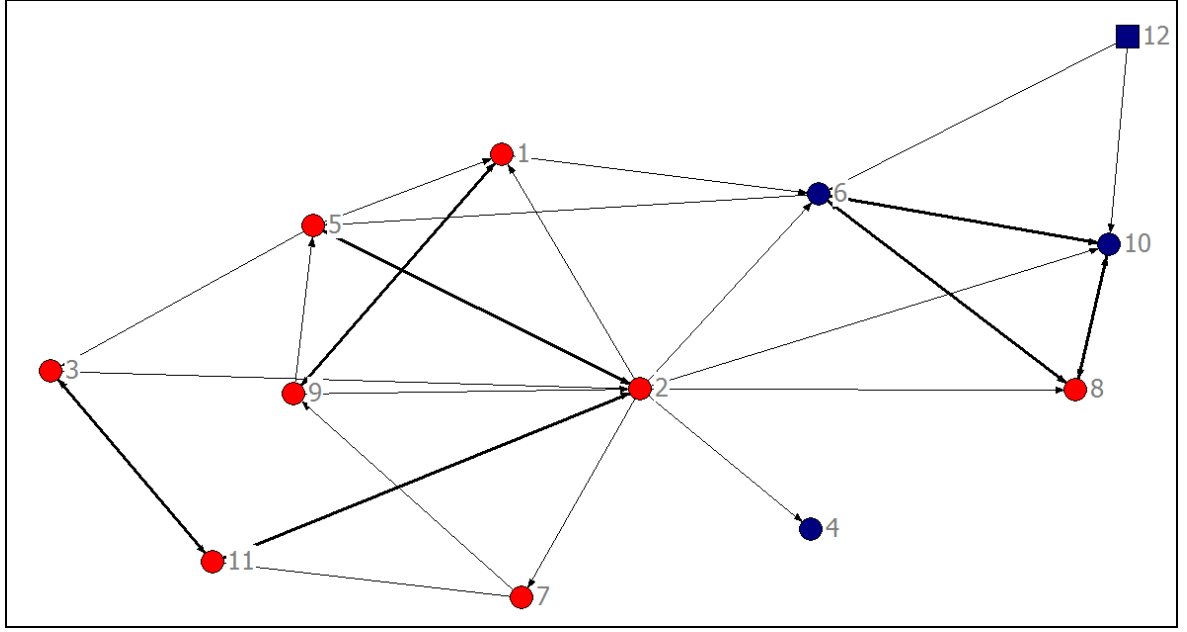
Şekil 26. H İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

H ilkokulunda ilginç bir arkadaşlık ağının elde edildiği görülmektedir. Bazı aktörler ağı dışında yer alırken (10 ve 12), bazıları da sadece bir bağlantı (11, 6, 7 ve 8) ile ağıda yer almıştır. Okul müdürü (1) ve 3 numaralı aktör arasındaki bağlantı okuldaki iki ayrı kümeyi bir arada tutan bağlantıdır. Bu bağlamda okul müdürü ile birlikte 3 numaralı öğretmen okulu arkadaşlık ağına önemli bir rol oynamaktadır.

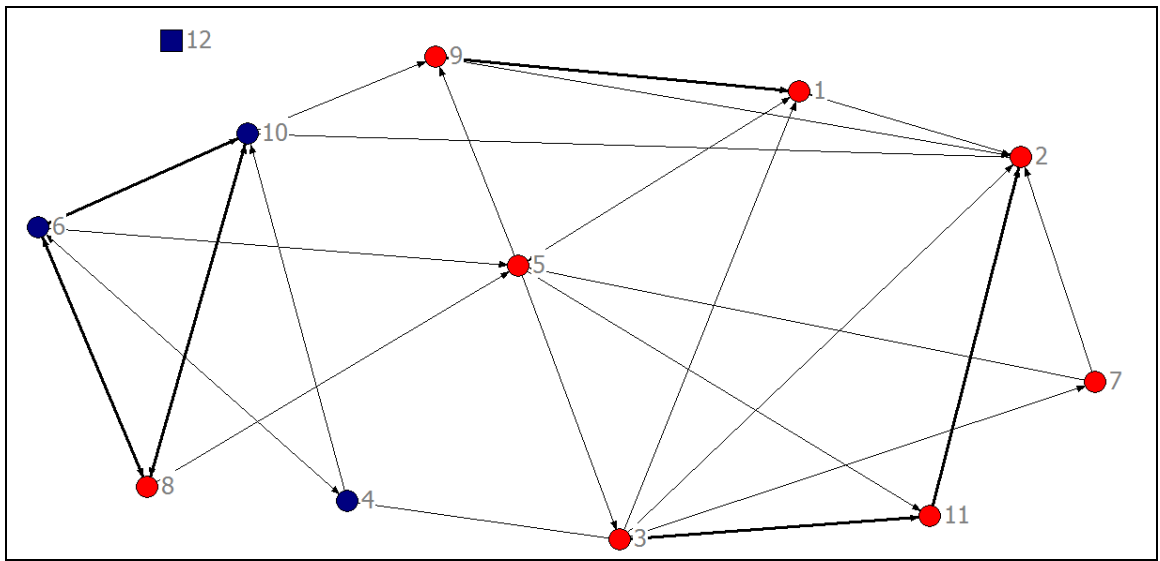
Şekil 27. H İlkokulu mesleki sosyal ağı

H ilkokulunun mesleki sosyal ağı incelendiğinde, arkadaşlık ağının aksine hiçbir katılımcının ağı dışında kalmadığı görülmektedir. Okul müdürü (1) mesleki kaynaklık bakımından arkadaşlık ağına göre daha iyi bir konumda yer almaktadır. Bununla birlikte bazı katılımcılar (3 ve 12) mesleki ağıda sadece bir bağlantı ile ağına dâhil olabilmektedir.

Şekil 28. I İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

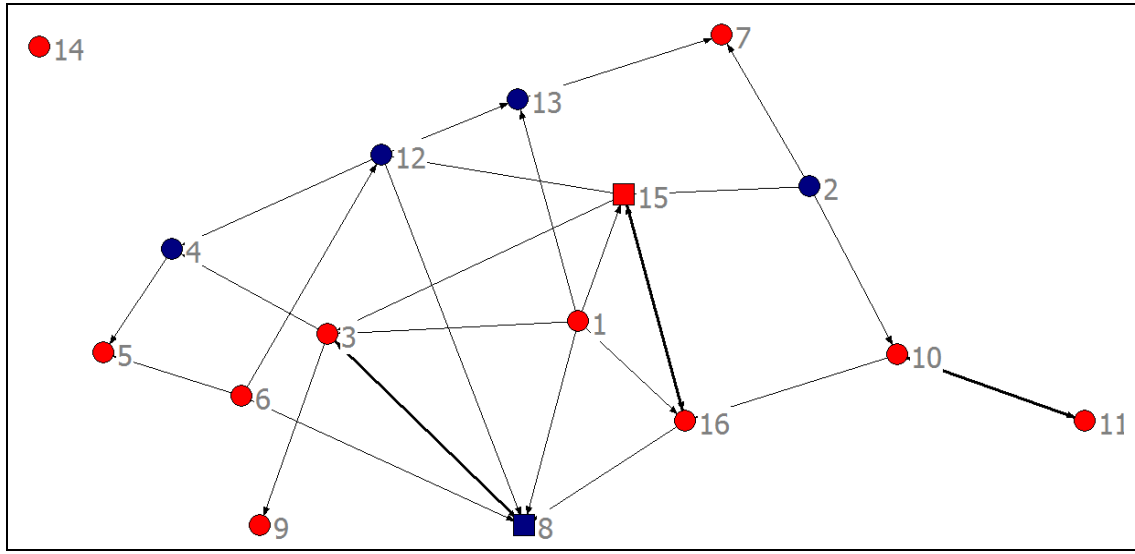
I ilkokulunda arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürünün (12) ağı oldukça dışında yer aldığı görülmektedir. Okulda ilişki yoğunluğu orta düzeyde olmakla birlikte çok merkezli bir yapı gözlenmektedir. Başka bir ifadeyle öğretmenlerin arkadaşlık ağına birden çok lider yer almaktadır. 2 numaralı öğretmen birçok öğretmene doğrudan veya dolaylı olarak ulaşabilmekte; 6 ve 10 numaralı öğretmenler okul müdürü ile okulun geri kalanı arasında bağlantıyı sağlamakta ve 1 numaralı aktör de bulunduğu konumda diğer aktörlere görece üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca 4 numaralı aktör sadece bir bağlantı ile ağda yer almaktadır.

Şekil 29. I İlkokulu mesleki sosyal ağı

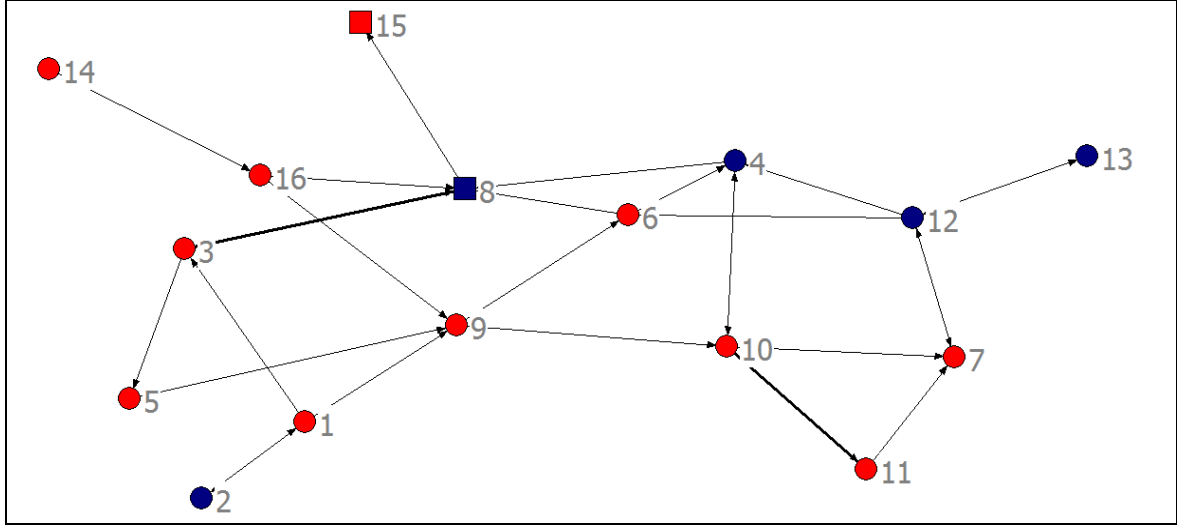
I ilkokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde şaşırtıcı bir şekilde okul müdürünün ağda yer almadığı görülmektedir. Bu bulgu, okuldaki öğretmenlerin hiçbirinin okul müdürünü

mesleki açıdan kaynak olarak görmediği ve benzer şekilde okul müdürün de öğretmenlerin hiçbirine mesleki bakımdan önem atfetmediği şeklinde yorumlanabilir. Mesleki ilişkilerin bu şekilde olması okulun mesleki öğrenme topluluğu olarak yeninden ele alınmasının önünde en büyük engellerden birisi olarak sayılabilir. Bununla birlikte bazı öğretmenlerin (5, 2 ve 10) okulda öğretim lideri olarak görüldüğü oldukça açık bir biçimde sosyal ağ diyagramına yansımaktadır. Özellikle 2 numaralı öğretmenin on bir öğretmen ve bir okul müdürünün yer aldığı sosyal ağda beş öğretmen tarafından doğrudan mesleki kaynak olarak görülmesi önemli bir bulgudur.

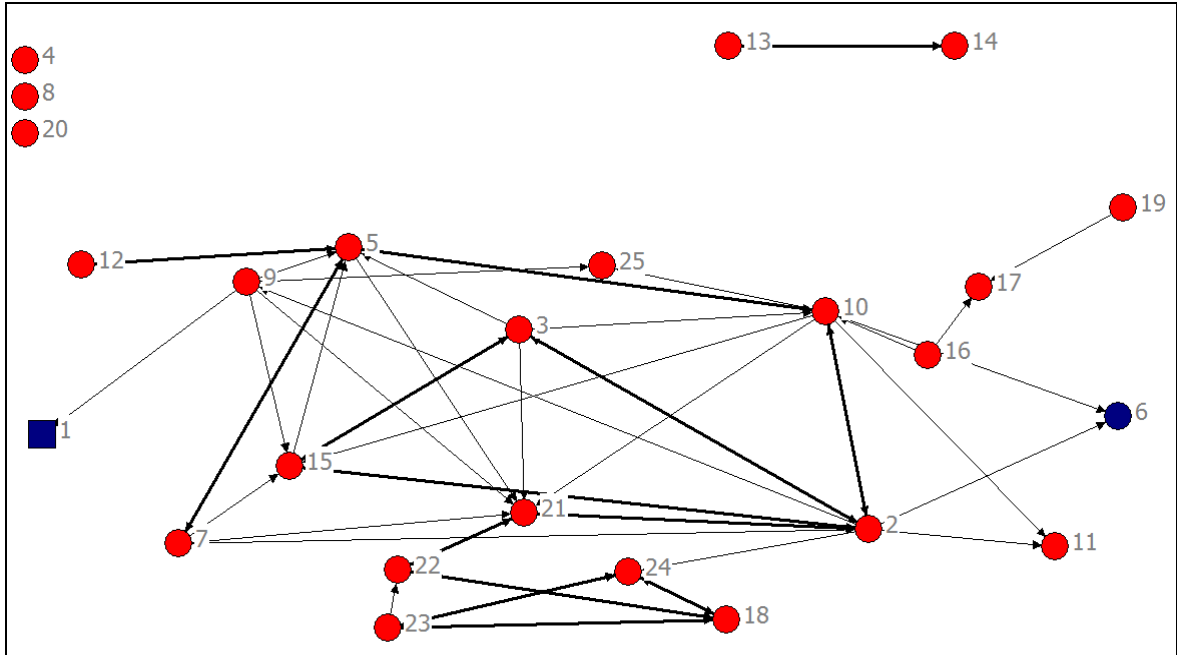
Şekil 30. J İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

J ilkokulunda bir öğretmen (14) arkadaşlık ağının dışında yer almakta; iki öğretmen ise bir bağlantıyla (9 ve 11) arkadaşlık ağıyla bağlantılıdır. Okul müdürü (8) ve okul müdür yardımcısı (15) okulun arkadaşlık ağında etkin sayılabilecek konumdadır. Bununla birlikte 3 ve 16 numaralı öğretmenler okulun arkadaşlık ağında etkin konumda yer almaktadır.

Şekil 31. J İlkokulu mesleki sosyal ağı

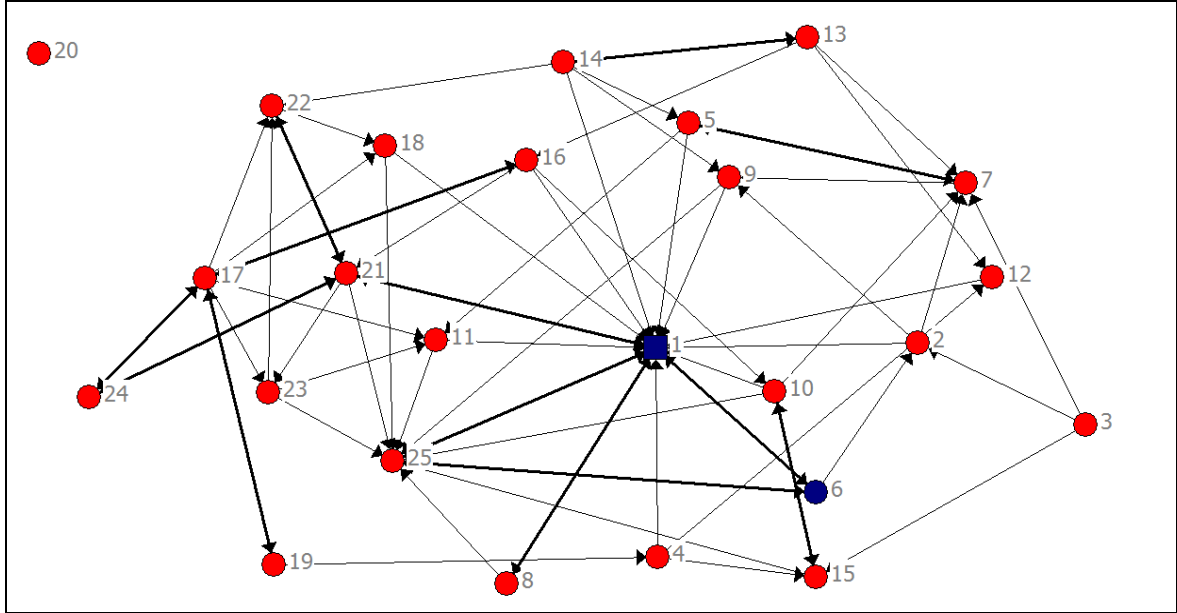
J ilkokulunda okul müdürü (8) ile birlikte bazı öğretmenler de (4, 7, 9 ve 10) meslektaşlarına öğretimsel konularda kaynaklık etmektedir. Bazı katılımcıların (2, 13, 14 ve 15) okulun mesleki ağının dışında yer aldığı görülmüştür. Okuldaki mesleki ilişki ağının, arkadaşlık ilişkileri ağından daha az yoğun olduğu görülmektedir.

Şekil 32. K İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

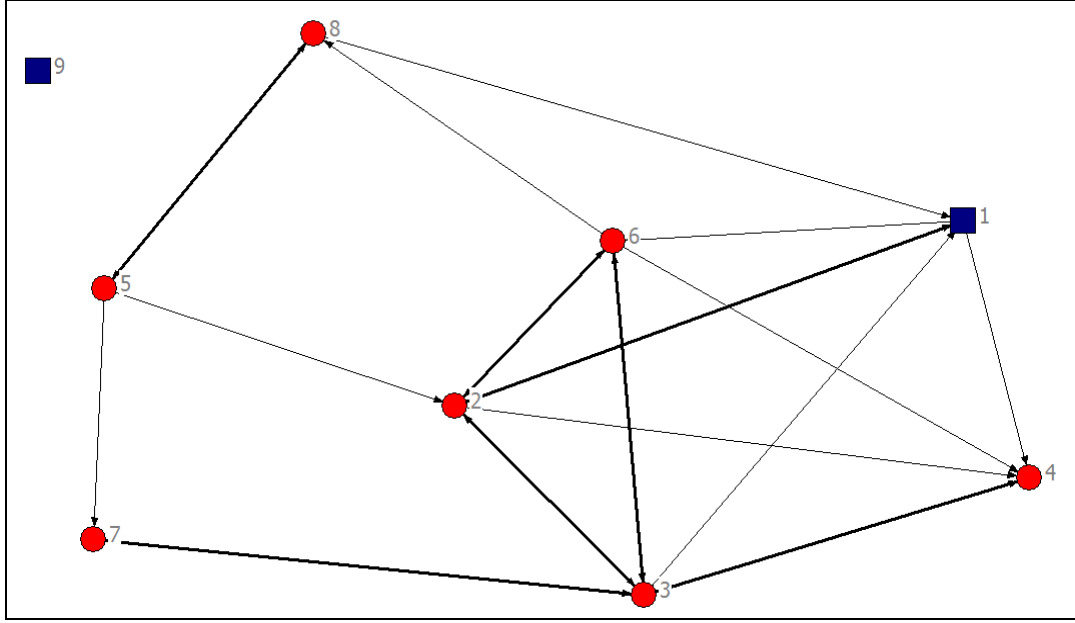
K ilkokulunda oldukça karmaşık görünen bir arkadaşlık ağı mevcuttur. Öncelikle okulun arkadaşlık ağında bazı öğretmenlerin yer almadığı görülmektedir (4, 8 ve 20). İki öğretmenin sadece kendi aralarında (13 ve 14) ve okulun geri kalanından ayrı bir biçimde bağlantılı olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı öğretmenlerin yalnızca bir bağlantı ile (1, 12 ve 19) okulun arkadaşlık ağında yer aldığı görülmektedir. Okul müdürü (1), okulun arkadaşlık

ağının oldukça dışında yer almaktadır. Okulun arkadaşlık ağında bazı öğretmenlerin (2, 5 ve 21) aktif rol oynadığı görülmektedir. Bunun yanında okulun arkadaşlık ağı yoğun sayılabilecek durumdadır.

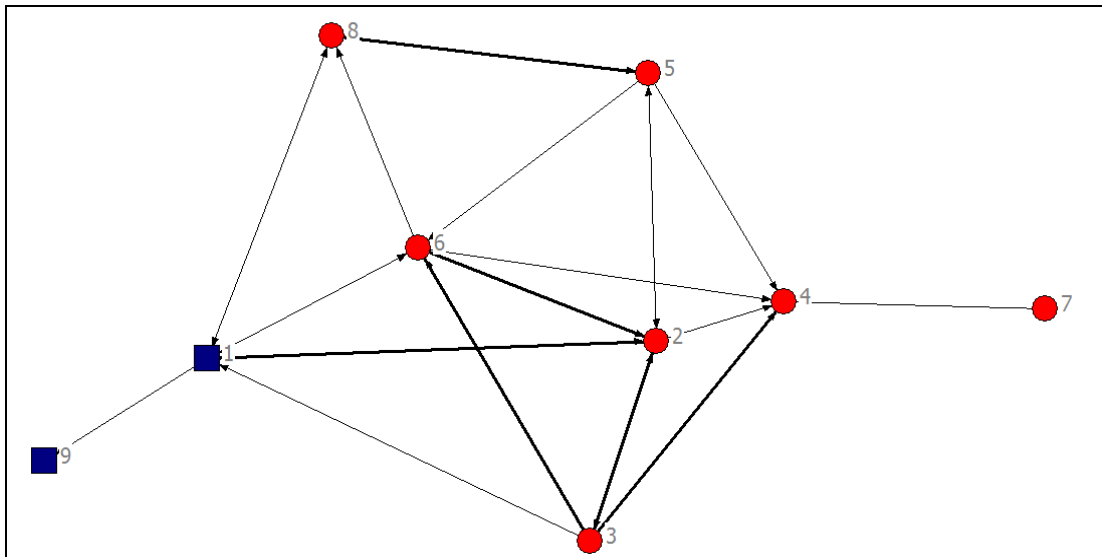
Şekil 33. K İlkokulu mesleki sosyal ağı

K ilkokulunun mesleki ağında okul müdürünün (1) aynı zamanda öğretimsel liderlik rolünü oynadığı görülmektedir. Okulun arkadaşlık ağında da yer almayan 20 numaralı aktör, mesleki ağda da yer almamaktadır. Okulun mesleki veya arkadaşlık ağında bir öğretmenin yer almaması önemli bir sorun olarak görülebilir. Okul müdürünün yanında bazı öğretmenler (7, 11 ve 25) okulun mesleki ağında kaynak konumundadır. Okulun mesleki ağı, arkadaşlık ağına kıyasla daha yoğun olması, okul müdürünün liderlik pozisyonunun daha belirgin olması ve daha çok sayıda öğretmenin ağın merkezinde konumlanması nedenleriyle okulun gelişimine katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

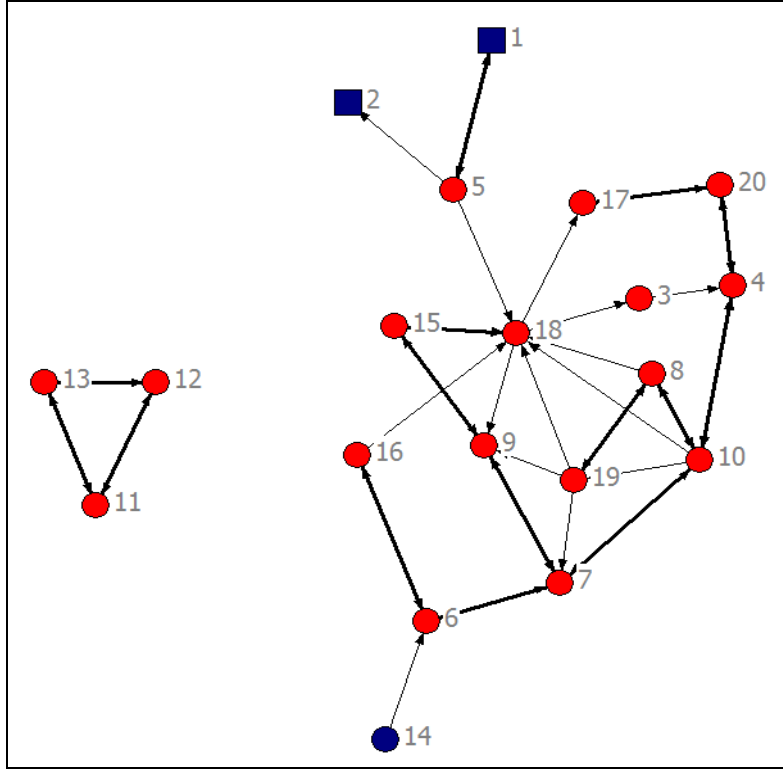
Şekil 34. L İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

L ilkokulu çalışmanın örnekleminde yer alan okullar arasında çalışan sayısı en az olan okuldur. Okuldaki toplam çalışan sayısı birçok okuldaki arkadaş grubundan veya zümreden daha az sayıda öğretmeni barındırmaktadır. Sosyal ağlar açısından bakıldığında, aktör sayısının azalması ile başta yoğunluk olmak üzere, ağın doğasını ve formasyonunu belirleyen birçok etmen olumsuz etkilenmektedir. Büyük örgütler ve dolayısıyla büyük okullar birçok dezavantajın yanında, insan kaynaklarının çeşitliliği gibi nedenlerle daha karmaşık ve potansiyel olarak daha zengin sosyal ağları da barındırmaktadır. L ilkokulu açısından okul müdürü (1), okulun arkadaşlık ağında etkin sayılabilecek bir pozisyonundadır. Okul müdürü ve yardımcısının (9), okulun arkadaşlık ağında yer almadığı görülmektedir.

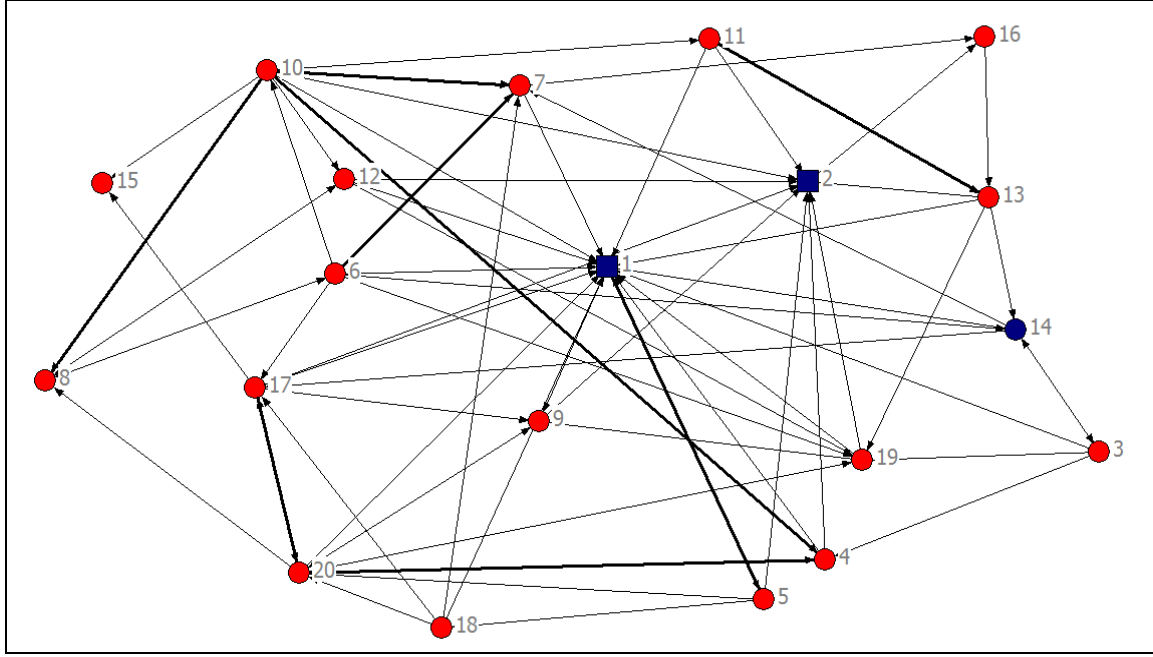
Şekil 35. L İlkokulu mesleki sosyal ağı

L ilkokulunda okul müdür yardımcısı (9), okulun mesleki ağında sadece okul müdürü (1) ile bağlantılıdır. Okul müdürü (1) ve diğer öğretmenlerden bazıları (2, 4 ve 6) okulun mesleki ağında etkilidir. Bununla birlikte okul müdür yardımcısı (9) ve bir öğretmen (7) okulun mesleki ağında sadece bir bağlantı ile yer almaktadır.

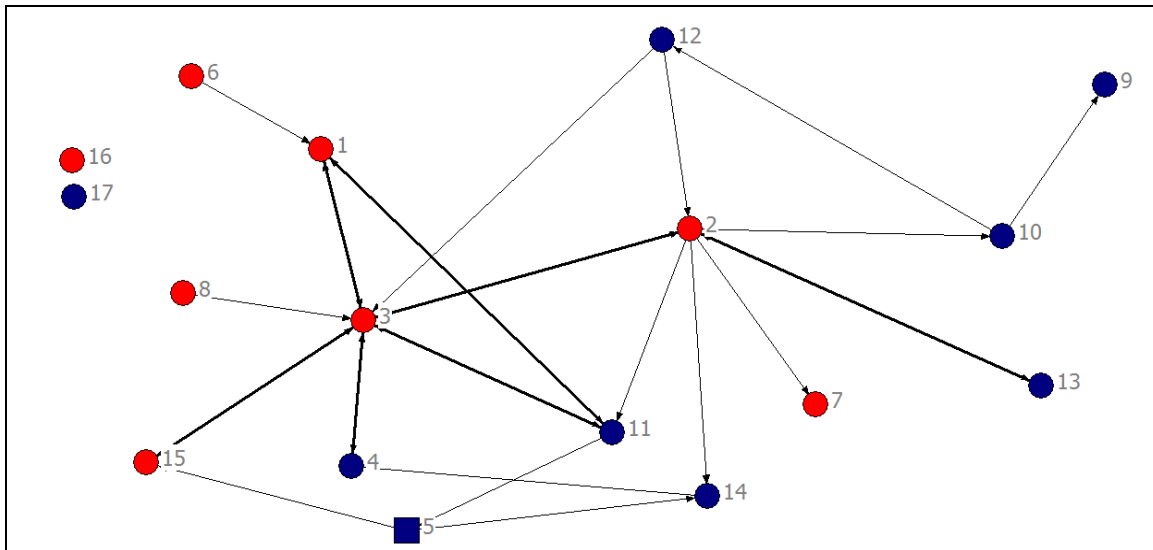
Şekil 36. M İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

M ilkokulunda arkadaşlık ağı incelendiğinde iki farklı yapının elde edildiği görülmektedir. Okul müdürü (9) ve okul müdür yardımcısı (2) yalnızca bir öğretmen ile bağlantılı olarak okulun arkadaşlık ağında yer almaktadır. Okulun arkadaşlık ağında üç öğretmenin (11, 12 ve 13) kendi aralarında arkadaşlık bağlantısı kurmuştur. Okulun arkadaşlık ağında etkili olduğu görülen 18 numaralı öğretmen dokuz doğrudan bağlantısı ve okul yöneticileri ile diğer öğretmenler arasında 5 numaralı öğretmenle birlikte köprü görevi görmesi bakımından önemli görülebilir.

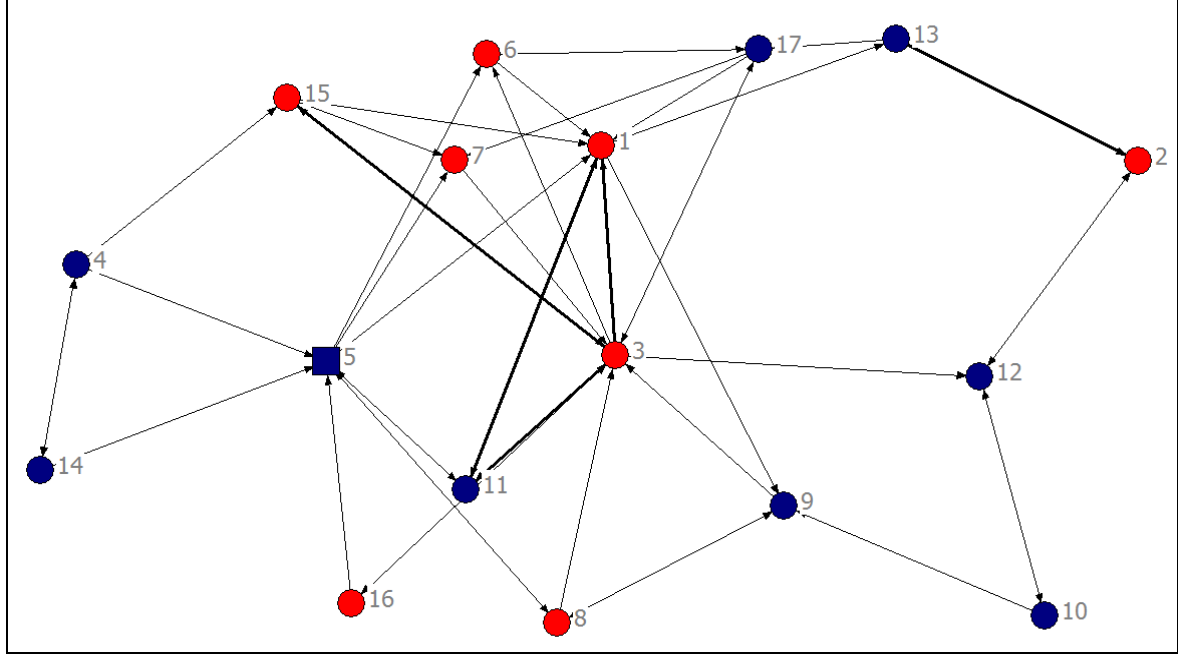
Şekil 37. M İlkokulu mesleki sosyal ağı

M ilkokulunun mesleki ağı incelendiğinde okul müdürü (1) ve okul müdür yardımcısı (2) okulun mesleki ağında etkili konuma sahiptir. Bunun yanında M ilkokulunun mesleki ağı, arkadaşlık ağına göre daha yoğun ve bütün öğretmenlerin etkin olarak katıldığı bir yapıdadır. Ayrıca arkadaşlık ağına birlikte ayrı bir yapı oluşturan öğretmenlerin (11, 12 ve 13), mesleki bakımdan farklı öğretmenleri kaynak olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Okul yöneticilerinin yanında bazı öğretmenlerin (9, 17 ve 19) okulun mesleki ağında etkili olduğu görülmektedir.

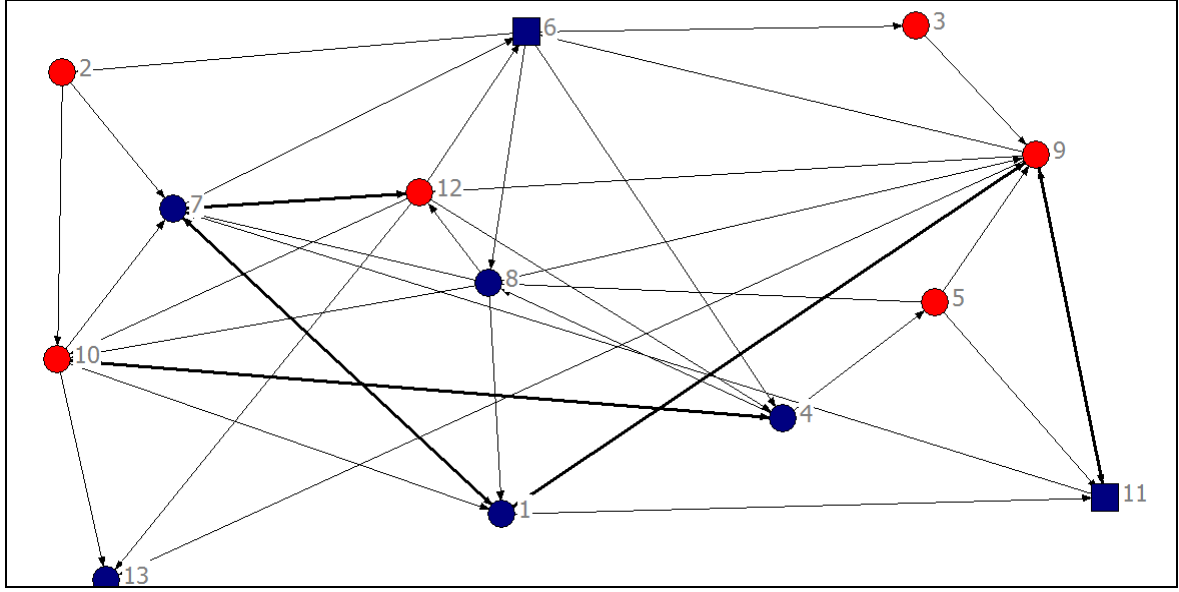
Şekil 38. N İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

N ilkokulunda iki öğretmen (16 ve 17) okulun mesleki ağının dışında kalmıştır. Bununla birlikte oldukça parçalı bir yapıda olan okulun arkadaşlık ağında bazı öğretmenler (6, 7, 8, 9 ve 13) okulun arkadaşlık ağına sadece bir bağlantı ile katılmaktadır. Okul müdürü (5) okulun arkadaşlık ağında çevresel bir konumda yer alırken, bazı öğretmenlerin (2 ve 3) oldukça merkezi konumda yer aldıkları görülmektedir. Cinsiyete göre belirgin bir ayrışmanın görülmediği okulda arkadaşlık ağı yoğunluğu düşüktür.

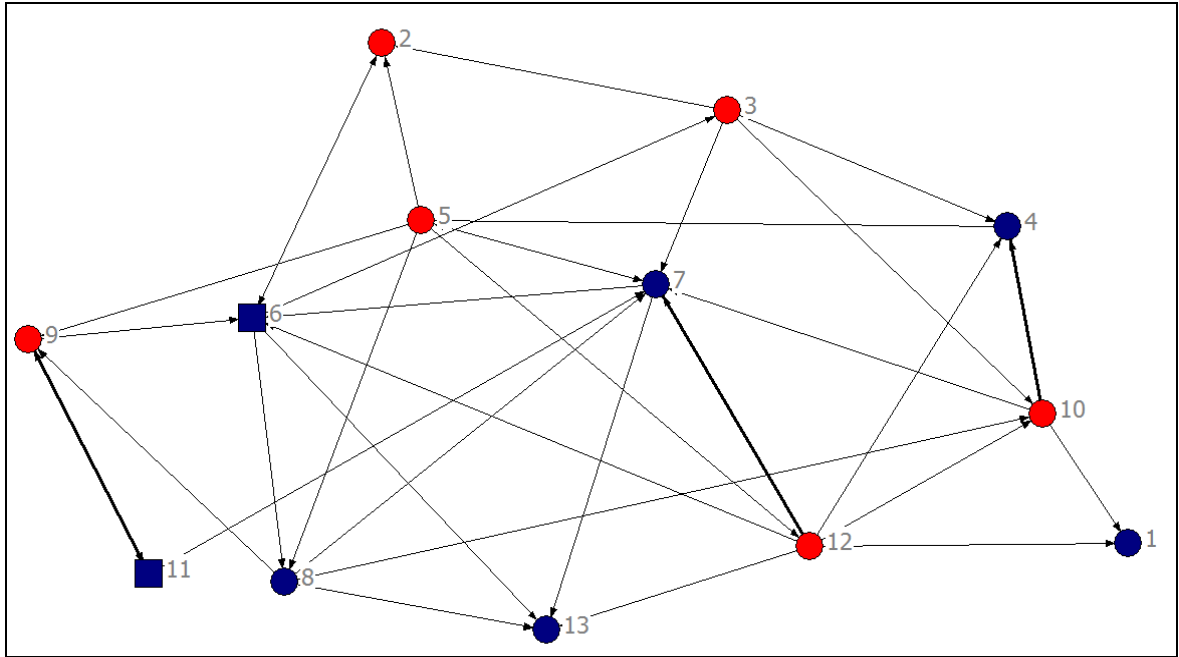
Şekil 39. N İlkokulu mesleki sosyal ağı

N ilkokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde okul müdürünün (5), arkadaşlık ağına göre daha etkin bir konuma yükseldiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı öğretmenler (1, 3 ve 11) mesleki kaynak olarak görülmektedir. Okulun mesleki ağı, bütün öğretmenlerin yer aldığı ve arkadaşlık ağına göre daha yoğun bir ağ olarak görülebilir.

Şekil 40. O İlkokulu arkadaşlık sosyal ağı

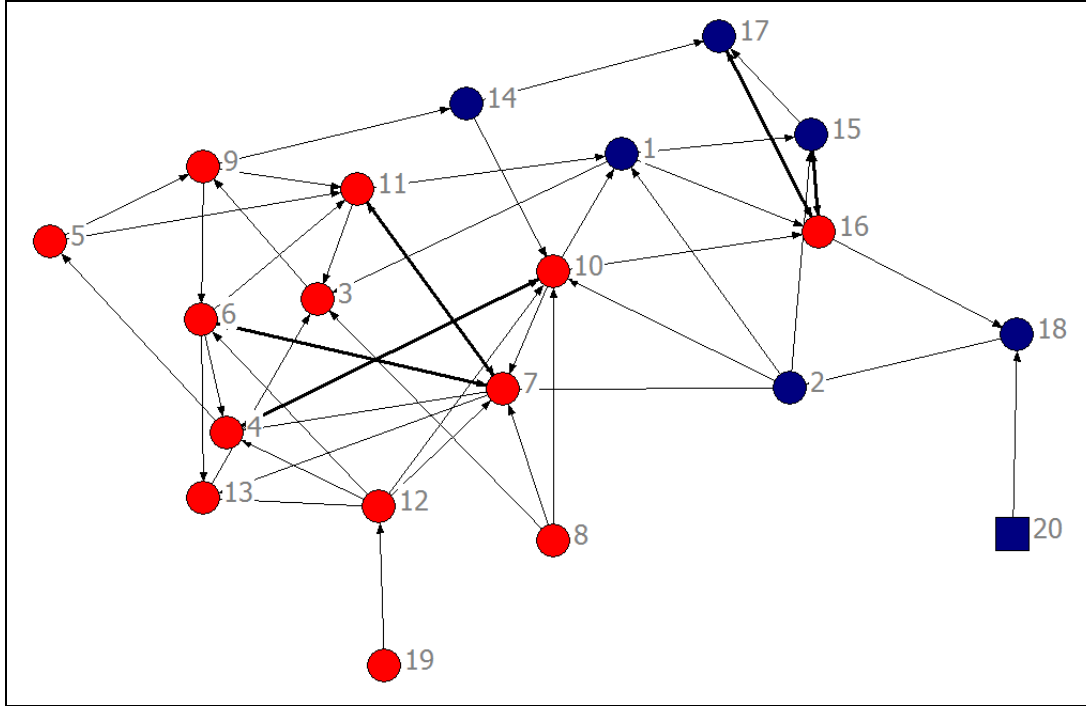
O ilkokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde okul yöneticilerinin (6 ve 11) ve birçok öğretmenin (9, 4, 1, 7, 8 ve 12) etkin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Özellikle 9 numaralı öğretmenin okulun arkadaşlık ağına liderlik ettiği söylenebilir.

Şekil 41. O İlkokulu mesleki sosyal ağı

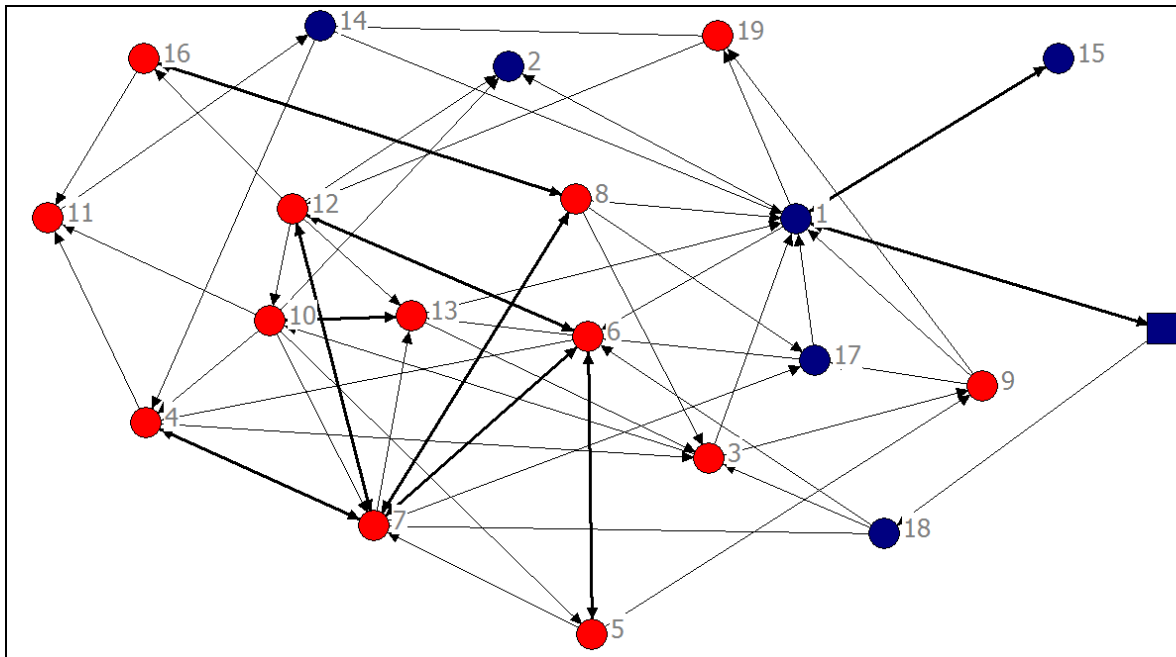
O ilkokuluna ait mesleki ağı incelendiğinde okul müdür yardımcısının (6), okul müdürüne (11) göre daha etkin konumda olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 7 ve 10 numaralı öğretmenlerin okulun mesleki etkileşimlerinde etkili bir konumda oldukları görülmektedir. Bu anlamda 7 numaralı öğretmenin okulun arkadaşlık ve mesleki ağlarında etkili olması

dikkat çekicidir. Bununla birlikte 6, 12 ve 13 numaralı öğretmenler de sosyal ağın bulundukları bölgesinde etki alanına sahiptirler.

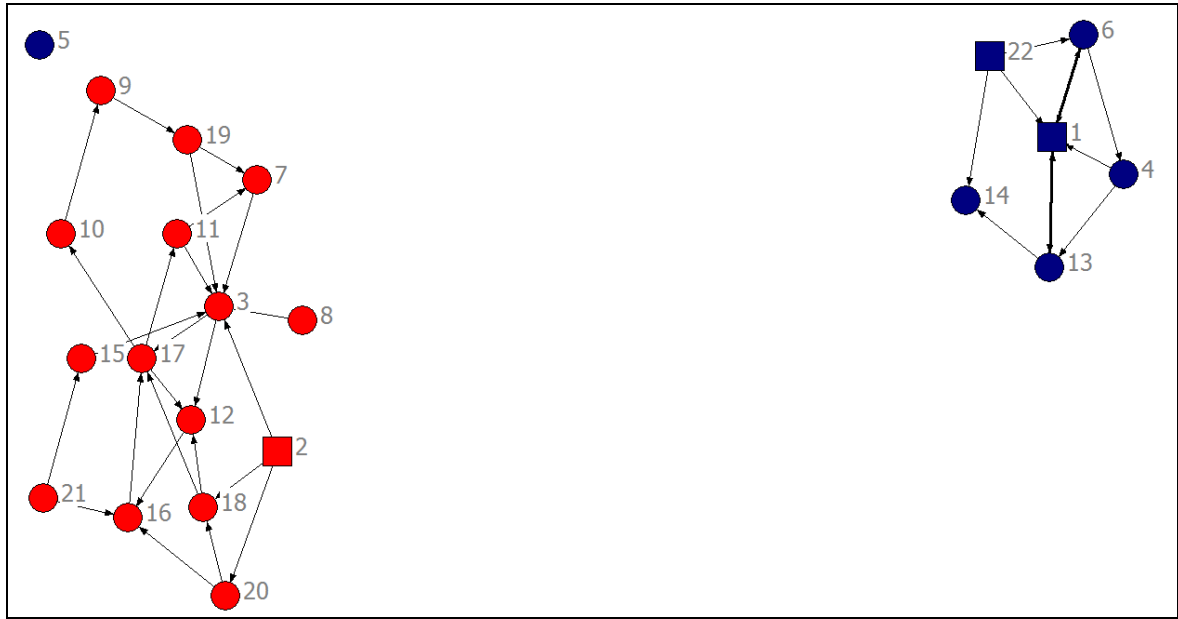
Şekil 42. Ö Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

Ö ortaokulunun arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürü (20) ve bir öğretmenin (19) ağda sadece bir bağlantı ile yer aldığı anlaşılmaktadır. Cinsiyete göre büyük oranda ayrışmanın yaşandığı okulda 1, 7, 10, 11 ve 16 numaralı öğretmenler lider konumunda görülebilir.

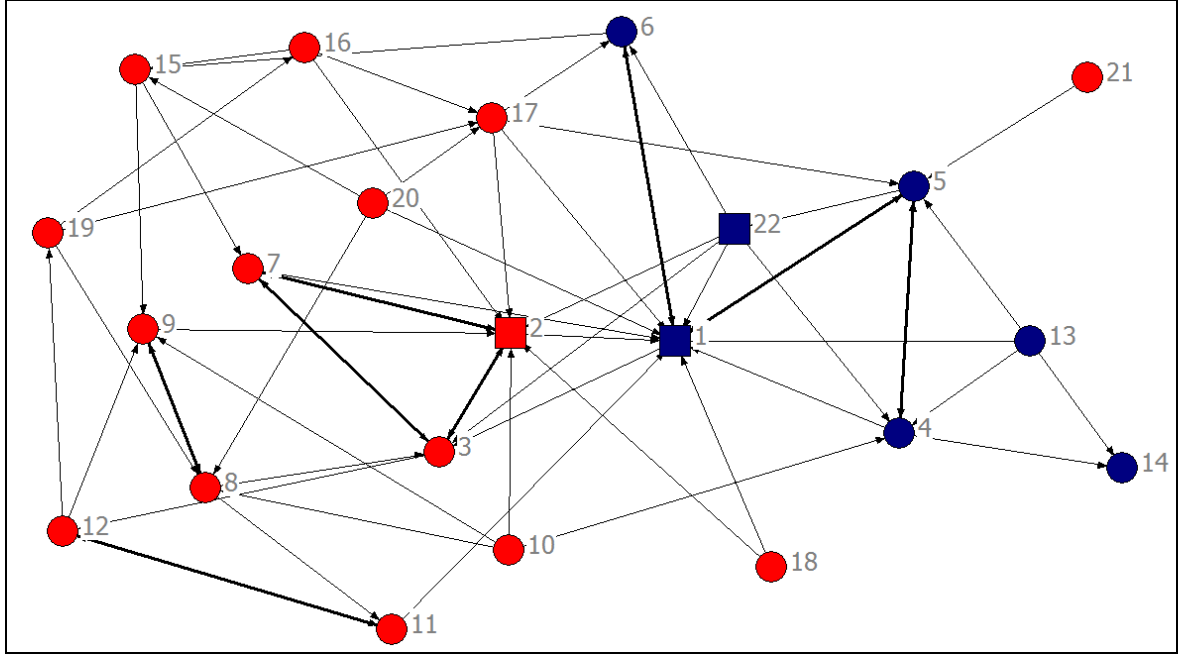
Şekil 43. Ö Ortaokulu mesleki sosyal ağı

Ö ortaokulunun mesleki ağı incelendiğinde okul müdürünün (20) mesleki ağda oldukça çevresel bir konumda yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte arkadaşlık ağına göre cinsiyete göre dağılımın daha homojen olduğu görülmektedir. Okulun mesleki ağında birçok etkili öğretmenin (1, 6, 7 ve 13) yer alması dikkat çekicidir. Özellikle 1 ve 7 numaralı öğretmenlerin hem arkadaşlık hem de mesleki ağlarında oldukça etkili olduğu görülmektedir. Okul müdürünün (20), 1 numaralı öğretmenle mesleki açıdan karşılıklı ilişki halinde olması, müdürün okulun mesleki ağında etkili olabilmesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda sosyal ağ yaklaşımının da önemli varsayımlarından olan bir tanımlamaya göre ağda önemli aktör olmak kadar – belki de bazen daha fazla – önemli olan şey etkili aktörlere doğrudan veya dolaylı olarak ulaşabilme yeteneğidir. Örnek ile açıklamak gerekirse okul müdürü açısından öğretmenler tarafından lider olarak görülmenin öneminin yanında öğretmenler arasındaki doğal liderlere olan yakınlık da önemli sayılabilir.

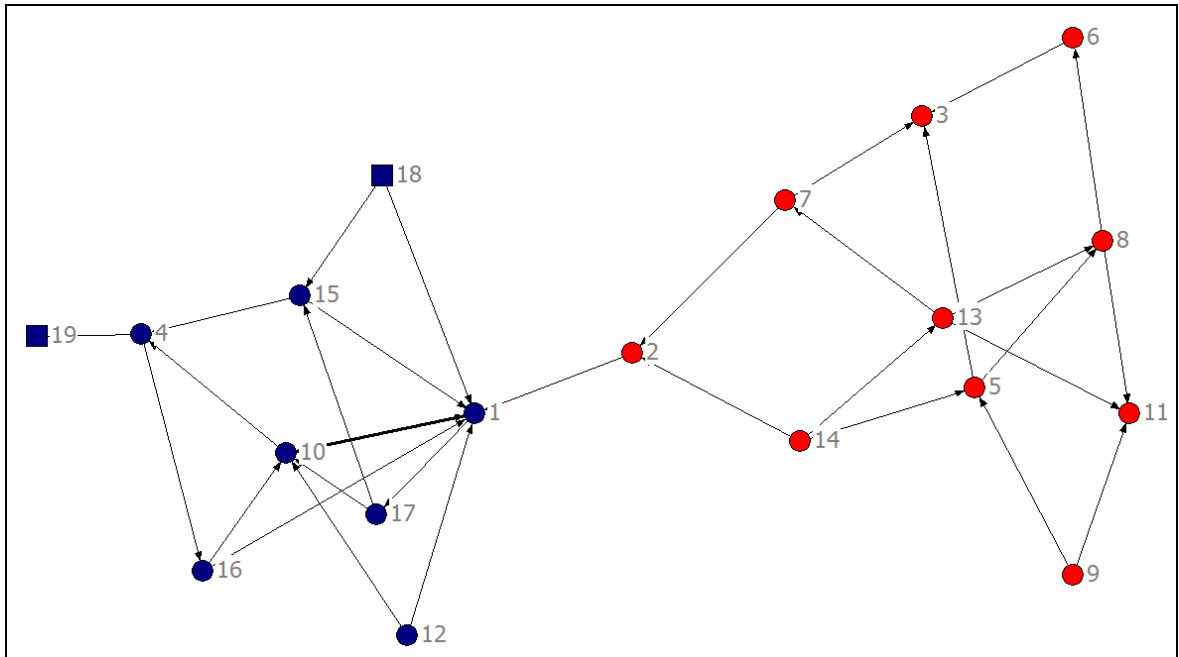
Şekil 44. P Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

P ortaokulunda oldukça ilginç bir arkadaşlık ağı mevcuttur. Okulda bir öğretmen (5) kendisine arkadaşlık ağında yer bulamamıştır. Kadın ve erkek öğretmenlerin ayrışması ise okulda birbirinden bağımsız iki farklı parça oluşmuştur. Okul müdürü (1), okul müdür yardımcısı (22) ve diğer erkek öğretmenler kendi aralarında etkileşim halinde iken; kadın okul müdür yardımcısı (2) ve diğer kadın öğretmenler arasında ilişkiler mevcuttur. Kadın öğretmenler arasında 3 ve 17 numaralı öğretmenler lider olarak görülebilir.

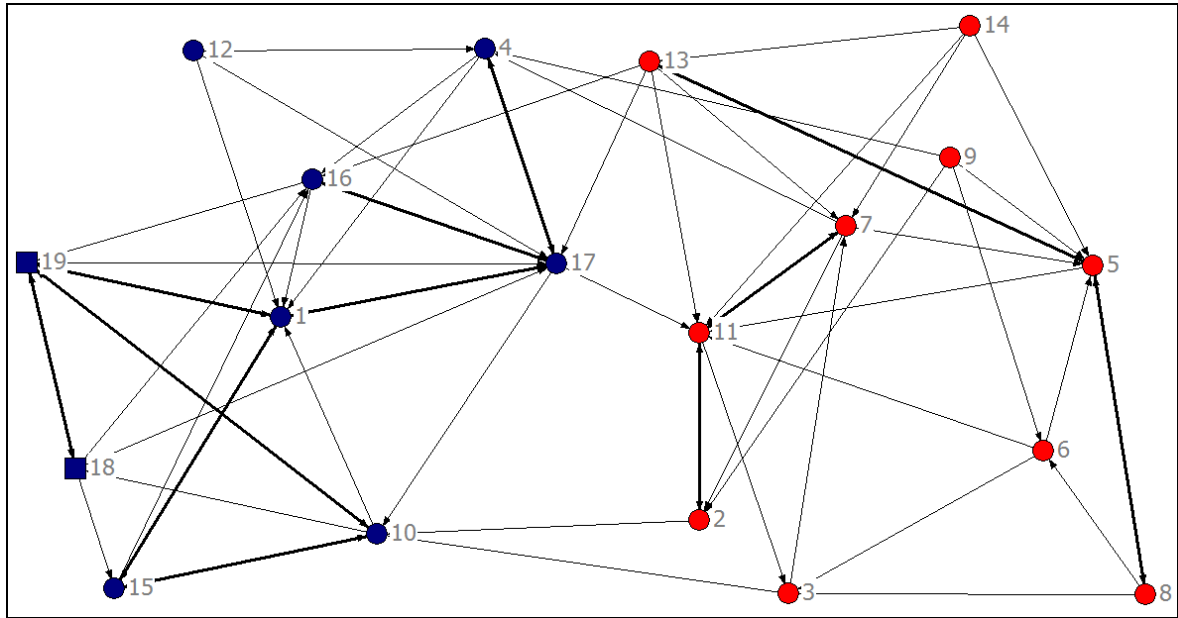
Şekil 45. P Ortaokulu mesleki sosyal ağı

P ortaokulunun mesleki ağında şaşırtıcı bir değişim yaşanarak, cinsiyete dayalı keskin ayrım yerini, cinsiyete göre okul yöneticilerinin etrafında toparlanmanın yanında farklı cinsiyetlerle de etkileşime bırakmıştır. Okul müdürü (1) ve kadın okul müdür yardımcısı (2) önemli bir etki alanına sahiptir. Bununla birlikte genellikle erkek öğretmenler arasında 4 ve 5; kadın öğretmenler arasında 17, 8 ve 9 numaralı öğretmenler etkilidir.

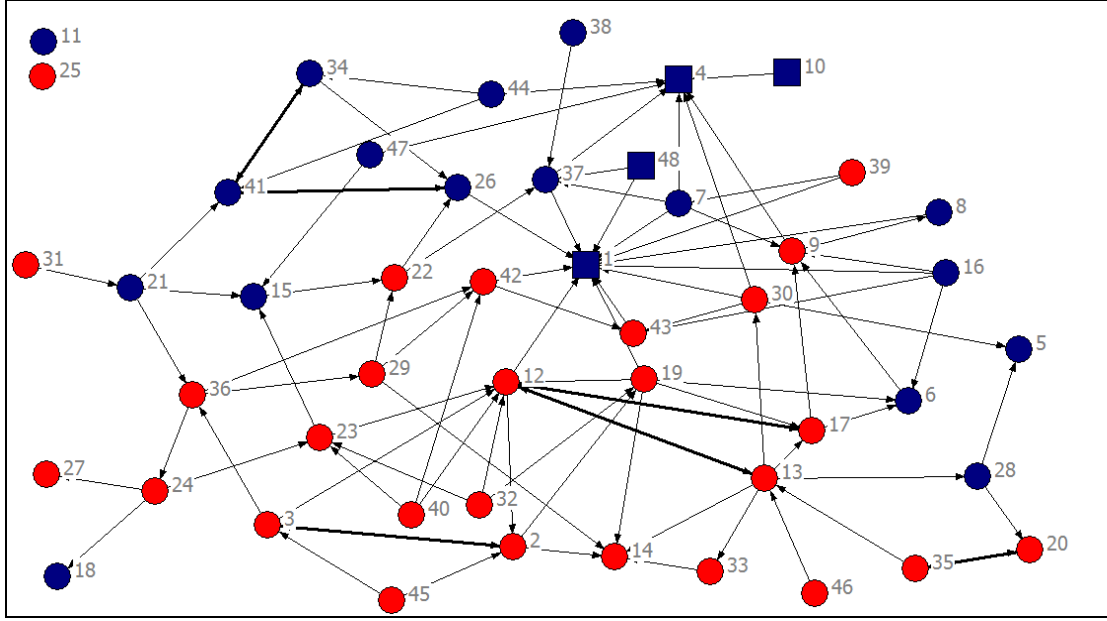
Şekil 46. R Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

R ortaokulunda çalışmanın genelinde görülen cinsiyet dayalı ayrışmanın örneklerinden birine rastlanmaktadır. Kadın ve erkek öğretmenlerden oluşan iki farklı yapıyı 1 ve 2 numaralı öğretmenler arasındaki bağlantı bir arada tutmaktadır. Başka bir ifadeyle 1 ve 2 numaralı öğretmenin arkadaşlık ilişkisinin bozulması okuldaki arkadaşlık ağının kadın ve erkek öğretmenler etrafında ikiye bölünmesi ile sonuçlanacaktır. Bununla birlikte okul müdürü (18) sadece iki bağlantı ile okul müdür yardımcısı (19) ise bir bağlantı ile okulun arkadaşlık ağında yer almaktadır. Erkek öğretmenler arasında 1 ve 10 numaralı öğretmenler liderlik rolünü oynamaktadır. Kadın öğretmenler arasında belirli bir öğretmenin ön planda olmamakla birlikte 11 numaralı öğretmen diğer öğretmenlerden daha etkili konumdadır.

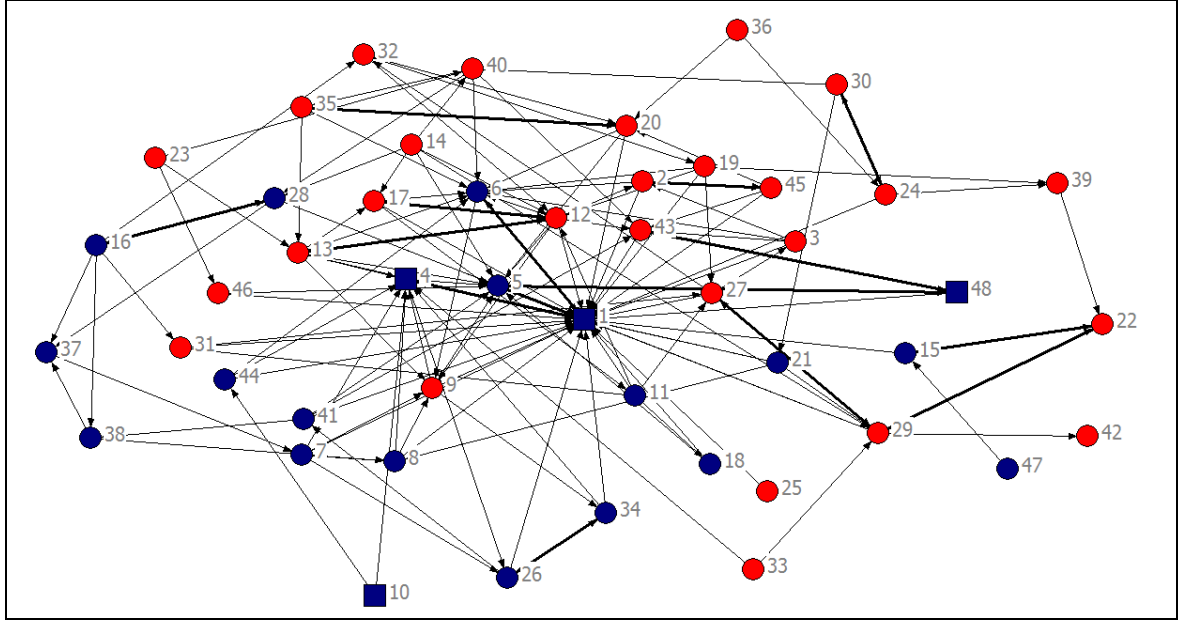
Şekil 47. R Ortaokulu mesleki sosyal ağı

R ortaokulu mesleki ağı incelendiğinde arkadaşlık ağının aksine, daha fazla etkileşimin olduğu görülmektedir. Ancak diğer okullarda da görüldüğü gibi cinsiyete dayalı bir ayrım söz konusudur. Okul müdürü (18) ağda çevresel bir konumdadır ve sadece erkek öğretmenlerle ilişki içerisindedir. Okul müdür yardımcısı (19) okul müdürü ve bazı erkek öğretmenlerle ilişki kurmuştur. 17 ve 11 numaralı öğretmenler; arkadaşlık ağındakine benzer bir köprü rolünü oynamaktadırlar. Her iki öğretmenin de ortak özelliği aynı cinsiyetteki öğretmenler arasında popüler olmaları ve karşı cinsten öğretmenler de etkileşim sağlamalarıdır. Bununla birlikte erkek öğretmenler arasında 1; kadın öğretmenler arasında 5 ve 7 numaralı öğretmenler etkin görünmektedir.

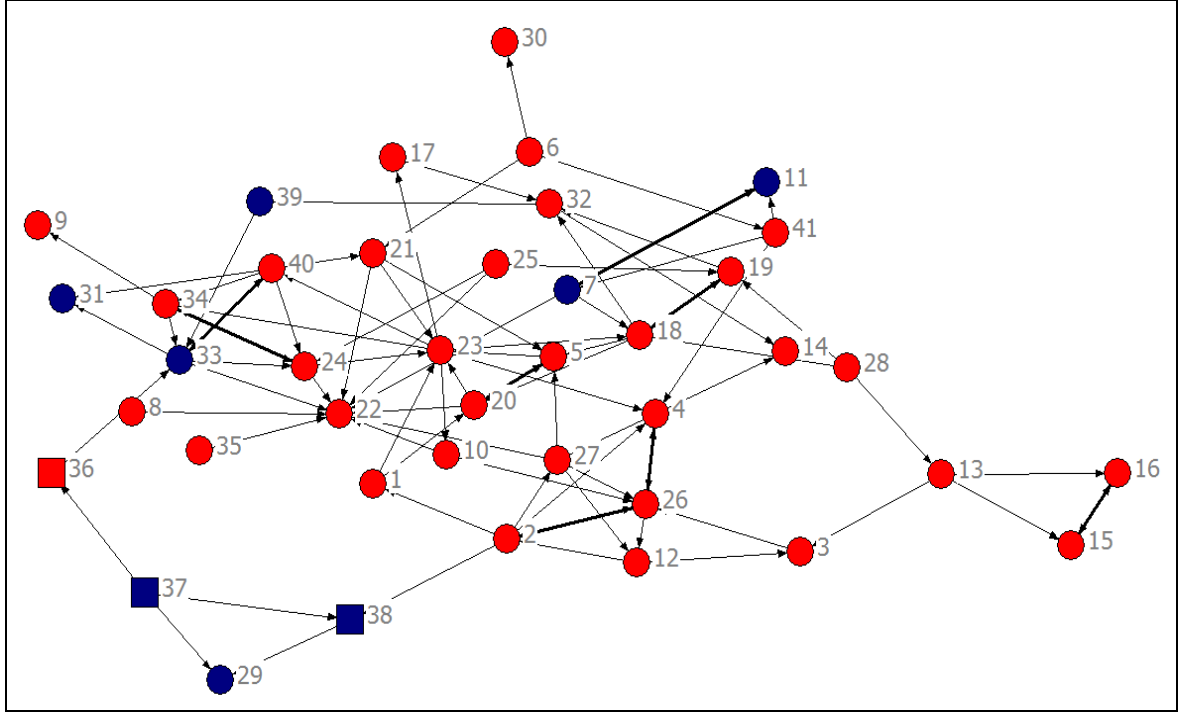
Şekil 48. S Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

S ortaokulu arkadaşlık ağı incelendiğinde, oldukça karmaşık bir ilişki örüntüsünün varlığından bahsedilebilir. Okul müdürü (1) ağda oldukça merkezi bir konumdadır. Bununla birlikte okul müdür yardımcısı (4) görece merkezi bir konumda yer almaktadır. Ancak diğer okul müdür yardımcılarında (10) sadece bir bağlantıyla 48 ise iki bağlantıyla ağda yer almaktadır. 11 ve 25 numaralı öğretmenlerin okulun arkadaşlık ağına yer almadığı görülmektedir. Kadın ve erkek öğretmenler arasında kısmen bir ayrışma söz konusudur. Başka bir deyişle farklı cinsiyetteki öğretmenler arasında etkileşimlerin varlığının yanı sıra sadece kadınlar ya da erkekler arasında ilişki örüntüleri de mevcuttur. Kadın öğretmenler arasında özellikle 12 numaralı öğretmen etkin konumdadır. Bununla birlikte bazı öğretmenlerin (18, 27, 31, 38 ve 46) okulun arkadaşlık ağına yalnızca bir bağlantıyla yer aldığı görülmektedir.

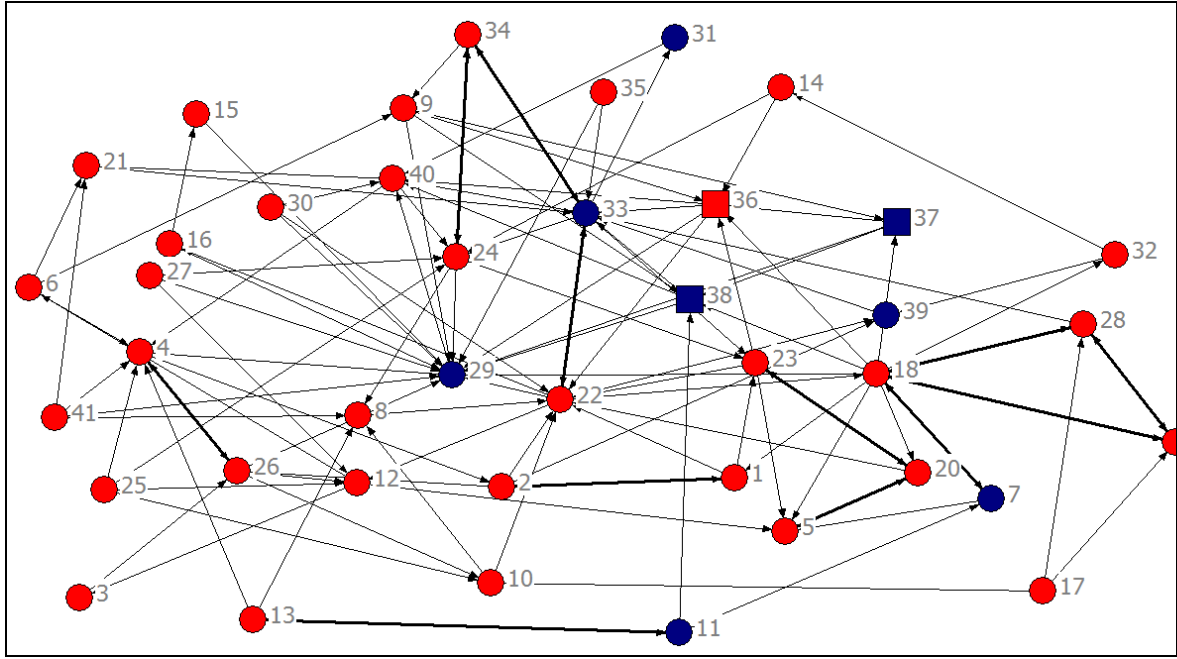
Şekil 49. S Ortaokulu mesleki sosyal ağı

S ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde okul müdürünün (1), okulun mesleki ağında etkin bir konumda olduğu görülmektedir. Okul müdür yardımcılarında 4 numaralı katılımcı mesleki ağda oldukça etkin bir rol oynarken, 48 numaralı katılımcı üç, 10 numaralı katılımcı ise 2 bağlantı ile mesleki ağa dâhil olmuştur. Öğretmenlerden bazıları (5, 6, 9, 12, 27, 43) mesleki ağda diğer öğretmenler tarafından kaynak olarak görülmektedir. 12 numaralı öğretmen aynı zamanda arkadaşlık ağında da önemli bir etki alanına sahiptir. Bazı öğretmenlerin (25, 42 ve 47) sadece birer bağlantıyla mesleki ağa dâhil oldukları görülmektedir. Bununla birlikte arkadaşlık ağına kıyasla daha katılımcı ve etkileşime açık bir ağ örüntüsünün elde edildiği söylenebilir. Dikkati çeken başka bir konu mesleki konularda okul yöneticileriyle birlikte daha fazla sayıda öğretmenin liderlik etme potansiyeline sahip olmasıdır.

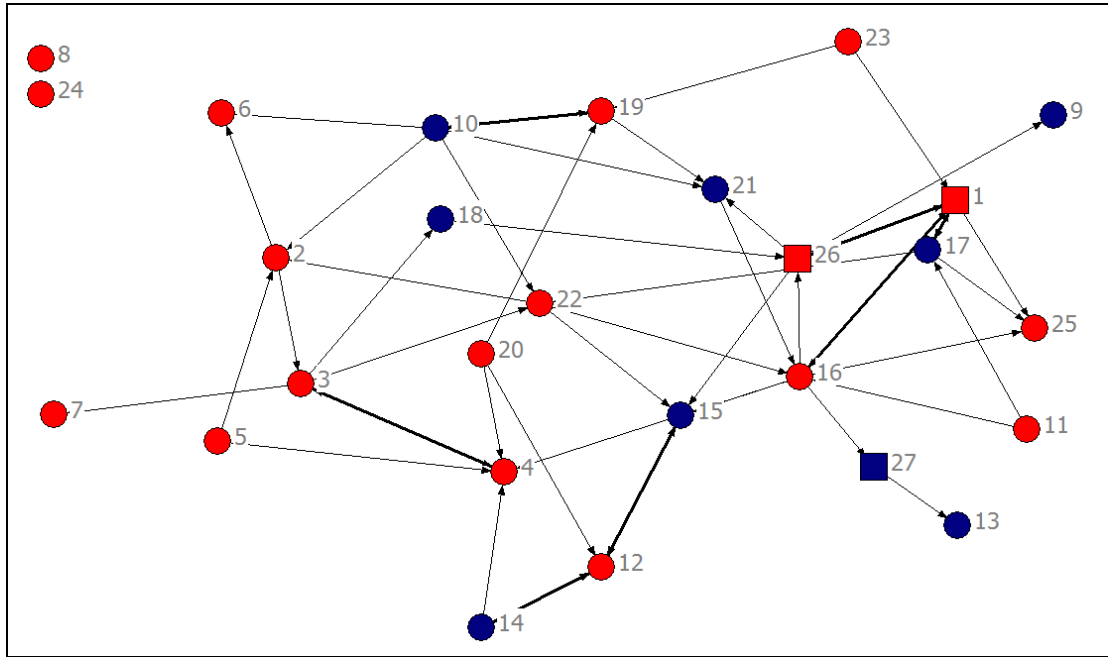
Şekil 50. T Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

T ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde, okul müdürü (37) ve okul müdür yardımcılarının (36 ve 38) okulun arkadaşlık ağının oldukça dışında yer aldıkları görülmektedir. Yöneticileri, öğretmenlere bağlaya oldukça az sayıda bağlantının varlığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte okulda bazı öğretmenler (22, 33, 4, 26 ve 5) birçok öğretmen tarafından arkadaşlık ağında etkili görülmektedir. Kadın ve erkek öğretmenler arasında belirgin bir ayrışma görülmemekle birlikte, erkek öğretmenlerin sayıca az olmasının da bu durumda etkili olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bazı öğretmenler (9, 30 ve 35) arkadaşlık ağında bir bağlantıyla temsil edilmektedir.

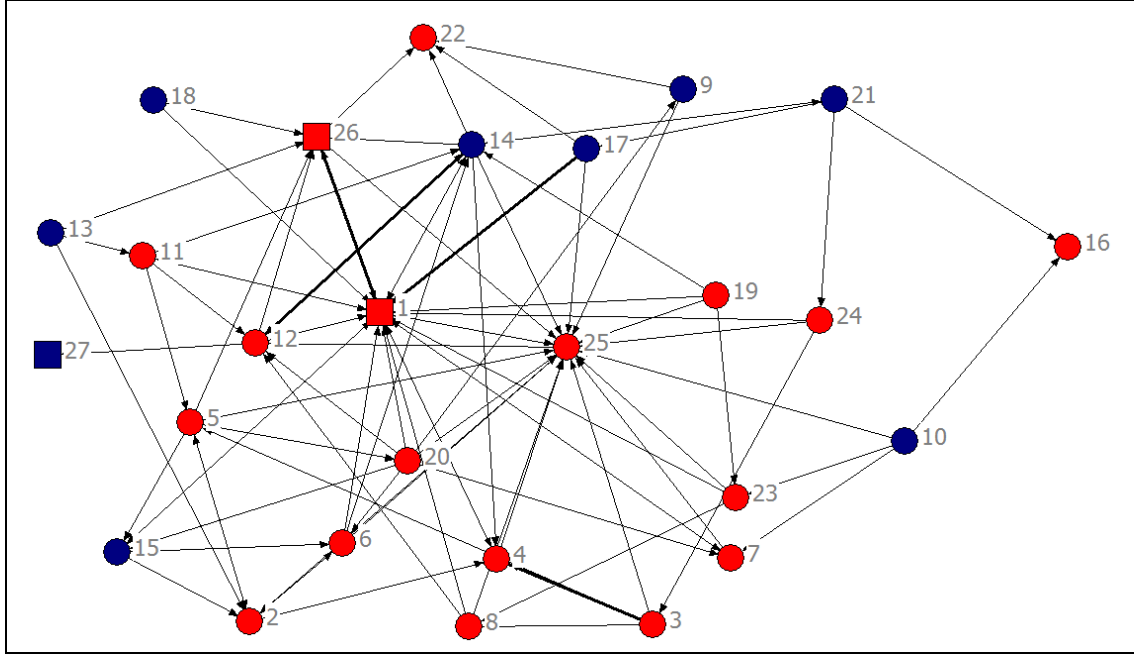
Şekil 51. T Ortaokulu mesleki sosyal ağı

T ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde okul müdürü (38) ve yardımcılarının (36 ve 37) arkadaşlık ağına göre daha merkezi bir konuma geldikleri anlaşılmaktadır. Kadın okul müdür yardımcısının (36), özellikle kadın öğretmenler tarafından öğretim lideri olarak atfedilmesi, cinsiyet eşitliğine dayalı olarak okullarda yönetici istihdam edilmesi bağlamında üzerinde düşünülmesi gereken bir bulgudur. Bununla birlikte bazı öğretmenler (29, 24, 33, 22, 23, 18, 4) mesleki açıdan kaynak olarak görülmektedir. Okulun mesleki ağı, arkadaşlık ağına göre daha yoğun ve çok merkezlidir. Bu durum okulda birçok öğretmenin mesleki bilgi ve donanım açısından yeterlik düzeylerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

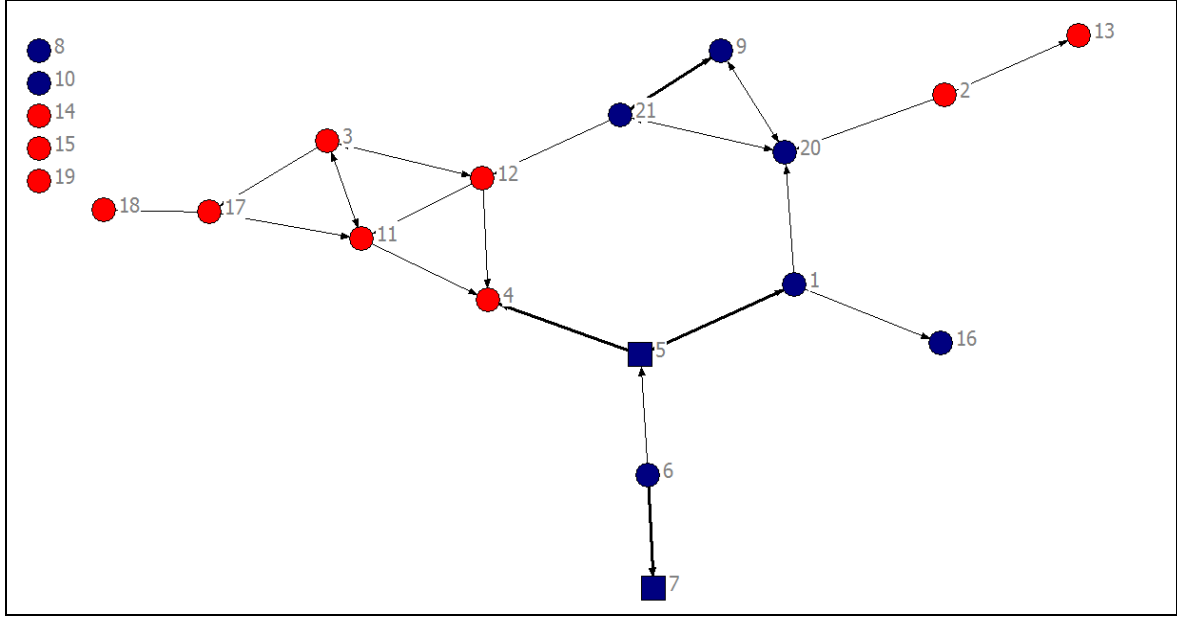
Şekil 52. U Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

U ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde, okul müdürünün (27), arkadaşlık ağının oldukça dışında yer aldığı görülmektedir. Bunun yanında kadın okul müdür yardımcılarının (1 ve 26), okulda etkili bir konumdadır. Bazı öğretmenlerin de (15, 21 ve 22) okulun arkadaşlık ağında etkin rol oynadığı görülmektedir. Bazı çalışanların (8 ve 24) okulun arkadaşlık ağında yer almadığı ve bazılarının ise (7, 9 ve 13) sadece birer bağlantı ile arkadaşlık ağında yer aldığı görülmektedir.

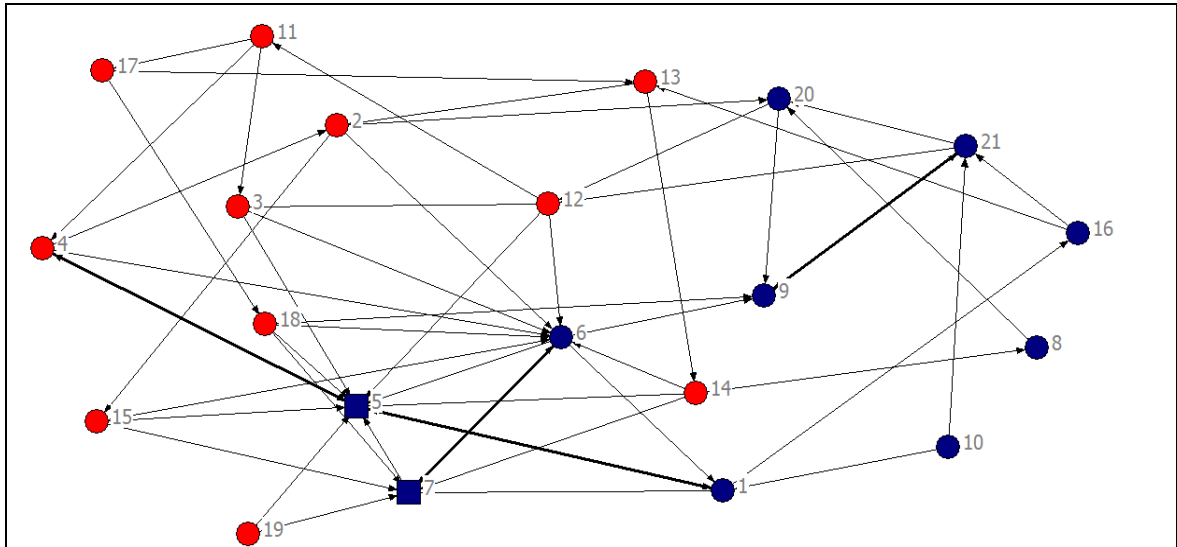
Şekil 53. U Ortaokulu mesleki sosyal ağı

U ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde, oku müdürünün (27), okulun mesleki ağında sadece bir bağlantı ile yer aldığı görülmektedir. Okul müdür yardımcıları (1 ve 26) okulda mesleki konularda kaynaklık eden informel liderler olarak algılanmaktadırlar. Bununla birlikte 25 numaralı öğretmen okulda yoğun bir şekilde diğer öğretmenlere mesleki destek vererek etkili bir konumda yer almaktadır. 4, 12 ve 14 numaralı öğretmenlerde mesleki ağda bulundukları konumda diğer öğretmenlere kaynak sağlamaktadırlar. Okulun mesleki ağının dışında hiçbir öğretmenin yer almaması ve arkadaşlık ağına göre daha yoğun bir ağın elde edilmiş olması sevindiricidir. Okul müdürünün, etkileşim düzeyi ve dolayısıyla bilgi alışverişi ve mesleki deneyim aktarımının yüksek olduğu varsayılan bir okulda mesleki konularda sadece bir öğretmenle ilişki kurması düşündürücüdür.

Şekil 54. Ü Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

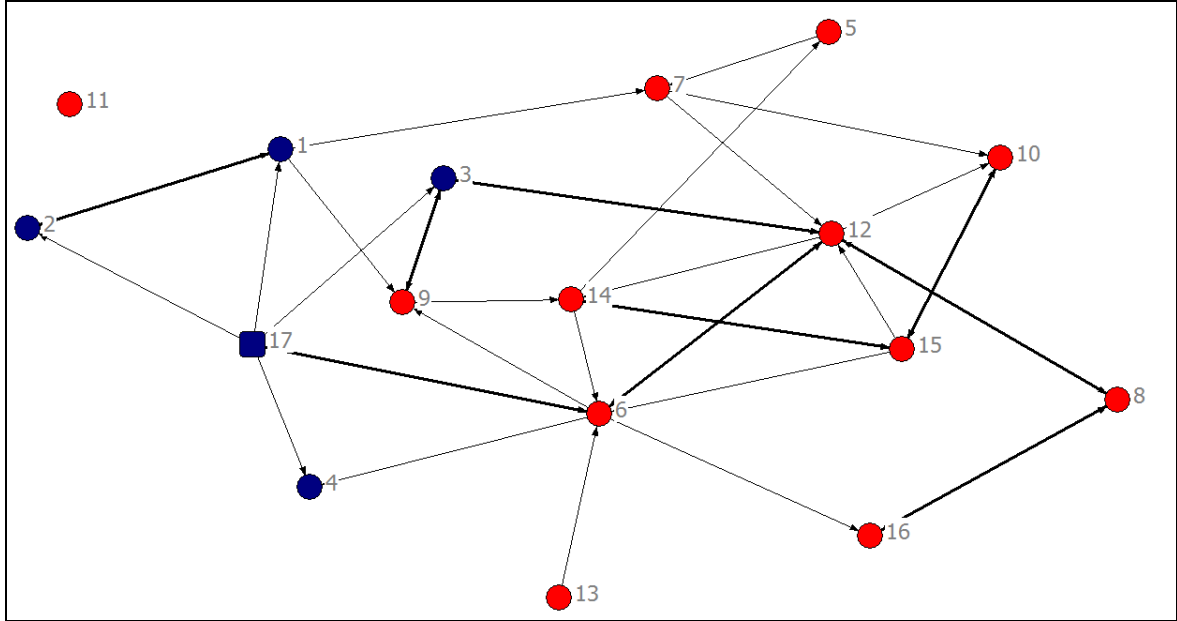
Ü ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde, birçok öğretmenin (8, 10, 14, 15 ve 19) ağı dışında yer alması oldukça olumsuz sayılabilecek bir durumdur. Bununla birlikte okulun arkadaşlık ağına birbirinden neredeyse bağımsız birkaç farklı alt grubun şekillendiği anlaşılmaktadır. Okul müdürü (5) ve okul müdür yardımcısı (7) okulun arkadaşlık ağına merkezi bir konumda değildir. Okulda birçok katılımcı (7, 13, 16 ve 18) sadece bir bağlantı ile arkadaşlık ağına dâhil olmuştur.

Şekil 55. Ü Ortaokulu mesleki sosyal ağı

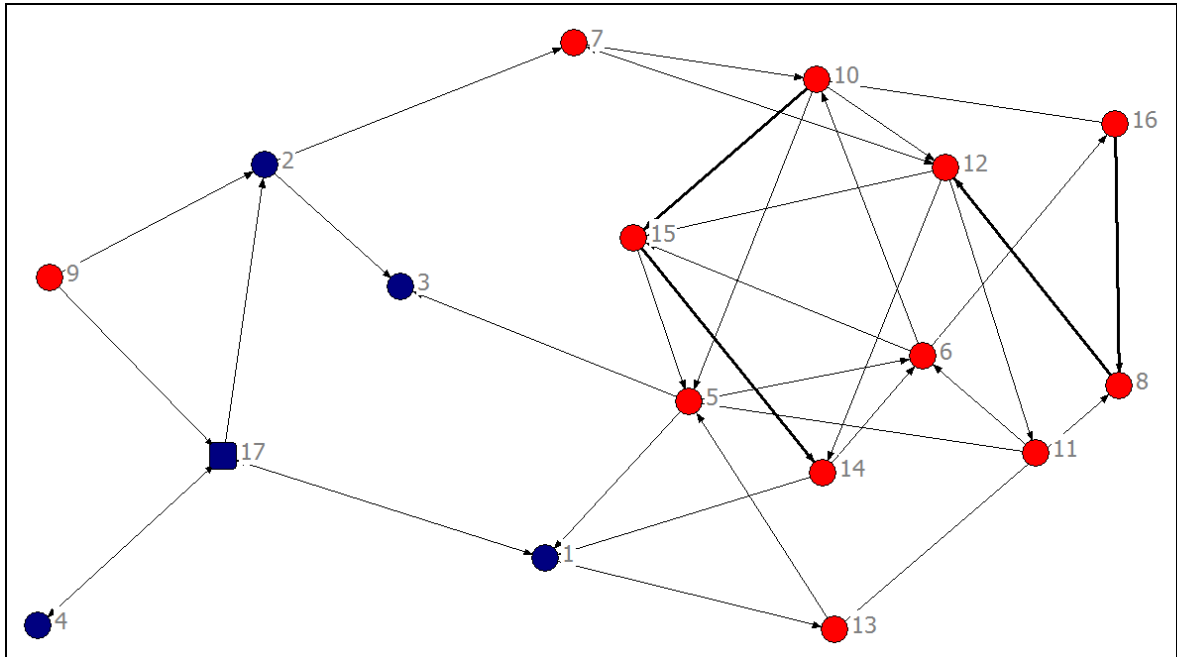
Ü ortaokuluna ait mesleki ağı incelendiğinde okul müdürü (5) ve okul müdür yardımcısının (7) etkili konumda oldukları görülmektedir. Bununla birlikte bazı öğretmenler (6, 9 ve 21) okulun mesleki ağına kaynaklık etmektedir. Okulun mesleki ağı arkadaşlık ağına göre daha

yoğundur. Okulun arkadaşlık ağının oldukça sade ve düşük etkileşimli olmasına rağmen mesleki ilişkilerin kuvvetli olması sevindirici bir bulgudur.

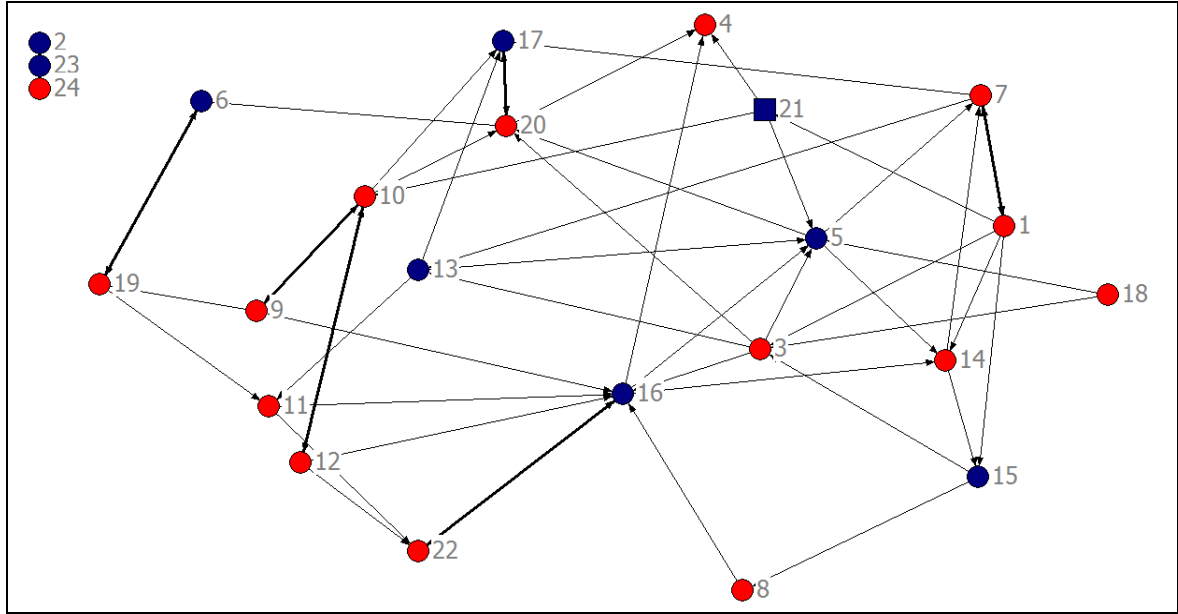
Şekil 56. V Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

V ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürünün (17) etkili bir rol oynayamadığı anlaşılmaktadır. 12 numaralı öğretmen okulun arkadaşlık ağında önemli bir konumdadır. Bunun yanında bir öğretmen (11) okulun arkadaşlık ağında yer almazken, bir öğretmen de (13) ağda sadece bir bağlantı ile temsil edilmektedir.

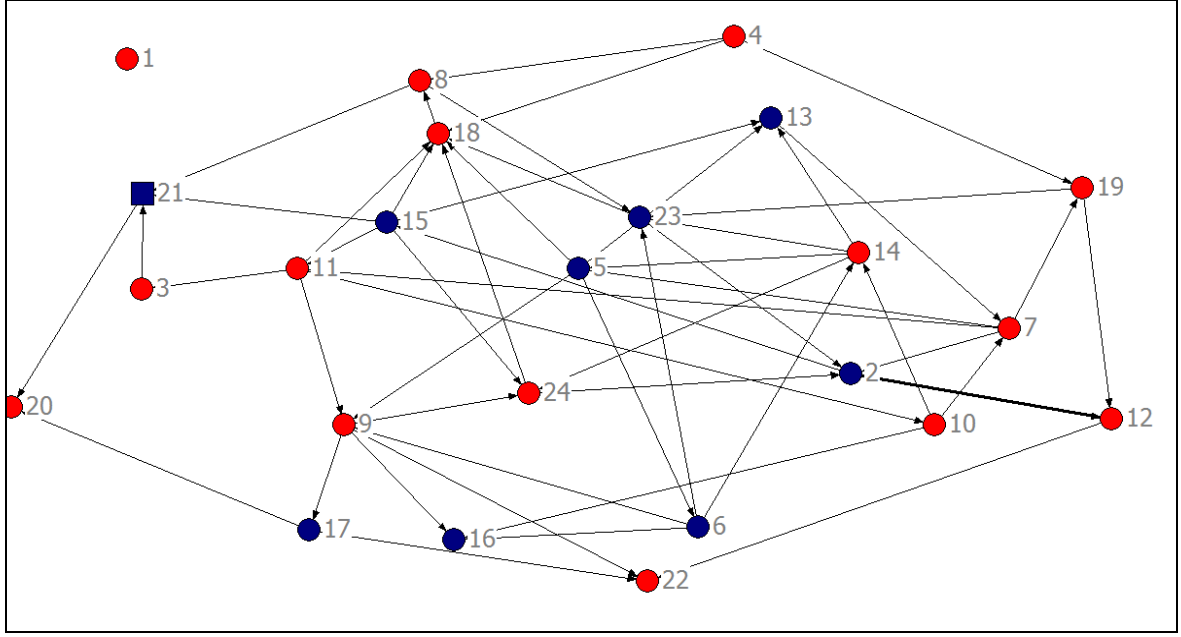
Şekil 57. V Ortaokulu mesleki sosyal ağı

V ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde okul müdürünün (17) yeterince etkili bir konumda olmadığı görülmektedir. Cinsiyete göre kısmen bir ayrışmanın yaşandığı okulda 5, 6 ve 12 numaralı öğretmenler kadın öğretmenler arasında etkindir. Düşük yoğunluklu bir mesleki ilişki ağının bulunduğu okulda, 4 numaralı öğretmen sadece bir bağlantı ile ağa dâhil olmuştur.

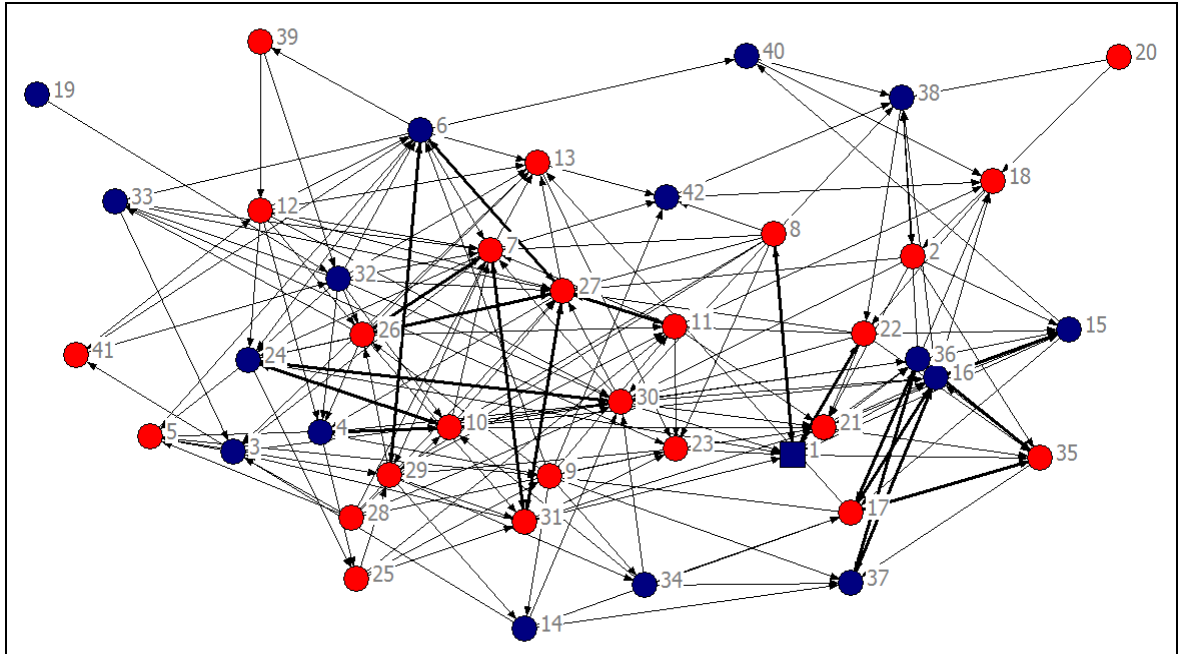
Şekil 58. Y Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

Y ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürünün (21) okulun arkadaşlık ağında çevresel bir konumda yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, bazı öğretmenlerin (5, 14 ve 16) okulun arkadaşlık ağında etkin oldukları anlaşılmaktadır. Okulda bazı öğretmenlerin (2, 23 ve 24) arkadaşlık ağında yer almadığı görülmektedir. Okulda cinsiyete dayalı ayrışmanın yaşanmadığı söylenebilir.

Şekil 59. Y Ortaokulu mesleki sosyal ağı

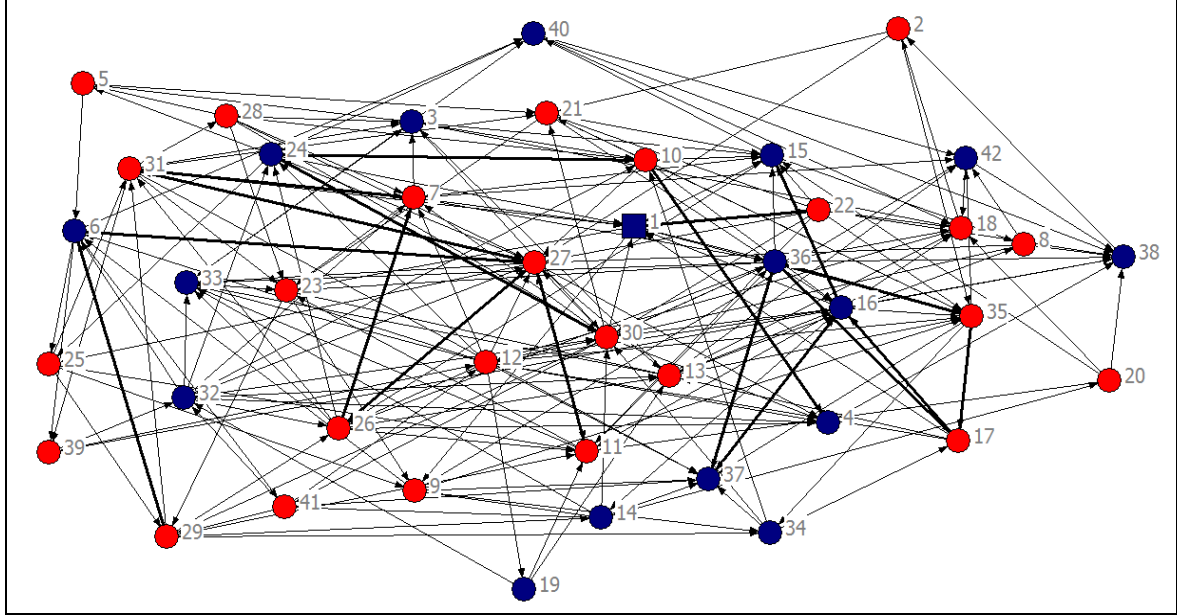
Y ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde oku müdürünün (21) oldukça çevresel bir konumda yer aldığı görülmektedir. Arkadaşlık ağına göre daha yoğun bir ilişki örüntüsünün elde edildiği mesleki ağda, 18 ve 13 numaralı öğretmenlerin liderlik pozisyonunda yer aldıkları söylenebilir.

Şekil 60. Z Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

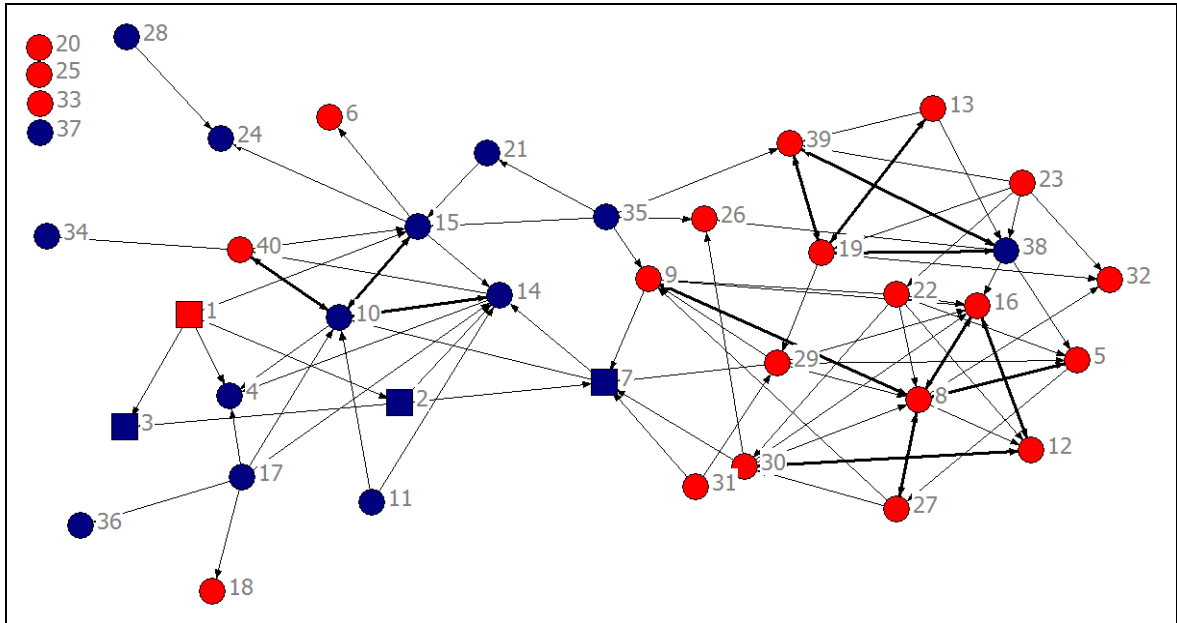
Z ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde, okul müdürünün (1), merkezi bir konumda yer aldığı ve bununla birlikte okulda birçok öğretmenin de merkezi konumu paylaştığı görülmektedir. Okulda 19 numaralı öğretmen dışında düşük bağlantıya sahip öğretmen yer

almamaktadır. Cinsiyete dayalı ayrışmanın yaşanmadığı okulda, kadın ve erkek öğretmenlerin arasında yoğun etkileşimin yaşandığı görülmektedir.

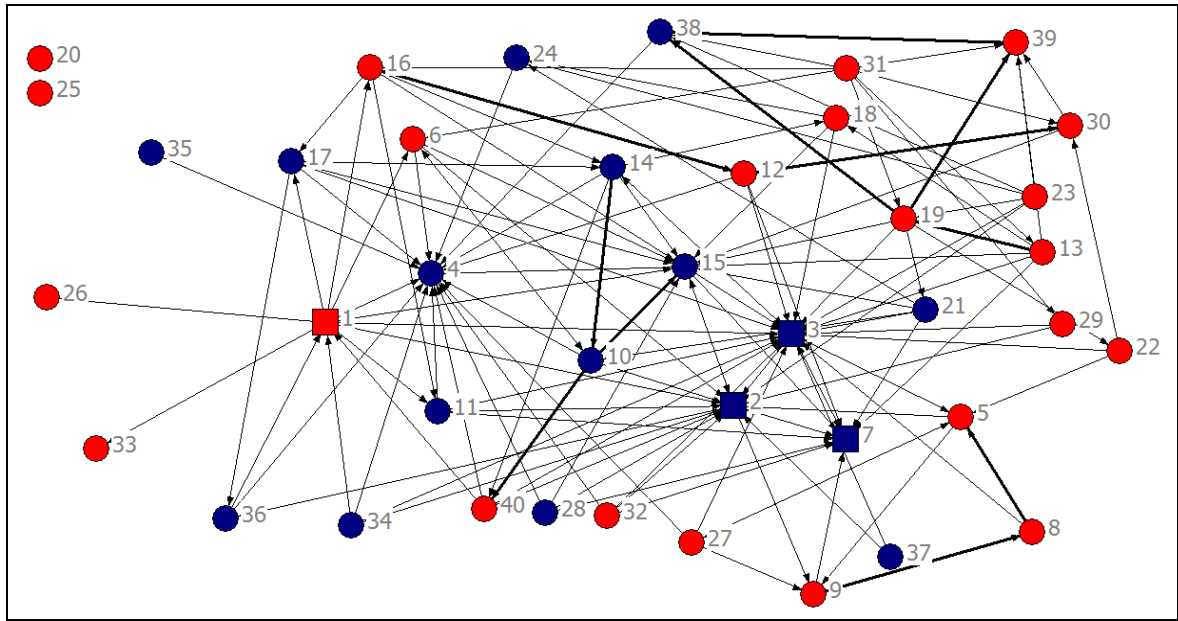
Şekil 61. Z Ortaokulu mesleki sosyal ağı

Z ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde oldukça yoğun bir etkileşimin yaşandığı görülmektedir. İdeale en yakın ağ örüntüsünün yaşandığının görüldüğü bu okulda, her öğretmen hem mesleki açıdan bilgisine danışılan hem de kendisi bir meslektaşına danışan konumundadır.

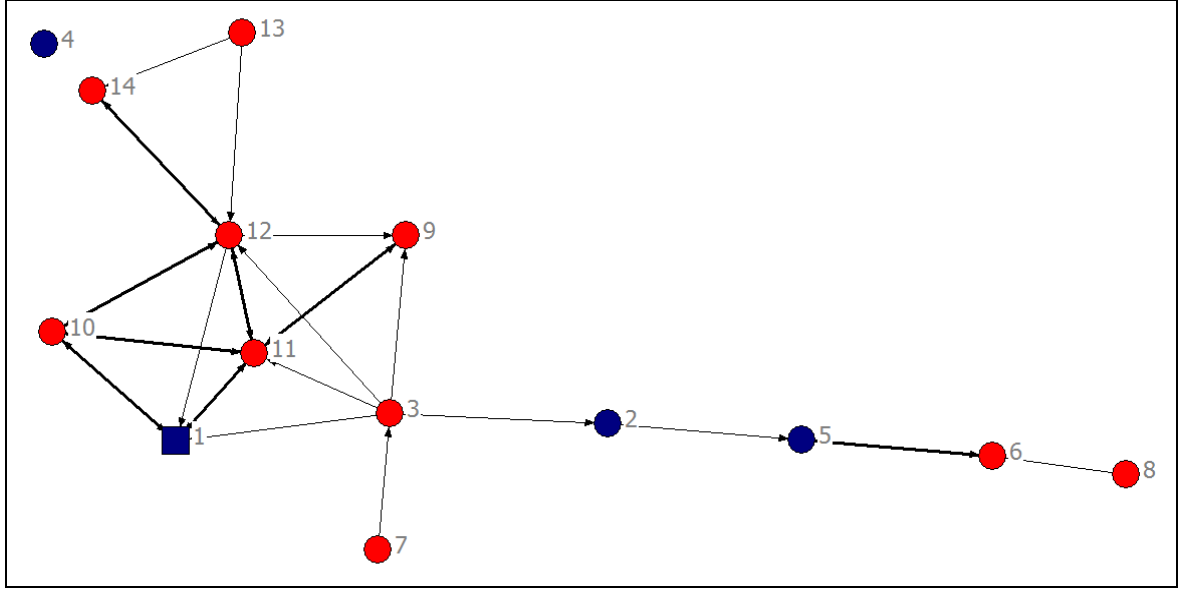
Şekil 62. AB Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

AB ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde, okul müdürü (2) ve iki okul müdür yardımcısının (1 ve 3) çevresel bir konumda yer aldıkları, bir okul müdür yardımcısının ise (7) daha merkezi bir konumda yer aldığı görülmektedir. Okulun arkadaşlık ağına bazı öğretmenlerin yer almadığı (20, 25, 33 ve 37), bazılarının ise (18, 28, 34 ve 36) sadece bir bağlantıyla yer aldığı görülmektedir. Cinsiyete dayalı olarak kısmen bir ayrışmanın gerçekleştiği söylenebilir. Bazı öğretmenlerin (8, 10, 14, 15, 16 ve 38) okulun arkadaşlık ağına etkili bir konumda yer aldıkları görülmektedir.

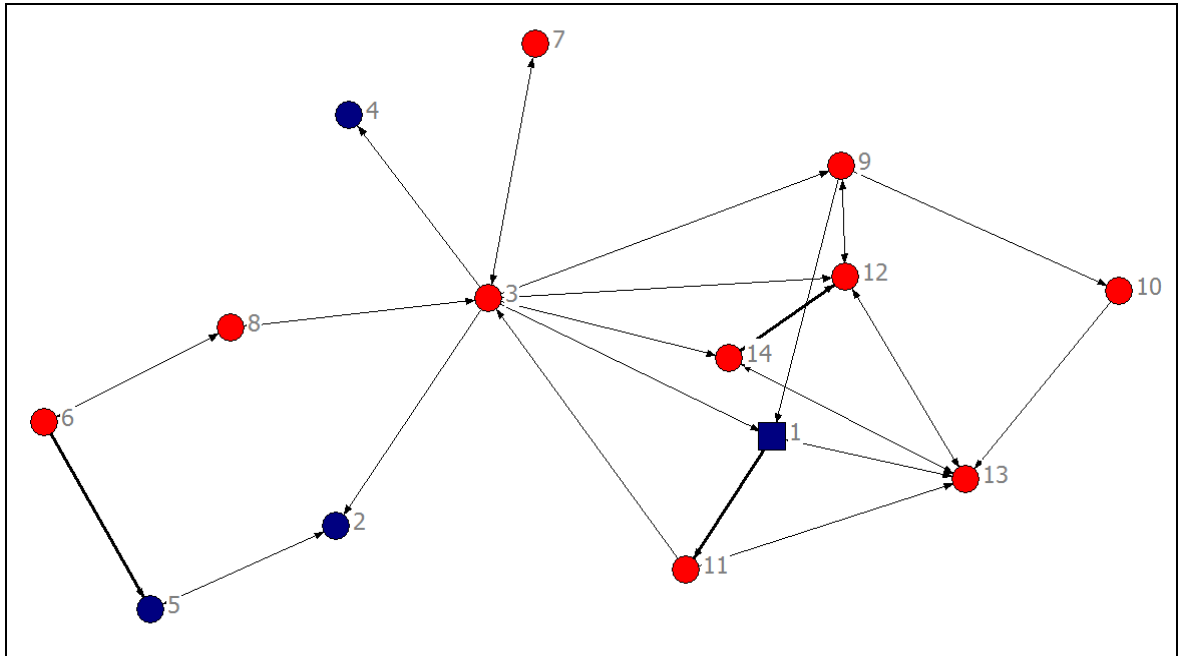
Şekil 63. AB Ortaokulu mesleki sosyal ağı

AB ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde, okul müdürü (2) ve müdür yardımcılarının (1, 2 ve 7) arkadaşlık ağına göre daha merkezi bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Okulun mesleki ağına bazı öğretmenlerin yer almadığı (20, 25), bazılarının ise (26, 33 ve 35) sadece bir bağlantıyla yer aldığı görülmektedir. Okulda bazı öğretmenlerin (4 ve 15) mesleki konularda diğer öğretmenler tarafından görüşlerine başvurulduğu anlaşılmaktadır. 15 numaralı öğretmenin, okulun arkadaşlık ağına da etkili aktörlerinden olması dikkat çekicidir. Okulun mesleki ağına, arkadaşlık ağına göre daha yoğun ve cinsiyete göre ayrışmanı daha az olduğu görülmektedir.

Şekil 64. AC Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

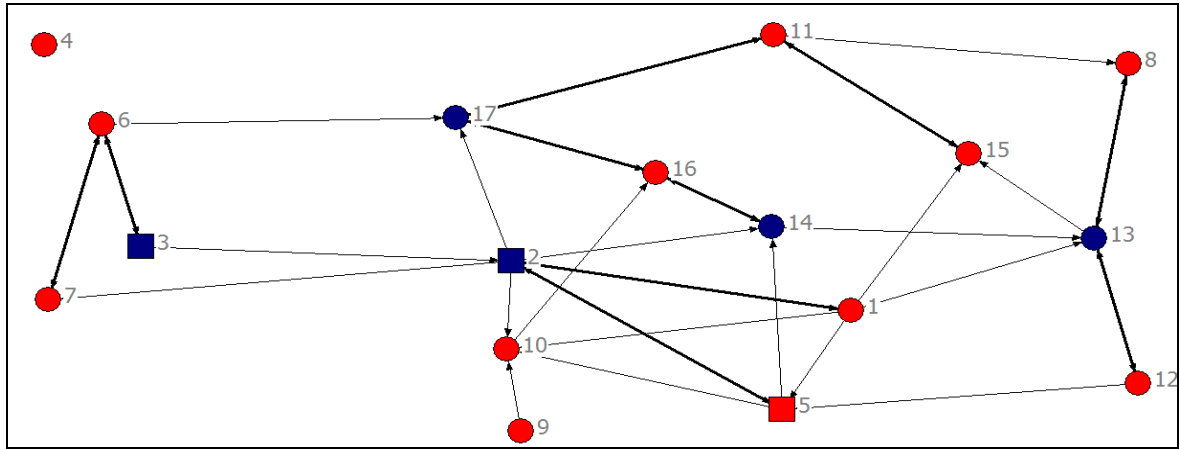
AC ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde okul müdürünün (1), içinde bulunduğu grupta etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 4 numaralı öğretmenin okulun mesleki ağında yer almadığı, 7 ve 8 numaralı öğretmenlerin ise sadece bir bağlantı ile ağda yer aldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca 11 ve 12 numaralı öğretmenlerin arkadaşlık ağının etkin aktörleri arasında yer aldıkları görülmektedir.

Şekil 65. AC Ortaokulu mesleki sosyal ağı

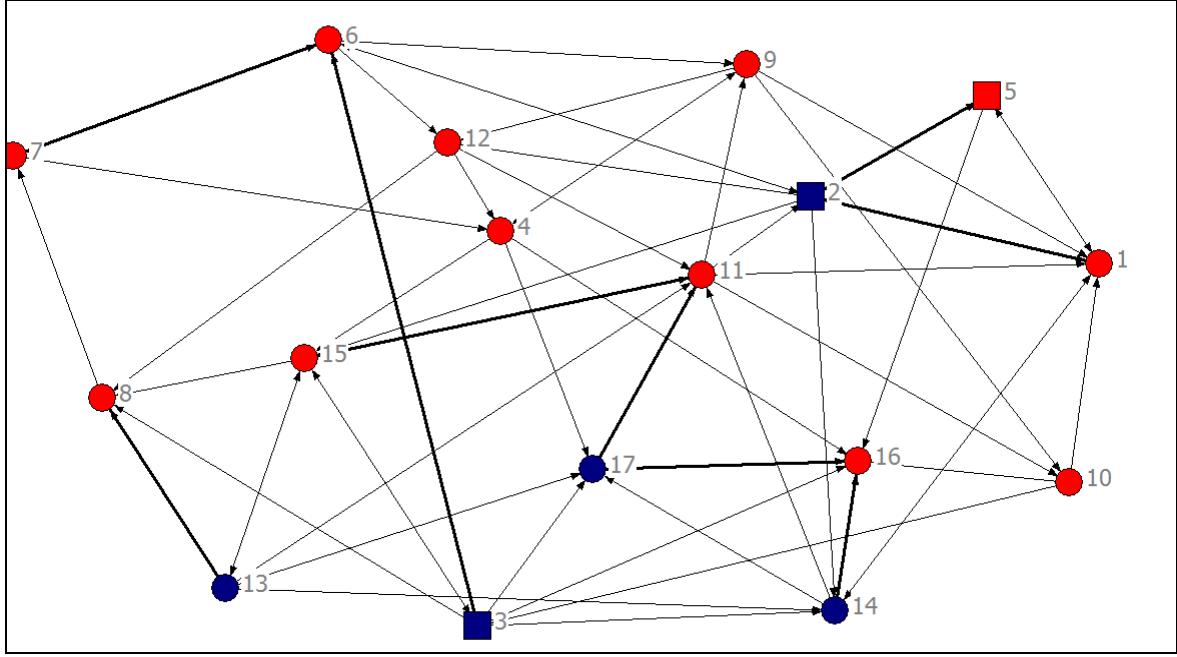
AC ortaokulunun mesleki sosyal ağı incelendiğinde, arkadaşlık ağına göre daha yoğun bir ilişki örüntüsü görülmektedir. Okul müdürü (1), arkadaşlık ağındaki konumuna benzer bir

şekilde, içinde bulunduğu grup açısından etkili sayılabilecek bir konumda yer almaktadır. Bununla birlikte 3, 12 ve 13 numaralı öğretmenlerin mesleki açıdan kaynak konumunda oldukları anlaşılmaktadır. 3 numaralı öğretmenin, farklı gruplara ayrıldığı görülen öğretmenler için ortak rehber durumunda olduğu söylenebilir. 3 numaralı öğretmenin, okulun arkadaşlık ağında da benzeri bir köprü görevini yerine getirdiği bilinmektedir. Bu bağlamda söz konusu öğretmenin, uzlaşmacı ve farklı grupları bir araya getiren kişilik özelliklerine yatkın olduğu ifade edilebilir. Okulun mesleki ağında 4 ve 7 numaralı öğretmenin sadece birer bağlantı ile mesleki ağda yer aldıkları görülmektedir. 12 numaralı öğretmenin okulun arkadaşlık ve mesleki ağlarında etkin konumda yer aldığı görülmektedir.

Şekil 66. AD Ortaokulu arkadaşlık sosyal ağı

AD ortaokuluna ait arkadaşlık ağı incelendiğinde, okul müdürünün (2) etkili bir konumda yer aldığı anlaşılmaktadır. Kadın okul müdür yardımcısı (5), okul müdürü ile birlikte arkadaşlık ağında etkin sayılabilecek bir konumdadır. Erkek okul müdür yardımcısı (3) ise daha etkisiz bir konumdadır. 4 numaralı öğretmen okulun arkadaşlık ağında yer bulamazken, 9 numaralı öğretmen sadece bir bağlantıyla okulun arkadaşlık ağına dâhil olmuştur. Genel olarak ağ yoğunluğunun düşük olduğu Z ortaokulunda, bazı öğretmenler (13, 14 ve 17) etkili bir yere sahiptir.

Şekil 67. AD Ortaokulu mesleki sosyal ağı

AD ortaokuluna ait mesleki ağ incelendiğinde okul müdürünün (2) etkili bir komunda olduğu görülmektedir. Okul müdür yardımcılarının (3 ve 5) okulun mesleki ağında kaynak olarak görülmediği söylenebilir. Bununla birlikte okulun mesleki ağında, arkadaşlık ağına göre daha yoğun bir ilişki örüntüsü görülmektedir. Bazı öğretmenlerin (1, 11, 16 ve 17) okulun mesleki konularda lider olarak görüldükleri anlaşılmaktadır.

Okullardaki arkadaşlık ağları ve mesleki ağların yapısı genel olarak incelendiğinde; okul yöneticilerinin okulların sosyal ağında yeterince etkili olmadıkları sonucuna ulaşılabilir. Okul müdürleri ve yardımcılarının arkadaşlık ağında ve mesleki ağda çevresel aktör olarak yer alma eğilimleri üzerinde düşünülmesi gereken bir bulgudur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde birçok okul, yöneticilerinin okuldaki pozisyonları ve etki alanlarından daha fazla potansiyel taşımaktadır. Alanyazında sıkça referans verilen “Her okul müdürü kadardır.” yaklaşımının aksine okulların müdürlerden fazlasına ilişkin potansiyel taşıdığı görülmektedir. Bunun yanında araştırmaya dâhil edilen okullarda liderlik potansiyeli taşıyan öğretmenlerin varlığı sevindiricidir. Okullar yaygın kanaatin aksine çok merkezli ve çok liderli bir yapıya doğru değişim göstermektedir. Başka bir ifadeyle hiyerarşinin yerini heterarşinin aldığı, yerel veya okulun tamamını kapsayan liderlik eğilimlerinin görüldüğü, eğitim-öğretimin işleyişi bakımından meslektaşlarına rehberlik eden öğretmenlerin yer aldığı bir okul yapısına geçişin yaşandığından bahsedilebilir. Bunların yanı sıra okullarda sosyal ağın şekillenmesinde belirleyici değişkenlerin başında cinsiyet yer almaktadır. Bu durum birçok okul açısından arkadaşlık ağlarında genellikle, mesleki ağda ise yoğunlukla

bir ayrışmanın yaşanmasına neden olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, erkek öğretmenler, erkeklerle; kadın öğretmenler de kadınlarla arkadaşlık edip, mesleki konularda bilgi alışverişinde bulunmaktadır. Benzer şekilde kadın okul müdür yardımcılarının, genellikle kadın öğretmenler tarafından okulun sosyal ağında etkili bir konuma getirildiği görülmektedir. Okul yöneticilerinin belirlenmesinde, özellikle kadın öğretmen oranının yüksek olduğu okullarda, kadın okul yöneticisi seçiminin, kadın öğretmenleri karar süreçlerine dâhil etme ve mesleki gelişime yönelik motivasyonlarını artırma bağlamında olumlu görülebilir.

Okulda mesleki ve arkadaşlık ağlarının şekillenmesinde cinsiyet dışındaki demografik değişkenlerin (yaş, kıdem, okuldaki hizmet süresi, yöneticilik görevi) ağdaki ilişkilerin şekillenmesinde etkili bir rol oynamadığı görülmektedir. Öğretmenler birbirlerine demografik değişkenler bağlamında cinsiyet değişkeni etrafında bağlanmaktadır. Bununla birlikte, arkadaşlık kurma ve mesleki danışma açısından bir öğretmenin kaynak olma durumu, yaşı, kıdemi, okuldaki hizmet süresi ve yöneticilik görevi ile ilgili değildir. Bu durum, öğretmenlerin okul içerisinde ilişki kurarken önceliklerinin mesleki veya informel açıdan yararlanma olarak görüldüğü şeklinde yorumlanabilir.

4.10. İlkokul ve Ortaokullardaki Sosyal Ağ Yapılarına İlişkin Karşılaştırmalara Yönelik Bulgular

İlkokul ve ortaokullardaki sosyal ağ yapılarına ilişkin karşılaştırmalar Tablo 22’de yer almaktadır.

Tablo 22

İlkokul ve Ortaokullarda Mesleki Ağ ve Arkadaşlık Ağına Yönelik Bulgular

	Çalışan Sayısı	Yoğunluk		Karşılıklık		Merkezilik		Ortalama Mesafe		Görsel Ağ Algıları
	$\bar{X}$	MA	AA	MA	AA	MA	AA	MA	AA	
İlkokul	17.20	.15	.11	.18	.17	.17	.19	2.53	2.61	3.34
Ortaokul	26.07	.17	.14	.19	.24	.22	.23	2.53	2.51	3.24

MA: Mesleki Ağ

AA: Arkadaşlık Ağı

Tablo 22 incelendiğinde, ilkokullarda mesleki ağ yoğunluğu ve karşılıklık değerleri arkadaşlık ağına göre daha yüksektir. Buna göre ilkokullarda mesleki ilişkiler, arkadaşlık ilişkilerine göre daha yoğun ve etkili sayılabilir. Bununla birlikte merkezilik değeri açısından ilkokullardaki arkadaşlık ağları, mesleki ağlara göre daha yüksek değer almıştır. Bu durum ilkokullarda arkadaşlık ağlarında bazı aktörlerin ön plana çıkma ve liderlik etme

durumlarının, mesleki ağa göre daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ortalama mesafe bakımından çalışma kapsamında incelenen ilkokullarda, arkadaşlık ağındaki ortalama mesafe mesleki ağa göre daha yüksektir. Başka bir anlatımla, rastgele seçilen iki ilkokul öğretmenin mesleki ağda ortalama uzaklığı 2.53 kişi, arkadaşlık ağında 2.61 kişidir. Bu duruma göre mesleki ağda, arkadaşlık ağına göre öğretmenlerin birbirlerine daha yakın oldukları söylenebilir.

Ortaokullarda mesleki ağ yoğunluğu, arkadaşlık ağının yoğunluğuna göre daha yüksektir. Buna göre ortaokullarda mesleki ilişkiler, arkadaşlık ilişkilerine göre daha yoğundur. Bununla birlikte merkezilik ve karşılıklılık değeri açısından ortaokullardaki arkadaşlık ağları, mesleki ağlara göre daha yüksek değer almıştır. Bu durum ortaokullarda arkadaşlık ağlarında bazı aktörlerin liderlik etme eğilimlerinin ön plana çıktığı ve arkadaşlık ilişkilerinde karşılıklı olarak ilişki kurma eğilimlerinin, mesleki ağa göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda arkadaşlık ağlarındaki karşılıklı ilişki düzeyinin mesleki ağa göre daha yüksek olması beklenen bir durumdur. Ortalama mesafe bakımından çalışma kapsamında incelenen ortaokullarda, mesleki ağdaki ortalama mesafe arkadaşlık ağına göre daha yüksektir. Başka bir anlatımla, rastgele seçilen iki ortaokul öğretmenin mesleki ağda ortalama uzaklığı 2.53 kişi, arkadaşlık ağında 2.51 kişidir. Bu duruma göre arkadaşlık ağında, mesleki ağa göre öğretmenlerin birbirlerine daha yakın oldukları söylenebilir.

İlkokul ve ortaokullarda elde edilen ağ yapıları karşılaştırıldığında; ilkokulların mesleki ağ açısından yoğunluk, karşılıklılık ve merkezilik açısından ortaokullara göre daha düşüktür. Bu durum ortaokulların mesleki ağ bağlamında daha yüksek oranda ilişki barındırdığı, daha fazla karşılıklı ilişki içerdiği ve daha merkezi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte ortalama mesafe bakımından ilkokul ve ortaokullardaki ortalama mesafeler eşittir. İlkokul ve ortaokulların arkadaşlık ağları ele alındığında, mesleki ağa benzer şekilde yoğunluk, karşılıklılık ve merkezilik bakımından ortaokulların arkadaşlık ağlarının daha yüksek oranda ilişki barındırdığı, daha fazla karşılıklı ilişki içerdiği ve daha merkezi olduğu görülmektedir. İlkokulların arkadaşlık ağlarındaki ortalama mesafenin, ortaokullardakine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle ortaokullardaki arkadaşlık ilişkileri daha etkilidir. Görsel ağ algısının ortalama puanları incelendiğinde ilkokullardaki katılımcıların, ortaokullara kıyasla daha yüksek algılara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Genel olarak ilkokulların ve ortaokulların sosyal ağ yapılarındaki farklılıklar değerlendirilirken önemli değişkenlerden birisi de çalışmaya dâhil edilen okullardaki çalışan

sayılarıdır. Bu bağlamda ilkokullardaki ortalama çalışan sayısının (17.2), ortaokullardaki ortalamaya göre (26.07) düşük olduğu görülmektedir. Düşük katılımcı sayısı ile gerçekleştirilen sosyal ağ araştırmalarında özellikle yoğunluk ve ortalama mesafe gibi değişkenlerin doğrudan etkilendiği bilinmektedir. İlkokul ve ortaokulların sosyal ağ yapılarının farklılaşmasında öğretmen sayısının yanında başka değişkenlerin de etkili olması söz konusudur.

4.11. İlkokul ve Ortaokulların Sosyal Ağlarında Okul Yöneticilerinin ve Lider Öğretmenlerin Özelliklerine Yönelik Karşılaştırmalara Yönelik Bulgular

İlkokul ve ortaokulların sosyal ağlarında okul yöneticilerinin ve lider öğretmenlerin özelliklerine yönelik karşılaştırmalar Tablo 23'te yer almaktadır.

Tablo 23

İlkokul ve Ortaokulların Sosyal Ağlarında Okul Yöneticileri, Lider Öğretmenler ve Öğretmenlerin Özelliklerine Yönelik Ortalama Puanlar

		Derece		Yakınlık		Arasındalık		Bireysel G.A.A	S.A.E
		$\bar{X}$		$\bar{X}$		$\bar{X}$		$\bar{X}$	$\bar{X}$
		MA	AA	MA	AA	MA	AA		
İlkokul	Yönetici	.24	.15	.39	.25	.08	.05	3.51	4.27
	Öğretmen	.16	.13	.33	.26	.08	.05	3.10	4.08
	Lider Öğretmen (MA)	.32	.21	.46	.32	.18	.08	3.22	3.98
	Lider öğretmen (AA)	.29	.34	.41	.44	.11	.16	3.12	4.05
	Yönetici Öğretmen	.26	.09	.40	.20	.08	.02	3.53	4.21
Ortaokul	Öğretmen	.10	.08	.28	.21	.05	.04	3.02	4.05
	Lider Öğretmen (MA)	.28	.17	.47	.30	.14	.07	3.31	4.07
	Lider Öğretmen (AA)	.22	.30	.40	.43	.07	.16	3.30	4.21
	MA: Mesleki Ağ AA: Arkadaşlık Ağı S.A.E: Sosyal Ağ Eğilimi								

Tablo 23 incelendiğinde, ilkokullarda okul yöneticilerinin ($\bar{X} = 4.27$), sosyal ağ eğilimleri açısından öğretmenlere ($\bar{X} = 4.08$), mesleki ağ lider öğretmenlerine ($\bar{X} = 3.98$) ve arkadaşlık ağı lider öğretmenlerine ($\bar{X} = 4.05$), göre daha yüksek ortalama puanlara sahip oldukları görülmektedir. Bireysel görsel ağ algıları bağlamında tablo incelendiğinde, okul yöneticilerinin ($\bar{X} = 3.51$) en yüksek algıya sahip oldukları, mesleki ağ lider öğretmenlerinin

($\bar{X} = 3.22$), arkadaşlık ağı lider öğretmenlerinin ($\bar{X} = 3.12$) ve diğer öğretmenlerin ($\bar{X} = 3.10$) birbirlerine benzer algılara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bireysel görsel ağ algısı bakımından, okulun mesleki ağında lider konumunda yer alan öğretmenlerin, arkadaşlık ağındaki lider öğretmenlere ve diğer öğretmenlere göre daha yüksek ortalamalara sahiptir. Sosyal ağ eğilimleri açısından ise öğretmenlerin algıları, lider konumundaki öğretmenlere göre daha olumludur. Başka bir ifadeyle, okulun sosyal ağında yeterince önemli konumda yer almayan katılımcıların aslında sosyal ağ kurma becerileri bakımından bireysel algıları yüksektir. Sosyal ağlar açısından önemli bir parametre olan derece merkeziliği bağlamında mesleki ağlarda, mesleki lider öğretmenler ($\bar{X} = .32$), ve arkadaşlık ağı lideri öğretmenler ($\bar{X} = .29$), okul yöneticileri ($\bar{X} = .24$), ve diğer öğretmenlere ($\bar{X} = .16$), göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Benzer şekilde okulların arkadaşlık ağında derece merkeziliği bakımından arkadaşlık ağı liderler öğretmenleri ($\bar{X} = .34$), ve mesleki ağ liderler öğretmenleri ($\bar{X} = .21$), yüksek ortalamalara sahip olan gruplardır. Mesleki ağlarda yakınlık merkeziliği açısından, mesleki ağda lider öğretmenler ($\bar{X} = .46$), arkadaşlık ağı lider öğretmenleri ($\bar{X} = .41$), okul yöneticileri ($\bar{X} = .39$) ve diğer öğretmenler ($\bar{X} = .33$) şeklinde bir sıralama elde edilmiştir. Arkadaşlık ağlarında yakınlık merkeziliği bağlamında benzer şekilde, arkadaşlık ağı lider öğretmenleri ($\bar{X} = .44$) ve mesleki ağ lider öğretmenleri ($\bar{X} = .32$) ilk sıralarda yer alırken, okul yöneticileri ($\bar{X} = .25$) ve öğretmenlerin ($\bar{X} = .26$) ortalamaları birbirlerine yakındır. Arasındalık merkeziliği açısından mesleki ağlarda, mesleki lider öğretmenler ($\bar{X} = .18$) ve arkadaşlık ağı lider öğretmenleri ($\bar{X} = .11$), okul yöneticileri ($\bar{X} = .08$) ve diğer öğretmenlere ($\bar{X} = .08$) göre önemli ölçüde yüksektir. Benzer şekilde arkadaşlık ağında arasındalık merkeziliği dağılımları incelendiğinde, arkadaşlık ağı lider öğretmenleri ($\bar{X} = .16$), mesleki ağ liderler öğretmenlerine ($\bar{X} = .08$) göre ileride almaktadır. Bununla birlikte okul yöneticileri ($\bar{X} = .05$) ve diğer öğretmenlerin ($\bar{X} = .05$) ortalama puanları aynıdır.

Ortaokullarda okul yöneticilerinin ve arkadaşlık ağındaki lider öğretmenlerin sosyal ağ eğilimlerinin aynı olduğu ($\bar{X} = 4.21$) ve mesleki ağdaki lider öğretmenlere ($\bar{X} = 4.07$) ve diğer öğretmenlere göre ($\bar{X} = 4.05$) daha yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bireysel görsel ağ algısı bakımından okul yöneticileri ($\bar{X} = 3.53$), mesleki ağ lider öğretmenlerine ($\bar{X} = 3.31$), arkadaşlık ağı lider öğretmenlerine ($\bar{X} = 3.30$) ve diğer öğretmenlere ($\bar{X} = 3.02$) göre daha yüksek ortalama puanlara sahiptir. Mesleki ağlarda derece merkeziliği bağlamında, mesleki ağ lider öğretmenleri ($\bar{X} = .28$), okul yöneticileri ($\bar{X} = .26$) ve

arkadaşlık ağı lider öğretmenleri ($\bar{X} = .22$) yüksek ortalamalara sahip iken diğer öğretmenler ($\bar{X} = .10$) daha düşük ortalamaya sahiptir. Arkadaşlık ağı bağlamında merkezilik değerleri incelendiğinde, arkadaşlık ağı lider öğretmenlerinin derece merkeziliği ($\bar{X} = .30$), mesleki ağ liderlerinden ($\bar{X} = .17$) daha yüksektir. Bununla birlikte ortaokul yöneticileri ($\bar{X} = .09$) ve öğretmenlerinin ($\bar{X} = .08$) derece merkezilikleri birbirlerine yakındır. Yakınlık merkeziliği açısından katılımcıların arkadaşlık ağındaki lider öğretmenler ($\bar{X} = .43$), mesleki ağ lider öğretmenleri ($\bar{X} = .30$), diğer öğretmenler ($\bar{X} = .21$) ve okul yöneticileri ($\bar{X} = .20$) olarak sıralandığı görülmektedir. Arasındalık merkezi ele alındığında, arkadaşlık ağı lider öğretmenleri ($\bar{X} = .16$), mesleki ağ lider öğretmenleri ($\bar{X} = .07$), diğer öğretmenler ($\bar{X} = .04$) ve okul yöneticilerine göre ($\bar{X} = .02$) belirgin olarak yüksektir.

Tablo 24'te sosyal ağlarda liderlik konumunda yer alan okul yöneticileri ve öğretmenlerin demografik özellikleri yer almaktadır.

Tablo 24
Okul Liderlerinin Demografik Özellikleri

		Görev		Cinsiyet		Yaş				Kıdem			Hizmet Süresi		
		Yön.	Öğr.	Erkek	Kadın	I	II	III	IV	I	II	III	I	II	III
İlkokul	N	4	17	7	14	1	7	12	1	4	11	6	14	5	2
(AA)	%	19.0	81.0	33.3	66.7	4.8	33.3	57.1	4.8	19.0	52.4	28.6	66.7	23.8	9.5
İlkokul	N	9	31	18	22	2	18	15	5	13	22	5	20	13	7
(MA)	%	22.5	77.5	45.0	55.0	5.0	45.0	37.5	12.5	32.5	55.0	12.5	50.0	32.5	17.5
Ortaokul	N	5	45	22	28	15	22	10	3	24	18	8	46	3	1
(AA)	%	10	90	44.0	56.0	30.0	44.0	20.0	6.0	48.0	36.0	16.0	92.0	6.0	2.0
Ortaokul	N	15	53	32	36	11	34	16	7	21	32	15	59	4	5
(MA)	%	22	78	47.1	52.9	16.2	50.0	23.5	10.3	30.9	47.1	22.1	86.8	5.9	7.4

Tablo 24 incelendiğinde ilkokulların arkadaşlık ağında liderlik rolünü önemli ölçüde öğretmenler yerine getirmektedir. Cinsiyete göre sosyal ağda liderlik konumunda olan katılımcılar incelendiğinde, kadınların ön plana çıktığı görülmektedir. İlkokullarda arkadaşlık ağlarında, yaşa göre 31-40 yaş grubundakilerin, kıdeme göre 11-20 yıl ve okuldaki hizmet süresine göre 1-5 yıl olanların liderlik ettiği görülmektedir. Mesleki ağlar açısından ilkokullarda önemli sayıda öğretmenin liderlik rolünü oynadığı görülmektedir. Cinsiyete göre mesleki ağlarda kadın ve erkeklerin oranının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Yaşa göre 31-40 yaş grubundakilerin, kıdeme göre 11-20 yıl ve okuldaki hizmet süresine göre 1-5 yıl olanların liderlik ettiği görülmektedir. Ortaokullarda mesleki ağlarda ve arkadaşlık ağlarında liderlik konumunda öğretmenlerin önemli bir oranda yer aldıkları görülmektedir. Her iki ağ türünde de kadınların oranının daha yüksek olduğu söylenebilir. Yaşa göre 31-40 yaş arası olanlar, kıdeme göre arkadaşlık ağlarında 1-10 yıl, mesleki ağda

11-20 yıl arasında ve hizmet süresine göre 1-5 yıl arasında olanlar liderlik rolünde yer almaktadır.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağdaki konumları bütüncül olarak ele alındığında; her iki okul türü açısından okul yöneticileri ve öğretmenlerin yanında liderlik özelliği gösteren öğretmenlerden oluşan bir gruptan söz etmek mümkündür. Lider öğretmenlerin sosyal ağda merkezilik değişkenlerinin tamamında okul yöneticilerinden ve diğer öğretmenlerden ayrılarak diğer çalışanları etkileme açısından önemli bir avantaj elde ettikleri söylenebilir. İlkokullardaki okul yöneticilerinin genellikle okulun arkadaşlık ağında, ortaokul yöneticilerinin ise okulun mesleki ağında daha etkin oldukları görülmektedir. Bununla birlikte ortaokul yöneticilerinin, ilkokul yöneticileri ile kıyaslandığında okulların sosyal ağlarında lider öğretmenler ile daha yakın merkezilik değerlerine sahip oldukları görülmektedir. Bu bulguya göre ilkokullarda, ortaokullara göre yönetim açısından daha önemli sorunların yaşanması beklenebilir. Bunun nedenleri arasında, ilkokullarda çalışan lider öğretmenlerin, ortaokuldakilere kıyasla sosyal ağda okul yöneticilerinden belirgin olarak daha etkili konumda yer almaları gösterilebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın nicel ve sosyal ağ analizi boyutunda; okul ve birey düzeyinde elde edilen sonuçlar, elde edilen sonuçların alanyazınla ilişkilendirilerek tartışılması ve elde edilen sonuçlara göre geliştirilen öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada ilkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri, görsel ağ algıları ve okulun sosyal ağındaki konumları incelenmiştir. Bu kapsamda bireysel ve örgütsel düzeyde sosyal ağ analizi yapılarak, sosyal ağ değişkenleri ile diğer değişkenlerin arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Aynı zamanda okullarda mesleki ağ ve arkadaşlık ağında okul yöneticileri ve öğretmenlerin konumları ile okulların sosyal ağ özellikleri incelenmiştir.

Araştırma kapsamında iki ölçeğin Türkçeye uyarlanması sağlanmıştır. Bununla birlikte katılımcılara yöneltilen sosyal ağ soruları ile her okulun mesleki ağı ve arkadaşlık ağına yönelik bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın verilerini toplamak amacıyla Cohen, Klein, Daly ve Finnigan (2011) tarafından geliştirilen “Network Intention Scale” ölçeği Türkçeye “Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği” adıyla uyarlanmıştır. Ölçeğin orijinalinde 14 madde ve 4 boyut yer alırken, Türkçe ölçekte 12 madde ve 3 boyutlu yapı elde edilmiştir. Mehra ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen “Visual Network Scales” ölçeği Türkçeye “Görsel Ağ Ölçeği” olarak uyarlanmıştır. Ölçeğin orijinalinde 15 madde yer alırken, Türkçe ölçekte 10 madde ve 2 boyutlu yapı elde edilmiştir. Sosyal ağ teorisinin, eğitim bilimleri alanında giderek daha fazla uygulama alanı bulduğu düşünüldüğünde, okullarda sosyal ağların bireysel ve örgütsel boyutlarıyla daha derinlemesine araştırılması için ölçeklerin Türkçe alanyazına kazandırılması önemlidir.

Araştırmada, sosyal ağ eğilimleri ve görsel ağ algıları ölçeklerinin alt boyutlarında ilkokulda çalışan katılımcıların, ortaokulda çalışanlara göre daha olumlu algıya sahip oldukları görülmüştür. Bu duruma ilkokullarda, ortaokullara göre öğretmenlik uzmanlığı bakımından daha homojen bir çalışma ortamının varlığı neden olmuş olabilir. Katılımcıların sosyal ağ eğilimleri ile bireysel görsel ağ algıları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Başka bir ifadeyle öğretmenlerin sosyal ağ kurma eğilimleri ile okulun sosyal ağına yönelik algıları ilişkilidir. Sosyal ağ eğilimlerinin alt boyutlarından en fazla, bağlantı kurma isteğinin bireysel görsel ağ algısı ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu durum, öğretmenlerin okul içerisinde mesleki ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirmeye yönelik eğilimleri ile okulun ağ yapısındaki konumlarına yönelik algıları ile ilişkili olması bakımından önemlidir. Görsel ağ algıları aslında bireylerin bilişsel olarak sosyal ağına ilişkin görüşlerini ifade etmektedir. Krackhardt (1987) bilişsel ağ algılarının (cognitive networks) gerçek ağlara yüklenen anlamı ve ağlar üzerindeki etkisi nedeniyle öneminden bahsetmektedir. Başka bir ifadeyle öğretmenlerin okulun sosyal ağındaki konumlarına yönelik bireysel algıları gerçek konumlarını etkileme potansiyeline sahiptir.

Araştırma sonuçlarına göre kadın ve erkek öğretmenlerin doğru ilişki kurduğuna inanma ve bireysel görsel ağ algısı boyutlarında erkek öğretmenler lehine anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. İlişkiyi değerlendirme, bağlantı kurma isteği, arkadaşlık ağı gelen bağlantı, arkadaşlık ağı boyutu ve mesleki ağ giden bağlantı boyutunda cinsiyete göre farklılık bulunmamıştır. Benzer şekilde öğretmenlerin politik becerilerinin incelendiği bir çalışmada ilişki ağı kurma boyutunda kadın ve erkek öğretmenlerin algıları arasında fark bulunamamıştır (Yıldıztaşı, 2017). Araştırma bulgularına benzer olarak farklı örgütlerde yapılan çalışmalarda, kadın ve erkek katılımcıların ilişki ağı kurmaya yönelik algılarında farklılık bulunmamıştır. (Çıtak, 2011; Demirci, 2014). Sosyal ağlardaki konumlar açısından cinsiyete göre farklılıklar incelendiğinde, mesleki ağlar ve arkadaşlık ağlarında kadınların, erkeklere göre daha fazla kişiye doğrudan ulaştığı görülmektedir. Erkek katılımcılar ise kadınlara oranla daha fazla kaynak olarak görülmektedir. Kadın katılımcıların arkadaşlık ağları, erkek katılımcıların mesleki ağları daha büyüktür. Kadın öğretmenlerin erkekler ile kıyaslandığında sosyal ağ eğilimleri benzerlik göstermesine rağmen, okulların mevcut sosyal ağ yapıları dikkate alındığında kadınların, erkeklere göre sosyal ağda daha aktif oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte erkek katılımcıların, kadınlara göre kaynak olarak gösterilme düzeyleri daha yüksektir. Araştırma bulgularına benzer olarak Mehra, Kilduff ve Brass (1998), kadınların erkeklere göre sosyal ağda daha fazla bağlantı

kurduğunu, erkeklerin ise kadınlara göre sosyal ağda daha merkezi konumda yer aldıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde kadınların sosyal ağda daha fazla bağlantı kurma eğiliminde olduklarını ifade eden çalışmalar mevcuttur (Aldrich, Reese ve Dubini, 1989).

Araştırma sonuçlarına göre ilkökul ve ortaokul öğretmenlerinin sosyal ağ eğilimleri ile bireysel görsel ağ algıları benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte ortaokul öğretmenlerinin, ilkökul öğretmenlerine göre arkadaşlık ağı gelen bağlantı, arkadaşlık ağı boyutu, mesleki ağ gelen ve giden bağlantı ile mesleki ağ boyutu açısından daha yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir. Bu duruma neden olan etmenler arasında öncelikle ortaokullarda, ilkökullara göre genellikle daha fazla öğretmenin bulunması, farklı uzmanlık dallarının ortaya çıkması ve bunun sonucu olarak iş birliği ve etkileşimin daha fazla önemsenmesi gösterilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre farklı yaşlardaki öğretmenlerin sosyal ağ eğilimleri benzerlik göstermektedir. Alanyazında yaş ile sosyal ağ kurma arasında ilişki bulunmadığını ifade eden çalışmalar mevcuttur (Çıtak, 2011; Yıldıztaşı, 2017). Bununla birlikte bireysel görsel ağ algısı açısından 51 ve üzeri yaştaki katılımcıların daha genç katılımcılara göre daha olumlu algılara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle yaşça büyük olan katılımcıların okulun sosyal ağında bireysel konumlarına yönelik algıları daha olumludur. Okullarda yaş ile kıdem değişkeni arasında genellikle yüksek düzeyde korelasyon olduğu düşünüldüğünde, daha kıdemli öğretmenlerin, daha genç öğretmenler ile kıyaslandığında okulun sosyal ağında kendilerini daha iyi konumda görmeleri beklenen bir durumdur. Bununla birlikte sosyal ağ verilerinden elde edilen bulgulara göre, yaşça genç olan katılımcıların arkadaşlık sosyal ağları daha büyüktür. Mesleki ağ açısından değerlendirildiğinde genç öğretmenlerin, diğer öğretmenlere danışma eğiliminde oldukları görülmektedir.

Araştırma kapsamında kıdeme göre gerçekleştirilen analizlerde hiçbir boyutta anlamlı fark bulunmamıştır. Bu durum, kıdemin sosyal ağ eğilimleri, görsel ağ algıları ve okulların sosyal ağ yapılarında anlamlı bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Kıdeme göre ilişki ağı kurmaya yönelik anlamlı ilişkinin yer almadığı çalışmalar bulunmaktadır (Çıtak, 2011; Yıldıztaşı, 2017). Başka bir çalışmada 11-20 yıl kıdeme sahip çalışanların bağlantı kurma istekleri, 1-10 yıl ve 20 yıl ve üzeri gruptakilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Demirci, 2014). Bu çalışmada yaşa göre anlamlı farklılıklar oluşurken kıdeme göre öğretmenlerin algıları ve konumları arasında farklılıkların olmaması, katılımcıların yaşa ve kıdeme göre farklı düzeyde gruplandırılması ile açıklanabilir. Bu bağlamda yaşa göre beş

farklı kategoriye ayrılarak incelenen katılımcıların, kıdeme göre üç kategoriye ayrılarak incelenmesi algılarının ve sosyal ağ konumlarının benzerlik göstermesine neden olmuş olabilir. Ayrıca anlamlı fark bulunmasa da arkadaşlık ağı ve mesleki ağın boyutu açısından 1-10 yıl kıdeme sahip olan katılımcıların, diğer grupta yer alanlara göre daha büyük sosyal ağ örüntüsüne sahip oldukları görülmektedir. Benzer şekilde, Moolenaar (2010), kıdemli öğretmenlerin mesleki ağ boyutlarının, düşük kıdemlilere göre daha sınırlı olduğunu belirtmiştir. Anlamlı farklılık olmasa da kıdeme göre katılımcıların sosyal ağdaki konumları incelendiğinde, 1-10 yıl kıdeme sahip olan katılımcıların mesleki ağda ve arkadaşlık ağında daha çok ilişki kurdukları ve daha kıdemli meslektaşlarına her iki sosyal ağda daha fazla danıştıkları görülmektedir. Kıdemi az olan katılımcıların, diğerlerine daha fazla danışması beklenen bir durumdur. Birçok sosyal ağ analizi araştırmasında daha az kıdeme sahip çalışanların deneyimli meslektaşlarını kaynak olarak gördükleri ortaya konmuştur (Baker-Doyle, 2008; Daly, Liou ve Moolenaar, 2014; Warfield, 2014). Özellikle mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin mesleki konularda destek alma ve onaylanma gibi ihtiyaçlarının olduğu düşünüldüğünde okul müdürlerinin bu konuda sorumluluğundan bahsedilebilir (Baker-Doyle, 2008). Deneyimsiz öğretmenlerin en çok sınıf yönetimi ve plan hazırlama gibi konularda kıdemli meslektaşlarından yardım aldıkları ifade edilmiştir (Feroli, 2015). Bununla birlikte mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin, geleneksel bilgi kaynakları arasında gösterilebilecek tecrübeli öğretmenler yerine alternatif kaynaklar yoluyla öğrenme eğiliminde oldukları söylenebilir. Baker-Doyle (2008), öğretmenlerin mesleki ağlarda öğrenme süreçlerini ele aldığı çalışmada, yeni öğretmenlerin mesleki gelişim süreçlerinde okul içi mesleki öğrenme ağları kadar bireysel olarak genellikle mesleği öğretmenlik olmayan bireylerin görüş ve önerilerinin belirleyici rol oynadığını vurgulamıştır. Başka bir çalışmada ise deneyimsiz öğretmenlerin okulun mesleki sosyal ağında diğer öğretmenlere kıyasla daha çevresel konumda yer aldıkları ifade edilmektedir (Orlina, 2010). Bu durum Feroli'nin (2015) ifade ettiği gibi deneyimsiz öğretmenlerin, diğer öğretmenler tarafından bilgisiz oldukları konuların anlaşılmaması endişesiyle okulun mesleki sosyal ağından daha az yararlanmaları ile sonuçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında okuldaki hizmet süresine göre gerçekleştirilen analizlerde sosyal ağ eğilimleri ve sosyal ağdaki konumlar açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Bu bulgular, hizmet süresi ile bağlantı kurma istekleri arasında ilişkinin olmadığını ifade eden çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir (Yıldıztaş, 2017). Çalışmada okuldaki hizmet süresi değişkeni ele alındığında 11 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip olanların diğer gruptakilere

göre görsel ağ algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle aynı okulda uzun süredir görev yapan katılımcıların, diğerlerine göre okulun sosyal ağındaki konumlarına ilişkin algıları daha olumludur. Anlamli fark olmasa da sosyal ağ eğilimleri açısından en yüksek ortalamalara sahip olan ve mesleki sosyal ağda en çok danışılan ve en çok danışan grubun hizmet süresi 11 yıl ve üzeri olanlar olduğu anlaşılmıştır. Moolenaar (2010), aynı okulda çalışma süresi arttıkça öğretmenlerin sosyal ağdaki ilişkilerinin arttığını ve bu öğretmenlerin diğer öğretmenler tarafından mesleki kaynak olarak görüldüklerini ifade etmiştir. Yazar, aynı çalışmada yaş ve hizmet süresi değişkenlerinin sosyal ağdaki ilişki kurma üzerindeki etkilerini karşılaştırdığında, hizmet süresinin yaşa göre daha güçlü bir belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmada okul düzeyinde elde edilen demografik bulgular, sosyal ağ değişkenleri ve görsel ağ ölçeğine yönelik ortalama puanlar dikkate alındığında, mesleki ağlardaki yoğunluk, arkadaşlık ağlarındaki yoğunluğa göre daha yüksektir. Başka bir anlatımla okullar informal ilişki yerine mesleki ilişki yönelimlidir. Benzer şekilde Hollanda'da ilkokullar düzeyinde gerçekleştirilen bir dizi çalışmada okullarda mesleki ağların, arkadaşlık ağlarına göre daha yoğun olduğu ifade edilmiştir (Moolenaar, 2010; Moolenaar ve Sleegers, 2010). Öte yandan arkadaşlık ağlarının, mesleki ağlardan daha yoğun olduğunu ifade eden çalışmada, okulların ağ yoğunluğu ile yenilikçi iklim arasında bağlantı kurulmuştur (Moolenaar, Daly ve Sleegers, 2011). Sosyal ağların yoğunluğunun, çalışmanın yapıldığı yerdeki kültürel ve örgütsel dinamiklerden etkilendiği söylenebilir. Bu anlamda mevcut çalışmada birbirine yakın ve benzeri çalışmalar ile kıyaslandığında düşük ağ yoğunluğu değerleri elde edilmiştir. Mesleki ağ ve arkadaşlık ağlarının her ikisinin de okulda öğrenme süreçlerini etkilediği düşünüldüğünde, öncelikle öğretmenler arasındaki ilişkilerin artırılmasının önem kazandığı söylenebilir. Bununla birlikte arkadaşlık ağlarında karşılıklılık ve merkezileşme değerleri mesleki ağlara göre daha yüksektir. Mesleki ağlarda karşılıklılığın yüksek olmasını destekleyen (Finnigan ve Daly, 2012) ve desteklemeyen (Moolenaar, 2010) bulgulara rastlamak mümkündür. Ayrıca mesleki ağ ve arkadaşlık ağında karşılıklılık ve merkezileşme değerlerinin yakın olduğunu ifade edildiği araştırmalar mevcuttur (Moolenaar ve Sleegers, 2010). Karşılıklılık, bir örgütte bilgi paylaşımının artması ve örgütsel çıktıların iyileştirilmesi bakımından oldukça önemli görülmektedir (Kilduff ve Tsai, 2003). Bu bağlamda okullarda öğretimin iyileştirilmesi için öğretmenlerin mevcut uygulamalarını değiştirmeye istekli olmaları ve mesleki ilişki kurmaları beklenmektedir. Tek yönlü bir ilişkinin okulda bilgi üretilmesi ve uygulamanın

değiştirilmesi bakımından yeterli olmayacağı söylenebilir. Çalışmada elde edilen karşılıklılık değerleri, farklı kültürel bağlamlarda gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen değerlere göre oldukça düşüktür. Bunun anlamı, katılımcıların sosyal ağda tek yönlü ilişki kurma eğiliminde olmalarıdır. Bu durum ilişkilerin sürekliliğinin sağlanması ve karşılıklı etkileşime dayalı olarak öğretim uygulamalarının zenginleştirilmesi bakımından üzerinde durulması gereken bir durumdur. Bir okulun mesleki öğrenme topluluğu olarak yapılandırılabilmesi için önemli değişkenlerden birisi de mesleki konularda karşılıklı etkileşimlerdir (Liou, 2010). Sonuç olarak karşılıklı ilişki olmadan okulda yeni uygulamaların gerçekleşmesi oldukça zor görünmektedir.

Merkezileşme değerleri bakımından arkadaşlık ağlarının, mesleki ağlara göre daha yükek değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum arkadaşlık ilişkilerinin daha çok karşılıklı etkileşim esasına dayalı olması ve okulların arkadaşlık ağında, mesleki ağna oranla daha fazla öğretmenin liderlik rolünü üstlendiği şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgunun aksine sosyal ağ analizi araştırmalarında mesleki ağların merkezilik düzeylerinin, arkadaşlık ağlarına göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Moolenaar, Sleegers, Karsten ve Daly, 2012; Moolenaar ve Sleegers, 2010; Moolenaar, Sleegers ve Daly, 2012). Sosyal ağda merkeziliğin artması, ağdaki bilgi ve iletişimi belirli aktörlerin yönetmesi nedeniyle değişimi engellemektedir (Daly ve Finnigan, 2009). Çalışmada, merkezilik değeri yüksek olmamakla birlikte, bazı okullarda mesleki ilişkilerin sınırlı sayıdaki katılımcının ilişkileri ile yürütüldüğü görülmektedir. Katılımcılar arasındaki ortalama mesafe mesleki ağda, arkadaşlık ağna göre daha kısadır. Başka bir ifadeyle çalışmada yer alan bir okulda rastgele seçilen iki öğretmen arasındaki mesafe mesleki ağda, arkadaşlık ağna göre daha kısadır. Merkezileşmenin yüksek olduğu sosyal ağlarda bir ya da birkaç aktör ağdakilerin çoğunluğu ile doğrudan bağlantı kurduğundan ortalama mesafe düşmektedir (Wasserman ve Faust, 1994). Dolayısıyla araştırma kapsamında ortalama mesafenin, merkezileşmeye bağlı olarak düşük çıkması beklenen bir durumdur. Bu durum, öğretmenlerin mesleki ilişki kurmak için okullarındaki arkadaşlarına erişim sağlamalarını sağlamaktadır.

Araştırmanın okul düzeyinde elde edilen sonuçlarına göre mesleki ağlardaki yoğunluk ve karşılıklılık ilişkili bulunmuştur. Başka bir ifadeyle mesleki ilişkilerin artması ve ilişkilerin karşılıklı olma oranının da artması birbiriyle ilişkilidir. Bununla birlikte arkadaşlık ağı yoğunluğu ile arkadaşlık ağı merkezileşme düzeyi arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Okullarda mesleki ağlar ile arkadaşlık ağlarının genellikle ilişkili çıktığı görülmektedir. Başka bir anlatımla bir okulun mesleki ağ örüntüsü ile arkadaşlık ağı örüntüsü birbirine

yakındır. Bu sonuca göre okul düzeyinde gerçekleştirilecek çalışmalarda okul içinde öğretmenlerin arkadaşlık ilişkilerini açıklamaya çalışan yaklaşımların mesleki ağların açıklanması ve okulun mesleki öğrenme kapasitesi bakımından önemli görülebilir. Ayrıca mesleki ağdaki yoğunluk ile arkadaşlık ağı yoğunluğu arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur. Bu durum okullarda mesleki ilişkiler ile arkadaşlık ilişkilerinin birbirlerini etkileme potansiyeli taşıdıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda okullarda mesleki ilişkilerin geliştirilmesi ve açıklanması için arkadaşlık ilişkilerinin de üzerinde durulması gerektiği düşünülebilir. Moolenaar, Daly ve Sleegers'e göre (2012), mesleki ağda yoğunluk, merkezileşme ve karşılıklılık arasında ilişki bulunamamıştır. Arkadaşlık ağının yoğunluk, merkezileşme ve karşılıklılık değerlerinin ilişkili bulunduğu çalışmada, mesleki ağlar ile arkadaşlık ağlarının bütün değerler için ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Başka bir araştırmada çalışma bulgularından farklı olarak okulların arkadaşlık ağı ve mesleki ağlarında yoğunluk ile merkezilik arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ilişkiler mevcuttur (Conery, 2012).

Okulların sosyal ağ yapıları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde her iki ağ türünde de en yüksek ilişkinin cinsiyet ile elde edildiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle, sosyal ağların yapısını belirleyen en önemli demografik değişken cinsiyettir. Bu durum özellikle eğitim bilimleri alanında gerçekleştirilen çalışmalar açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Araştırmancının bulguları öğretmenlerin okul içi ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olduğu düşünülen bireysel ve örgütsel değişkenlerin incelenmesinde cinsiyetin rolünü belirlemesi açısından önemlidir. Sosyal ağ analizi çalışmalarında homofili kavramıyla açıklanan ve çalışanların kendilerine benzeyen çalışanlar ile daha yoğun ilişki kurma eğiliminde olmalarını ifade eden yaklaşıma göre birçok çalışmada, cinsiyet, branş, yaş, kıdem veya aynı sınıf düzeyinde eğitim verilmesi gibi değişkenlere göre sosyal ağda ilişki kurma yoğunluğunun arttığı bilinmektedir. Özellikle okullarda öğretmenlerin cinsiyete dayalı olarak ilişki kurduğunu gösteren birçok araştırma mevcuttur (Moolenaar, 2010; Moolenaar, Sleegers, Karsten ve Daly, 2012; Moolenaar, Daly, Sleegers, & Karsten, 2014). Öğretmenler arasında kadınların yoğunluğu düşünüldüğünde cinsiyete dayalı araştırmaların öneminden bahsedilebilir. Okullarda güven düzeyinin sosyal ağ yaklaşımı ile ele alındığı boylamsal bir çalışmada (Healey, 2013), öğretmenlerin aynı cinsiyetteki meslektaşları ile mesleki ilişki kurma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte okullarda cinsiyetin grup performansını artırıcı bir etmen olarak ele alındığı çalışmalar mevcuttur (Tsui, Egan, & O'Reilly, 1992; Williams & O'Reilly, 1998). Aynı zamanda cinsiyete dayalı olarak bazı öğretmenlerin sosyal ağlarda yeterince yer bulamaması da söz konusu olabilir.

Bu bağlamda kadınların, iş hayatında karşılaştığı en önemli zorluklardan birisi olarak informal ağlardan dışlanmaları gösterilmektedir (Perrew ve Nelson, 2004). Bununla birlikte öğretmenlerin yaş, kıdem, hizmet süresi gibi değişkenlerin yerine cinsiyete dayalı olarak mesleki ve arkadaşlık ilişkileri geliştirdikleri görülmektedir. Sonuç olarak okullarda öğretmenler arasındaki ilişkilerin birçok tutum ve davranışın oluşmasında etkili olduğu düşünüldüğünde, ilişkileri şekillendiren etmenlerin önem taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda özellikle eğitim bilimleri araştırmalarında yaş, kıdem ve hizmet süresi gibi değişkenlerin öğretmenlerin algıları üzerindeki etkilerinin sınırlı olacağı düşünülebilir.

Araştırmada algılanan sosyal ağ yapısı ile mevcut sosyal ağ yapısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bireysel olarak katılımcıların okulun sosyal ağındaki konumlarına yönelik algıları ile ağdaki mevcut durumları arasında düşük yönlü ilişki mevcuttur. Buna göre öğretmenlerin görsel ağ algılarından hareketle içinde bulundukları sosyal ağ yapısındaki bireysel konumlarına yönelik çıkarımlar yapılması zor görünmektedir. Bireylerin sosyal ağa ilişkin algıları aynı zamanda gerçek sosyal ağı etkilediği için önemlidir (Krackhardt ve Kilduff, 1999). Başka bir anlatımla bireyler içinde yaşadıkları sosyal ağa aktif olarak katılmalarını yanında, ilişkileri zihninde kurgulamakta ve eylemleriyle şekillendirmektedirler. Bireylerin kendilerini genellikle olduğundan daha olumlu değerlendirdikleri düşünüldüğünde, katılımcıların kendilerini sosyal ağdaki mevcut konumlarından daha iyi algılamaları beklenen bir durumdur. Algılanan ve gerçek sosyal ağlar arasındaki farklılıklar üzerine yapılan çalışmalarda, bireylerin algılarının gerçek durumdan daha olumlu olduğunu ortaya konmuştur (Kilduff, Crossland, Tsai ve Krackhardt, 2008; Krackhardt ve Kilduff, 1999).

Okul düzeyinde görsel ağ algısı ortalamalarının arkadaşlık ağı ve mesleki ağ ile yüksek düzeyde ve anlamlı ilişkili çıkması önemli bir bulgu olarak görülebilir. Araştırma bulgularına benzer şekilde görsel ağ algıları ile gerçek sosyal ağlar arasında olumlu ilişkilere rastlanmıştır (Mehra vd., 2014). Bu durum okul düzeyinde sosyal ağ yapısına ilişkin çıkarım yapılabilmesi bakımından, görsel ağ algılarının önemli bir belirleyici olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Okul düzeyinde sosyal ağ analizi yapılmasında karşılaşılan güçlükler düşünüldüğünde görsel ağ algısı ölçeği kullanılarak okul düzeyinde elde edilen puanların, okulun mesleki ve arkadaşlık ağları hakkında veri sunabileceği söylenebilir. Ayrıca sosyal ağ analizi ile ilgili örgüt düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalarda, örgütlerin farklı sosyal ağ yapılarına göre sınıflandırılması amacıyla görsel ağ ölçeği kullanılabilir. Sonuç olarak görsel ağ ölçeği bireysel konum açısından gerçek sosyal ağa ilişkin beklenen düzeyde ilişkili

çıkmasa da örgütsel düzeyde yüksek düzeyde ilişki göstermesi, sosyal ağ araştırmaları açısından önemlidir.

Çalışmada katılımcılara görsel ağ ölçeği kapsamında yöneltilen ve birbirleriyle irtibatı olmadığı düşünülen kişi ya da gruplar arasında kalınması durumunda ne gibi tepkiler verileceğini içeren soruya verilen cevapların dağılımı incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının iki tarafı uzlaştırma yoluna gideceğini belirtmesi olumlu bir bulgudur. Katılımcıların önemli bir kısmının iki taraf için herhangi bir girişimde bulunmayacağını söylediği görülmektedir. Ancak birbiriyle anlaşımayan iki farklı grupla durumu değiştirmeye yönelik eylemde bulunmaksızın aynı anda görüşülmesi denge teorisine göre sürdürülebilir değildir. Heider'in denge teorisine göre birbiriyle anlaşımayan iki taraf arasında kalan bireyin ilişkilerini zamanla birinin lehine değiştireceği beklenmektedir. Bu durum okulun sosyal ağında oluşabilecek farklı alt grupların önlenmesi ve yapısal boşlukların engellenmesi bağlamında önemlidir. Cinsiyete göre katılımcıların uzlaştırma sorusuna verdikleri yanıtlar arasında farkın olup olmadığına bakıldığında erkeklerin, kadınlara göre daha yüksek oranda uzlaştırıcılık rolünü tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum okullarda problem çözme, çatışma yönetimi gibi konularda erkeklerin daha fazla inisiyatif aldıkları şeklinde yorumlanabilir. Alanyazında erkeklerin kadınlara göre çatışma çözmeye daha istekli olduklarını ifade eden araştırmalar mevcuttur (Basım, Çetin ve Tabak, 2009; Basım, Çetin ve Meydan, 2009). Yöneticilerin, öğretmenler ile kıyaslandıklarında önemli bir oranda uzlaştırıcı rol oynamaları sevindirici bir bulgudur. Okullarda farklı düşünce ve görüşteki öğretmenlerin bir araya getirilmesinde yöneticilerin önemli bir sorumluluk taşıdıklarından bahsedilebilir.

Araştırmada okulların mesleki ağları ve arkadaşlık ağları sosyal ağ analizi ile incelenmiştir. Çalışmada okulların sosyal ağlarında okul yöneticilerinin yeterince etkili olmadığı sonucu çıkmıştır. Bununla birlikte çalışma kapsamındaki okulların tamamında bazı öğretmenlerin liderlik potansiyeli olan konumlarda yer aldıkları anlaşılmaktadır. Okul yöneticilerinin sosyal ağdaki konumlarının yenilikçi iklim (Moolenaar, Daly ve Sleegers, 2010) ve okul performansı (Friedkin ve Slater, 1994; Spillane ve Kim, 2012) ile ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur. Okul müdürlerinin merkezi konumda yer almaları, okuldaki kaynakları yönetmeleri, öğretmenler üzerinde etkilerini artırmaları ve bilgi kaynaklarına ulaşmaları sonuçlarını ortaya çıkarmaktadır (Daly ve Moolenaar, 2011). Yazarlar ayrıca, yöneticiler açısından çok fazla ilişkiyi yönetmek zaman alıcı olabileceği gibi, sadece okul müdürünün üzerinden kurulan ilişkiler üzerinden aktarılan bilgilerin çarpıtılabileceğini ifade

etmişlerdir. Bu bağlamda okullarda yöneticilerin merkezi rol oynamalarının yanında öğretmenler arasında doğrudan ilişkilerin kurulması önemlidir.

Bütüncül olarak değerlendirmek gerekirse, okullarda; yöneticiler, liderlik rolü oynayan öğretmenler ve diğer öğretmenler olmak üzere üç farklı şekilde sosyal ağda konumlanan aktör olduğu görülmektedir. Sosyal ağdaki konumlardan hareketle yorum yapmak gerekirse, okul yöneticileri ve öğretmenlerin örgütsel algıları farklılaşmaktadır. Okulların sosyal ağlarında, yöneticilerin görece daha çevresel konumlarda yer almaları üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Okul yöneticileri görev yapacakları okula özgü bir yeterlik gözetilmeksizin atanmakta ve görev yapmaktadır. Ancak liderlik, takipçilerle sağlanan etkileşimlerin sonucu kazanılan bir statüdür. Bu bağlamda mevcut okul yöneticisi seçme ve atama politikalarının okullardan kolaylıkla sağlanabilecek verilerle desteklenerek yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Öz bir ifadeyle, okullara yönetici atamak mümkündür ancak mevcut yöneticilerin okullarda lider olarak tanımlanması ve öğretmenler tarafından mesleki açıdan kaynak olarak görülmesi okula ilişkin farklılıkların ve özellikle sosyal ağ yapısının dikkate alınarak değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

Araştırmanın sosyal ağ verilerinden elde edilen bulgulara göre önemli sonuçlardan birisi de okulların genellikle çok merkezli bir yapıya sahip olmasıdır. Başka bir ifadeyle öğretmenler genellikle birkaç farklı öğretmeni kaynak olarak tanımlama eğilimindedir. Özellikle okul gibi örgütlerde yüksek düzeyde katılım ve etkileşimin önemsendiği bilinmektedir. Bu anlamda okullarda çok merkezli ve çok liderli bir yapının gelişiyor olması olumludur.

Araştırmanın sosyal ağ verilerinden elde edilen bulgulara göre başka bir sonuç, okullarda sosyal ağların yapısının oluşmasında önemli bir değişken olarak cinsiyetin yer almasıdır. Bu aşamada kadın öğretmenlerin sadece kadınlar ile erkek öğretmenlerin sadece erkekler ile ilişki kurduğu okullar mevcuttur. Mesleki ağda söz konusu durum etkisini nispeten azaltsa da okullarda sosyal ağların belirgin bir şekilde cinsiyete dayalı olarak şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu durum birkaç açıdan okullarda mesleki gelişimin sağlanmasında dezavantaj oluşturmaktadır. Okullarda önemli mesleki birikime sahip olan öğretmen veya yöneticiler cinsiyet farkından dolayı diğer öğretmenlerle yeterli düzeyde ilişki kuramadığı durumlarda, okulun gelişimi açısından önemli insan kaynağı kaybı yaşanacağı söylenebilir. Okulda öğretmenler arasındaki klikleşmeler okulun değerlerinin benimsenmesini zorlaştırmakta, öğrencilerin okula bağlılığını azaltmakta ve prososyal davranışları yaygınlaştırmaktadır (Price, 2015). Bununla birlikte aynı cinsiyetteki öğretmenlerin sosyal ağda birlikte yer alma eğilimleri okulda görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi

açısından istenmeyen bir durum oluşturulabilir. Söz gelimi okulda ihmal edilen bazı görev ve sorumlulukların sadece cinsiyet bağlamında hoş görülmesi veya kadın ve erkek öğretmenlerden oluşan grupların birbirleri ile rekabet etmesi okulda mesleki öğrenmelerin gerçekleşmesini engelleyebilir. Conery'nin (2012) araştırma bulgularına göre okullarda mesleki ağlarda bölünmüş bir yapı ortaya çıkmıştır. Yazar bu durumun ortaya çıkmasında mesleki ve arkadaşlık ağlarında ilişkilerin tek yönlü olmasının etkili olduğunu ve öğretmenlerin sosyal sermayeden yeterince faydalanamaması şeklinde sonuçlandığını ifade etmiştir. Bununla birlikte okul yöneticilerinin genellikle erkeklerden oluştuğu ve bazı okullarda kadın öğretmenlerin özellikle kadın yöneticiler ile mesleki ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum okul yönetiminde kadın ve erkeklerin temsil edildiği bir yapının olumlu sonuçlar vereceği şeklinde yorumlanabilir. Son yıllarda eğitim yönetiminde ve özellikle okul yönetiminde kadın yöneticilerin sayısının arttığı gözlenmektedir. Özellikle kadın öğretmenlerin yoğun olduğu okullarda kadın okul müdür yardımcısı görevlendirilmesi, cinsiyet temelinde yaşanabilecek ayrışmaları önlemesi bakımından önemli görülebilir.

Okulların sosyal ağlarının cinsiyet dışındaki demografik değişkenler ile yüksek düzeyde ilişki göstermemesi, öğretmenlerin okuldaki arkadaşlık ilişkilerini geliştirmeleri ve mesleki ilişki kurmalarında yaş, kıdem, hizmet süresi ve yöneticilik görevi gibi değişkenleri önemsemedikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç geleneksel sosyal bilimler araştırmaları açısından önemli farklılıklara işaret eden sosyal ağ yaklaşımı ile elde edilmesi açısından dikkate değerdir. Öğretmenlerin ilişki ağlarını belirleme eğilimlerindeki temel farklılıkların cinsiyet farkı ile gerçekleştiği sonucu, öğretmenlerin kendi cinsiyetindeki öğretmenler ile yakınlık kurma tercihlerini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal ağ teorisinin temelini oluşturan, “kişi en çok benzerlik taşıdığı kişilerle ilişki kurar ve söz konusu ilişki ile aktörler birbirlerine benzemeye başlar” şeklinde özetlenebilecek anlayışa göre öğretmenlerin algılarının belirlenmesinde cinsiyet etkin bir rol oynamaktadır. Çalışmada yaş, kıdem ve hizmet süresi gibi değişkenlerin öğretmenlerin ilişki ağlarında önemli bir yere sahip olmaması, okulda ilişki kurulurken benzer yaşa ve kıdeme sahip olmanın ötesinde meslektaş ve arkadaş olarak fayda görme anlayışının yattığı söylenebilir.

Araştırmada ilkökul ve ortaokullardaki sosyal ağ yapıları kıyaslandığında, ortaokullarda sosyal ağların daha yoğun, karşılıklı ve merkezi olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre ortaokullarda öğretmenler arasındaki ilişkilerin daha yoğun olduğu ve okul genelinde daha fazla merkezileşme yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu sonuç, okullarda farklı branşlardaki

öğretmen sayısının artması ile öğretmenlerin okulun mesleki ağında önemli ölçüde iş birliği içerisinde olduğunu ifade eden çalışma ile uyumludur (Eschler, 2016). Ayrıca Bigsby (2014), mesleki gelişim eğilimi yüksek öğretmenlerin oluşturduğu ağların yoğunluğunun daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Başka bir araştırma sonucuna göre okullarda sosyal ağların yoğunluğu ile iş birliği ve öğrenme eğilimleri ilişkilidir (Healey, 2013). Buna göre öğretmenler arasındaki ilişkilerin yoğun olduğu okullarda mesleki iş birliği ve yeni öğretim uygulamalarının öğrenilmesi olasıdır. Farklı okullardaki sosyal ağları kıyaslayan bir çalışmada okulda çalışan sayısı arttıkça ağın yoğunluğunun, merkezileşmenin, öğretmenlerin meslektaşlarına ve okul müdürüne danışma eğilimlerinin azaldığı ifade edilmiştir (Liou, 2010). Bununla birlikte görsel ağ algısı açısından ilkokullardaki katılımcıların ortalama puanları daha yüksektir. Öz bir ifadeyle ilkokullarda sosyal ağa ilişkin algı daha iyidir, ortaokullarda ise sosyal ağın kendisi daha iyidir. Bu durumun ortaya çıkmasında ilkokulların ve ortaokulların belirli yapısal özellikleri etkili olmuş olabilir. Öncelikle çalışma kapsamında yer alan ilkokullardaki ortalama çalışan sayısı, ortaokullara göre belirgin olarak düşüktür. Sosyal ağlarda aktör sayısının artması, ilişkilerin artmasına ve özellikle yoğunluk ve karşılıklık gibi değerlerin artmasına neden olabilmektedir. Bu yüzden sosyal ağlara ilişkin değerler arasında kıyaslama yapılırken çalışan sayılarının birbirlerine yakın olmalarına dikkat edilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda araştırma örneklemine seçilen okullar belirlenirken çalışan sayıları da dikkate alınmıştır. Ortaokullardaki sosyal ağların, ilkokullardakilere göre daha merkezi olması, ilkokullardan farklı olarak ortaokullarda branşa dayalı farklılaşmaların olması nedeniyle öğretmenlerin kendi branşlarında yetkin olduklarını düşündükleri öğretmenleri lider olarak görmeleri ile açıklanabilir.

Araştırmada okulların sosyal ağlarında üç farklı aktör grubuna yönelik sosyal ağdaki konumlarına yönelik karşılaştırmalar yapılmıştır. İlkokul ve ortaokullarda okul yöneticilerinin sosyal ağ eğilimleri ve bireysel görsel ağ algıları öğretmenlere göre daha yüksektir. Bu duruma göre okul yöneticilerinin, okulda ilişki kurma istekleri ve okulun sosyal ağındaki bireysel konumlarına yönelik algıları öğretmenlere göre daha yüksektir. İlkokulların mesleki ağlarında lider öğretmenlerin önemli konumlarda yer aldıkları görülmektedir. Çalışmada sosyal ağlarda aktörlerin konumlarının belirlenmesinde önemli bir değişken olarak merkezilik kavramı kullanılmıştır. Lider öğretmenlerin derece merkeziliği ortalamalarının yüksek olması, okullarındaki meslektaşlarının onları kaynak olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Yakınlık merkeziliği yüksek olan lider öğretmenler,

okuldaki arkadaşlarına en kısa adımlarla ulaşma yeteneğine sahiptir. Arasındalık merkeziliği ise okulda farklı alt bileşenlerde yer alan birey ya da grupların bir araya gelmesinde oynadıkları rol dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde lider öğretmenlerin ilkokullarda belirgin bir şekilde okulun informel liderliğini sürdürdükleri görülmektedir. Çalışmada ele alınan iki ağ tipinde de ilkokullarda lider öğretmenler okul yöneticileri ve diğer öğretmenlere göre yüksek ortalamalar elde etmişlerdir. Okul yöneticilerinin, görevlerinden aldıkları yasal güçlerinin, öğretmenleri etkilemek ve okulun liderliğini elde etme noktasında yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Yöneticilerin okulda kabul görmesi ve öğretmenler arasında mesleki ve arkadaşlık bağlamında rehber olarak algılanması açısından önemli sorunların varlığı bilinmektedir. Çalışmada elde edilen bulgulara benzer olarak, Addis'in (2015) araştırmasında okulların sosyal ağlarında, yöneticilerden birçok boyutta daha etkin olan informel lider öğretmenlerin varlığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin okul müdürüne olan güven düzeyleri arttıkça meslektaşlarına mesleki konularda danışma eğilimleri azalmaktadır ve okul müdürüne mesleki konularda danışma eğilimleri artmaktadır (Liou, 2010). Başka bir ifadeyle araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin okul yöneticilerine yeterince danışmamalarının potansiyel nedenleri arasında güven yer alabilir.

Araştırmada ortaokulların sosyal ağlarında, ilkokullara benzer olarak lider öğretmenlerin etkinliği dikkati çekse de, ortaokullarda, ilkokullara göre okul yöneticilerinin sosyal ağdaki konumları daha iyidir. Bu bağlamda ortaokullarda yöneticiler ile lider öğretmenler arasında çatışmaların yaşanma olasılığından bahsetmek mümkündür. Ortaokullarda uzmanlaşmanın artması ve çeşitlenmesi ile birlikte, ortaokullarda lider öğretmenler ile okul yöneticileri arasında okulun sosyal ağında liderliğin paylaşılmasını gerektiren durumlardan söz edilebilir. Bununla birlikte yakın bir dönemde ilkokul ve ortaokul şeklinde ayrılan kurumlarda, sosyal ağların yapısı açısından ayrışma görülmektedir. Ayrıca ilkokullar için öngörülen örgütsel ve yönetsel değişikliklerin ortaokullarda uygulanması bakımından mevcut ayrışmanın dikkate alınması yerinde olacaktır. İlkokullarda, ortaokullarla sosyal ağ yapıları kıyaslandığında yönetsel açıdan daha önemli sorunların varlığı görülmektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre okulların mesleki ağları ve arkadaşlık ağlarında lider konumunda yer alanların büyük bir kısmının öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Cinsiyete göre kadınların, yaş grubuna göre ilkokulların arkadaşlık ağında 41-50 yaş grubunun, ilkokulların mesleki ağında ve ortaokulların mesleki ağları ve arkadaşlık ağlarında 31-40 yaş grubunun; kıdeme göre ilkokullarda 11-20 yıl grubunun, ortaokullarda

arkadaşlık ağında 1-10 yıl, mesleki ağda 11-20 yıl grubunun; okulda hizmet süresine göre 1-5 yıl grubunda yer alanların liderlik konumunda olduğu görülmüştür. Okullarda liderlik rolünü açıklamada sadece demografik veriler sınırlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda dağıtımcı liderliği sosyal ağ analizi ile açıklayan bir çalışmada, öğretmenlerin bir meslektaşlarını lider olarak algılamalarında kişilik özelliklerinin önemli bir yer tuttuğu ifade edilmiştir (Warfield, 2009). Söz konusu kişilik özellikleri arasında ulaşılabilirlik, güvenilirlik, öğrenci yanlısı olma ve tecrübeli olma olarak sıralanmıştır. Bigsby (2014) mesleki gelişim eğilimi yüksek öğretmenlerin okullarının mesleki ve arkadaşlık ağlarında liderlik etme eğiliminde olabileceğini ifade etmiştir. Okul yöneticileri ve öğretmenleri okulu sosyal ağında hangi etmenlerin liderlik konumuna taşıdığının belirlenmesi açısından daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bununla birlikte mevcut çalışmada, yaygın kanaatin aksine kadınların, genç ve kıdemi düşük öğretmenlerin önemli bir liderlik potansiyeli taşıdığı anlaşılmıştır. Özellikle ortaokullarda, uzmanlaşmanın da artmasıyla birlikte arkadaşlık ağında 40 yaş ve altı öğretmenlerin, mesleki ağda 50 yaş ve altı öğretmenlerin liderlik açısından ön plana çıktığı görülmüştür. Okullarda öğretmenlerin lider olarak ortaya çıkmasında okul müdürleri ile mesleki konularda iletişimi yoğun olan öğretmenlerin sosyal ağda daha merkezi konumda olmalarının etkili olduğunu belirten araştırma sonuçları mevcuttur (Liou, 2010). Bu durumun ortaya çıkmasında okul müdürlerinin yoğun iletişim kurdukları öğretmenleri diğer öğretmenlere kaynak olarak göstermeleri etkili olabilir. Bu bağlamda öğretmenlerin formal ve informal ilişkilerinin yoğunluğunun artmasıyla öğretimi geliştirmede daha etkin olabilecekleri belirtilmiştir (Wong, 2016). Aynı zamanda çalışmada elde edilen verilere paralel olarak okulun farklı mesleki ilişki ağlarında farklı aktörlerin ön planda olduğunun ifade edildiği (Liou, 2010; Warfield, 2009) araştırma sonuçları mevcuttur. Buna göre okul yöneticileri ve öğretmenler ihtiyaçlarına göre durumsal olarak farklı öğretmenleri lider olarak algılamaktadır.

Araştırmanın sosyal ağ analizi kapsamında elde edilen bulgularına göre okullarda yöneticiler ve öğretmenlerin yanında okulun mesleki ve arkadaşlık ilişkilerinde etkili konumda yer alan lider öğretmenlerin varlığı açık bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte her okul kendine özgü bir ağ örüntüsü bulundurmaktadır. Bunun sonucu olarak bir okulun gelişimi için yararlı görülebilen etkinlikler diğer okul için anlam taşımayabilir. Alanyazında özellikle okulların özgün yanına vurgu yapılmak üzere gerçekleştirilen sosyal ağ çalışmaları sonucunda özellikle eğitimde reform uygulamalarının okulların sosyal ağ yapılarından bağımsız düşünülmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Geleneksel eğitim bilimleri araştırmalarında okullar arasındaki farklılıkların yeterince dikkate alınmadığı ve öğretmenlerin birbirinden bağımsız aktörler olarak ele alındığı bilinmektedir (Daly, 2010). Sosyal ağ teorisi, yapısal olarak ağın bütününe ve ağı oluşturan her aktöre ilişkin özgün değerlendirmeler yapmaya imkân verdiği için eğitim bilimleri araştırmaları için önem taşımaktadır. Öğretmenlik mesleği işbaşında sürekli mesleki gelişim ile kazanılabilen yeterlik alanlarını içerdiğinden (Bigsby, 2014) sürekli mesleki gelişimin okulun kendi kaynaklarını verimli kullanmasıyla gerçekleşmesi gerektiği öngörülmektedir. Okulda mesleki gelişimin sağlanabilmesi için mevcut bilimsel gelişmeler meslektaş ilişkilerinin önemini artırmıştır. Öğretmenlerin sosyal ağlardaki konumları ve dolayısıyla okulun sosyal sermayesinden yararlanma düzeyleri öğrenme ve öğretim uygulamalarını geliştirme bağlamında belirleyici etkilere sahiptir (Moolenaar, 2012; Penuel, Riel, Krause ve Frank, 2009). Bununla birlikte öğretmenlerin mesleki ağları kolektif yeterlik üzerinden öğrenci başarısını etkilemesi nedeniyle (Moolenaar, Sleegers ve Daly, 2012) okulun amaçlarına uygun bir yapıya kavuşması bakımından önemli rol oynamaktadır.

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarına dayalı olarak araştırmacılara, uygulayıcılara ve politika yapıcılara yönelik öneriler sunulmuştur.

1) Araştırmacılara yönelik öneriler:

- Örgütlerde çalışanların algıladıkları sosyal ağların belirlenmesine yönelik görsel ağlar veya başka ölçme araçları kullanılarak algılanan ile gerçek ağ arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- Boylamsal çalışmalar ile okulların sosyal ağlarında zamanla meydana gelen değişiklikler incelenebilir.
- Okulların sosyal ağlarında merkezi konumda yer alan aktörlerin özelliklerini belirlemeye yönelik nitel araştırmalar yapılabilir.
- Okulların sosyal ağlarında izole durumda olan aktörlerin yıldırma, sinizm gibi konulardaki algıları incelenebilir.
- Okul yöneticisi ve öğretmenlerin okulun sosyal ağındaki konumları ile kişisel özellikleri veya örgütsel değişkenlere yönelik algıları incelenebilir.
- Farklı eğitim kademelerinde yöneticilerin arasındaki ilişkiler sosyal ağ analizi ile incelenebilir.

- Farklı kademelerde yer alan okullar sosyal ağ özelliklerine göre sınıflandırılarak, iklim, kültür veya liderlik kapasitesi gibi okulun bütününe ilişkin değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- Farklı okullar arasındaki kaynak ve bilgi paylaşımı ağları, okullarda mesleki ağ ve arkadaşlık ağları dışında ilişki ağları ve sınıf içerisindeki öğrenci ağları incelenebilir.

2) Uygulayıcılara:

- Okul yöneticilerinin okulun sosyal ağında etkili olmak için her öğretmenle doğrudan ve nitelikli ilişki kurması önerilebilir.
- İlkokullarda öğretmenlerin okul içinde birlikte çalışmaları teşvik edilmelidir.
- Ortaokul öğretmenlerinin okulun sosyal ağına ilişkin olumsuz algıları iyileştirilmelidir.
- Okullarda lider öğretmenler ile mesleki ve yönetsel konularda iş birliği yapılmalıdır.

3) Politika yapıcılara:

- Eğitimde değişim uygulamalarında sosyal ağda merkezi konumda yer alan öğretmenler belirlenerek, değişim ajanı olarak kullanılabilir.
- Okullarda merkezi konumda yer alan öğretmenler, yönetici olarak değerlendirilebilir.
- Okulun sosyal ağ yapısı dikkate alınarak yönetici atama ve yer değiştirmeleri yapılabilir.
- Okullar sosyal ağ özelliklerine göre sınıflandırılarak okul yöneticisi ve öğretmen atamalarında bu özelliklerin dikkate alınması önerilebilir.
- Okul yönetimine kadınların daha fazla dâhil olması desteklenebilir.
- Okulun sosyal ağında izole durumda olan öğretmenlere yönelik rotasyon uygulanabilir.
- İlkokullarda lider öğretmenlerin mesleki ve arkadaşlık ağlarındaki liderlikleri dikkate alındığında özellikle ilkokul yöneticilerinin okulun sosyal ağına göre belirlenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Abnar, A., Takaffoli, M., Rabbany, R., & Zaiane, O. R. (2015). SSRM: Structural social role mining for dynamic social networks. *Social Network Analysis and Mining*, 5(1), 5-56.
- Acar, M. (2004). *Örgüsel yönetim*. Ankara: Nobel.
- Addis, A. M. (2015). *Leadership and sustainable change: Leveraging the hidden power of formal and informal teacher networks*. Doctoral Dissertation, New Mexico State University.
- Ahuja, G. (2000). Collaboration networks, structural holes, and innovation: A longitudinal study. *Administrative Science Quarterly*, 45(3), 425-455.
- Aldrich, H., Reese, P. R., & Dubini, P. (1989). Women on the verge of a breakthrough: Networking among entrepreneurs in the United States and Italy. *Entrepreneurship & Regional Development*, 1(4), 339-356.
- Aypay, A. (2001). Örgütsel analizde teorik gelişmeler: Yeni kurumsalcılık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (28), 501-511.
- Azarian, G. R. (2005). *The general sociology of Harrison C. White: Chaos and order in networks*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Baker-Doyle, K. J. (2008). *Circles of support: New urban teachers' social support networks*. Doctoral Dissertation, University of Pennsylvania.
- Baker-Doyle, K. J. (2012). First-year teachers' support networks: Intentional professional networks and diverse professional allies. *The New Educator*, 8(1), 65-85.
- Bakkenes, I., De Brabander, C., & Imants, J. (1999). Teacher isolation and communication network analysis in primary schools. *Educational Administration Quarterly*, 35(2), 166-202.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.

- Balkundi, P., Kilduff, M., Barsness, Z. I., & Michael, J. H. (2006). Demographic antecedents and performance consequences of structural holes in work teams. *Journal of Organizational Behavior*, 28(2), 241-260.
- Barabási, A. L. (2003). *Linked: The new science of networks*. Cambridge: Perseus.
- Barnett, K., & McCormick, J. (2004). Leadership and individual principal-teacher relationships in schools. *Educational Administration Quarterly*, 40(3), 406-434.
- Barth, R. S. (2006). Improving relationships within the schoolhouse. *Educational Leadership*, 63(6), 8-13.
- Basım, H. N., Çetin, F., & Meydan, C. H. (2009). Kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarında kontrol odağının rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 57-69.
- Basım, H. N., Çetin, F., & Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin kişiler arası çatışma çözme yaklaşımlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 20-34.
- Basile, C. G. (2009). *Intellectual capital*. Albany: State University of New York.
- Batagelj, V. (1997). Notes on blockmodeling. *Social Networks*, 19, 143-155.
- Batallas, D. A., & Yassine, A. A. (2006). Information leaders in product development organizational networks: Social network analysis of the design structure matrix. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 53(4), 570-582.
- Berreth, D., & Berman, S. (1997). The moral dimensions of schools. *Educational Leadership*, 54(8), 24-27.
- Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12, 67-92.
- Bigsby, J. B. (2014). *Exploring the impact of social networks on teachers' participation in job-embedded professional development*. Doctoral dissertation, Rutgers University-Graduate School of Education, New Brunswick.
- Bolivar, J. M. (2009). *Distributed leadership and social networks in the school-base development of the international baccalaureate's middle years program in a Venezuelan K-12*. Doctoral dissertation. Retrieved from Proquest Dissertations and Thesis database. (UMI No: 3389297).

- Bonacich, P., & McConaghy, M. J. (1980). The algebra of blockmodeling. *Sociological Methodology*, 11, 489-532.
- Bondy, J. A., & Murty, U. S. R. (2008). *Graph theory*. New York: Springer.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G., & Freeman, L. C. (2002). *UCINET for windows: Software for social network analysis*. Cambridge, MA: Analytic Technologies.
- Borgatti, S. P., & Foster, P. B. (2003). The network paradigm in organizational research: A review and typology. *Journal of Management*, 29(6), 991-1013.
- Borgatti, S. P., & Molina, J. L. (2003). Ethical and strategic issues in organizational social network analysis. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 39(3), 337-349.
- Borgatti, S. P., & Ofem, B. (2010). Overview: Social network theory and analysis. In A. Daly (Ed.), *Social network theory and educational change* (pp. 17-30). Cambridge: Harvard Education.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G., & Johnson, J. C. (2013). *Analyzing social networks*. London: SAGE.
- Borgatti, S. P., Brass, D. J., & Halgin, D. S., (2014). Social network research: confusions, criticisms, and controversies. İçinde D.J. Brass, G. Labianca, A. Mehra, D.S. Halgin, & S.P. Borgatti (Eds.) *Research in the Sociology of Organizations*. Bradford: Emerald.
- Brass, D. J. (1984). Being in the right place: A Structural analysis of individual influence in an organization. *Administrative Science Quarterly*, 29(4), 518-539.
- Brass, D. J. (1985). Men's and women's networks: A study of interaction patterns and influence in an organization. *Academy of Management Journal* 28(2), 327-343.
- Brass, D. J. (1995). A social network perspective on human resources management. In G. R. Ferris (Ed.), *Research in personnel and human resources management* (pp. 39-79). Greenwich: JAI.
- Brass, D. J., & Burkhardt, M. E. (1993). Potential power and use: An investigation of structure and behavior. *Academy of Management Journal*, 36(3), 441-470.
- Brass, D. J., Galaskiewicz, J., Greve, H., R., & Tsai, W. (2004). Taking stock of networks and organizations: A multilevel perspective. *Academy of Management Journal* 47(6), 795-817.

- Buluç, B. (2016). Geleneksel liderlik yaklaşımları. İçinde N. Güçlü & S. Koşar (Ed.). *Eğitim yönetiminde liderlik*, (ss. 41-68), Ankara: Pegem Akademi.
- Burke, R. J., Rothstein, M. G., & Bristor, J. M. (1995). Interpersonal networks of managerial and professional women and men: Descriptive characteristics. *Women in Management Review*, 10(1), 21-27.
- Burt, R. S. (1992). *Structural holes: The social structure of competition*. Cambridge: Harvard University.
- Burt, R. S., Jannotta, J. E., & Mahoney, J. T. (1998). Personality correlates of structural holes. *Social Networks*, 20(1), 63-87.
- Burt, R. S. (2000). The network structure of social capital. *Research in Organizational Behavior*, 22, 345-423.
- Burt, R. S. (2004). Structural holes and good ideas. *American Journal of Sociology*, 110(2), 349-399.
- Bussone, K. D. A. (2011). *Making friends: Teacher influence on students' peer relationships*. Doctoral dissertation, Temple University, Philadelphia.
- Büyükgöze, H., & Kavak, Y. (2017). Algılanan örgütsel destek ve pozitif psikolojik sermaye ilişkisi: Lise öğretmenleri örnekleminde bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 1-32.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.
- Carolan, B. V. (2014). *Social network analysis and education: Theory, methods and applications*. Thousand Oaks, CA: SAGE
- Cartwright, D., & Harary, F. (1956). Structural balance: A generalization of Heider's theory. *Psychological Review*, 63(5), 277-292.
- Coburn, C. E., & Russell, J. L. (2008). District policy and teachers' social networks. *Education and Policy Analysis*, 30(3), 203-235.
- Cohen, A., Klein, K., Daly, A. J., & Finnigan, K. (2011). Out with the old, in with the new: When are leader successions successful. *New Directions in Leadership Annual Meeting*. The Wharton School of Business University of Pennsylvania.

- Cole, R. P., & Weinbaum, E. H. (2010). Changes in attitude: Peer influence in high school reform. In A. Daly (Ed.), *Social network theory and educational change* (pp. 77-96). Cambridge: Harvard Education.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Conery, M. J. (2012). *Mapping the terrain: A social network analysis of elementary teachers' perceptions of school leadership practice*. Doctoral dissertation, Northern Arizona University, Flagstaff.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Çalık, T., & Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66.
- Çetin, Ş., Korkmaz, M., & Çakmakçı, C. (2012). Dönüşümsel ve etkileşimsel liderlik ile lider-üye etkileşiminin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 18(1), 7-36.
- Çıtak, M. (2011). *Politik yeti ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Yöneticiler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Daly, A. J., & Finnigan, K. (2009). Understanding network structure to understand change strategy. *Journal of Educational Change*, 11(2), 111-138.
- Daly, A. J. (2010). *Social network theory and educational change*. Cambridge: Harvard University.
- Daly, A. J., & Finnigan, K. S. (2010). A bridge between worlds: Understanding network structure to understand change strategy. *Journal of Educational Change*, 11(2), 111-138.
- Daly, A. J., Moolenaar, N. M., Bolivar, J. M., & Burke, P. (2010). Relationships in reform: The role of teachers' social networks. *Journal of Educational Administration*, 48(3), 359-391.

- Daly, A. J., & Finnigan, K. S. (2011). The ebb and flow of social network ties between district leaders under high-stakes accountability. *American Education Research Journal*, 48(1), 39-79.
- Daly, A. J., & Moolenaar, N. (2011). Leadership and networks. In G. A. Barnett (Ed.), *Encyclopedia of Social Networks* (pp. 479-484). Thousand Oaks: SAGE.
- Daly, A. J. (2012). Data, dyads and dynamics: Exploring data use and social networks in educational improvement. *Teachers College Record*, 114(11), 1-38.
- Daly, A. J., & Finnigan, K. S. (2012). Exploring the space between: Social networks, trust, and urban school district leaders. *Journal of School Leadership*, 22(3), 493-530.
- Daly, A. J., Finnigan, K. S., Jordan, S., Moolenaar, N. M., & Che, J. (2014). Misalignment and perverse incentives: Examining the politics of district leaders as brokers in the use of research evidence. *Educational Policy*, 28(2), 145-174.
- Daly, A. J., Liou, Y. H., Tran, N. A., Cornelissen, F., & Park, V. (2014). The rise of neurotics: Social networks, leadership, and efficacy in district reform. *Educational Administration Quarterly*, 50(2), 233-278.
- Daly, A. J., Liou, Y. H., & Moolenaar, N. M. (2014). The principal connection: Trust and innovative climate in a network of reform. In D. V. Maele, P. B. Forsyth & M. V. Houtte (Eds.), *Trust and school life* (pp. 285-311). Dordrecht: Springer.
- Daly, A. J., Moolenaar, N. M., Liou, Y. H., Tuytens, M., & Fresno, M. (2015). Why so difficult? exploring negative relationships between educational Leaders: The role of trust, climate, and efficacy. *American Journal of Education*, 122(1), 1-38.
- Darling-Hammond, L., Bullmaster, M., L., & Cobb, V. (1995). Rethinking teacher leadership through professional development schools. *The Elementary School Journal*, 96(1), 87-106.
- Deal, T. E., Purinton, T., & Waetjen, D. C. (2009). *Making sense of social networks in schools*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Degenne, A., & Forsé, M. (1999). *Introducing social networks*. Londra: SAGE.
- Demirci, S. (2014). *İş yaşamında statü, kıdem ve cinsiyetin politik yeti üzerindeki etkisi: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Ankara.

- Dökmen, Ü. (2013). *Sosyometri ve psikodrama*. Ankara: Remzi.
- Earl, L., & Katz, S. (2007). Leadership in networked learning communities: Defining the terrain. *School Leadership & Management*, 27(3), 239-258.
- Erdoğan, A. (2013). Sosyometrinin doğuşu ve gelişimi, *Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 387-414.
- Eschler, B. H. (2016). *Finnish teacher collaboration: The behaviors, learning, and formality of teacher collaboration*. Doctoral dissertation, Brigham Young University.
- Faust, K. (1997). Centrality in affiliation networks. *Social Networks*, 19(2), 157-191.
- Feroli, S. P. (2015). *Social networks and novice teachers: An examination of supports provided through social networks*. Doctoral dissertation, Oklahoma State University, Stillwater.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140.
- Finnigan, K. S., & Daly, A. J. (2012). Mind the gap: Organizational learning and improvement in an underperforming urban system. *American Journal of Education*, 119(1), 41-71.
- Freeman, L. C. (2004). *The development of social network analysis: A study in the sociology of science*. Vancouver: Empirical.
- Freeman, L. C. (1979). Centrality in social networks: Conceptual clarification. *Social Networks*, 1(3), 215-239.
- Freilich, S. (2007). *Informal and formal in balance theory*. AHS Capstone Projects. Paper 29. http://digitalcommons.olin.edu/ahs_capstone_2007/29 sayfasından erişilmiştir.
- Friedkin, N. E., & Slater, M. R. (1994). School leadership and performance: A social network approach. *Sociology of Education*, 60(2), 139-157.
- Gargiulo, M., & Benassi, M. (2000). Trapped in your own net? Network cohesion, structural holes, and the adaptation of social capital. *Organization Science*, 11(2), 183-196.
- Gest, S. D., & Rodkin, P. C. (2011). Teaching practices and elementary classroom peer ecologies. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32(5), 288-296.
- Goddard, R. D. (2003). Relational networks, social trust, and norms: A Social perspective on students' chances of academic success. *Education Evaluation and Policy Analysis* 25(1), 59-74.

- Goffman, E. (1961). The characteristics of total institutions. In A. Etzioni (Ed.), *Complex Organisations: A sociological reader* (pp. 312-340). New York: Holt, Rinehart ve Winston
- Goodlad, J. I., Soder, R., & Sirotnik, K. A. (1993). *The moral dimensions of teaching*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Goodman, P. S. (1977). Social comparison processes in organizations. In Staw & Salancik (Eds.) *New directions in organizational behavior* (pp. 97-129). Clarkston, MI: St. Clair.
- Granovetter, M. S. (1970). *Changing jobs: Channels of mobility information in a suburban community*. Doctoral Dissertation, Harvard University, Boston, MA.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Granovetter, M. S. (1976). Network sampling: Some first steps. *American Journal of Sociology*, 81(6), 1287-1303.
- Granovetter, M. S. (1983). The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 1, 201-233.
- Greenberg, J., Ashton-James, C. E., & Ashkanasy, N. M. (2007). Social comparison processes in organizations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 102(1), 22-41.
- Grosser, T. J., Lopez-Kidwell, V., & Labianca, G. (2010). A social network analysis of positive and negative gossip in organizational life. *Group & Organization Management*, 35(2), 177-212.
- Grunspan, D. Z., Wiggins, B. L., & Goodreau, S. M. (2014). Understanding classrooms through social network analysis: A primer for social network analysis in education research. *CBE-Life Sciences Education*, 13(2), 167-178.
- Goyal, S., & Vega-Redondo, F. (2007). Structural holes in social networks. *Journal of Economic Theory*, 137(1), 460-492.
- Gürsakar, N. (2009). *Sosyal ağ analizi*. Bursa: Dora.
- Güzeller, C. O., Eser, M. T., & Aksu, G. (2016). *UCINET ile sosyal ağ analizi*. Ankara: Maya Akademi.

- Hadfield, M., & Jopling, M. (2012). How might better network theories support school leadership research?. *School Leadership & Management*, 32(2), 109-121.
- Hargreaves, D., & Fullan, M. (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. Columbia: Teacher College.
- Harris, A. (2002). *School improvement: What is in it for schools?* London: Routledge: Falmer.
- Harris, A., & Muijs, J. (2003). Teacher leadership and school improvement. *Education Review*, 16(2), 39-42.
- Hawe, P., Webster, C., & Shiell, A. (2004). A glossary of terms for navigating the field of social network analysis. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 58(12), 971-975.
- Healey, K. (2013). *Teachers, networks and social capital*. Doctoral dissertation, Northwestern University, Evanston.
- Heider, F. (1946). Attitudes and cognitive organization. *Journal of Psychology*, 21(1), 107-112.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York, NY: John Wiley.
- Hite, J. M., Williams, E. J., & Baugh, S. C. (2005). Multiple networks of public school administrators: An analysis of network content and structure. *International Journal on Leadership in Education*, 8(2), 91-122.
- Hodgson, K. W. (2013). *Why should they stay? A social network analysis of teacher retention*. Doctoral Dissertation, University of Southern California, Los Angeles.
- Horvat, E. M., Weininger, E. B., & Laureau, A. (2003). From social ties to social capital: Class differences in the relations between schools and parents networks. *American Educational Research Journal*, 40(2), 319-351.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structural analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Hummon, N. P., & Doreian, P. (2003). Some dynamics of social balance processes: bringing Heider back into balance theory. *Social Networks*, 25(1), 17-49.

- Ibarra, H. (1993). Personal networks of women and minorities in management: A conceptual framework. *Academy of Management Review*, 18(1), 56-87.
- Ibarra, H., & Andrews, S. B. (1993). Power, social influence, and sense making: Effects of network centrality and proximity on employee perceptions. *Administrative Science Quarterly*, 38(2), 277-303.
- Jones, C., Asensio, M., & Goodyear, P. (2000). Networked learning in higher education: practitioners' perspectives. *Journal of the Association for Learning Technology*, 8(2), 18-28.
- Kadushin, C. (2011). *Introduction to social network theory*. New York: Oxford.
- Kalish, Y., & Robins, G. (2006). Psychological predispositions and network structure: The relationship between individual predispositions, structural holes and network closure. *Social Networks*, 28(1), 56-84.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1979). *İnsan ve insanlar*. Ankara: Cem.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Katzenmeyer, M., & Moller, G. (2009). *Awakening the sleeping giant. Helping teachers develop as leaders*. California: Corwin.
- Kilduff, M., & Tsai, W. (2003). *Social networks and organizations*. Gatedshed: SAGE.
- Kilduff, M., Crossland, C., Tsai, W., & Krackhardt, D. (2008). Organizational network perceptions versus reality: A small world after all? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 107(1), 15-28.
- Knoke, D., & Young, S. (2008). *Network analysis*. CA, Thousand Oaks: SAGE.
- Krackhardt, D. (1987). Cognitive social structures. *Social Networks*, 9(2), 109-134.
- Krackhardt, D., & Kilduff, M. (1999). Whether close or far: Social distance effects on perceived balance in friendship networks. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(5), 770-782.
- Lieberman, A. (2000). Networks as learning communities: Shaping the future of teacher development. *Journal of Teacher Education*, 51(3), 221-229.
- Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*, 22(1), 28-51.

- Lin, N. (2001a). Building a network theory of social capital. In N. Lin, K. Cook, & R. S. Burt (Eds.), *Social Capital: Theory and Research*. (pp. 3-30). Washington D.C.:Transaction.
- Lin, N. (2001b). *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University.
- Lin, X., Hu, X., Hu, Q., & Liu, Z. (2016). A social network analysis of teaching and research collaboration in a teachers' virtual learning community. *British Journal of Educational Technology*, 47(2), 302-319.
- Liou, Y. H. (2010). *Relational trust and knowledge sharing: An investigation of principal trust and school social networks*. Doctoral Dissertation, University of Wisconsin-Madison, Madison.
- Liou, Y. H., & Daly, A. J. (2014). Closer to learning: Social networks, trust, and professional communities. *Journal of School Leadership*, 24(4), 753-795.
- Maale, D. V., Moolenaar, N., & Daly, A. J. (2015). All for one and one for all: A social network perspective on the effects of social influence on teacher trust. In M. F. Diapola, & W. K. Hoy (Eds.), *Leadership and School Quality* (pp.171-196). Information Age: Charlotte.
- Maroulis, S., & Gomez, L. M. (2008). Does "connectedness" matter? Evidence from a social network analysis within a small-school reform. *Teachers College Record*, 110(9), 1901-1929.
- Mathis, P. (2010). Introduction. In P. Mathis (Ed.), *Graphs and networks: Multilevel modeling* (pp. 14-45). New Jersey: Wiley.
- Mehra, A., Kilduff, M., & Brass, D. J. (1998). At the margins: A distinctiveness approach to the social identity and social networks of underrepresented groups. *Academy of Management Journal*, 41(4), 441-452.
- Mehra, A., Kilduff, M., & Brass, D. J. (2001). The social networks of high and low self-monitors: Implications for workplace performance. *Administrative Science Quarterly*, 46(1), 121-146.
- Mehra, A., Borgatti, S. P., Soltis, S., Floyd, T., Ofem, B., Halgin, D. S., & Kidwell V. L. (2014). Imaginary worlds: Using visual network scales to capture perceptions of social

- networks. In D. J. Brass, G. Labianca, A. Mehra, D. S. Halgin, & S. P. Borgatti (Eds.), *Research in the Sociology of Organizations* (pp. 315-336). Bradford, UK: Emerald.
- Mejis, C., & Laat, M. (2012, April). *Social Network Analyses (SNA) as a method to study the structure of contacts within teams of a school for secondary education*. Paper presented in 8th International Conference on Networked Learning, Maastricht, Netherland.
- Merris, R. (2008). *Graph theory*. New York: Wiley-Interscience.
- Meyer, S. R. (2015). *Integrating social and resource networks: Resource acquisition and strong ties in primary school Systems*. Doctoral dissertation, Northwestern University, Evanston.
- Milgram, S. (1967). The small-world problem. *Psychology Today*, 2, 60-67.
- Molina, J. L. (2001). The informal organizational chart in organizations: An approach from the social network analysis. *Connections*, 24(1), 78-91.
- Monge, P., & Eisenberg, E. (1987). Emergent communication networks. In F. Jablin, L. Putnam, K. Roberts, & L. Porter (Eds.), *Handbook of organizational communication* (pp. 66-84). Newbury Park, CA: SAGE.
- Moolenaar, N. M., Karsten, S., Slegers, P. J. C., & Zijlstra, B. J. H. (2009, June). *Social networks and trust at multiple levels of analysis*. Paper presented in the XIX. International Sunbelt Social Network Conference. San Diego: CA USA.
- Moolenaar, N. M. (2010). *Ties with potential: Nature, antecedents, and consequences of social networks in school teams*. Doctoral dissearttation, University of Amsterdam, Amsterdam.
- Moolenaar, N. M., Daly, A .J., & Slegers, P. J. C. (2010). Occupying the principal position: examining relationships between transformational leadership, social network position, and school's innovative climate. *Educational Administration Quarterly* 46(5), 623-670.
- Moolenaar, N. M., & Slegers, P. J. C. (2010). Social networks, trust, and innovation: The role of relationships in supporting innovative climate in Dutch schools. In: Daly, A.J. (Ed.), *Social Network Theory and Educational Change*, (pp. 97-114). Cambridge Harvard Education.

- Moolenaar, N. M., Sleegers, P. J. C., & Daly, A. J. (2011). Ties with potential: Social network structure and innovative climate in Dutch schools. *Teachers College Record* 113(9), 1983-2017.
- Moolenaar, N. M., Sleegers, P. J., Karsten, S., & Daly, A. J. (2012). The social fabric of elementary schools: A network typology of social interaction among teachers. *Educational Studies*, 38(4), 355-371.
- Moolenaar, N. M., Sleegers, P. J. C., & Daly, A. J. (2012). Teaming up: Linkin collaboration networks, collective efficacy and student achievement. *Teachig and Teacher Education*, 28(2), 251-162.
- Moolenaar, N., M., Karsten, S., Sleegers, P. J. C., & Daly, A. J. (2014). Linking social networks and trust: examining multilevel trust and social relationships in Dutch elementary schools. In D. V. Maele, P. B. Forsyth, & M. V. Houe (Eds.), *Trust and school life* (pp. 207-229). Dordrecht: Springer.
- Moolenaar, N. M., Daly, A. J., Sleegers, P. J. C., & Karsten, S. (2014). The social forces of elementary school teams: How demographic composition shapes social networks. In D.Zanvliet, P. Brook, T. Mainhard, & J. Tartwijk (Eds.) *Interpersonal Relationships in Education: From theory to practice* (pp. 159-182). Rotterdam: SENSE.
- Moolenaar, N. M., & Sleegers, P. J. C. (2015). The networked principal: Examining principals' social relationships and transformational leadership in school and district networks. *Journal of Educational Administration*, 53(1) 8-39.
- Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive*. Washington Nervous and Mental Disease.
- Moreno, J. L. (1942). Sociometry in action. *Sociometry*, 5(3), 298-315.
- Mullen, C. A., & Kochan, F. K. (2000). Creating a collaborative leadership network: An organic view of change. *International Journal of Leadership in Education*, 3(3), 183-200.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23(2), 242-266.
- Nash, L. J. (2005). *The effects of social networks on the academic achievement of African American students*. Doctoral Dissertation, University of Southern California, Los Angeles.

- Newcomb, T. M. (1961). *The acquaintance process*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Nooy, W. D., Mrvar, A., & Batagelj, V. (2005). *Exploratory social network analysis with pajek*. Cambridge: Cambridge University.
- Nordengren, C. R. (2015). *Ties and Talk: Tracing the work of informal teacher leaders through mixed methods social network research*. Doctoral dissertation, University of Washington, Washington.
- Organisation for Economic Cooperation and Development (2001). *The well-being of nations: The role of human and social capital*. OECD Publishing. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264189515-en>.
- Oeser, O. A., & Harary, F. (1962). A mathematical model for structural role theory, I. *Human Relations*, 15(2), 89-109.
- Oeser, O. A., & O'Brien, G. (1964). A mathematical model for structural role theory, II. *Human Relations*, 17(1), 3-17.
- Oeser, O. A., & O'Brien, G. (1967). A mathematical model for structural role theory, III. *Human Relations*, 20(1), 83-97.
- Orlina, E. C. (2010). *Information seeking, trust, and turnover: Three essays examining middle school instructional advice networks*. Doctoral dissertation, Northwestern University, Evanston.
- Özdemir, S. (2013). *Eğitimde örgütsel yenileşme*. Pegem Akademi.
- Penuel, W. R., Riel, M. R., Krause, A., & Frank, K. A. (2009). Analyzing teachers' professional interactions in a school as social capital: A social network approach. *Teachers College Record*, 111(1), 124-163.
- Penuel, W. R., Sun, M., Frank, K. A., & Gallagher, H. A. (2012). Using social network analysis to study how collegial interactions can augment teacher learning from external professional development. *American Journal of Education*, 119(1), 103-136.
- Perrewe, P. L., & Nelson, D. L. (2004). Gender and career success: The facilitative role of political skill. *Organizational Dynamics*, 33(4), 366-378.
- Pescosoldio, B. A. (2007). The sociology of social networks. In C.D. Bryant & D. L. Peck (Ed.) *21st century sociology*, (pp. 208-218). Thousand Oaks, CA: SAGE.

- Pil, F. K., & Leana, C. (2009). Applying organizational research to public school reform: the effects of teacher human and social capital on student performance. *Academy of Management Journal*, 56(2), 1101-1124.
- Pittinsky, M. L. (2008). *Smart by (perceived) association: Cognitive social networks and teacher academic judgments*. Doctoral Dissertation, Columbia University, New York.
- Price, H. E. (2011). *School networks as social resources: The relationship of school resources and school community to school effectiveness*. Doctoral Dissertation, University of Notre Dame, Indiana.
- Price, H. E. (2012). Principal-teacher interactions: How affective relationships shape principal and teacher attitudes. *Educational Administration Quarterly*, 48(1), 39-85.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. New Jersey: Princeton University.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Reed, B. J., & Segal, D. R. (2006). Social network analysis and counter in surgency operations: The capture of Saddam Hussein. *Sociological Focus*, 39(4), 251-264.
- Rogers, E. (1983). *Diffusion of innovations*. New York: Free.
- Ruane, R., & Koku, E. F. (2014). Social network analysis of undergraduate education student interaction in online peer mentoring settings. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 10(4), 577-589.
- Sergiovanni, T. J. (1996). *Leadership for the schoolhouse: How is it different? Why is it important?*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sezgin, F., & Er, E. (2016). Teacher perception of school principal interpersonal communication style: A qualitative study of a Turkish primary school. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(4), 10-19.
- Scott, J. (2000). *Social network analysis: A handbook*. London: SAGE.
- Scrivens, K., & Smith, C. (2013). *Four interpretations of social capital*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264189515-en> sayfasından erişilmiştir.

- Shipilov, A. V., & Li, S. X. (2008). Can you have your cake and eat it too? Structural holes' influence on status accumulation and market performance in collaborative networks. *Administrative Science Quarterly*, 53(1), 73-108.
- Siciliano, M. D. (2012). *Networks and performance in public organizations: Theory, models, and measurement*. Doctoral dissertation. Retrieved from Proquest Dissertations and Thesis database. (UMI No: 3533015).
- Siciliano, M. D., & Thompson, J. R. (2015). If you are committed, then so am I: The role of social networks and social influence on organizational commitment. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0095399715617987?journalCode=aasb> sayfasından erişilmiştir.
- Siciliano, M. D. (2016). It's the quality not the quantity of ties that matters: Social networks and self-efficacy beliefs. *American Educational Research Journal*, 53(2), 227-262.
- Sikma, L. M. (2014). *Examining social support networks: The relationship of interactions, mentoring, and community on novice teachers' satisfaction and career resiliency*. Doctoral Dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Smith, A. K., & Wohlstetter, P. (2001). Reform through school networks: A new kind of authority and accountability. *Educational Policy*, 15(4), 499-519.
- Spillane, J. P., & Kim, C. M. (2012). An exploratory analysis of formal school leaders' positioning in instructional advice and information networks in elementary schools. *American Journal of Education*, 119(1), 73-102.
- Spillane, J. P., Kim, C. M., & Frank, K. A. (2012). Instructional advice and information providing and receiving behavior in elementary schools: Exploring tie formation as a building block in social capital development. *American Educational Research Journal*, 49(6), 1112-1145.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şatıroğlu, A. (1999). J. L. Moreno ve sosyometri üzerine. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*. 3(5), 111-125.
- Taşçı, D. (2008). *Ağ tipi örgütler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Taylor, S. E., & Lobel, M. (1989). Social comparison activity under threat: Downward evaluation and upward contacts. *Psychological Review*, 96(4), 569- 575.
- Topîrceanu, A. (2017). Breaking up friendships in exams: A case study for minimizing student cheating in higher education using social network analysis. *Computers & Education*, 115, 171-187.
- Trahair, R. C. S. (1975). Structural role theory and the total institution. *Australian Journal of Psychology*, 27(1), 31-40.
- Tsvetovat, M., & Kouznetsov, A. (2011). *Social network analysis for startups*. California: O'Reilly.
- Tüzüntürk, S. (2012). *Ağ bilimi*. Bursa: Dora.
- Uğurlu, Z. (2013). *Eğitim örgütlerinin örgütsel ağbağ düzenindeki konumunun işbirliği düzeylerine etkisi: Sinop İli Örneği*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Van Gasse, R., Vanlommel, K., Vanhoof, J., & Van Petegem, P. (2017). Unravelling data use in teacher teams: How network patterns and interactive learning activities change across different data use phases. *Teaching and Teacher Education*, 67, 550-560.
- Vodicka, D. (2007). *Social capital in schools: Teacher trust for school principals and the social networks of teachers*. Doctoral Disserrattion, Pepperdine University, California.
- Warfield, C. A. (2009). *A social network analysis of distributed leadership in schools*. Doctoral dissertation, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Wasserman, S., & Faust, K. (1994). *Social network analysis: Methods and applications*. Cambridge: Cambridge University.
- Waes, S. V., Bossche, P. V., Moolenaar, N. M., Maeyer, S. D., & Petegem, P. V. (2015). Know-who? Linking faculty's networks to stages of instructional development. *Higher Education*, 70(5), 807-826.
- White, H. C. (1992). Social grammar for culture: Reply to Steven Brint. *Sociological Theory*, 10(2), 209-213.
- White, H. C., Boorman, S. A., & Breiger, R. L. (1976). Social structure from multiple networks: Role structures. *American Journal of Sociology*, 81(4), 1384-1446.
- Wohlstetter, P., C.L. Malloy, D. Chau, & J. Polhemus. (2003). Improving schools through networks: A new approach to urban school reform. *Educational Policy*, 17(4), 399-430.

- Wong, A. (2016). *How the formal and informal social networks of special education teachers shape their practice*. Doctoral Dissertation, University of California, San Diego.
- Wright, K. M. (2004). *Teacher centrality, student morale, and the social organization of the classroom*. Doctoral dissertation, University of California, Irvine.
- Yıldıztaşı, M. B. (2017). *Politik beceri ile örgütsel tükenmişlik ilişkisinin ortaokul öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi (Yalova İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Zaheer, A., & Bell, G. G. (2005), Benefiting from network position: firm capabilities, structural holes, and performance. *Strategic Management Journal*, 26(9), 809–825. doi:10.1002/smj.482.
- Zaheer, A., & Soda, G. (2009). Network evolution: The origins of structural holes. *Administrative Science Quarterly*, 54(1), 1-31.

EKLER

Ek-1. Çalışmada Kullanılan Ölçekler

Sayın Katılımcı;

Bu veri toplama aracı “Okulların Sosyal Ağ Özelliklerinin Yönetici ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” konulu doktora tez çalışması için gerekli verilerin toplanması amacıyla hazırlanmıştır. Veri toplama aracı dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “**Kişisel Bilgiler**”, ikinci bölümde “**Sosyal Ağ Eğilimleri Ölçeği**” üçüncü bölümde “**Görsel Ağ Ölçeği**” ve dördüncü bölümde “**Sosyal Ağ Soruları**” yer almaktadır.

Formda yer alan her bir maddeyi okuduktan sonra, sizin için en uygun olan seçeneği, ilgili yerlere çarpı işareti koyarak belirtiniz. Vereceğiniz cevaplar sadece araştırma kapsamında bilimsel amaçlar için kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. Cevaplarınızı içtenlikle belirtmeniz araştırmanın amacına ulaşmasına katkıda bulunacaktır. Desteğiniz için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Emre ER

Gazi Üniversitesi

e-posta: emreer@gazi.edu.tr

BÖLÜM I – KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz: () Erkek () Kadın
2. Yaşınız:
3. Görev yaptığınız (bu) okuldaki hizmet süreniz:yıl
4. Mesleki kıdeminiz:yıl
5. Branşınız: () Sınıf () Branş () Yönetici

BÖLÜM II – SOSYAL AĞ EĞİLİMLERİ ÖLÇEĞİ

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
		1	2	3	4	5
1.	Düzenli olarak bu okuldaki arkadaşlarımla olan ilişkilerimi değerlendiririm.	()	()	()	()	()
2.	Okulda kimlerle birlikte hareket edip kimlerle etmeyeceğime yönelik değerlendirmeler yaparım.	()	()	()	()	()
3.	Okuldaki tanıdıklarıma bana güç verir.	()	()	()	()	()
4.	Bireysel iletişim ağıma nasıl şekillendireceğime ilişkin kafa yorarım.	()	()	()	()	()
5.	Okul içerisinde mesleki ilişkilerimi geliştirmeye çalışırım.	()	()	()	()	()
6.	Danışabileceğim ve destek alabileceğim birçok kişinin olmasını severim.	()	()	()	()	()
7.	İnsanların ihtiyaçları olduğu zaman doğru kişilerle buluşturmaktan hoşlanırım.	()	()	()	()	()
8.	Arkadaşlarımla bağlantılı olmayı severim.	()	()	()	()	()
9.	Doğru kişilerle kurulan ilişkilerin beni okulda daha etkili bir konuma getireceğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()
10.	Doğru kişilerle kurulan ilişkilerin mesleki gelişimimi destekleyeceğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()
11.	Doğru kişilerle kurulan ilişkilerin beni daha mutlu yapacağını düşünüyorum.	()	()	()	()	()
12.	Doğru kişilerle kurulan ilişkilerin öğretim pratiklerimi iyileştireceğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()

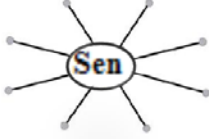
GÖRSEL AĞ ÖLÇEĞİ

Açıklama:

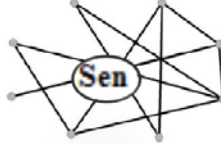
Aşağıda yer alan görsel sorular yoluyla okulunuzdaki ilişkilerinize yönelik görüşleriniz sorulmaktadır. Bir sosyal ağda, gerçek kişiler ve onları birbirlerine bağlayan ilişkiler bulunmaktadır. Örneğin aşağıdaki örnek şekilde yer alan küçük daireler okuldaki arkadaşlarınızı, Sen yazısı sizi ve aradaki çizgiler ise ilişkilerinizi ifade etmektedir.

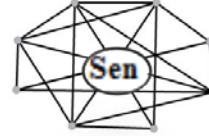
1. Bu soruda okulunuzdaki yakın çalıştığınız meslektaşlarınızla olan ilişkilerinize odaklanmanız beklenmektedir. Size göre aşağıdaki şekillerden hangisi, yakın arkadaşlık ilişkilerinizi gösteren bağlantıları en iyi şekilde açıklar? **Lütfen aşağıdaki şekillerden yalnızca birini seçiniz.**

A () Arkadaşlarımın hiçbiri birbiriyle arkadaş değildir.

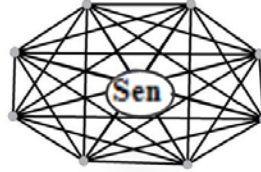
B () Arkadaşlarımın bir kısmı birbiriyle arkadaşır.

C () Arkadaşlarımın yaklaşık yarısı birbiriyle arkadaşır.

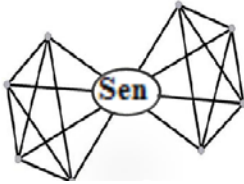

D () Arkadaşlarımın çoğu birbiriyle arkadaşır.

E () Arkadaşlarımın hepsi birbiriyle arkadaşır.

2. Okulunuzda aşağıdaki şekilde ifade edildiği gibi birbirleriyle doğrudan bağlantısı bulunmayan farklı gruplar arasında kalmanız halinde ne yaparsınız?

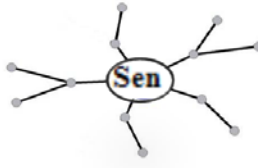

- A (): Hiçbir zaman köprü görevi görmem
B (): Bazen köprü görevi görürüm.
D (): Çoğunlukla köprü görevi görürüm.
E (): Her zaman köprü görevi görürüm.

3. Size göre aşağıdaki ağ şekillerinden hangisi, yakın arkadaşlarınızın arkadaşlık ilişkilerini en iyi biçimde ifade eder?

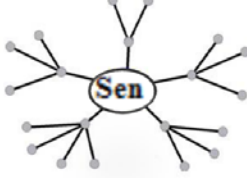
A () Arkadaşlarım çok az yakın arkadaşla sahiptir.

B () Arkadaşlarım birkaç yakın arkadaşla sahiptir.

C () Arkadaşlarım orta düzeyde arkadaşla sahiptir.

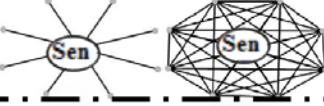

D () Arkadaşlarım çok sayıda yakın arkadaşla sahiptir.

E () Arkadaşlarım oldukça fazla yakın arkadaşla sahiptir.

4. Geçen yıldan bu yana okulunuzdaki ilişki ağımızın değişimine yönelik algınızı en iyi ifade eden cevabı seçiniz. (Şekiller sadece fikir vermek için eklenmiştir)

Okulumdaki arkadaşlarım arasındaki bağlantılar;

- A () : Çok zayıfladı.
- B () : Biraz zayıfladı
- C () : Aynı kaldı.
- D () : Güçlendi
- E () : Oldukça güçlendi

5. Geçen yıldan bu yana arkadaşlarınız arasında kurduğunuz köprü görevindeki değişimleri en iyi ifade eden cevabı seçiniz. (Şekil sadece fikir vermek için eklenmiştir)

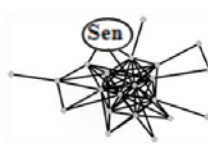
Arkadaşlarım arasında;

- A () : çok daha az köprü görevi görüyorum.
- B () : daha az köprü görevi görüyorum.
- C () : köprü görevi gördüğüm arkadaşlarımın sayısı aynı kaldı.
- D () : daha fazla köprü görevi görüyorum.
- E () : çok daha fazla köprü görevi görüyorum

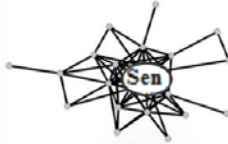
6. Geçen yıldan bu yana, bir bütün olarak okuldaki arkadaşlık ağımızın nasıl değiştiğini düşünüyorsunuz? (Yoğunluk, bir okulda çalışanların daha çok etkileşime girmesiyle artmaktadır)

- A () : Yoğunluğu oldukça azaldı
- B () : Yoğunluğu azaldı
- C () : Yoğunluğu neredeyse aynı kaldı
- D () : Yoğunluğu arttı
- E () : Yoğunluğu oldukça arttı

7. Geçen yıldan bu yana okulunuzun ilişki ağındaki konumunuz nasıl değişmiştir? (Şekiller sadece fikir vermek için eklenmiştir)

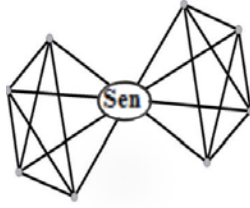
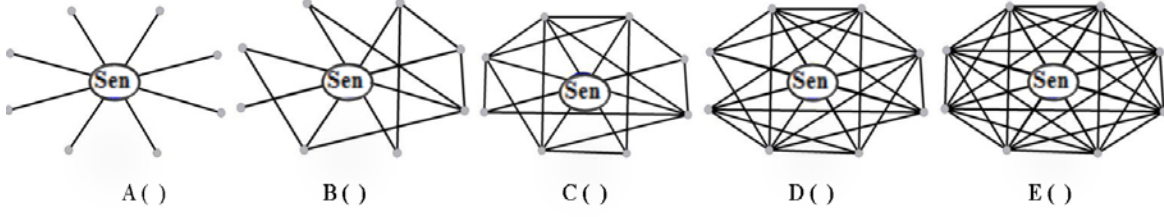
Ağın dışı

Ağın merkezi

- A () : Ağm oldukça dışına doğru çıktım
- B () : Ağm biraz dışına çıktım.
- C () : Ağdaki konumum değişmedi
- D () : Ağm biraz merkezine doğru ilerledim.
- E () : Ağm oldukça merkezine doğru ilerledim

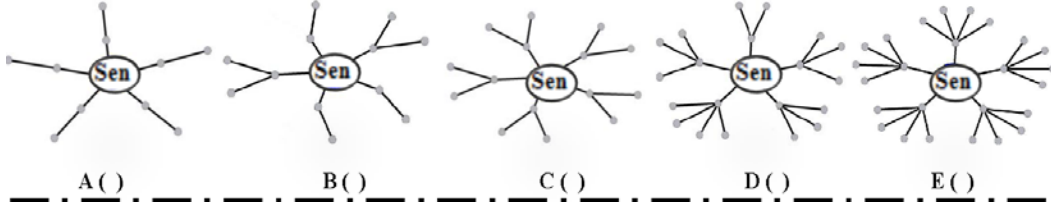
8. Eğer bu sizin elinizde olsaydı, aşağıdaki şekillerden hangisinde gösterilen ilişki ağına **sahip okulda çalışmak isterdiniz?**

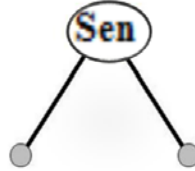
9. Eğer bu sizin elinizde olsaydı, okuldaki bağlantılarınızın arasında ne ölçüde köprü konumunda **olmak isterdiniz?**

- A () : Hiçbir zaman köprü görevi görmek istemem.
B () : Genellikle köprü görevi görmek istemem.
C () : Köprü görevi konusunda kararsızım.
D () : Genellikle köprü görevi görmek isterim.
E () : Her zaman köprü görevi görmek isterim.

10. Eğer bu sizin elinizde olsaydı, yakın arkadaşlarınızın hangi düzeyde arkadaş **sahibi olmasını isterdiniz?**

11. Aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi birbirini çok iyi tanımayan ya da birbirlerinden hoşlanmayan iki arkadaşınız olduğunu düşünün. Bu durumda zaman içerisinde tutumunuz ne olurdu?

- A () : Farklı bir çaba göstermem
B () : İki arkadaşımı buluşturmaya çalışırım
C () : Biriyle arkadaşlığımı bitiririm.

IV. SOSYAL AĞ SORULARI

Bu çalışmaya buraya kadar katkı sağladığınız için size minnettarım. İletişim bilgilerinizi paylaşmanız halinde bu çalışmanın sonuçlarını sizinle paylaşmaktan memnun olacağım. Bu bilgiler tamamen okulun bütünsel olarak ağ haritalarının çıkarılması için kullanılacak, isimler sadece analizler için gerekli olup, çalışma kapsamında ifade edilmeyecek ve kesinlikle üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

1) İsminiz:

2) Okulunuzda mesleki konularda fikir alışverişinde bulunduğunuz, yardım aldığınız, danıştığınız okul yöneticileri ve öğretmenlerin isimlerini yazar mısınız? (Sayı sınırı yoktur)

3) Okulunuzda samimi olduğunuz, okul dışında görüştüğünüz, yakın arkadaş olarak tanımlayabileceğiniz okul yöneticileri ve öğretmenlerin isimlerini yazar mısınız? (Sayı sınırı yoktur)

Ek-2. Ölçek İzin Yazıları

Alan J. Daly <ajdaly@ucsd.edu>

Alici: bana

26.06.2015

Dear Emre,

Good day! A pleasure to chat with you!! Please find attached the scale for network intentionality. The paper you mention below was presented at a conference by the lead authors and I could not find the draft. I'll look around, but our paper from the Journal of Educational Change is the best citation for the Network intentionality work. Sending you all my best!!

Warmly,

Alan

Alan J. Daly
Chair | Professor
Department of Education Studies
University of California, San Diego
858.822.6472

visual network scales

Gelen Kutusu x

ajay mehra <ajaymehra1@gmail.com>

Alici: bana, Steve

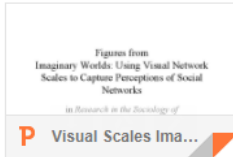
12.01.2015

Dear Emre,

Steve mentioned that you were interested in using the visual network scales that he and I developed (in collaboration with several of our LINKS Center colleagues). I've attached a copy containing the scales. Hope they prove useful.

All the best, Ajay

Ek-3. Araştırma İzin Yazısı

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.5260188
Konu : Araştırma İzni

11.05.2016

.....KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) Gazi Üniversitesi'nin 20/04/2016 tarihli ve 14357 sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı doktora öğrencisi Emre ER'in "**Okulların Sosyal Ağ Özelliklerinin Okul Yöneticisi ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi**" konulu tez kapsamında uygulama talebi Araştırma Komisyonumuzca incelenmiş olup, ilçenize bağlı ekli listede belirtilen okullarda uygulamanın yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Görüşme formunun (8 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre yazımız ekinde gönderilen mühürlü uygulama araçlarının uygulanmasına izin verilmesini rica ederim.

Hasan KALELİ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EK:
1-Görüşme formu (8 sayfa)
2-Okul listesi (1 sayfa)
DAĞITIM:
Çankaya-Keçiören
Mamak-Yenimahalle

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.5260165
Konu : Araştırma İzni

11.05.2016

GAZİ ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 20/04/2016 tarihli ve 14357 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı doktora öğrencisi Emre ER'in "**Okulların Sosyal Ağ Özelliklerinin Okul Yöneticisi ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi**" konulu tez kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

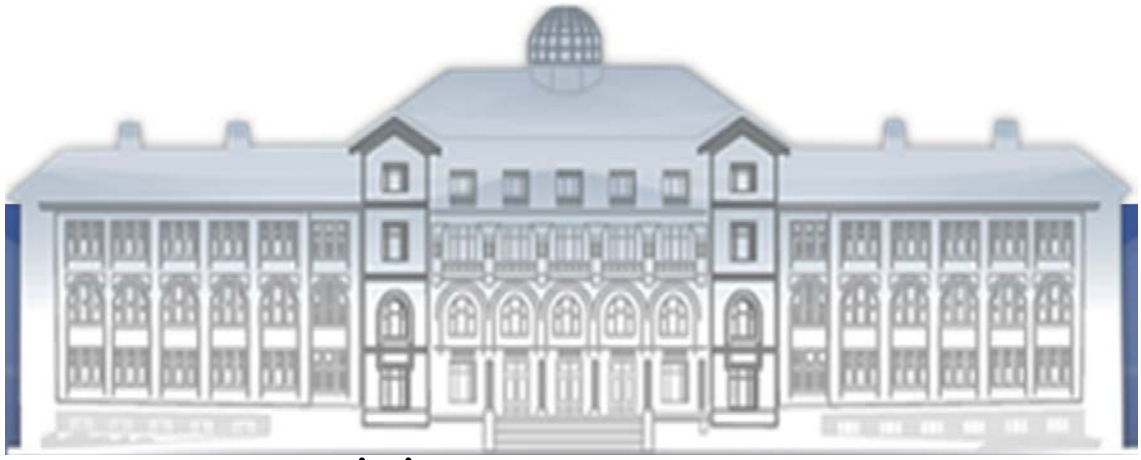
Görüşme formunun (8 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini arz ederim.

Hasan KALELİ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meh.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 2592-a137-33f9-97d3-e002 kodu ile tevit edilebilir.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..